

**REVISTA DE ISTORIE
„VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

**Historical Magazine „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț**

**Revue Historique „Vasile Conta”
Târgu-Neamț**

**Volumul V, nr. 2, decembrie 2023
Volume V, issue 2, december 2023
Volume V, no. 2, décembre 2023**

Iași
Editura PIM, 2023

COLECTIVUL ȘTIINȚIFIC/SCIENTIFIC BOARD/LE COLLECTIF SCIENTIFIQUE

Prof. univ. dr. Florin PINTESCU, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava

Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

Col (r) dr. Tiberiu TĂNASE, secretar Divizia Istoria Științei, Academia Română

Comandor (ret) Gheorghe VARTIC, Comisia Română de Istorie Militară

Cercetător științific III dr. Mircea Gheorghe ABRUDAN, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca

Cercetător științific principal III dr. Corneliu CIUCANU, Academia Română-Filiala Iași

Prof.univ.dr. Virginia POPOVIĆ, Universitatea Novi Sad, Serbia

Conf.univ.dr. Mircea MARAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov” din Vârșeț, Serbia

Prof. dr. Daniel DIEACONU, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București

Asist. univ. dr. Ioan FĂRMUȘ, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava

Prof. Mihaela CHELARU, șef serviciu Arhivele Naționale Bacău

COLECTIVUL DE REDACȚIE/EDITORIAL BOARD/ ÉQUIPE ÉDITORIALE

Editor șef: prof. drd. Emanuel BĂLAN

Editori: prof. drd. Elena PREDA, drd. Valentin IOAN, prof. Marius- Emanuel SANDU

Secretari de redacție: maior. drd. Marcel IOAN, prof. drd. Emanuel BĂLAN

Tehnoredactare: prof. drd. Emanuel BĂLAN

Corectura: prof. Oana STOICA, prof. Nicoleta LIPAN, prof. Mihaela PAVĂL

Grafică și Copertă: prof. Radu-Mihail PINTILIE, informatician Ionela -Diana COZMA

Traducere: limba engleză/ limba franceză: prof. drd. Valentin-Cezar TEODORESCU

Responsabil promovare: prof. drd. Traian ANTON

ISSN 2668-6317

ISSN-L 2668-6317 Revistă open access

© Copyright 2023
Liceul „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț

Tiparul- Editura si Tipografia PIM, Iași

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii. Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Adresa/Editorial Office: Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț, str. Slt. Radu Teoharie, 3, 615200, Târgu-Neamț, telefon: 0233791172, mobil: 074456206.

www.revistadeistorielvc.ro

e-mail: analelvcistorie@gmail.com

Revistă fondată în 2019, indexată și înscrisă în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL, Index Copernicus Internațional, CiteFactor, Open Library, ISI index, International Institute of Organized Research, ROAD – Directory of Open Access Scholarly Resources, ResearchBib, ResearchGate, Academia.edu, SSRN, ESJI, Google Academic și Digitales Archiv și Internet Archive.

DIGITALES ARCHIV

Revistă în curs de indexare în DOAJ, DRJI, JSTOR, ERIH-PLUS, EBSCO și THOMSON ISI

BDI Index Copernicus International. Revistă **evaluată pozitiv** după criteriul citărilor, în **I.C. Journals Master List 2020**, cu un scor ICV (Valoarea Index Copernicus) de **37, 06 puncte**.

SJIF Journal Rank List evaluation process, which resulted in a score given **SJIF 2022 = 3.823** (Scientific Journal Impact Factor Value for 2022).

Revista se regăsește și în bibliotecile publice-Biblioteca Națională a României, Biblioteca Județeană „G.T. Kirileanu”, Piatra Neamț, Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași, Biblioteca „Ion Creangă” Târgu Neamț, Siegen University

Fachinformationsdienst

Mathematik,
Zeitschriftenbibliothek SUB Hamburg

Elektronische

și digital pe <http://biblioteca-digitala.ro> și www.europeana.eu

**REVISTA DE ISTORIE
„VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

**Historical Magazine „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț**

**Revue Historique „Vasile Conta”
Târgu-Neamț**

**Volumul V, nr. 2, decembrie 2023
Volume V, issue 2, december 2023
Volume V, no. 2, décembre 2023**

CUPRINS-CONTENTS -CONTENU

STUDII ȘI ARTICOLE
STUDIES AND ARTICLES
ÉTUDES ET ARTICLES

13

PERIOADA „LA TENE” ȘI CIVILIZAȚIA DACICĂ ÎN ȚINUTUL NEAMȚULUI
THE „LA TENE” PERIOD AND THE DACIAN CIVILIZATION IN NEAMȚ
COUNTY

LA PÉRIODE „LA TENE” ET LA CIVILISATION DACIQUE EN TERRE DE
NEAMT

dr. Daniel DIEACONU

15

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI CU STATELE BALCANICE ÎN
TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

ROMANIA'S INTERNATIONAL RELATIONS WITH THE STATES BALKANS
DURING HIS REIGN ALEXANDRU IOAN CUZA

LES RELATIONS INTERNATIONALES DE LA ROUMANIE AVEC LES ÉTATS
BALKANS PENDANT SON RÈGNE ALEXANDRE IOAN CUZA

Prof. Mihai PĂTRAȘCU

27

REUNIFICAREA DEVĂLMAȘĂ

JOINT OWNERSHIP REUNIFICATION

RÉUNIFICATION DEVALMAS

drd. Ionel ANTIMIRESCU

33

PRINCIPALELE ÎNTRUNIRI INTERNAȚIONALE CONSACRATE PĂCII,
SECURITĂȚII ȘI DEZARMĂRII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

THE MAIN INTERNATIONAL MEETINGS DEDICATED TO PEACE, SECURITY
AND DISARMAMENT IN THE INTERWAR PERIOD

LES PRINCIPALES RÉUNIONS INTERNATIONALES DÉDIÉES À LA PAIX, À LA
SÉCURITÉ ET AU DÉSARMEMENT DANS L'ENTRE-DEUX-GUERRES

Pr. Prof. Marius-Emanuel SANDU

43

C. CUZA ȘI ACUZAȚIA DE PLAGIAT

A.C. CUZA AND ACCUSATION OF PLAGIARISM

A.C. CUZA ET L'ACCUSATION DE PLAGIAT

dr. Corneliu CIUCANU

55

**INSTITUȚIONALIZAREA PROPAGANDEI COMUNISTE ÎN GERMANIA DE EST
1945-1955**

**INSTITUTIONALIZATION OF COMMUNIST PROPAGANDA IN EAST GERMANY
1945-1955**

**L'INSTITUTIONNALISATION DE LA PROPAGANDE COMMUNISTE EN
ALLEMAGNE DE L'EST 1945-1955**

Leonard-Mihail RĂDULESCU

63

**CONSIDERAȚII ASUPRA CONFLICTULUI INTERETNIC DINTRE STATUL TURC
ȘI MINORITATEA KURDĂ**

**CONSIDERATIONS ON THE INTERETHNIC CONFLICT BETWEEN THE
TURKISH STATE AND THE KURD MINORITY**

**CONSIDERATIONS SUR LE CONFLIT INTERETHNIQUE ENTRE L'ETAT TURC
ET LA MINORITE KURDE**

Nicușor MIRONIUC

79

**SITUAȚIA ENERGETICĂ A ROMÂNIEI ÎN DECEMBRIE 1989 ÎN RAPOARTELE
SECURITĂȚII. STUDIU DE CAZ EVENIMENTELE DIN DECEMBRIE 1989 ÎN
RAPOARTELE SECURITĂȚII DIN NEAMȚ ȘI BACĂU**

**THE ENERGY SITUATION OF ROMANIA IN DECEMBER 1989 IN SECURITY
REPORTS. CASE STUDY THE EVENTS OF DECEMBER 1989 IN THE SECURITY
REPORTS OF NEAMȚ AND BACĂU COUNTY**

**LA SITUATION ÉNERGÉTIQUE DE LA ROUMANIE EN DÉCEMBRE 1989 DANS
LES RAPPORTS DE SÉCURITÉ. ÉTUDE DE CAS LES ÉVÉNEMENTS DE
DÉCEMBRE 1989 DANS LES RAPPORTS DE SÉCURITÉ DE NEAMȚ ET BACĂU**

Drd. Emanuel BĂLAN

93

**PROTESTELE DIN REPUBLICA MOLDOVA DIN APRILIE 2009: DE LA SIMPLE
DEMONSTRAȚII LA PROTESTE ȘI VANDALISM**

**PROTESTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN APRIL 2009: FROM SIMPLE
DEMONSTRATIONS TO PROTESTS AND VANDALISM**

**MANIFESTATIONS EN MOLDAVIE EN AVRIL 2009 : DE SIMPLES
MANIFESTATIONS À DES ACTES DE VANDALISME**

Cristea NICOLAE

109

ARHIVISTICĂ

ARCHIVE

ARCHIVER

125

**PATRU DOCUMENTE CU SIGILII DE LA DOMNITORII MIHAI RACOVIȚĂ,
GRIGORE AL II-LEA GHICA ȘI IOAN TEODOR CALLIMACHI**

**FOUR DOCUMENTS WITH THE SEALS OF RULES MIHAI RACOVIȚĂ,
GRIGORE II GHICA AND IOAN TEODOR CALLIMACHI**

QUATRE DOCUMENTS AVEC LES SCEAUX DES SOUVERAINS MIHAI RACOVIȚĂ, GRIGORE II GHICA ET IOAN TEODOR CALLIMACHI

Dr. Laurențiu-Ștefan SZEMKOVICS

127

**DOUĂ CATAGRAFII ALE MĂNĂSTIRII BISERICANI DIN 1839 ȘI 1841
TWO CATAGRAPHS OF THE BISERICANI MONASTERY FROM 1839 AND 1841
DEUX CATAGRAPHE DU MONASTÈRE DE BISERICANI DE 1839 ET 1841**

Costin CLIT

141

PREFAȚA MINEIULUI PE SEPTEMBRIE SCRISĂ DE STAREȚUL NEONIL BUZILĂ

THE PREFACE TO THE SEPTEMBER MINAIO WRITTEN BY ABBOT NEONIL BUZILĂ

LA PRÉFACE DE LIVRES D' EGLISE POUR LE MOIS DE SEPTEMBRE ÉCRITE PAR L'ABBÉ NEONIL BUZILĂ

Drd. Vera STIGLET

159

TEODOR BĂLAN ȘI COLECȚIILE SPECIALE ALE UNIVERSITĂȚII „ȘTEFAN CEL MARE” DIN SUCEAVA (II)

TEODOR BĂLAN AND SPECIAL COLLECTIONS OF "STEFAN CEL MARE" UNIVERSITY OF SUCEAVA (II)

TEODOR BĂLAN ET LES COLLECTIONS ESPÉCIALES DE L' UNIVÉRSITÉ «STEFAN CEL MARE» DE SUCEAVA (II)

drd. Roxana-Melania CORNILĂ (LEUCIUC)

175

ISTORIE LOCALĂ

LOCAL HISTORY

HISTOIRE LOCALE

199

**PEISAJUL CITADIN DIN PERSPECTIVA PICTORULUI THEODOR AMAN
THE URBAN LANDSCAPE FROM THE PERSPECTIVE OF THEODOR AMAN
LE PAYSAGE URBAIN DU POINT DE VUE DU PEINTRE THEODOR AMAN**

Amalia-Maria OPRIȘOIU

201

TÂRGU-NEAMȚ ÎN VREMURI DE PRIMEJDIE

TÂRGU-NEAMȚ IN TIMES OF DANGER

TÂRGU-NEAMȚ EN TEMPS DE DANGER

Ioana Adelina RADU

211

ARHEOLOGIE

ARCHEOLOGY

ARCHÉOLOGIE

223

**ELEMENTE DE *LANDSCAPE ARCHAEOLOGY* ÎN PERIOADA NEOLITICULUI ȘI
ENEOLITICULUI ÎN DEPRESIUNEA CRACĂU-BISTRIȚA**
**DES ÉLÉMENTS *LANDSCAPE ARCHAEOLOGY* PENDANT LE NÉOLITHIQUE ET
L'ENÉOLITHIQUE DANS LA DÉPRESSION CRACĂU-BISTRIȚA**
**CONSIDERATION ON *LANDSCAPE ARCHEOLOGY* IN NEOLITHIC AND
ENEOLITHIC IN THE CRACĂU-BISTRIȚA DEPRESSION**
Prof. drd. Traian ANTON 225

UN REPERTORIU ARHEOLOGIC AL JUDEȚULUI BACĂU?
AN ARCHEOLOGICAL REPERTORY OF BACĂU COUNTY?
UN RÉPERTOIRE ARCHÉOLOGIQUE DU COMTÉ DE BACĂU ?
dr. Dimitrie-Ovidiu BOLDUR 235

MEMORII PERSONALITĂȚI
PERSONALITY MEMORIES
SOUVENIRS DE PERSONNALITÉ 241

DAN BICLEANU – AMINTIRI DIN COPILĂRIE (I)
DAN BICLEANU- CHILDHOOD MEMORIES (I)
DAN BICLEANU- SOUVENIRS D'ENFANCE (I)
Drd. Elena CONSTANTIN (PREDA) 243

PREZENTĂRI ȘI RECENZII
PRESENTATIONS AND REVIEWS
PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES 261

CERNĂUȚI. 100 DE ILUSTRĂȚII ADNOTATE
CERNĂUȚI. 100 ANNOTATED ILLUSTRATIONS
CERNĂUȚI. 100 ILLUSTRATIONS ANNOTÉES
Gheorghită Narcis ANDREI 263

**LIVIU NEAGOE ȘI EUTOPIA SAU DESPRE CONCEPTE, IDENTITĂȚI ȘI ISTORII
ROMÂNEȘTI**
**LIVIU NEAGOE AND EUTOPIA OR ABOUT ROMANIAN CONCEPTS,
IDENTITIES AND HISTORIES**
**LIVIU NEAGOE ET EUTOPIA OU SUR LES CONCEPTS, IDENTITÉS ET
HISTOIRES ROUMAINES**
drd. Emanuel BĂLAN 269

ABREVIERI
ABREVIATIONS
ABRÉVIATIONS 271

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI	275
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	276
INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS	277

STUDII ȘI ARTICOLE
*
STUDIES AND ARTICLES
*
ÉTUDES ET ARTICLES

PERIOADA „LA TENE” ȘI CIVILIZAȚIA DACICĂ ÎN ȚINUTUL NEAMȚULUI

*

THE „LA TENE” PERIOD AND THE DACIAN CIVILIZATION IN NEAMȚ COUNTY

*

LA PÉRIODE „LA TENE” ET LA CIVILISATION DACIQUE EN TERRE DE NEAMT

dr. Daniel DIEACONU¹

Rezumat: *Civilizația dacică se impune la nord de Dunăre începând cu cca. 450 î. Hr., iar în perioada stăpânirilor lui Burebista și Decebal cunoaște apogeul dezvoltării sale. În județul Neamț de astăzi s-au efectuat mai multe cercetări arheologice care arată existența unei populații stabile, care deținea fortificații, asemănătoare cu cele din vestul Carpaților, la Bâta Doamnei fiind făcute descoperiri ce arată o cetate puternică și un important centru religios. Prezența romanilor în regiune duce la distrugerea fortificațiilor, comunitățile continuându-și locuirea în așezări deschise. Cercetările au arătat continuitatea dacică prin „cultura carpică”, ce cunoaște apogeul ei în secolul al III-lea, inventarele descoperite în așezări menționează legăturile cu lumea romană și o romanizare treptată.*

Cuvinte cheie: *daci, romani, sanctuare, carpi, cetățui, necropole, cultură arheologică*

*

Summary: *The Dacian civilization established itself in north of the Danube starting from approx. 450 BC, and during the reigns of Burebista and Decebal it reached the peak of its development. In today's Neamț county, several archaeological investigations have been carried out that show the existence of a stable population, which had fortifications, similar of those in the western Carpathians, at Bâta Doamnei were made discoveries that show a strong fortress and an important religious center. The presence of the Romanians in the region leads to the destruction of the fortifications, the communities continuing to live in open settlements. Research has shown the Dacian continuity through the "Carpian culture", which reached its peak in the 3rd century, the inventories discovered in the settlements mention the connections with the Roman world and a gradual Romanization.*

Key words: *Dacians, Romans, sanctuaries, Carpi, fortresses, necropolises, archaeological culture*

*

Résumé: *La civilisation dace s'est établie au nord du Danube à partir d'env. 450 avant JC J.-C., et sous les règnes de Burebista et Decebal, elle atteint l'apogée de son développement. Dans l'actuel département de Neamț, plusieurs recherches archéologiques ont été réalisées qui montrent l'existence d'une population stable, qui possédait des fortifications, similaires à celles des Carpates occidentales, à Bâta Doamnei, des découvertes ont été faites qui montrent une forte forteresse et un important centre religieux. La présence des Roumains dans la région entraîne la destruction des fortifications, les communautés continuant à vivre dans des colonies ouvertes. Les recherches ont montré la continuité*

¹ Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București; Școala Gimnazială Grințieș, Neamț. danieldieaconu@yahoo.com

dace à travers la « culture carpienne », qui atteint son apogée au IIIe siècle, les inventaires découverts dans les habitations mentionnent des liens avec le monde romain et une romanisation progressive.

Mots clés: *Daces, Romains, sanctuaires, Carpi, forteresses, nécropoles, culture archéologique*

A doua vârstă a fierului - numită La Tene, după o așezare „oppidum” din Neuchatel, Elveția - s-a încadrat cronologic între anii 450/300 î.Hr. - 106 d.Hr., corespunzând dezvoltării civilizației geto-dacice, așa numita „epocă clasică” fiind cea de la Burebista la Decebal. Comerțul cu lumea greacă și romană cunoaște un avânt deosebit, în natură sau prin monedă (în secolul al III-lea î.Hr. se emite monedă de argint proprie). Zona cercetată de noi ilustrează această epocă prin descoperirile de pe muntele Cozla (La Pavilion - așezare secolul I î.Hr., la Trei Coline - ceramică, Terasa Gospodinilor - ruinele unei cetăți complexe, ceramică lucrată la roată și poroasă, lucrată la mână²; la Fabrica de Bere și la Fabrica de ceramică, în punctul Steagul Roșu și Ciritei-Lutărie și Curtea Domnească. Cele mai revelatoare descoperiri s-au efectuat la Calu (Piatra Șoimului) și Bâta Doamnei - Piatra-Neamț. Coroborate cu descoperirile de la Brad-Răcătau (județul Bacău), s-a constatat apogeul civilizației dacice în răsăritul Daciei, cetățile dacice de aici fiind identice cu cele din munții Orăștiei. Trebuie remarcat faptul că la Bâta Doamnei s-au aflat vestigiile unor construcții cultice de proporții, care arată importanța acestui centru, care conform unor autori ar fi fost Petrodava, cea amintită de Ptolemeu, și poate chiar reședința regelui Dicores³.

Studiul s-a realizat folosindu-se cronicile arheologice, articolele realizate de cercetătorii locali și nu numai, în special publicate în „Memoria Antiquitatis”. În ciuda faptului că regiunea se consideră că a avut în centrul ei cetatea Petrodava, studiile sunt puține și slaba cunoaștere a chestiunii duce la controverse. Menționăm studiile lui Nicolae Gostar, Marcel Drăgotescu sau Virgil Mihăilescu-Bîrliba.

În locuințe, precum cele descoperite la Cozla, Bâta Doamnei sau Piatra-Șoimului, s-au aflat vetre, râșnițe, ceramică. Locuințele erau pe temelii de piatră, cu pereți de bârne și lut. Sunt același fel de tipuri de locuințe în interiorul așezărilor fortificate și în așezările deschise, cu similarități de o parte și de alta a Carpaților, care demonstrează unitatea daco-getică. Acest fapt este demonstrat de așezările fortificate, cercetătorii stabilind asemănarea lor cu cele din zona transilvană, a Banatului sau

² C. Buzdugan, *Itinerare arheologice moldovene*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p. 97. Așezarea a fost menționată cu ziduri în 1904.

³ M. Drăgotescu, *Unele considerații privind civilizația geto-dacică pe actualul teritoriu al județului Neamț*, în "Memoria Antiquitatis", XIX, 1994, pp. 243-245; M. Drăgotescu, *Petrodava, important centru economic, politic și spiritual*, în "Petrodava- 2000, tradiție și continuitate", Piatra-Neamț, 1980, pp. 29-31; V. Ursachi, *Contribuții la problema așezărilor dacice de pe valea Siretului*, în "Memoria Antiquitatis", I, p. 115 și urm.; N. Gostar, *Cetățile dacice din Moldova și cucerirea romană la nordul Dunării de Jos*, în "Apulum", 1965, pp. 143-145; C. Turcu, *Marile șantiere arheologice*, în C. Botez și alții, "Platforma industrială Săvinești și împrejurimile, monografie istorico-economică", Piatra-Neamț, 1972, pp. 17-18.

sudul Moldovei. Cercetările arată apogeul puterii dacice în răsăritul Carpaților în "epoca clasică" prin existența acestor cetăți din zona Piatra-Neamț (care dominau valea Bistriței) și a celor de la Răcățău (Tamasidava) sau Brad (Zargidava), care dominau valea Siretului. Existența acestor fortificații (trei într-o zonă restrânsă: Bâtca-Doamnei și Cozla, aparținând de orașul Piatra-Neamț și Piatra Șoimului aflată la 15 km de Piatra-Neamț), ridică ipoteza unui puternic centru politic și economic, îndrituind opinia că aici a fost Petrodava amintită de Ptolemeu printre marile orașe dacice. În sprijinul acestei ipoteze se alătură descoperirile care dovedesc prezența unui centru spiritual la Bâtca Doamnei, un centru cultic cu sanctuare care reprezentau o raritate în lumea dacică, fiind caracteristice doar așezărilor importante. În nivelul de locuire dacic de la Bâtca Doamnei s-au păstrat tamburii de gresie ai coloanelor ce constituiau aliniamentele specifice acestor edificii. Zidurile cetății sunt groase, de 3,5 m și, pe lângă turn și palisade, s-au descoperit fortificații suplimentare, baraje de zid la punctele de trecere, un drum de rond, un drum de acces. A construi înseamnă putere și cetatea de la Bâtca-Doamnei este cea mai puternică de pe valea Bistriței. Cetățuia de la Piatra-Șoimului (Calu) era, de asemenea, puternică, dominând valea Cracăului, iar cetățuia de la Cozla, beneficia și ea de existența unor puternice ziduri de piatră⁴.

În aceste așezări s-a descoperit o bogată ceramică, lucrată la roată sau la mână (cea la roată reprezentând 35%). Ceramica este diversă, stabilindu-se analogii cu cea din Transilvania și Banat, fiind alcătuită din chiupuri, căni, ulcioare, strachine, vase cu picior înalt de tip fructiere, capace, strecurătoare, boluri. Era de culoare cenușie, neagră sau brun-roșiatică, pictată de multe ori, folosindu-se motive geometrice. Unele piese sunt de mare valoare, fructierele pictate pot sta alături de oricare dintre celebrele produse greco-romane ale epocii. Vasele lucrate la roată, mai puțin rafinate, dar de mare utilitate, sunt vase-chiup, vase-borcan, cățui, fructiere, capace, strachine, căni cu torți etc. Ceramica lucrată la mână este 98% de proveniență dacică, predominând cățuia, ceașca dacică, multe dintre ele aflându-se întregi.

Ceramica și celelalte piese arheologice descoperite oglindesc ocupațiile și modul de viață al locuitorilor din zonă. Oamenii erau agricultori și crescători de animale. S-au descoperit brăzdare și cuțite de plug de fier, seceri, topoare. La Bâtca-Doamnei s-au aflat unelte de făurărie: nicovală (sub formă de piramidă), dornuri (formă tronconică), dălți, dovedind prin piesele realizate o bună stăpânire a metalurgiei (sau cel puțin un atelier profilat pe reparații unelte). De asemenea s-au descoperit unelte care fac dovada existenței meșterilor în lemn, a dulgherilor: topoare, tesle, sfredele, dălți pentru lemn, icuri. S-au aflat numeroase piese de fier pentru harnașament, topoare de luptă, pumnale, săbii, vârfuri de săgeți pentru arcuri și baliste,

⁴ N. Gostar *Cetățile dacice din Moldova și cel de-al doilea război dacic*, în "Memoria Antiquitatis", I, 1969, pp. 99-100.

exprimând existența unei societăți războinice și a unor centre cu rol de apărare a regiunii⁵.

S-au relevat influențe ale unor neamuri din afară: romane, grecești sau sarmatice, în domeniul ceramicii, fiind imitate amforele și alte vase greco-romane sau fiind "importate", ceea ce denotă legături comerciale cu lumea greco-romană. Influențe sarmatice s-au simțit în ceea ce privește metalurgia bronzului și fierului, a obiectelor de podoabă. La Piatra Șoimului s-au descoperit oglinzi de metal și un cazan de bronz, iar la Bâțca Doamnei s-au găsit pandantive, mărgelile, chihlimbar etc. Comerț se realiza și cu lumea greco-romană, fapt confirmat de monedele descoperite în regiune (Bâțca Doamnei, Piatra Șoimului, Hangu, Ceahlău, Reditu), monede din Dyrrhachium și Apollonia sau monede republicane romane. Tetradrahmele dacice de tipul Huși-Vovriești s-au găsit la Piatra-Șoimului, dar și la Ceahlău și Bicazul Ardelean, în zona montană, la fel aflându-se și în zona intracarpatică, altă dovadă a unității dacice de o parte și de alta a Carpaților. La Ghelăiești, într-o așezare s-au aflat piese de cult, podoabe, „căței de vatră”, iar la Țibucani, într-o așezare dacică s-a găsit un colan bastarnic⁶.

Un castellum de pământ la Troian, aflat față-n față cu cetatea de la Bâțca Doamnei, cu urme sporadice ale unor unități romane⁷ ilustrează faptul că romanii și-au dorit să lichideze formele de rezistență din răsăritul Daciei, ipoteză care poate fi coroborată cu distrugerea cetăților de la Bâțca Doamnei, Cozla, Piatra Șoimului la începutul secolului al II-lea d.Hr. Acțiunile punitive ale romanilor nu au dus decât la încetarea locuirii în cetăți, comunitățile continuându-și existența în mediul rural, în așezări deschise. Spre exemplu, la Calu-Horodiștea (Piatra-Șoimului) este demonstrată locuirea în secole II-III d.Hr, deci și după cucerirea romană, păstrându-se caracteristicile culturale.

În așezările județului s-au aflat mai multe tezaure monetare sau doar monede dispartate, multe dintre ele de proveniență romană de la mai mulți împărați, de la Nero până la Septimius Severus⁸. Prezența lor arată relațiile dintre civilizația dacă "clasică" și lumea romană aflată spre apogeul expansiunii sale și mai apoi între triburile dacilor liberi și procincia romană Dacia, argumente ale multiplelor legături (comerciale în principal, dar și poate mercenariat, stipendii, jafuri, răscumpărări). Prezența acestor izvoare numismatice în așezările carpice demonstrează continuitate etnică și o

⁵ A. Buzilă, *Despre ceramica geto-dacă lucrată la roată de la Bâțca Doamnei - Piatra-Neamț*, în "Memoria Antiquitatis", IV-V, 1972-1973, p. 467; I. Glodariu, E. Iaroslavschi *Civilizația fierului la daci*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, pp. 93-124.

⁶ M. Babeș, *Dacii și bastarnii*, în "Memoria Antiquitatis", II, 1970, pp. 215-236; Elena Coman, *O piesă de podoabă germanică descoperită în județul Neamț*, în „SCIV”, 19, 1968, III, pp. 527-529

⁷ N. Gostar, *Cetățile dacice din Moldova și cel de-al doilea război dacic*, în "Memoria Antiquitatis", I, 93 și urm.

⁸ V. Mihăilescu-Bârliba, *Descoperiri de monede antice și bizantine*, în "Memoria Antiquitatis", I, 1969, p. 424-425; V. Mihăilescu-Bârliba, *loc.cit.*, în "Memoria Antiquitatis", III, 587; V. Mihăilescu-Bârliba, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Puriceni (com. Borlești, jud. Neamț)*, în "Memoria Antiquitatis", IV-V, pp. 63-68.

romanizare lentă indirectă la care erau supuse aceste comunități din afara imperiului roman.

Pe Valea Muntelui, vestigii din epoca fierului s-au aflat la Buhalnița (fragmente ceramice), Hangu-Cetățuia, vestigii din secolul III d. Hr., la Fârțiți s-a identificat o așezare dacică. La Chirițeni-sat, pe o terasă s-a aflat un nivel de locuire geto-dacic⁹. Și în munte, civilizația dacică s-a manifestat și prin cetățui naturale sau zidite, dar și așezări deschise. La Altan, Hangu se găsește un vârf de muncel, cu rezonanță dacică, dar nu s-au descoperit urme de locuire, deși au circulat povești despre comori din vechime. În schimb, la Cetățuia-Hangu, s-au descoperit urme ale locuirii, a unei permanențe datorate păstoritului. Ceramică dacică s-a aflat și la Grozăvești, Hangu și Piciorul-Bourei-Fârțiți. Cursul superior nemțean al Bistriței, de la Poiana Largului în amonte spre Borca, a rămas neinvestigat¹⁰.

În ceea ce privește monedele, ele se datorează, pe cursul superior al Bistriței nemțene, unor descoperiri întâmplătoare. La Poiana Teiului, pe malul Bistriței, s-a aflat un tezaur de monede grecești, tetradrahme. La Bicz, s-au aflat tetradrahme din timpul lui Alexandru Macedon, monede de argint dacice, imitații după monede macedonene și, de asemenea, denari imperiali romani¹¹. În satul Bistrița, comuna Alexandru cel Bun, a fost scos la iveală un tezaur de denari republicani romani¹².

Perioada daco-romană (secole II-IV d. Hr.) este caracterizată de pătrunderea influenței romane în regiunile locuite de dacii liberi, care, organizați în uniuni tribale, domină și pe alogeni (sarmații, spre exemplu).

Așezările sunt ridicate în locuri apărate natural, predomină bordeiele, dar și locuințele de suprafață, iar ceramica este 90% autohtonă, de tradiție dacică, un concludent argument în favoarea continuității civilizației dacice. La 106 d.Hr., cetățile de la Bâta Doamnei, Cozla, Pietra Șoimului sunt distruse, dar populația continuă tradiția anticei Petrodava, adaptându-se noilor condiții, cu așezări deschise, rurale. Prezența unui castru roman, la Troian, în fața așezării antice de la Bâta Doamnei, dincolo de Bistrița, arată intenția romanilor de a suprima încercările de răscoală și de a asigura stabilitatea graniței de răsărit¹³.

Mărturii arheologice aparținând acestei perioade s-au descoperit la Lutărie, lângă Pietricica (ceramică realizată cu mâna și la roată), la Dărmănești - Școala Normală (așezare secole II-III d. Hr., Dealul Cărlomanul, Sărata (la Troian - urme ale unui castru roman dinn secolul al II-lea d.Hr.), Roznov (la Chitinici și la Slobozia),

⁹ E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț*, Vol. I, *Situri arheologice*, Ed. Crigarux, Piatra-Neamț, 2004, p. 224; Șt. Cucuș, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în "Memoria Antiquitatis", XVIII, 1992, p. 33-34

¹⁰ Mircea Petrescu-Dîmbovița et al., *Cercetări arheologice și istorice din zona Lacului de acumulare Bicz*, Ed. "Constantin Matasă", 2003, p. 87.

¹¹ I. Tigara, *Un mic tezaur monetar găsit la Bicz*, în SCN, II, 1958, pp. 468-469.

¹² E. Ciubotaru, *op. cit.*, pp. 235, 192, 194.

¹³ M. Drăgotescu, *Unele considerații privind civilizația geto-dacică pe actualul teritoriu al județului Neamț*, în "Memoria Antiquitatis", XIX, 1994, pp. 243-245; N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969, pp. 11-13.

Bahna (Izvoare și Livezi - necropolă și așezare dinn secole II-III d.Hr.), Cândești (Dealul Cetățuia - așezare), Borlești (Ruseni - ceramicăși o oglindă sarmatică), Girov (Turturești, Dealul Bisericii, Izvoare), Podoleni (pârâul Verdele, Mălăiștea, Negrițești), REDIU, Săvinești, Zănești¹⁴. Trebuie să menționăm faptul că nu departe de zona cercetată se află stațiunea de la Văleni-Botești, o mare necropolă a dacilor liberi și mărturii despre existența carpilor s-au aflat și în munte, la Hangu¹⁵. În zona montană a județului Neamț s-au făcut mai multe cercetări, mai ales în teritoriul unde urma să apară lacul de acumulare Bicaș, fiind importante vestigiile arheologice datând din paleolitic, neolitic, eneolitic, dar și din perioada geto-dacică. La Hangu-Cetățuia, din nefericire, doar sondaje, au arătat existența unei necropole aparținând „culturii carpice”¹⁶.

Constantin Matasă considera că județul a fost locuit de costoboci¹⁷. Primul care a efectuat săpături sistematice, conform canoanelor științifice a fost profesorul Radu Vulpe, începând cu localitatea Horodiștea, în anul 1935. El a descoperit și vestigiile aparținând dacilor liberi, fiind printre primii istorici care au arătat că în această regiune, dacii nu erau sub stăpânire romană.¹⁸ După cel de-al doilea război mondial, Radu Vulpe sapă la Poienești, județul Vaslui, o necropolă carpică, ce va lua numele culturii arheologice, continuând cercetările din 1929¹⁹.

În județul Neamț, face săpături în anii 1957-1959, Iulian Antonescu, la Porcești-Găbăra (astăzi comuna Moldoveni, județul Neamț, n.n), făcând descoperiri importante în privința carpilor²⁰. Descoperiri întâmplătoare s-au făcut la Butnărești, 1953, cu informații valoroase despre cultura carpilor, dar nu îndeajuns cercetate²¹. O altă importantă cercetare s-a realizat la Dochia, în toamna anului 1963, când C. Scorpan a scos la iveală o necropolă carpică, în locul numit „La Perdele”²².

De o deosebită însemnătate pentru „cultura carpică” din județul Neamț, dar nu numai, a fost cercetarea celei mai mari necropole carpice, Văleni, comuna Botești, începute în perioada 1959-1963 și continuate după 1964, de către I. Ioniță și V.

¹⁴ E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 104-106; C. Turcu, *Marile șantiere arheologice*, p. 43-44; V.M. Bârliba, *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II-IV d.Hr.)*, pp. 281-289; N. Gostar, *Cetatea dacică de la Bâta Doamnei*, în "Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași", București, 1965, pp. 81-86

¹⁵ C. Scorpan, *Date noi cu privire la carpi și problema continuității*, în "Memoria Antiquitatis", IV-V, 1972-1973, pp. 120-125; I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi*, Ed. Junimea, Iași, 1988; I. Ioniță, V. Ursachi, *Văleni, o necropolă a dacilor liberi*, Ed. Junimea, Iași, 1988.

¹⁶ D. Gh. Teodoru, *Cercetările de la Hangu-Cetățuia*, în „Materiale”, VI, 1959, pp. 66-68.

¹⁷ C. Matasă, *Călăuza județului Neamț*, Ed. Cartea românească, București, 1929, p. 28.

¹⁸ R. Vulpe, *Cercetări arheologice recente în ținutul Neamțului*, în „Anuarul Liceului Petru Rareș”, Piatra Neamț, 1934-1945, pp. 39, 41, 43.

¹⁹ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienești din 1949*, în „Materiale”, I, 1953, p. 497.

²⁰ I. Antonescu, *Săpăturile arheologice de la Găbăra-Porcești*, în „Materiale”, VI, pp. 474-483.

²¹ Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în „SCIV”, XII, 1961, p. 253.

²² C. Scorpan, *Necropola carpică de la Dochia*, în „Arheologia Moldovei”, V, 1967, pp. 331-332.

Ursache. Rezultatele cercetărilor au fost publicate în mai multe studii și au fost încununuate cu realizarea unei ample monografii.²³

Așezările daco-carpice cu bogăția lor de materiale arheologice, tezaurele monetare romane, fac dovada continuității etnice și a romanizării treptate a autohtonilor aflați în cadrul provinciei romane Dacia sau în afara ei.

Între Carpați și Siret în secolele II și III s-a petrecut procesul de „carpizare” a populației locale, simultan cu asimilarea unor elemente răsăritene și nord-pontice, demonstrând permanența și viabilitatea populației locale daco-carpice de a asimila, de a-și menține caracterele culturale ancestrale. Din secolul al II-lea și până la începutul secolului al IV-lea d.Hr. este înregistrată prin descoperiri arheologice o numeroasă populație carpică în zona subcarpatică, dar mai ales pe valea Siretului și Moldovei, unde au fost scoase la iveală așezări și necropole ca cele de la Gabăra-Moldoveni, Văleni-Botești, Vlădiceni sau Slobozia, Chintinici - Roznov, Bahna-sat și Izvoare-Bahna, Șovoiaia, Ruseni, Măstacăn din Borlești, Dochia și Bălușești, Doina, Bețești, Căciulești, Gura-Văii, Turturești - Girov, Dărmănești și Lutărie-Pietricica din Piatra-Neamț, Podoleni, Reditu, Săvinești, Zănești²⁴

Cultura Poienești, specifică populației carpice, s-a aflat în strânsă legătură cu lumea romană, fapt confirmat de intensa circulație monetară, fiind descoperite în regiune mai multe tezaure monetare sau doar monede dispartate, de origine romană, și numeroasele obiecte de import romane, ceramică, unelte, arme și podoabe descoperite în așezările acestei culturi (la Vlădiceni, spre exemplu, s-au descoperit 24 de amfore cu inscripții romane)²⁵.

Așezările carpilor erau situate atât pe înălțimi (pe promontorii și pe pante de deal), cât și pe terase mai joase ale apelor, căutându-se în special locurile apărate natural. Locuiau în bordeie și în locuințe de suprafață, construite din lemn și chirpic, în care erau amenajate instalații de încălzire și de preparare a hranei, proviziile fiind păstrate în gropi simple sau arse, în funcție de sol și în saci făcuți din plante textile sau în coșuri de nuiele și vase mari de provizii de construcție indigenă. Ceramica este materialul arheologic cel mai întâlnit în așezări și necropole, 90% era autohtonă, în care se păstrează tradiția dacică, dar și influența romană sau sarmatică. Sunt și vase de import, romane (amfore, străchini, boluri) sau sarmatice (vase cu torți zoomorfe). Ceramica lucrată la roată sau la mână apare în așezările de la Pietricica – *Lutărie* (cățui, vase-borcan, străchini, fructiere, capace), Căciulești-Girov, Români-sat, Dochia etc. Ceramică apare și în necropole, urne, acoperite cu capac sau cu un simplu fragment ceramic, cu alte obiecte ceramice în mormânt sau alte obiecte (podoabe, accesorii pentru morminte, ustensile casnice, pahare de sticlă) sau fără inventar, în

²³ I. Ioniță, V. Ursache, *Văleni, o mare necropolă a dacilor liberi*, Editura Junimea, Iași, 1988, p. 7. O așezare și două necropole cu 608 morminte de incinerare, cu inventar sărăcăcios: obiecte de uz casnic, vestimentare, podoabe, ceramică romană (amfore), oase de animale etc.

²⁴ V. Mihăilescu-Bîrliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n.. Economie și monedă*, Ed. Junimea Iași, 1990, pp. 68, 95, 134

²⁵ V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 578.

funcție de starea materială și poziția socială a defunctului. La Dărmănești s-a descoperit un atelier al meșterilor olari, care, cu siguranță furnizau vase ceramice pentru întreaga regiune și nu numai²⁶

Inventarul prezent în mormintele de incinerare (au apărut și morminte de înhumare, la început pentru copii și apoi și pentru adulți odată cu pătrunderea creștinismului) reflectă bogăția vieții materiale a carpilor, ocupațiile și organizarea socială și, de asemenea, fac dovada continuității etnice a populațiilor de origine dacică. La Dochia, *La Perdele*, într-un adevărat câmp funerar (o întregă terasă), atribuirea culturală s-a făcut prin artefacte, asupra vaselor descoperite făcându-se analogii, cu altele descoperite în întreg spațiul locuit de carpi (Văleni-Botești sau Soporul de Câmpie)²⁷. Ocupațiile carpilor erau păstoritul și agricultura, așa cum o arată semințele, râșnițele, cuțitele, brăzdarele, secerile, strecurătorile și alte obiecte descoperite în așezările culturii Poienești din regiune. La Izvoare, într-o așezare situată la 350 m altitudine, suprapusă unei așezări cucuteniene, sumarul paleofaunei ne arată că vânătoarea nu era decât o ocupație secundară, de tip alimentar, care completa hrana locuitorilor și care provenea din masivele forestiere ale regiunii. S-au găsit oase de cerb (cele mai multe) și de urs. Cele mai numeroase oase sunt cele de taurine, ovine, porcine, cabaline și multe sunt și de câine, indispensabil pentru comunitățile de păstori²⁸.

La Dochia, în locul numit *La Perdele*, s-a descoperit o necropolă carpică, datată sfârșitul secolului al III-lea d.Hr.; cercetările sistematice efectuate de Neculai Bolohan și colectivul său au arătat prezența unui adevărat "câmp funerar", cu morminte de incinerare ce au caracteristici întâlnite la est și la vest de Carpați²⁹

O așezare carpică s-a descoperit pe panta sud-vestică a dealului Davidul, pe malul stâng al pâraului Valea Mare, în fața satului Homiceni. Aici s-au aflat mai multe tezaure monetare (Bozieni de Jos-Dulcești, Văleni-Botești, Talpa-Bârgăoani, Hlăpești-Dragomirești și Tupilați)³⁰. De o mare importanță arheologică sunt cele două tezaure monetare provenite din așezarea carpică de la Homiceni. La Homiceni s-au făcut cercetări în 1960, după ce un țăran a aflat întâmplător (la săpatul cartofilor) 38 de denari imperiali datați din perioada 68-69 d. Hr. (domnia lui Galba), până în 138 d. Hr., din timpul împăratului Hadrian³¹. În 1986, s-a aflat un alt tezaur monetar, cu un număr mare de monede-666, cele mai multe din timpul lui Traian și Hadrian, ceea ce denotă o influență romană însemnată în zonă, în această perioadă. Datorită numărului de monede ce-l conține, tezaurul poate proveni din stipendiile primite de la romani

²⁶ C. Scorpan, *loc.cit.*, 1972-1973, pp. 120-123; I. Ioniță, *loc.cit.*, 1982, pp. 15, 89, 90.

²⁷ Roxana Munteanu, N. Bolohan, *loc.cit.*, 2004, pp. 291-307

²⁸ S. Haimovici, *loc.cit.*, 1983 – 1985, pp. 264-268

²⁹ Roxana Munteanu, N. Bolohan, *loc.cit.*, 2004, pp. 291-307.

³⁰ V. Mihăilescu-Bârliba, *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II-IV e.n.)*, în "Memoria Antiquitatis", II, 1970, p. 308.

³¹ E. Petrișor, *Tezaurul monetar roman de la Homiceni (II)*, județul Neamț, în "Memoria Antiquitatis", XIX, 1994, pp. 355-357.

pentru paza hotarelor răsăritene ale imperiului, la care se pot adăuga, eventual, și alte piese obținute din jaf sau răscumpărări de captivi. Cercetările au arătat că se dorea o folosire ulterioară. Este cel mai important tezaur monetar descoperit în cadrul unei așezări carpice³². În comuna Bârgăuani, un vas de ceramică conținea 446 de monede din secolul al II-lea³³. 1159 monede de argint denari imperiali s-au aflat într-un vas carpic din sec II-III d.Hr., monede de la Nero până la Commodus³⁴.

După războaiele din 295-297 și 302-303, carpii intră în declin, mai fiind amintiți până la 381, apoi părăsind scena istoriei. Se integrează în lumea daco-romană și apar așezările de tip Sântana de Mureș precum cele de la Hlăpești, Doina-Girov, Podoleni, Zănești, Mănoaia-Costișa sau Izvoare³⁵.

Civilizația dacică începe în spațiul carpato-danubiano-pontic din cca. 450 î. Hr., iar în perioada stăpânirilor lui Burebista și Decebal a fost „epoca clasică” a acestei civilizații. În județul Neamț s-au efectuat mai multe cercetări arheologice care arată existența unei populații stabile, care deținea fortificații, asemănătoare cu cele din vestul Carpaților, la Bâțca Doamnei fiind făcute descoperiri ce arată o cetate puternică și un important centru religios. Prezența romanilor în regiune duce la distrugerea fortificațiilor, comunitățile continuându-și locuirea în așezări deschise. Cercetările au arătat continuitatea dacică prin „cultura carpică”, ce cunoaște apogeul ei în secolul al III-lea, inventarele descoperite în așezări menționează legăturile cu lumea romană și o romanizare treptată. Războaiele de la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului IV-lea, înfrângerile în fața romanilor și apariția goților au dus la declinul puterii lor și integrarea în lumea daco-romană.

Bibliografie selectivă

- Alexianu M., Ellis Linda, *Date noi asupra necropolei de tip Sântana de Mureș de la Izvoare Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XV-XVII, 1983-1984, Piatra-Neamț.
- Antonescu I., *Săpăturile arheologice de la Găbora-Porcești*, în „Materiale”, VI.
- Babeș M., *Dacii și bastarnii*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970.
- Bichir Gh., *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în „SCIV”, XII, 1961.
- Buzdugan C., *Itinerare arheologice moldovene*, Editura Sport-Turism, București, 1981.
- Buzilă A., *Despre ceramica geto-dacă lucrată la roată de la Bâțca Doamnei - Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1972-1973.

³² *Ibidem*, p. 371.

³³ V. Mihăilescu-Bârliba, *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II –IV e.n.)*, în "Memoria Antiquitatis", II, 1970, pp. 316-317

³⁴ V. Mihăilescu-Bârliba, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Puriceni (comuna Borlești, județul Neamț)*, în "Memoria Antiquitatis", IV-V, 1976, pp. 125-130

³⁵ M. Alexianu, Linda Ellis, *Date noi asupra necropolei de tip Sântana de Mureș de la Izvoare Piatra-Neamț*, în "Memoria Antiquitatis", XV-XVII, 1983-1984, Piatra-Neamț, p. 127,

- Ciubotaru E., *Monumente istorice din județul Neamț*, Vol. I, *Situri arheologice*, Editura Crigarux, Piatra-Neamț, 2004.
- Coman Elena, *O piesă de podoabă germanică descoperită în județul Neamț*, în „SCIV”, 19, 1968, III.
- Cucoș Șt., *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992.
- Drăgotescu M., *Petrodava, important centru economic, politic și spiritual*, în „Petrodava-2000, tradiție și continuitate”, Piatra-Neamț, 1980.
- M. Drăgotescu, *Unele considerații privind civilizația geto-dacică pe actualul teritoriu al județului Neamț*, în "Memoria Antiquitatis", XIX, 1994, pp. 243-245;
- I. Glodariu, E. Iaroslavschi *Civilizația fierului la daci*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, pp. 93-124.
- N. Gostar, *Cetățile dacice din Moldova și cucerirea romană la nordul Dunării de Jos*, în "Apulum", 1965, pp. 143-145;
- N. Gostar *Cetățile dacice din Moldova și cel de-al doilea război dacic*, în "Memoria Antiquitatis", I, 1969, pp. 99-100.
- N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969, pp. 11-13.
- N. Gostar, *Cetatea dacică de la Bâta Doamnei*, în "Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași", București, 1965, pp. 81-86
- I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi*, Ed. Junimea, Iași, 1988;
- I. Ioniță, V. Ursachi, *Văleni, o necropolă a dacilor liberi*, Ed. Junimea, Iași, 1988.
- C. Matasă, *Căluza județului Neamț*, Ed. Cartea românească, București, 1929, p. 28.
- V.M. Bârliba, *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II-IV d.Hr.)*, pp. 281-289;¹
- V. Mihăilescu-Bârliba, *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II-IV e.n.)*, în "Memoria Antiquitatis", II, 1970, p. 308.
- V. Mihăilescu-Bârliba, *Descoperiri de monede antice și bizantine*, în "Memoria Antiquitatis", I, 1969, p. 424-425; V. Mihăilescu-Bârliba, *loc.cit.*, în "Memoria Antiquitatis", III, 587;
- V. Mihăilescu-Bârliba, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Puriceni (com. Borlești, jud. Neamț)*, în "Memoria Antiquitatis", IV-V, pp. 63-68.
- V. Mihăilescu-Bârliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n.. Economie și monedă*, Ed. Junimea Iași, 1990, pp. 68, 95, 134
- Mircea Petrescu-Dîmbovița et al, *Cercetări arheologice și istorice din zona Lacului de acumulare Bicaz*, Ed. "Constantin Matasă", 2003, p. 87.
- E. Petrișor, *Tezaurul monetar roman de la Homiceni (II)*, județul Neamț, în "Memoria Antiquitatis", XIX, 1994, pp. 355-357.
- C. Scorpan, *Date noi cu privire la carpi și problema continuității*, în "Memoria Antiquitatis", IV-V, 1972-1973, pp. 120-125;
- Scorpan C., *Necropola carpică de la Dochia*, în „Arheologia Moldovei”, V, 1967, pp. 331-332.
- D. Gh. Teodoru, *Cercetările de la Hangu-Cetățuie*, în „Materiale”, VI, 1959, pp. 66-68.
- C. Turcu, *Marile șantiere arheologice*, în C. Botez și alții, "Platforma industrială Săvinești și împrejurimile, monografie istorico-economică", Piatra-Neamț, 1972, pp. 17-18.
- I. Tigara, *Un mic tezaur monetar găsit la Bicaz*, în SCN, II, 1958, pp. 468-469.
- V. Ursachi, *Contribuții la problema așezărilor dacice de pe valea Siretului*, în "Memoria Antiquitatis", I,

- R. Vulpe, *Cercetări arheologice recente în ținutul Neamțului*, în „Anuarul Liceului Petru Rareș”, Piatra Neamț, 1934-1945, pp. 39, 41, 43.
- R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienești din 1949*, în „Materiale”, I, 1953, p. 497.

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI CU STATELE BALCANICE ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

*

ROMANIA'S INTERNATIONAL RELATIONS WITH THE STATES BALKANS DURING HIS REIGN ALEXANDRU IOAN CUZA

*

LES RELATIONS INTERNATIONALES DE LA ROUMANIE AVEC LES ÉTATS BALKANS PENDANT SON RÈGNE ALEXANDRE IOAN CUZA

Prof. Mihai PĂTRAȘCU¹

Rezumat: Relațiile Principatelor cu statele vecine au stat sub semnul colaborării pentru emanciparea de sub dominația otomană, în special Bulgaria și Serbia. Alegerea lui Cuza și unirea Moldovei cu Țara Românească au devenit un model și un motiv demn de urmat în Balcani. Domnitorul de la București a fost conștient că este un model pentru liderii din zonă și a căutat să întretină acest aspect prin acțiunile întreprinse.

În acest sens, a sprijinit lupta bulgarilor pentru obținerea independenței, colaborând cu emigrația bulgară de la București, în frunte cu G. S. Rakovski. A acordat asistență și sprijin material și uman pentru protejarea tranzitului de arme din Rusia spre Belgrad, arme necesare unei eventuale operațiuni de apărare împotriva unui atac al Imperiului Otoman.

Cuvinte cheie: Alexandru Ioan Cuza, Peninsula Balcanică, Serbia, transport arme, relații româno-sârbe, renaștere națională bulgară.

*

Abstract: The relations of the Principalities with neighboring states were a sign of collaboration for emancipation from Ottoman rule, especially Bulgaria and Serbia. The election of Cuza and the union of Moldova with Wallachia became a model and a worthy cause to follow in the Balkans. The ruler from Bucharest knew he was a model for leaders in the area and sought to maintain this aspect through his actions.

In this sense, he supported the Bulgarian struggle for independence, collaborating with the Bulgarian emigration from Bucharest led by G. S. Rakovski. It provided assistance and material and human support to protect the transit of arms from Russia to Belgrade, arms necessary for a possible defense operation against an attack by the Ottoman Empire.

Keywords: Alexandru Ioan Cuza, Balkan Peninsula, Serbia, arms transport, Romanian-Serbian relations, Bulgarian national revival.

¹ Școala Gimnazială „Ruși” Belcești, mihai Patrascu2305@yahoo.com

Résumé: Les relations des Principautés avec les États voisins étaient sous le signe de la collaboration pour l'émancipation sous la domination ottomane, en particulier la Bulgarie et la Serbie. L'élection de Cuza et l'union de la Moldavie avec la Valachie sont devenues un modèle et une raison valable à suivre dans les Balkans. Le dirigeant de Bucarest était conscient qu'il est un modèle pour les dirigeants de la région et a cherché à maintenir cet aspect par les actions prises.

À cet égard, il a soutenu la lutte bulgare pour l'indépendance, collaborant avec l'émigration bulgare de Bucarest, dirigée par G. S. Rakovsky. Il a fourni une assistance matérielle et humaine et un soutien pour protéger le transit des armes de la Russie à Belgrade, armes nécessaires à une éventuelle opération de défense contre une attaque de l'Empire ottoman.

Mots clés: Alexandru Ioan Cuza, péninsule balkanique, Serbie, transport d'armes, relations roumano-serbes, renouveau national bulgare.

Desăvârșirea unirii administrative și politice, adoptarea unui șir întreg de reforme au întărit structurile moderne ale noului stat, i-au lărgit considerabil autonomia, forța de a rezista presiunilor din afară, i-au conferit capacitatea de a interveni, mai larg și mai eficient, în favoarea românilor care se mai aflau încă în afara granițelor țării, prin elaborarea unei strategii politice naționale, de perspectivă. În egală măsură, statul național român, consolidându-și pozițiile, putea să desfășoare, pe un plan superior, o mai activă politică zonală; aceasta, corespunzând intereselor sale, convenea și, în același timp, sprijinea cu mai multă eficiență lupta națională a popoarelor din Balcani și din Estul Europei.

Relațiile cu Serbia, cu emigrația maghiară și cu cea polonă, atitudinea față de mișcarea de eliberare a bulgarilor, sprijinul efectiv, material și politic, au reliefat ponderea și rolul noului stat în echilibrul politic zonal și european.²

Prin Unirea Principatelor Române, al creării statului național în prima sa fază, mișcarea de emancipare națională a popoarelor aflate sub stăpânirea sau dominația imperiilor otomane, habsburgic și țarist a primit un nou impuls. În anii domniei lui Al. I. Cuza, reprezentanții acelor popoare, numeroși emigranți, au aflat aici adăpost și sprijin moral și chiar material, și tot aici se plasează în timp preliminarile politicii de alianțe în Balcani.

După 1859 s-au făcut proiecte de eliberare a popoarelor asuprite din centrul și sud-estul Europei. Mișcările naționale din Bulgaria și Polonia, agitațiile din Ungaria, frământările ideologice din Rusia, conflictele Serbiei cu Poarta otomană precum și starea de decadență a Turciei, formau subiecte care puteau provoca numeroase complicații.

Aflați în diferite stadii de dezvoltare a luptei pentru emancipare socială și națională, folosind căi și mijloace diferite de luptă, italienii, polonezii, ungurii,

² Gheorghe Platon, *De la constituirea națiunii la Marea Unire*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2000, p. 363.

românii, sârbii, bulgarii, căutau o colaborare între ei și se pregăteau de lupta pentru emanciparea totală.

România – în mijlocul acestor mișcări revoluționare – evident a fost cuprinsă în vârtejul evenimentelor. Noi complicații politice au pus în pericol autonomia Principatelor Române pe care numai intensa activitate diplomatică a lui Cuza și a colaboratorilor săi a salvat-o³.

Alexandru Ioan Cuza a militat pentru alcătuirea statelor naționale, aceasta fiind și o condiție pentru desăvârșirea României moderne. Era conștient de politica expansionistă a marilor puteri, care doreau realizarea chestiunii orientale conform intereselor lor și fără participarea micilor state din Peninsula Balcanică, precum și de faptul că drumul spre emanciparea deplină era lupta unită a tuturor popoarelor asuprite împotriva stăpânirii otomane.

Totodată, a căutat să folosească contradicțiile dintre marile puteri în politica externă. Deși era conducătorul unui stat mic, el a sprijinit tendințele de emancipare politică ale bulgarilor, sârbilor și muntenegrenilor.

După urcarea pe tron al lui Cuza, au apărut în Principate emisari italieni, unguri, polonezi, care susțineau ideea eliberării. Se vorbea insistent de un război menit să ajute popoarele asuprite să se elibereze și să se constituie în state unitare și neatârinate.

Asocierea români-sârbi era cât se poate de justificată nu numai prin similitudinea statutelor politico-juridice ale Principatelor Unite și Serbiei, ci și prin eoul pe care l-a avut în Belgrad alegerea lui Cuza.

Discuțiile privitoare la confederarea popoarelor din estul continentului au făcut obiectul preocupărilor în cele mai diverse medii. La 3 aprilie, Eder⁴ îi atribuia lui Cuza următoarele obiective: n-a renunțat nici la planurile de Unire, nici la planul „deplinei independențe”; așteaptă doar momentul favorabil pentru a-și atinge țelul cu ajutorul partidului revoluționar; speră în confederarea creștinilor din Turcia; în acest sens, ar fi primit asigurări din Serbia și Bulgaria, nădăjduind în sprijinul Rusiei nu numai moral, ci și material.

Exemplul Principatelor Unite întreține agitația în toate mediile politice din Balcani. Serbia, urmând exemplul românilor, vrea să proclame independența absolută a Serbiei și să refuze plata tributului către Poartă. Este posibil că unii din conducătorii Serbiei să fi contactat pe sprijinul românilor și chiar să fi apelat la el.

Cuza nu se putea angaja pe calea propusă de la Belgrad în condițiile în care domnitorul se afla prins în plasa complicațiilor legate de recunoașterea internațională.

Situația bulgarilor aflați în Principate în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza este bine cunoscută⁵. De altfel, Principatele au și devenit cel mai important centru al renașterii naționale din afara Bulgariei. De pe la 1820 se scria prin presă

³ Irina Rădulescu-Varasoglu, *Alexandru Ioan Cuza și politica europeană*, Editura Academiei, București, 1974, p. 90.

⁴ Karl Freiherr von Eder, consulul general austriac la București între 23.12.1861–18.12.1868.

⁵ Leonid Boicu, *Din istoria diplomației europene. Anul 1859 la români*, Iași, 1996, p. 293.

faptul că formarea statului unitar român va constitui un pas înainte și pentru eliberarea popoarelor creștine din Imperiul Otoman.

Alexandru Ioan Cuza a acordat o deosebită atenție emigranților bulgari de pe teritoriul românesc. În bună măsură, renașterea națională bulgară a avut drept leagăn țările române. În timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, Bucureștii devin centrul mișcării de eliberare națională bulgară.

Șeful statului român în tot timpul domniei sale a sprijinit lupta pentru eliberare a popoarelor subjugate. Începând din 1862, când se înregistrează o ameliorare a raporturilor sârbo-turce, revoluționarii bulgari se îndreaptă tot mai mult spre România.

De aceea G. S. Rakovski⁶ părăsește în 1863 Belgradul și se stabilește la București, unde cu ajutorul negustorilor bulgari începe în 1864 editarea ziarului bulgar „Viitorul”, care, printre altele, milita pentru o prietenie româno-bulgară⁷. G. S. Rakovski a organizat mici cete de voluntari bulgari care treceau în sudul Dunării, având ciocniri cu autoritățile turcești.

În această acțiune, revoluționarii bulgari s-au bucurat de sprijinul oficialităților române. Într-o convorbire cu G. S. Rakovski, Alexandru Ioan Cuza i-a promis că-i va da arme pentru înarmarea a 25 de cete de bulgari, fiecare compusă din 31 de oameni. Pentru el, dreptul popoarelor de a se uni în entități naționale era inalienabil, constituirea statelor naționale fiind o caracteristică a epocii.

Puternica influență pe care Alexandru Ioan Cuza a exercitat-o asupra popoarelor balcanice se explică prin politica curajoasă și perseverentă de slăbire și abolire a suzeranității. Rolul pe care Principatele Unite l-au jucat în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, atât față de statele și popoarele din sud-estul european, cât și în relațiile cu revoluționarii unguri și poloni, a constituit o expresie a năzuințelor spre independență.

În 1862 izbucnind ostilitățile între Turcia și Muntenegru, simpatia întregului popor român a fost de partea celui din urmă. Ziarele românești făceau cunoscut fiecare succes al muntenegrenilor⁸. Când în 1862, a avut loc la Belgrad o ciocnire sângeroasă între garnizoanele turcă și sârbă, guvernul român a inițiat unele acțiuni cu scop de a ușura situația Serbiei. Cu această ocazie, Cuza a explicat marilor puteri că nu putea să privească nepăsător lupta popoarelor balcanice pentru libertate⁹.

În această perioadă guvernul țarist sprijinea mișcarea de revoltă a popoarelor creștine din Peninsula Balcanică în vederea slăbirii Imperiului otoman. Creșterea influenței rusești în rândul popoarelor aflate sub dominație otomană nemulțumea guvernul austriac care vedea în Rusia un puternic rival în calea expansiunii sale politice. Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza era considerată în Austria ca semnalul unei

⁶ Gheorghe Stoikov Rakovski (în bulgară: Георги Стойков Раковски) (n. 2 aprilie 1821 - d. 9 octombrie 1867), a fost un revoluționar și scriitor bulgar, conducător al luptei de eliberare a Bulgariei de sub dominația otomană.

⁷ Constantin Velichî, *România și renașterea bulgară*, București, 1980, p. 202.

⁸ Nicolae Corivan, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, București, 1984, p. 107.

⁹ Nicolae Ciachir, *Războiul pentru independența României în context european*, București, 1977, p. 92.

mişcări de eliberare a popoarelor din Europa centrală. Reprezentanții Turciei și Austriei se temeau ca diplomația franceză să nu lucreze în vederea dezintegrării Imperiului otoman, pentru constituirea unei federații de state creștine și a umilirii Austriei.

Principatele Unite, beneficiind de un regim de autonomie, au oferit sprijinul lor și celorlalte popoare ce se aflau sub stăpânirea otomană. În acest sens, fără a angaja oficial statul român, au fost ajutați ungurii, polonezii și sârbii.

Succesele politicii externe a lui Alexandru Ioan Cuza constituia un exemplu și un stimulent pentru celelalte popoare oprimate.

Interesele comune româno-sârbe, mai ales după unirea Principatelor, s-au exprimat printr-o politică coordonată în scopul de a îndepărta dominația otomană și habsburgică, care reprezentau principalele obstacole în fața unității naționale atât a Principatelor Unite cât și a Serbiei. La Viena se raportau insistent pregătiri de revoltă simultană a românilor, sârbilor, bosniacilor, bulgarilor și muntenegrenilor.

Atitudinea energetică a lui Alexandru Ioan Cuza în aceste confruntări, mersul său hotărât pe calea deplinei emancipări naționale și sociale produceau o puternică impresie asupra națiunilor vecine.

O constantă a politicii externe românești în timpul domniei lui Cuza au fost strânsele raporturi cu Serbia. Ne lega de această țară vecină nu numai o veche tradiție de prietenie, dar și interese economice. Serbia importa de la noi mari cantități de sare; apoi situația similară față de Turcia, cu implicațiile și tensiunile respective; după aceea comunitate de credință și, în sfârșit, relațiile personale dintre familiile domnitoare. Obrenovicii aveau în Muntenia întinse proprietăți care le aduceau venituri importante; mama viitorului stăpânitor sârb Milan era o româncă, născută Costin Catargiu; ea va juca un rol important și în viața lui Cuza.

Împrejurarea în care raporturile strânse cu țara vecină și prietenă s-au vădit în modul cel mai impresionant a fost tranzitul armelor sârbești prin România, în noiembrie-decembrie 1862. Ca urmare a tratatelor diplomatice dintre cele trei state, Cuza s-a angajat să ia măsuri militare pentru asigurarea transportului armelor sârbești, în schimb se pare că Rusia promisese să nu facă opoziție măsurilor pe care guvernul român le va lua în chestiunea mănăstirilor închinată.¹⁰

Această împrejurare a provocat o emoție considerabilă în cercurile diplomatice internaționale, a determinat intervenția colectivă și ostilă a reprezentanților din București ai mai multor Puteri și a constituit, în cele din urmă, o victorie diplomatică a României și Serbiei și un spor de prestigiu pentru câtmuitorii acestor țări, în special pentru Cuza Vodă.

Alexandru Ioan Cuza nu a vrut să admită amestecul Sublimei Porți și cu atât mai puțin al celorlalte puteri europene, într-o problemă care, de fapt, nu privea decât Principatele Române și Serbia. Și, întrucât Turcia a început pregătiri militare împotriva Serbiei, obligând astfel pe prințul Mihail Obrenovic să-și mărească apărarea,

¹⁰ Irina Rădulescu-Valasoglu, *op. cit.*, p. 94.

domnitorul Cuza, prevăzător, trimitea o mie de oameni în localitatea Gruia, spre Dunăre, menținându-se într-o atitudine energică și demnă.

De fapt el prevăzuse pericolul unui atac militar turcesc și, imediat după înțelegerea româno-sârbo-rusă, dăduse dispoziții pentru deplasarea unor regimente românești spre linia Dunării. A fost o acțiune de mare curaj din partea lui Cuza, a colaboratorilor săi apropiați și a conducătorilor armatei. Domnitorul adoptase rezistența diplomatică și militară considerând că era în joc demnitatea țării și onoarea sa față de prințul Serbiei.

Alexandru Ioan Cuza mersese atât de departe cu ajutorul acordat Serbiei încât trimisese propriile sale trupe pentru a ocroti convoaiele ce primiseră dreptul de a trece Dunărea, pe teritoriul sârbesc.

Urmarea acestei acțiuni a fost o și mai puternică strângere a relațiilor cu sârbi; îndată după tranzitul armelor, a avut loc înființarea de reprezentanțe diplomatice: a Serbiei la București, la 28 februarie 1863 – primul titular fiind Constantin Magazinovici, consilier la Curtea de casație a Serbiei – a României la Belgrad, la 13/25 martie același an – cel dintâi titular fiind Theodor Callimachi¹¹, fost până atunci prim-secretar al agenției române la Constantinopol.

Evenimentele din noiembrie 1862 – martie 1863 au întărit mai mult legătura dintre Principatele Române și Serbia. Prințul Mihail al Serbiei a trimis daruri unor militari și demnitari români care sprijiniseră efectuarea transportului armelor¹². Domnitorului i-a trimis o sabie valoroasă având încrustate pe mâner pietre prețioase și gravate câteva cuvinte – în limba latină – care afirmau prietenia puternică dintre cei doi domnitori și cele două popoare, prietenie confirmată la vremuri de nevoie.

Bibliografie selectivă

- Boicu, Leonid, *Din istoria diplomației europene. Anul 1859 la români*, Editura Institutul European, Iași, 1996
- Ciachir, Nicolae, *România și popoarele balcanice 1856-1875*, în „Revista română de studii internaționale”, an VI, 1 (15), 1972
- Giurescu, C. Constantin, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Editura Științifică, București, 1966
- Ivănescu, Dumitru, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Editura Junimea, Iași, 2001
- Mihalache, Marin, *Cuza, Prințul Unirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2006
- Platon, Gheorghe, *De la constituirea națiunii la Marea Unire*, vol. III, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2000
- Rădulescu-Valasoglu, Irina, *Alexandru Ioan Cuza și politica europeană*, Editura Academiei, București, 1974

¹¹ Theodor Callimachi (4 ianuarie 1836 – 7 aprilie 1894) rudă, prin mama sa, cu Alexandru Ioan Cuza. Între 1863-1866 a fost reprezentant diplomatic la Belgrad.

¹² Irina Rădulescu-Valasoglu, *op. cit.*, p. 101.

REUNIFICAREA DEVĂLMAȘĂ
*
JOINT OWNERSHIP REUNIFICATION
*
RÉUNIFICATION DEVALMAS

drd. Ionel ANTIMIRESCU¹

Rezumat: *Vrancea rămâne unică prin păstrarea în timp a obștilor de răzăși și moșneni ce au deținut "proprietatea devălmașă țărănească asupra munților" săi. Comunitățile și-au administrat singure atât resursele cât și nevoia de dezvoltare și modernizare socială și economică. Statul și interesele unor regimuri sau pături sociale au fragmentat unitatea devălmașă în mai multe rânduri. Dezmembrarea Marii Obști a Vrancei în obștile pe sate (1755, 1763, 1765, 1777, 1817, 1818, 1831, 1840), procesele cu vistiernicul Iordache Ruset Roznovanul (1801-1814/1817) și boierii Lipănești (1801-1845), impunerea defectuoasă a Codului Civil din 1910 și interesele financiare ale societăților forestiere au creat dezbinare și sărăcie.*

Aparția din mijlocul "cetei" a unui "apostol" ce cunoaște nevoile comunității și reușește să facă performanță economică și dezvoltare social-culturală, într-un sistem devălmaș considerat depășit, a stârnit admirație și acces la funcțiile publice. Neculai Jechianu încearcă reformarea întregului sistem devălmaș vrâncean prin acceptarea unui așezământ comun de către toate obștile interbelice. Interesele personale ale "cozilor de topor" depășesc însă pe cele comunitare, iar modelul de succes promovat de Obștea Frumoasele-Dealul Secăturii rămâne unicat.

Demersul nostru a urmărit valorificarea documentelor de arhivă (S.J.V.A.N² și personale) și cunoașterea idealului promovat de Neculai Jechianu, insuficient studiat de istoriografia actuală. Prin conținut și bibliografie comunicarea se dorește a fi un reper de cunoaștere a fenomenului de reunificare devălmașă, promovat de Neculai Jechianu , și o provocare pentru continuarea și aprofundarea cercetării.

Cuvinte-cheie: *obște, așezământ, reunificare, răzăși, apostol*

*

Abstract: *Vrancea remains a unique county as it had managed to keep the yeomen' and freeholders' assemblies alive, people who owned "the common peasant joint ownership on its mountains". The communities managed to rule by themselves both their resources and the need for development and socio-economic modernization. The state and the interests of some social regimes and strata had fragmented the common indivisible ownership's unity several times. The dismemberment of the Great Assembly in Vrancea to village assemblies (1755, 1763, 1765, 1777, 1817, 1818, 1831, 1840), the trails with the treasurer Iordache Ruset Roznovanul (1801-1814/1817) and the Lipănești boyars*

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava.
antimirescuionel.drd@gmail.com

² Serviciul Județean Vrancea al Arhivelor Naționale

(1801-1845), the faulty implementation of the Civil Code in 1910 and the social interests of the forest companies created discord and poverty.

The emergence of an "apostle" belonging to the group, who was aware of the needs of the community and managed to achieve economic goals and socio-cultural developments, inside a joint community system that used to be considered outdated, had aroused admiration and access to public functions. Neculai Jechianu tried to reform the entire joint ownership system in Vrancea by accepting a common establishment for all the interwar assemblies. The personal interests of the traitors nonetheless exceeded those of the community, and the success model promoted by Frumoasele-Dealul Secăturii assembly remained unique in history.

In our endeavour we have desired to value the archived documents (S.J.V.A.N³ and personal documents) and the dissemination of the ideal promoted by Neculai Jechianu, poorly researched by present historiography. Due to its content and bibliography this article states as an example of knowledge regarding the joint ownership reunification phenomenon promoted by Neculai Jechianu and a challenge for those who want to continue and delve into this research.

Key words: assembly, settlement, reunification, yeoman, apostle

*

Résumé: Vrancea reste unique par la préservation au fil du temps des communautés de Răzăși et Moșneni qui possédaient sa « propriété paysanne en pleine propriété sur les montagnes ». Les communautés géraient leurs propres ressources ainsi que les besoins de développement et de modernisation sociaux et économiques. L'État et les intérêts de certains régimes ou couches sociales ont fragmenté l'unité unitaire de plusieurs manières. Le démembrement du Grand Commun de Vrancea en communs de village (1755, 1763, 1765, 1777, 1817, 1818, 1831, 1840), les procès du trésorier Iordache Ruset Roznovanu (1801-1814/1817) et des boyards Lipănești (1801 -1845), l'imposition du Code civil défectueux de 1910 et les intérêts financiers des sociétés forestières ont créé la division et la pauvreté.

L'apparition au milieu de la « bande » d'un « apôtre » qui connaît les besoins de la communauté et parvient à réaliser des performances économiques et un développement socioculturel, dans un système devalma considéré comme dépassé, a suscité l'admiration et l'accès aux fonctions publiques. Neculai Jechianu tente de réformer l'ensemble du système Devalmas Vrancea en acceptant un règlement commun de toutes les communautés de l'entre-deux-guerres. Cependant, les intérêts personnels des « queues de hache » dépassent ceux de la communauté, et le modèle à succès promu par Obștea Frumoasele-Dealul Secăturii reste unique.

Notre approche visait à capitaliser sur les documents d'archives (S.J.V.A.N et personnels) et à connaître l'idéal promu par Neculai Jechianu, insuffisamment étudié par l'historiographie actuelle. À travers le contenu et la bibliographie, la communication se veut une référence pour la connaissance du phénomène de réunification des devalma, promu par Neculai Jechianu, et un défi pour la poursuite et l'approfondissement de la recherche.

Mots clés: communauté, établissement, réunification, descendance, apôtre

Țara Vrancei istorice, această republică a lui Cantemir, situată la curbura Carpaților românești a constituit și linia de hotar între cele trei țări românești: Moldova, Țara Românească și Transilvania, însă fiecare cu stăpânii ei.⁴ Sovejanul Simion Mehedinți vorbea despre groapa..., depresiunea concavă dintre Carpați și

³ Vrancea County Department of National Archives

⁴ C. Cherciu, Țara Vrancei – o istorie a obștilor răzăși, Editura Axis Libri, Galați, 2015, p.115.

*Subcarpați,, în care s-au plămădit vechile sate păstorești specifice românilor.*⁵ Relieful și bogăția vegetației a permis o izolare naturală îndelungată, căile de comunicație cu exteriorul urmând doar cursul râului Putna și afluenților săi. Sarea, piatra de râu, argila pentru ceramică, au reprezentat alături de pădure și pășuni resurse importante pentru dezvoltarea internă a comunităților de țărani liberi.⁶

Această Țară se identifică geografic *de la Vidra încoace, spre apus și oricine locuiește de la Vidra încoace, în satele de pe valea Zăbalei, Putnei și Văsuiului, ori pe dealurile cuprinse între aceste văi, acela e vrâncean.*⁷

Locuitorii satelor Vrancei au trăit în deplină autonomie, administrându-se singuri prin intermediul unui organism comun și unitar: Obștea Vrânceană.⁸ Aceasta a funcționat neîntrerupt, după reguli influențate și rareori impuse de diferite regimuri politice, dispărând doar în perioada 1949-1999. Evoluția sau involuția acestei regiuni se datorează în mare parte devălmășiei locale.⁹ Nicolae Iorga spunea: *Vrancea rămâne una din acele unități de organizare a statelor înainte de domnie și fără domnie,*¹⁰ ce funcționează ca o țară.

Cel mai mare moment de cotitură din istoria obștei vrâncene îl constituie cel în care Marea Devălmășie de Ocol a Vrancei încetează, aceasta fiind înlocuită cu devălmășia pe satele componente. Astfel în 1750 Marele Sfat al Vrancei, format din reprezentanții fiecărui sat, acei *oameni buni și bătrâni* mandatați cu puteri depline, se întâlnesc în Bârseștii Vrancei și hotărăsc să își împartă averea comună, fiecare obștean având în continuare aceleași drepturi devălmășe, dar exploatarea resurselor o putea face numai în cadrul legal stabilit de obștea căreia îi aparținea și în limitele de proprietate ale acesteia.

În 1755 domnitorul Matei Ghica prin dregătorii săi legiferează, prin document, prima *aruncare a munților pe sate*, cu stabilirea obligațiilor din venit și bir către obște și domnie.¹¹

⁵ Simion Mehedinți în *Cadrul geografic observări la Ardeal*, București, 1929, pp. 587-588, arăta că numele de Vrancea ar proveni de la caracterul de groapă sau vrană ce îl are zona față de celelalte din jur.

⁶ S.J.A.N.Vrancea, Fondul *Prefectura Putna*, dosar 3/1939, ff.28-30.

⁷ I. Conea, *Vrancea geografiei istorice, toponimie și terminologie generală*, Editura Academiei Române, vol. V, București, 1993, pp.12-23;

⁸ Acesta funcționează până la jumătatea secolului al XVIII-lea când începe împărțirea munților pe sate și dispare obștea unitară. S.J.A.N.Vrancea, Fond *Colecția de Documente*, Pachet I-XXV, 23.05.1860, ff. 6-9.

⁹ S.J.A.N.Vrancea, Fondul *Judecătoria de Ocol Rural Tulnici. Obștea Vrâncioaia*, dosar 33/1949, ff. 15-16.

¹⁰ Nicolae Iorga, discurs în conferința *Vrancea și vrâncenii*, Tipografia Neamului Românesc, București, 1921, nr. 2, Biblioteca Societății Național-Culturală a Studenților Putneni.

¹¹ C. D. Constantinescu-Mircești, Stahl H.H., *Documente vrâncene, domnești, hotărnicii, răvașe și izvoare*, vol. I. Tipografia Bucovinei, București, 1929, p. 21.

Obștile devălmașe sunt structuri arhaice, constituite din țărani liberi, independenți, proprietari deplini ai moșiilor comune (munți întregi cu păduri și pășune) și conștienți de drepturile lor.

Putem astfel afirma că prima *disoluție* pe sate este specifică secolelor XVIII-XIX, perioadă în care Vrancea se confruntă și cu două mari procese de cotopire a devălmășiei: procesul cu vistiernicul Iordache Ruset Roznovanul (1801-1814/1817) și boierii Lipănești (1801-1845). Ion Ionescu de la Brad, agronom și ministru, este primul ce amintește de împărțirea devălmășiei pe sate, în 14 părți inegale, în funcție de ajutorul bănesc dat de sate în procesele amintite și de influența reprezentanților.¹² Interesele satelor sunt susținute de reprezentanții săi, însă presiunea pentru a primi *munte și frunză* mai bună e făcută de ceata mare a obștenilor¹³. Cu cât comunitatea era mai mare și mai vocală cu atât presiunea era mai crescută, Marele Sfat al Obștei neputând risca conflicte îndelungate.

Însă acest proces de descompunere continuă în perioada 1910-1948 când noile reglementări silvice (1910,1926,1935,1938), roirea satelor, vânzarea de proprietate și uzufruct obștesc, industrializarea, efectele Marelui Război, interesele burgheziei românești și apoi a sistemelor politice (autoritar și comunist) duc la o *disoluție totală* a devălmășiei vrâncene.

Secolul al XIX-lea a constituit perioada în care Marea Devălmășie de ocol vrânceană cunoaște disoluția fizică (a patrimoniului), averea acesteia (munții cu pădurile și pășunile) fiind împărțită succesiv pe sate (*aruncătorile munților*), însă în prima jumătate a secolului XX aceasta disoluție continuă, sub mai multe forme:

Disoluția patrimonială prin împărțirea averii între un sat matcă și un sat roit al acestuia și cea socială și parțial juridică prin excluderea statutară a unor *cetași* pe principii cutumiare și de vârstă¹⁴, membrii ai aceleiași comunități,

Disoluția juridică propriu-zisă prin crearea unei baze legislative de funcționare (așezăminte, statute și tabele de drepturi) diferite ale obștilor și prin crearea unor entități juridice separate (obștea trupului de moșie) în cadrul aceleiași comunități a satului;

Disoluția prin vânzarea de drepturi, în diferite forme aflate la limita legalității, sau acaparări de proprietăți devălmașe,

Pierderea de proprietăți prin încălcările de hotar a vecinilor din spațiul transilvan.

¹² Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura Română din județul Putna*, Bucucurești, 1869. Acesta prezintă, pe baza recensământului din 1859, o primă situație statistică a *aruncării munților* în 14 sate, fiecare cu averea lui.

¹³ S.J.A.N.Vrancea, Fondul *Obștea Năruja*, dosar 10/1916, ff. 5-7.

¹⁴ *Acea neorganizare a răzășilor* de care vorbește H.H. Stahl, creată prin așezămintele/statutele diferitelor obști conform Codului Silvic din 1910 privind tabelele de drepturi ale membrilor în H. H. Stahl., Gh.Serafim, *O situație juridică intolerabilă. Neorganizarea Obștilor răzășii din Vrancea*, în „Sociologie românească”_nr. 1-3, 1939, p. 67, Arhiva personală a prof. Diconu Victor.

Fiecare obște avea la începutul secolului XX o *constituție proprie* și organisme de gestionare a moșiei devălmășe. Actul fundamental juridic care stă la baza organizării obștilor (1912-1916) și reorganizării lor (1919-1927), pe baza Codului Silvic din 1910, este așa zisul *Așezământ*.¹⁵ Conceptul a apărut și a fost dezvoltat în Proiectul de lege a Codului Silvic.¹⁶

După apariția Codului din 1910, cu toate obligațiile silvice pentru devălmășii, obștile au reușit între 1911-1914 să obțină decizia de recunoaștere juridică, însă foarte puține și-au întocmit un *așezământ* până în 1916. Sfârșitul războiului a permis reluarea procesului, toate devălmășii finalizând aceste acte fundamentale între 1921-1923. Reactualizările, conform propriei evoluții, au loc în perioada 1927-1947.

Născut în satul Văsui, comuna Poiana la 13 octombrie 1891, Neculai Șt. Jechianu devine cea mai proeminentă personalitate vrânceană interbelică îndeplinind numeroase funcții pe care le onorează cu sfințenie: dascăl prin satele Vrancei, director al Băncii Populare *Muntele Frumoasele* (1914-1949)¹⁷, primar al Comunei Văsui (1925-1927)¹⁸, director al Camerei de Agricultură din județul Putna (1925-1929), președinte al Consiliului Județean Putna (1929-1931), Cooperativa Regională *Unirea Vrancei* (1925-1949)¹⁹ director al Federației Cooperatiste Putna (1930)²⁰, senator de Putna (1933-1937), deputat independent (1939-1940), deputat eparhial al Protopopiatului Vrancea (1931-1946)²¹. Responsabilitatea sa de suflet a fost însă cea de președinte a Obștii Frumoasele-Dealul Secăturii (1927-1946), ceata acestei devălmășii simțindu-i calitățile spirituale, administrative și culturale.²² Încrederea obștenilor în acest *apostol vrâncean* le este răsplătită pe deplin Obștea Frumoasele-Dealul Secăturii devenind un exemplu de bună administrare și chibzuință pentru bazinul *Țării Vrancei* și tot sistemul devălmaș interbelic. Veniturile provenite din vânzarea masei lemnoase l-au ajutat să fondeze două banci populare puternice, *Muntele Frumoasele* și *Unirea Vrancei*, instituții de bază în dezvoltarea zonei rurale vrâncene.²³

Visul lui Neculai Șt. Jechianu, adevărat *pedagog social*²⁴ pentru semenii săi, era uniformizarea actelor de funcționare a obștilor vrâncene: un singur *așezământ* care să rezolve discrepanțele juridice și administrative și să refacă puterea economică și

¹⁵ S.J.A.N.Vrancea, *Fondul Judecătorei de Ocol Rural Năruja*, dosar 121/1921, ff.31-33.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ V. Anghel, A. Deșliu, *Vocație și destin. 600 fișe - portret pentru un tablou spiritual - istoric al județului Vrancea*, Editura Terra, Focșani, 2000, p. 168, apud Iliescu I., *Contribuții la cunoașterea trecutului localității Văsui (Vrâncioaia)*, în „Cronica Vrancei”, VI, 2006, p. 372.

¹⁹ Florin Muscalu, *Dicționarul scriitorilor și publiciștilor vrânceni*, Editura Revista V, Focșani, 1999, pp. 81-82.

²⁰ C. Cherciu, *op. cit.*, pp. 648-650.

²¹ I. Iliescu, *op. cit.*, p. 373.

²² C. Cherciu, *op. cit.*, p. 648.

²³ S.J.A.N.Vrancea, *Fondul Vasile Țăroiu*, dosar 31/1937, ff. 200-202.

²⁴ C. Cherciu, *op. cit.*, p. 648.

socială a obștii vrâncene. Reorganizarea propriei devălmășii din 1927 a vizat în primul rând modalitatea de valorificare a pădurii obștii către societățile forestiere.

Imposibilitatea folosirii întregii cantități de masă lemnoasă prin intermediul propriei cooperative de prelucrare nu a constituit un motiv pentru *a vinde pe degeaba*. Licitatiile organizate de administrația devălmășă a adus obștii profituri record, Neculai Jechianu valorificând la maximum accesibilitatea și calitatea materialului lemnos. Profitul Obștii Frumoasele-Dealul Secăturii a constituit sursa financiară pentru realizarea edificiilor social-culturale din satul Vrâncioaia.²⁵

Dezvoltarea infrastructurii comunitare era însoțită și de relansarea vieții economice private, obșteanul având posibilitatea accesării de împrumuturi modeste prin băncile sătești.²⁶

Modul de administrare al obștii devine cunoscut în toată Vrancea dar nu este acceptat ca model în multe din obștile vrâncene, *cozile de topor* (interpușii societăților forestiere) având ca scop îmbogățirea și nu propășirea comunităților de moșneni. Începând din 1904 vrânceni vor folosi dealul Dumbrava de la Bârsești pentru a aduce recunoștința lor înaintașilor, creatori ai devălmășiiilor, dar și ca loc de sfat și *înțelegere*.²⁷ Senatorul de Putna, Neculai Jechianu, face prin cuvântarea sa o încercare de a salva pădurile Vrancei de exploatarea haotică a societăților forestiere. El cere celor peste 1500 de participanți la adunarea populară jurământ de credință pentru a reîmpăduri *Vrancea cheală*.²⁸ Simbolistica locului²⁹ și participarea populară din majoritatea comunităților din zona de munte a Vrancei a oferit ocazia reluării unei tradiții: întâlnirile pe Dealul Dumbrăvii de la Bârsești pentru bucurie și recunoștință dar și pentru sfat și hotărâre comună.

Demersul lui Neculai Jechianu de a strânge laolaltă reprezentanții tuturor devălmășiiilor din Vrancea pentru a discuta realizarea unui așezământ unic nu are o finalitate concretă. La Bârsești (locul tradițional de sfat obștesc) aceștia nu reușesc să treacă peste disensiunile referitoare la limite de hotar și drepturile membrilor.³⁰ Se

²⁵ Toate obiectivele comunitare, biserică, școală, cooperativă, ocol agricol, stație seismică, baie populară, drumurile pietruite către localitățile limitrofe au avut ca resursă financiară devălmășia și micile investiții realizate de aceasta. V. Anghel, A. Deșliu, *op. cit.*, pp. 168-169.

²⁶ Banca *Muntele Frumoasele* și Cooperativa Regională *Unirea Vrancei* acordau împrumuturi pentru cumpărarea de pământ, animale de muncă, înființarea de livezi. *Ibidem*.

²⁷ Pe 2 iulie 1904 este sfințit monumentul comemorativ a lui Ștefan cel Mare, ridicat și cu sprijinul obștilor vrâncene. Societatea Culturală *Tudora Vrâncioaia*, patronată de Neculai Jechianu, continuă seria adunărilor publice de pe Dumbravă pentru a preda istoria vie a rezistenței vrâncenilor. C. Cherciu, *Vrancea și Ținutul Putnei, o lume de altădată, 1921-1945*, Editura Andrew, Focșani, 2005, pp. 69-70.

²⁸ M.C. Georgescu, *Problema silvică a Vrancei*, Tipografia *Cartea Putnei*, Focșani, 1937, pp. 36-40.

²⁹ Locul în care, conform legendei, Ștefan cel Mare a împrumutat pe urmașii Vrâncioaiei cu munții Vrancei., C. Cherciu, *op. cit.* pp. 150-152.

³⁰ S.J.A.N.Vrancea, *Fondul Judecătorei Ocolului Rural Năruja*, dosar 37/1935, ff. 63-66. Litigiile dintre Obștea Năruja și cele din satele roite, cel dintre Obștea Colacu și Schitul Valea Neagră, Obștea Bîrsești și Obștea Topești provoacă administrațiile acestora să adopte și să mențină prevederi particulare în așezăminte. Acestea puteau constitui atuuri juridice în procesele deschise de obști în instanțele judecătorești. Arhiva personală a prof. Diconu Victor.

vorbește de *un amestec de târăgăzare și egoism* din partea unora care nu vedeau cu ochi buni propășirea economică a obștilor și a Vrancei însăși.³¹ Anul 1930 rămâne însă în istorie ca momentul culminant când devălmășiile vrâncene au încercat împreună să-și rezolve problemele interne. Lipsa unui consens pentru promovarea unui așezământ comun este compensat de Neculai Jechianu prin obținerea unei decizii unanime de susținere și presiune politică pentru obținerea unei legi *doar pentru Vrancea*.³²

Consfințierea prin lege a *obiceiului locului*, înscrierea în tabelul de drepturi în urma hotărârii cetei, formalitățile mai ușoare de înscriere a celor cu drepturi în tabele, transferarea adunărilor generale de la sediul judecătoriilor de ocol în satul de reședință a obștilor, sunt câștigurile legislative certe ale acțiunilor comune promovate de devălmășiile vrâncene. Victoria în acest demers comun întărește unitatea obștilor, toate modificându-și așezămintele în 1930 conform noilor prevederi legislative.³³

Puținele obști vrâncene care nu au fost reprezentate oficial, prin președinți sau Consiliile de Administrație, erau implicate în acțiuni în instanță sau erau momentan conduse de oameni cu interese ascunse, mișiți³⁴ ai societăților forestiere, acele *cozi de topor* care au făcut mult rău Vrancei.³⁵ Buna administrație și profiturile record înregistrate de Obștea Frumoasele-Dealul Secăturii nu au fost pe placul unor administratori de devălmășii care vedeau în noul model sfârșitul dominației aspra propriilor comunități. Sistemul de vânzare prin licitație publică pentru valorificarea întregii cantități de masă lemnoasă, promovat de Jechianu, nu mai putea aduce venituri record pentru *mai marii satelor*. Suma de 28 de milioane de lei obținută de obște a stat la baza investițiilor comunitare din satul Văsui. Presa vremii oglindea evenimentul sfințirii bisericii, școlii, băii publice, primăriei și centrului agricol din localitate, considerate un model pentru ridicarea vieții spirituale și economice a Vrancei.³⁶

În calitate de senator, Neculai Jechianu organizează la Vrâncioaia în 1943 o ultimă consfătuire a obștilor vrâncene.³⁷ La întâlnire participă 15 președinți de obști,

³¹ *Ibidem*, f. 63.

³² Datorită presiunilor comunităților vrâncene, susținuți de personalități ale vremii, Simion Mehedinti, Ion Mihalache, era modificat articolul 40 din Codul Silvic din 1910 care consfințea că *drepturile devălmașe sunt obținute potrivit obiceiului pământului existent în Vrancea și nu dreptului civil*. Textul de lege a vizat doar obștile vrâncene și a fost publicat în Monitorul Oficial nr.148 din 7 iulie 1930. C. Cherciu, *op. cit.*, p. 219.

³³ Acestea au introdus în structura lor noile prevederi ale literei f, art. 40 din Codul Civil, sub atenta supraveghere a celor trei judecători de ocol. C. Cherciu, *op. cit.*, p. 589.

³⁴ <https://dexonline.ro/> - delegat, emisar, mesager, reprezentant, sol, trimis, împuternicit.

³⁵ Persoane perfide, cu funcții pe plan local, care au tranzacționat drepturi de uzufruct și au ajutat societățile forestiere să spargă unitatea devălmașă și să intre legal în obști. C. D. Constantinescu-Mircești, I. Dragomirescu, *Marele proces al Vrancei*, în „Studii și Articole de Istorie”, vol. VIII, București, 1965, pp. 169-170.

³⁶ Ziarul *România*, nr.778., 29.07.1940, p. 2.
https://adt.arcanum.com/ro/view/Romania_1940_07_b_Capitala/?query=TEXT%3D%28ob%28%99tea+v%28%83sui%29+DATE%3D%281900-10-04--1950-10-04%29&pg=159&layout=s

³⁷ S.J.A.N.Vrancea *Fondul Judecătoriei Ocolului Rural Năruja*, dosar 33/1941, ff. 1-3. Noul președinte al Obștii Colacu, Nicolae Cherciu, aprecia viziunea senatorului Jechianu despre viitorul devălmășiei

șefii judecătoriilor de ocol și ai Inspectoratului Silvic Putna.³⁸ Rezultatele acestei adevărate *conferințe devălmașe* pot fi considerate excepționale pentru acel moment de deigrigoladă social-economică și politică. Măsurile adoptate vizau:

Exploatarea rațională a pădurilor sub îndrumarea tehnică a silvicultorilor,

Înființarea unui nou ocol silvic la Vidra pentru refacerea pădurilor și valorificarea terenurilor degradate,

Verificarea așezămintelor obștești de către ministerul de resort,

Introducerea noilor registre contabile,

Reamintirea vechiului obiectiv - conducere după așezământ unic și după obiceiul pământului.³⁹

Implicarea lui Neculai Jechianu în toate domeniile vieții comunitare vrâncene a vizat consolidarea obștei devălmașe, singura resursă economică viabilă pentru modernizarea Vrancei. Fiind el însuși un exemplu de bună practică, acesta a demonstrat că președinții de obști sunt principalii promotori ai progresului. Chiar dacă unele persoane neavenite ocupă temporar aceste funcții, conducătorii devălmășiiilor sunt considerați cei mai importanți și influenți lideri din propriile comunități. Ei pot promova sărăcia sau bogăția, regresul sau modernizarea, însăși viața politică locală fiind influențată de activitatea obștească. Percepția publică este uneori influențată de rapacitatea unor președinți care devalidează unele devălmășii, iar populația din acestor obști pierde atât încrederea în sistem cât și șansa folosirii acestor resurse suplimentare pentru dezvoltarea localității.⁴⁰ Apariția unor lideri fideli intereselor cetii relansează încrederea în obște, iar participarea la acțiunile acesteia crește.

Unitatea devălmașă vrânceană este spartă de unele interese proprii iar calitatea vieții răzășului de rând diferă de la o devălmășie la alta. În majoritatea comunităților obștile modernizează infrastructura social-culturală a satelor, asigură susținerea categoriilor defavorizate și activitățile economice specifice, iar în celelalte grupurile de obșteni susțin procesele pentru înlăturarea administratorilor corupți sau cu performanțe mediocre.⁴¹

Aparția din mijlocul *cetii* a unui *apostol* ce cunoaște nevoile comunității și reușește să facă performanță economică și dezvoltare social-culturală, într-un sistem devălmaș considerat depășit, a stârnit admirație și acces la funcțiile publice. Neculai Jechianu încearcă reformarea întregului sistem devălmaș vrâncean prin acceptarea unui așezământ comun de către toate obștile interbelice. Interesele personale ale

vrâncene. Aprecierea sa venea pe fondul preluării mandatului de la un Consiliul de Administrație neglijent și plin de ilegalități. S.J.A.N.Vrancea *Fondul Obștea Colacu-Valea Sării*, dosar 2/1943, ff 1-2.

³⁸ În procesul verbal încheiat la 01.08.1943 se preciza absența reprezentanților a opt devălmășii. S.J.A.N.Vrancea *Fondul Judecătoriei Ocolului Rural Năruja*, dosar 33/1941, ff. 96-105.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ S.J.A.N.Vrancea *Fondul Obștea Voloșcani*, dosar 83/1927, ff. 21-24.

⁴¹ Obștea Voloșcani, devălmășie bogată și accesibilă valorificării masei lemnoase, cunoaște mai multe episoade în care instanțele judecătorești și Casa Pădurilor înlătură administratorii corupți. S.J.A.N.Vrancea *Fondul Judecătoriei Ocolului Rural Năruja*, dosar 3/1943, ff. 4-7, 110-115.

cozilor de topor depășesc însă pe cele comunitare, iar modelul de succes promovat de Obștea Frumoasele - Dealul Secăturii rămâne unicat. Ce zidise timp de peste patru decenii în inima și sufletul vrâncenilor rămâne doar acolo și necunoscut celorlalți până în 1990, deoarece între 1949-1963 cunoaște gulagul românesc.⁴²

Demersul nostru a urmărit valorificarea documentelor de arhivă (S.J.V.A.N și personale) și cunoașterea idealului promovat de Neculai Jechianu, insuficient studiat de istoriografia actuală. Prin conținut și bibliografie articolul se dorește a fi un reper de cunoaștere a fenomenului de reunificare devălmașă, promovat de Neculai Jechianu, și o provocare pentru continuarea și aprofundarea cercetării.

Bibliografie selectivă

I.Documente inedite

S.J.A.N.V. (Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vrancea)

fond *Colecția de Documente*, Pachet I-XXV, 23.05.1860.

fond *Judecătoria Ocolului Rural Năruja*, dosar 121/1921, dosar 37/1935, dosar 33/1941.

fond *Judecătoria de ocol rural Tulnici. Obștea Vrâncioaia*, dosar 33/1949.

fond *Obștea Năruja*, dosar 10/1916.

fond *Obștea Colacu-Valea Sării*, dosar 2/1943.

fond *Prefectura Putna*, dosar 3/1939.

fond *Vasile Țiroiu*, dosar 31/1937.

fond *Obștea Voloșcani*, dosar 83/1927.

Arhiva personală a prof. Diconu Victor.

II.Surse online:

https://adt.arcanum.com/ro/view/Romania_1940_07_b_Capitala/?query=TEXT%3D%28ob%C8%99tea+v%C4%83sui%29+DATE%3D%281900-10-04--1950-10-04%29&pg=159&layout=s

<https://dexonline.ro>

III.Lucrări speciale

Anghel V., Deșliu A., *Vocație și destin. 600 fișe - portret pentru un tablou spiritual - istoric al județului Vrancea*, Editura Terra, Focșani, 2000.

Cherciu C., *Vrancea și Ținutul Putnei, o lume de altădată, 1921-1945*, Editura Andrew, Focșani, 2005.

Cherciu C., *Țara Vrancei – o istorie a obștilor răzăși*, Editura Axis Libri, Galați, 2015.

Constantinescu-Mircești C.D., Stahl H.H., *Documente vrâncene, domnești, hotârnicii, răvașe și izvoare*, vol. I. Tipografia Bucovinei, București, 1929.

Constantinescu-Mircești C.D., Dragomirescu I., *Marele proces al Vrancei*, în „Studii și Articole de Istorie”, vol. VIII, București, 1965.

Georgescu M.C., *Problema silvică a Vrancei*, Tipografia „Cartea Putnei”, Focșani, 1937.

⁴²Costică Neagu(coord), V. G. Țibrea, I. G. Cherciu, *Neculai Jechianu, un apostol vrâncian*, Editura Terra, Focșani, 2021, p. 98.

Iorga N., discurs în conferința *Vrancea și vrâncenii*, Tipografia Neamului Românesc, București, 1921, nr. 2, Biblioteca Societății Național-Culturală a Studenților Putneni.

Iliescu Ionuț, *Contribuții la cunoașterea trecutului localității Văsui (Vrâncioaia)*, în „Cronica Vrancei”, VI, 2006.

Muscalu F., *Dicționarul scriitorilor și publiciștilor vrânceni*, Editura Revista V, Focșani, 1999.

Neagu C.(coord.), Țibrea V.G, Cherciu I.G., *Neculai Jechianu, un apostol vrâncean*, Editura Terra, Focșani, 2021.

Stahl H.H., Serafim Gh., *O situație juridică intolerabilă. Neorganizarea Obștilor răzăși din Vrancea*, în „Sociologie românească”, nr. 1-3, 1939.

IV. Lucrări generale

Conea I., *Vrancea geografiei istorice, toponimie și terminologie generală*, Editura Academiei Române, vol. V, București, 1993.

PRINCIPALELE ÎNTRUNIRI INTERNAȚIONALE CONSACRATE PĂCII, SECURITĂȚII ȘI DEZARMĂRII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

*

THE MAIN INTERNATIONAL MEETINGS DEDICATED TO PEACE, SECURITY AND DISARMAMENT IN THE INTERWAR PERIOD

*

LES PRINCIPALES RÉUNIONS INTERNATIONALES DÉDIÉES À LA PAIX, À LA SÉCURITÉ ET AU DÉSARMEMENT DANS L'ENTRE-DEUX-GUERRES

Pr. Prof. Marius-Emanuel SANDU¹

Rezumat: Problema dezarmării cu corolarul ei – definirea agresorului – a prezentat o importanță deosebită pentru diplomația europeană și a fost dezbătută la numeroase întruniri internaționale. Nu se atinseseră flăcările primului război mondial și au prins contur diferite variante de organizare a relațiilor internaționale postbelice, în cadrul cărora problema dezarmării și-a găsit o reflectare vie. În noile condiții izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale este iminentă prin ocuparea Poloniei, iar pentru întreaga omenire va urma o perioadă de mari suferințe și jertfe.

Cuvinte cheie: perioada interbelică, dezarmare, Societatea Națiunilor, Pactul Briand-Kellogg, Acordul Naval Anglo-German

*

Abstract: The issue of disarmament with its corollary – the definition of the aggressor – has been of particular importance for European diplomacy and has been debated at numerous international meetings. The flames of the First World War had not yet touched, and different variants of the organization of post-war international relations took shape, within which the issue of disarmament found a vivid reflection. In the new conditions, the outbreak of the second world conflagration is imminent through the occupation of Poland, and for all mankind a period of great suffering and sacrifice will follow.

Keywords: interwar period, demilitarization, League of Nations, Briand-Kellogg Pact, Anglo-German Naval Agreement

*

Résumé: La question du désarmement et son corollaire – la définition de l'agresseur – revêtent une importance particulière pour la diplomatie européenne et ont été débattus lors de nombreuses rencontres internationales. Les flammes de la Première Guerre mondiale ne s'étaient pas encore éteintes et différentes variantes de l'organisation des relations internationales d'après-guerre ont pris

¹ Profesor la Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț. emmy_sandu@yahoo.com

forme, dans lesquelles la question du désarmement a trouvé un reflet vif. Dans les nouvelles conditions, le déclenchement de la deuxième conflagration mondiale est imminente du fait de l'occupation de la Pologne, et pour toute l'humanité s'ensuivra une période de grandes souffrances et de grands sacrifices.

Mots-clés : *entre-deux-guerres, démilitarisation, Société des Nations, Pacte Briand-Kellogg, Accord naval anglo-allemand*

Problema dezarmării cu corolarul ei – definirea agresorului – a prezentat o importanță deosebită pentru diplomația europeană și a fost dezbătută la numeroase întruniri internaționale. Nu se atinseseră flăcările primului război mondial și au prins contur diferite variante de organizare a relațiilor internaționale postbelice, în cadrul cărora problema dezarmării și-a găsit o reflectare vie.

La 8 ianuarie 1918, președintele S.U.A., Wilson, în Proclamația celor 14 puncte asupra „organizării păcii”, flutura în fața opiniei publice iluzia cu privire la „generații advocate că armamentele vor fi reduse până la ultima limită, compatibilă cu securitatea internă”.² Tratatul de pace au prevăzut o reducere generală a armamentelor, pentru care dezarmarea impusă Germaniei și celorlalte state învinse reprezintă o acțiune premergătoare.

Articolul 8 din Pactul Societății Națiunilor prevedea: „Membrii Societății recunosc că menținerea păcii cere reducerea armamentelor naționale la minimum compatibil cu securitatea națională și cu executarea obligațiilor internaționale impuse de o acțiune comună. Consiliul ținând seama de situația geografică și de condițiile specifice ale fiecărui stat prepare planurile acestei reduceri, în vederea examenului și a deciziei diferitelor guverne. Aceste planuri trebuie să formeze obiectul unui nou examen și, dacă este locul, a unei revizuirii la fiecare 10 ani cel puțin. După adoptarea lui de către diferite guverne, limita armamentelor astfel fixate nu poate să fie depășită fără consimțământul consiliului. Considerând că fabricarea private de muniții și de material de război, ridică grave obiecțiuni, membrii Societății însărcinează Consiliul de a aviza la măsurile proprii spre a-i Evita supărătoarele efete, ținând seama de nevoile membrilor Societății care nu pot fabrica munițiile și materialul de război necesare siguranței lor. Membrii Societății se angajează a schimba, în modul cel mai sincer și mai complet, toate informațiile relative la scara înarmărilor lor, la programele lor militare, navale și aeriene și la condițiile acelorora dintre industriile lor care sunt susceptibile de a fi utilizate pentru război”.³

Un mare obstacol în realizarea acestui deziderat la constituit retragerea Statele Unite din Societatea Națiunilor, iar prin absența sa de la discutarea problemelor dezarmării nu s-a mai acordat importanța cuvenită acestei probleme.

² Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale și atitudinea României (1919-1934)*, București, Editura Academiei, 1971, p. 21.

³ Marcel Știrban, *Politica externă a României în anii 1919-1939. Note de curs și documente*, vol. I-II, Cluj-Napoca, 1994, p.176.

În primii ani după război, nu s-au obținut rezultate în direcția dezarmării datorită contradicțiilor dintre marile puteri. Lunga controversă internațională începută în anul 1922 și desfășurată în jurul unei alternative de principii, anume dacă securitatea trebuie să preceadă dezarmarea sau invers, a complicat și târânat ani în șir negocierile axate pe problemele respective. În spatele acestei controverse se ascundeau rivalitățile franco-engleze, Anglia urmând clasică politică a „echilibrului de forță” pe continent, ce viza îngrădirea puterii și a influenței franceze, iar Franța aspirând la un rol preponderant în Europa.⁴

Problema dezarmării a fost dezbătută în cadrul Conferinței de la Geneva din aprilie – mai 1922. Printre chestiunile ridicate în declarația făcută la Conferința de la Geneva de către delegația sovietică condusă de G.V. Cicerin, se află și aceea a unei reduceri generale a înarmărilor concomitant cu interzicerea complete a folosirii gazelor toxice, a războiului aerian și a altor mijloace de distrugere, în special a mijloacelor îndreptate împotriva populațiilor civile.

În toamna anului 1922, Adunarea Societății Națiunilor a votat „Rezoluția XIV” în care era precizată interdependența națiunilor de Securitate și dezarmare. Doi ani mai târziu, mai exact în octombrie 1924, juristul grec N. Politis a prezentat Adunării „Raportul privind chestiunile arbitrajului, securității și reducerii armamentelor” în care se încerca să se rezolve problemele păcii, securității și dezarmării. Acest document avea limite încât la eliberarea lui nu participaseră două mari state ca U.R.S.S. și SUA, nu era definite agresiunea, nu era delimitat războiul agresiv de cel de apărare.⁵

La 2 octombrie 1924, Adunarea Societății Națiunilor unite a adoptat „Protocolul pentru reglementarea pașnică a diferendelor internaționale” care a rămas cunoscut sub denumirea de „Protocolul de la Geneva” și care dădea satisfacția tezei franceze referitoare la primordialitatea securității asupra dezarmării. Conform protocolului, statele semnatare se angajau să participe la o conferință internațională pentru reducerea armamentelor.

În anul 1925 Adunarea Societății Națiunilor a invitatat Consiliul să i-a în considerare organizarea unei conferințe mondiale de dezarmare. A fost creat un comitet de studii prezidat de Paul Bancour și s-a constituit Comisia pregătitoare a conferinței dezarmării. Și de această dată au ieșit la iveală contradicțiile franco-engleze și de acest lucru au profitat militarismul german care a reînviat și forțele revizioniste.⁶

Comisia pregătitoare a conferinței dezarmării și-a început activitatea în anul 1926 și era deschisă participării tuturor statelor. Au participat 26 de țări și au fost reafirmate tezele și concepțiile asupra dezarmării formulate în anii precedenți. Un proiect ce viza dezarmarea imediată și generală a fost propusă și prezentată de Litvinov, reprezentantul U.R.S.S., în noiembrie 1927, însă fără succes, proiectul fiind respins. În februarie 1928 a propus o soluție nouă: dezarmarea parțială, progresivă și

⁴ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p.23.

⁵ Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor. 1919-1929*, București, Editura Academiei, 1988, p. 113-116.

⁶ *Ibidem.*

proporțională conform căreia țările mari își reduceau armamentele cu jumătate, cele mijlocii cu o treime iar cele mici cu un sfert.⁷

Comisia pregătitoare a conferinței dezarmării și-a încheiat lucrările în anul 1930, adoptând un proiect de convenție în vederea diminuării mijloacelor tehnice de luptă. Nu au fost fixate cifrele reducerii ci doar cadrul general în care se pune problema. Proiectul a fost inspirat de teza franceză cu privire la dezarmare și a menținut prevederile cu caracter militar din tratatele de pace privind statele învinse, fiind întâmpinat cu rezerve de către Germania.

Conferința dezarmării s-a deschis la 2 februarie 1932 la Geneva sub egida Societății Națiunilor. La conferință au fost invitate 64 de țări, participând 60 și s-au desfășurat sub președinția lui Arthur Henderson din Anglia. Au fost analizate mai multe proiecte, prezentate în special de marile puteri.⁸

Pe parcursul dezbaterilor au prins contur trei tendințe: dezarmarea generală și totală – prezentată de U.R.S.S., dezarmarea subordonată societății colective – prezentată de Franța, dezarmarea tuturor statelor la nivelul impus țărilor perdante în primul Război Mondial prezentată de Germania.

Lucrările conferinței dezarmării se târăgănu și se îndreptau spre impas iar diversele propuneri și inițiative erau înmormântate în diverse comisii, comitete și subcomitete.

Paralel cu discuțiile controversate în problema dezarmării, cursa înarmărilor crește, neîncrederea și încordarea își pun tot mai mult amprente asupra relațiilor internaționale.

Conferința dezarmării și-a reluat lucrările în septembrie 1932. Ea a avut de examinat, succesiv, o nouă propunere franceză – planul Herryot – Bancour, prezentat la 14 noiembrie și una britanică – planul MacDonald prezentat la 16 martie 1933. În timp ce planul francez reafirmă principiul că în materie de dezarmare și în materie de Securitate progresele trebuie să fie paralele, planul englez trimitea chestiunile de Securitate Comisiei politice a Conferinței dezarmării și unei Comisii europene, rezervând Biroul Conferinței toate problemele complete privind dezarmarea propriuzisă.⁹

La 22 iunie 1932, delagatul SUA, Gibson, a făcut cunoscut planul Hoover. Președintele SUA, Hoover din considerentele electorale intervine pentru a-și asigura succesul în alegerile prezidențiale și prezintă planul ce-I poartă numele în care a cerut să I se explice mecanic reducerea efectivelor.

În acest timp, puterile occidentale recunosc egalitatea în drepturi în materie de înarmări pentru statele dezarmate în virtutea tratatelor de pace. La 11 decembrie 1932 reprezentanții Angliei, Franței, Italiei, Germaniei și SUA, au adoptat la Geneva în afara Conferinței dezarmării o rezoluție, primul punct stabilind faptul că unul din

⁷ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 63.

⁸ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 120.

⁹ *Ibidem*, p. 89.

scopurile Conferinței dezarmării este de a se acorda puterilor dezarmate în virtutea tratatelor, egalitatea în drepturi, într-un regim care ar comporta pentru toate națiunile securitatea.¹⁰

Instituirea dictaturii hitleriste în Germania a adus după sine o serie de repercusiuni negative pentru evoluția ansamblului situației internaționale. În fața negociatorilor de la Geneva se conturează tot mai amenințător spectrul înarmării febrile a Germaniei.

La 14 octombrie 1933, Germania hitleristă s-a retras din Conferința dezarmării și a părăsit Societatea Națiunilor. Ca urmare a unei analize mrticuloase a lucrărilor Conferinței dezarmării, Winston Churchill afirmă: „În definitiv ce am obținut noi? N-am obținut dezarmarea. Germania s-a reînarmat. Reînarmarea Germaniei, iată rezultatul monstrous al acestui imens efort.”¹¹

În locul dezarmării care făcuse obiectul atâtor discuții și eforturi și era imperios cerută de opinia publică mondială, contradicțiile dintre marile puteri au dus la accelerarea cursei înarmărilor.

Necesitatea precizării națiunii de agresor s-a resimțit tot mai mult după primul război mondial sub puternica presiune a opiniei publice. A II-a Comisie a Adunării Societății Națiunilor a elaborat un proiect de tratat de asisitență reciprocă, pe care Adunarea a hotărât la 29 septembrie 1923 să-l comunice guvernelor. Proiectul a fost însă abandonat, neajungându-se la o soluție unanim acceptabilă. În același sens a fost adoptat Protocolul de la Geneva, din 2 octombrie 1924 părăsit și el în cursul anului următor. Problema respective a fost reluată prin Acordul de Locarno din 16 octombrie 1925, pe care Adunarea Societăților Națiunilor l-a recomandat spre extensiune asupra altor regiuni ale lumii, printr-o rezoluție din 25 septembrie 1926. Dar și această tenativă, precum și altele au rămas fără rezultat.¹²

Renăscând noi speranțe, Pactul Briand-Kellogg ridica totodată serioase îndatoriri: precizarea agresiunii și implicit a legitimei apărări. Legitima apărare era cunoscută de Tratatul de la Paris a cărui anteproiect de guvernul francez specifica interzicerea doar a războiului de agresiune și rezervarea, ca atare, a dreptului de legitimă apărare.¹³

În asemenea condiții s-a pus problema cum trebuie definit agresorul, mai ales în timpul pregătirii și în cursul dezbaterii planurilor de dezarmare, supuse Conferinței pentru reducerea și limitarea armamentelor.

Proiectele de convenție francez și englez supuse Conferinței dezarmării, se inspirau din Pactul de la Paris, care în acea perioadă era singurul instrument de abolire a instituției războiului aproape universal acceptat.¹⁴

¹⁰ Colin S. Grey, *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Iași, 2010, p.132.

¹¹ Paul Johnson, *O Istorie a lumii moderne*, București, Humanitas, 200, p. 56.

¹² Mihai Iacobescu, *op.cit.*, p. 44.

¹³ Gheorghe Matei, *op.cit.*, p. 81.

¹⁴ *Ibidem*, p. 82.

Un proiect clar de definire a agresorului a supus în fața Comisiei generale a Conferinței dezarmării, la 6 februarie 1933, delegația Uniunii Sovietice.

Primul paragraf al acestui proiect prevedea că urma a fi agresor într-un conflict internațional, statul care ar săvârși una dintre acțiunile următoare:

- Declarație de război unei altei țări;
- Invazie cu armata proprie, chiar fără declarație de război a teritoriului altui stat;
- Bombardarea teritoriului altui stat sau atacarea conștientă a navelor și avioanelor acestora cu forte terestre, navale sau aeriene;
- Debarcarea de forte terestre, navale sau aeriene, sau introducerea lor în hotarele unui alt stat fără autorizația guvernului aceluși stat, sau violarea condițiilor unui asemenea autorizații în deosebi în privința duratei sau extinderii regiunii de ședere a lor;
- Instituirea blocadei navale a coastelor și porturilor unui alt stat.

Al doilea paragraf al proiectului respective avea ca scop de a exclude justificările posibile ale războiului. Aceasta stipula că nici un considerent de ordin politic, strategic sau economic nu poate servi de justificare a agresivității prevăzute de primul paragraf.

Al treilea paragraf tindea să delimiteze drepturile unui stat amenințând prin mobilizarea din partea altui stat, la frontierele sale.

Proiectul sovietic de definire a agresorului a fost dezbătut inițial în Comisia politică a Conferinței dezarmării, la 10 martie 1933. A adoptat o poziție favorabilă față de proiect, reprezentanții Chinei și Franței, iar reprezentanții Angliei, SUA și Italiei și-au manifestat rezerve. Propunerea sovietică de definire a agresorului a fost trimisă spre examinare detaliată Comitetului pentru chestiunile de Securitate. Raportul întocmit de acest comitet a reluat, în esență, proiectul sovietic, modificând criteriul al cincilea de definire a agresorului: „sprijinul dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toată cererea statului invadat, de a lua pe propriul său teritoriu măsurile în puterea lui, pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecție.”¹⁵

Raportul asupra definiției agresorului a fost discutat în Comisia generală a Conferinței dezarmării în zilele de 24 – 30 mai 1933. Cu acest prilej s-au confruntat din nou diferite concepții și poziții. Au avut o atitudine ostilă: Anglia, Italia, Ungaria și Bulgaria, iar țările din Mica Înțelegere, respectiv Franța și Spania au susținut proiectul de definire a agresorului.

Prima convenție de definire a agresorului a fost iscălită la data 3 iulie 1933, de reprezentanții Uniunii Sovietice, României, Poloniei, Estoniei, Letoniei, Turciei, Iranului și Afganistanului. O alta, cu text asemănător, a fost semnată la 4 iulie 1933 de reprezentanții, Uniunii Sovietice, Micii Înțelegeri și Turciei.¹⁶

¹⁵ Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantin, *O istorie ilustrată a diplomației românești (1862-1947)*, București, Monitorul Oficial R.A., 2011, p. 328.

¹⁶ *Ibidem*.

Prefața documentului de definire a agresorului proclama o serie de principii de importanță fundamentală pentru menținerea păcii și statornicia unor relații sănătoase între țări.

El descria că „toate statele au în mod egal dreptul la independență, Securitate, apărarea teritoriului și libera dezvoltare a instituțiilor lor”.¹⁷

Având ca punct de plecare măsurile Pactului Briand- Kellogg, care nu acceptau niciun fel de agresiune, preambulul Convenției pentru definirea agresorului scotea în evidență necesitatea ca, în interesul securității generale, între țările semnatare, să se stabilească „reguli precise definind agresiunea, în așteptarea ca acestea să devină universal”.¹⁸

În continuare articolele Convenției enumerau criteriile de definire a agresorului, astfel cum ele se conturează pe baza propunerii sovietice, în forul amintit al Conferinței dezarmării.

Documentul semnat în zilele de 3 - 4 iunie 1933 la Londra enunța pentru țările părtașe o obligație de neagresiune continuă. El era deschis adeziunii tuturor statelor.

Cu toate acestea, acordul de definire a agresorului nu a depășit sfera Europei Orientale și Orientului Apropiat și Mijlociu.

Atitudinea refractară a unor mari puteri a împiedicat îndeplinirea năzuinței ce se manifestă așezându-se un plan larg spre universalitatea tratatului respectiv.

În pofida acestor limite, istoria consemnează importanța convenției de definire a agresorului.

În etapa respectivă, ea a contribuit la instaurarea unui climat de pace și Securitate într-o întinsă regiune a lumii, precum și la o anumită îmbunătățire a situației pe plan mondial, atunci când Conferința de dezarmare lucrează ani de zile și nu a ajuns la niciun rezultat, iar marile puteri urmăreau realizarea propriilor interese.

Ascensiunea fascismului în Europa, marcată prin venirea la putere a hitleriștilor în Germania – ianuarie 1933, a impulsionat tentativele revizioniste, fapt care a pus cu deosebită acuitate problema securității și independenței popoarelor europene.

Coalizarea celor patru mari puteri capitaliste prin pactul de la Roma - iunie 1933 – a avut drept urmare apropierea statelor din estul și sud-estul Europei de U.R.S.S.

Ieșirea Germaniei hitleriste din Liga Națiunilor – octombrie 1933 – politica de concesiuni față de aceasta a marilor puteri apusene, pregătirile militare care luau amploare în Germania, Italia, Anglia, Franța, punând în pericol independența statelor mici, au determinat, în toamna anului 1933 și la începutul anului 1934 o și mai vie activitate diplomatică și politică în sud-estul Europei în vederea realizării unei alianțe a statelor care să asigure securitatea și pacea în această parte a lumii împotriva

¹⁷ Gheorghe Matei, *op.cit.*, p. 97.

¹⁸ *Ibidem*.

agresiunilor fasciste; aveau să prindă contur vechi și mult discutate formule de organizare și cooperare interbalcanică.

Guvernul celui de-al III-lea Reich nu vedea cu ochi buni constituirea unei alianțe politice și militare în Balcani și începe să acționeze asupra unor guverne, pentru a le determina să abandoneze astfel de planuri de colaborare.

În pofida uneltirilor statelor fasciste, a rivalităților marilor puteri occidentale pentru supremație pe continent, interesele vitale ale popoarelor balcanice de apărare a propriei lor securități au prevalat, determinând realizarea Înțelegerii Balcanice.¹⁹

Crearea Înțelegerii Balcanice la 9 februarie 1934 a constituit un pas important pe drumul pentru menținerea păcii și apărarea securității popoarelor din sud – estul Europei, ridicându-se „împotriva campaniei revizioniste și oricărui Drand Nach Osten”.²⁰

În anul 1935, situația din Europa se agravează din cauza denunțării a clauzelor Tratatului de la Versailles de către Germania, din martie 1935.

O lună mai târziu, în același an s-a deschis la Stresa conferința celor mari puteri occidentale – Anglia, Franța și Italia, ale cărei lucrări au fost monitorizate îndeaproape de țările europene ce sperau într-o condamnare a Germaniei hitleriste. Însă rezoluția adoptată nu a dat nici o satisfacție popoarelor. Reprezentanții celor trei guverne au constatat cu părere de rău că „metoda desfacerii unilaterale adoptată de guvernul german într-un moment când demersurile erau în curs de aducere înaintea un aranjament liber negociat în chestia înarmărilor... pe de altă parte mărimea programului german de reînarmare, așa cum a fost anunțat – program a cărui împlinire e destul de înaintată – răpit orice valoare prevederilor cantitative pe care se întemeiaseră, până acum eforturile urmărite pentru dezarmare și, în același timp, a zdruncinat speranțele care inspiraseră aceste eforturi”.²¹

Era numai o condamnare formală a încălcării tratatelor de pace de către Germania fără măsuri de sancționare. De altfel, în zilele de 15 – 17 aprilie 1935 Societatea Națiunilor a adoptat o rezoluție propusă de delegațiile Franței, Angliei și Italiei, prin care se condamnă gestul Germaniei în termeni care arătau de fapt poziția conciliantă a celor trei mari puteri. Consiliul s-a mulțumit să declare că „ Germania a lipsit de la îndatorirea ce o au toți membrii comunității internaționale de a respecta obligațiile ce și-au luat și condamnă orice lepădare unilaterală de obligații Internaționale”.²²

A fost însărcinat un comitet care să precizeze, în deosebi, măsurile economice și financiare ca ar fi putu fi aplicate în cazul când, un alt stat ar încălca obligațiile

¹⁹ Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică. Momente și Semnificații de Istorie Diplomatică*, București, Editura Politică, 1968, p. 46.

²⁰ <http://ionutcojocaru.ro/2013/11/02/rolul-si-locul-intelegerii-balcanice-in-spatiul-european-negocieri-cooperarea-romano-turca/> (03.05.2020).

²¹ Nicolae Dașcovici, *Interesele și dreptul Romdniei în texte de drept internațional public*, Iași, 1936; op.cit., p. 478.

²² *Ibidem*, p. 493.

internaționale. Prevederile acestei rezoluții arătau că Societatea Națiunilor nu era capabilă să pună capăt cursei înarmărilor și acțiunilor agresive ale statelor revizioniste.

Rezoluția adoptată de Adunarea Societății Națiunilor oglindea contradicțiile existente între marile puteri occidentale, precum și interesele lor diferite, situație ce a facilitat cursa înarmărilor și politica agresivă a statelor fasciste. Deși nu atingea politica militară a Germaniei naziste, guvernul hitlerist a protestat vehement, făcând cunoscut Consiliul Societății Națiunilor că „respinge rezoluția adoptată la 17 aprilie de Adunarea Societății Națiunilor de la Geneva”.²³

În 1935, politica pentru securitatea colectivă a fost zdruncinată serios: la 18 iulie 1935 a fost semnat la Londra „Acordul Naval Anglo-German”. Acesta a fost actul cu ajutorul căruia guvernul englez a desfășurat firavul „front” de la Stresa, prin care Franța și Italia intenționau să zădărnicească pericolul reprezentat de Germania. Pactul naval anglo-german a avantajat în mod direct politica de înarmare a Germaniei naziste, de afirmare a revizionalismului.

La debutul anului 1936, situația internațională era marcată în continuare de rezultatele conflictului italo – abisinian și reînarmarea Germaniei.

Încălcarea tratatului de la Locarno la 7 martie 1936 de către Germania, găsit frontul de la Stresa destrămat, iar statele semnatare învrăjbite. Ca urmare a acestei grave lovituri date de Germania politicii de securitate colectivă, statele mici și mijlocii din Europa care își sprijineau securitatea și independența pe tratatele și alianțele puse sub egida Ligii Națiunilor și pe forța militară a Franței au pierdut tot mai mult încrederea în capacitatea forumului de la Geneva, orientându-se către mijloace și metode proprii pentru apărarea independenței și integrității lor teritoriale.²⁴

Criza Societății Națiunilor s-a accentuat încontinuu. Neîncrederea micilor state în politica celor mari puteri occidentale a crescut. Austria nu mai avea încredere în marile puteri care îi garantaseră independența împotriva Germaniei naziste.

Apropierea italo-germană, precum și divergențele franco – italiene îngrijorau guvernul austriac. Încă în aprilie 1936 Mussolini afirmaseră că va vedea favorabil o înțelegere germano – austriacă. În această situație Hitler a forțat mâna lui Schuschnigg și astfel, la 11 iunie 1936 a fost semnat acordul austro –german, care era un prim pas spre Anschluss.²⁵

„Mussolini și Hitler și-au dat mâna, fascismul italian și german încurajat de slăbiciunea Ligii Națiunilor și de șovăielile guvernelor burgheze din Anglia și Franța au devenit și mai agresoare.”²⁶

²³ *Ibidem*, p. 474.

²⁴ Dumitru Tutu, *Aspecte ale politicii externe a României în anii 1919-1933*, București, Editura militară, 1971, p.132.

²⁵ Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor. 1919-1929*, București, Editura Academiei, 1988, p.86.

²⁶ Richard Cavendish, *Hitler and Mussolini meet in Rome*, în „History Today”, vol. 58, nr. 5, 2008, p. 121.

Și în anul 1937, când statele agresoare Germania, Italia și Japonia se aflau în plină ofensivă, Anglia, urmată ulterior de Franța prin politica lor consiliatoare, au dus la agravarea situației internaționale.

Anexarea Austriei la Germania, în martie 1938, a fost printre primele realizări ale politicii hitleriste de expansiune spre centrul și sud – estul Europei. Ocuparea Austriei înlesnea celui de al treilea Reich accesul la sursele de materii prime din centrul și sud-estul continentului, obținerea controlului asupra traficului dunărean. În același timp, Anschluss – ul a mărit primejdia contropirii Cehoslovaciei, agravând situația internațională a celorlalte țări din această parte a Europei.

Prima decadă a lunii septembrie 1938 a adus o accentuare puternică a încordării relațiilor internaționale, creșterea pericolului amputării Cehoslovaciei în favoarea celui de al treilea Reich. Chamberlain și Daladier au trecut la „rezolvarea” definitivă a „problemei Cehoslovace” prin tratative directe cu Hitler la Berchtesgaden.

La 29 septembrie, nesocotind drepturile poporului cehoslovac amestecându-se în treburile sale interne, Germania, Italia, Anglia și Franța au transformat Cehoslovacia în moneda de schimb „a păcii” în Europa. Pactul de la Munchen a dus la detărămarea micii înțelegeri, a însemnat îngustarea substanțială a posibilităților de a foslosi sistemul de alianțe pentru sprijinirea securității. În zorii zilei de 15 martie 1939, trupele germane a început agresiunea în Boemia și Moravia, iar la ora 9 dimineața, primile unități motorizate naziste au intrat în orașul Praga.

Reclamând „Drepturi” discreționare în Europa, tinzând să elimine orice amestec a puterilor occidentale, cel de-al treilea Reich a înlăturat în martie 1939 bariera „Legalității” muncheneze iar contropirea Cehoslovaciei a demonstrat falimentul politicii de „înțelegere” cu Hitler al formulei „directoratului în patru asupra Europei”.²⁷

În noile condiții izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale este iminentă prin ocuparea Poloniei, iar pentru întreaga omenire va urma o perioadă de mari suferințe și jertfe.

Bibliografie selectivă

- Buzatu, Gheorghe, *România și Marile Puteri 1939-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Cavendish, Richard, *Hitler and Mussolini meet in Rome*, în „History Today”, vol. 58, nr. 5, 2008.
- Dașcovici, Nicolae, *Interesele și dreptul României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936.
- Giurescu, Dinu C., Dinu, Rudolf, Constantin, Laurențiu, *O istorie ilustrată a diplomației românești (1862-1947)*, București, Monitorul Oficial R.A., 2011.

²⁷ Gheorghe Buzatu, *România și Marile Puteri 1939-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 21-55.

Grey, Colin S., *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Iași, 2010.

Iacobescu, Mihai, *România și Societatea Națiunilor. 1919-1929*, București, Editura Academiei, 1988.

Johnson, Paul, *O Istorie a lumii moderne*, București, Humanitas, 2000.

Matei, Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale și atitudinea României(1919-1934)*, București, Editura Academiei, 1971.

Popișteanu, Cristian, *România și Antanta Balcanică. Momente și Semnificații de Istorie Diplomatică*, București, Editura Politică, 1968.

Știrban, Marcel, *Politica externă a României în anii 1919-1939. Note de curs și documente*, vol. I-II, Cluj-Napoca, 1994.

Tutu, Dumitru, *Aspecte ale politicii externe a României în anii 1919-1933*, București, Editura militară, 1971.

<http://ionutcojocar.ro/2013/11/02/rolul-si-locul-intelegerii-balcanice-in-spatiul-european-negocieri-cooperarea-romano-turca/> (03.05.2020).

C. CUZA ȘI ACUZAȚIA DE PLAGIAT

*

A.C. CUZA AND ACCUSATION OF PLAGIARISM

*

A.C. CUZA ET L'ACCUSATION DE PLAGIAT

dr. Corneliu CIUCANU¹

Rezumat: Personalitate controversată a spațiului cultural, publicistic și politic românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea și a primei jumătăți a secolului XX, profesorul A. C. Cuza atrage, cu precădere, atenția istoricilor interesați în deciptarea premiselor și cauzelor declanșării curentului naționalist, extremist, antisemit interbelic. Recunoscut drept „părinte al antisemitismului”, mentor al studențimii naționaliste și, totodată, reponsabil pentru glisajul radical al „generației de la 1922”, A. C. Cuza a captat, deopotrivă, adversități ireconciliabile sau respect și fidelitate în rândul tineretului universitar. Mă văd obligată să recunosc faptul că am încercat să analizez un caz academic de plagiat, care să fi declanșat – în acele timpuri – consecințe restrictive și reparatorii directe în consens cu practica și etica științifică și academică. Pe parcurs am înțeles că acest caz nu a avut o finalitatea concretă și nu a produs efecte. Părerile privind lucrarea prof. A. C. Cuza au fost împărțite și, nu o dată, afectate de spirit partisan. „cazul de plagiat” al profesorului A. C. Cuza, pe care noi am încercat să-l abordăm din unghiul strict definit al deontologiei profesionale, a eticii și integrității academice, se încadrează și poate fi interpretat/decriptat, mai degrabă, în cheia realităților conflictual-politice și ideologice care au bulversat, până la epuizare și colaps România interbelică.

Cuvinte cheie: A.C.Cuza, plagiat, România interbelică, Universitatea din Iași

*

Abstract: Controversial personality of the Romanian cultural, publishing and political space from the end of the 19th century and the first half of the 20th century, professor A. C. Cuza attracts, above all, the attention of historians interested in deciphering the premises and causes of the outbreak of the interwar nationalist, extremist, anti-Semitic trend. Recognized as the "father of anti-Semitism", mentor of nationalist students and, at the same time, responsible for the radical slide of the "1922 generation", A. C. Cuza captured, equally, irreconcilable adversities or respect and loyalty among university youth. At the end of my intervention, I feel obliged to admit that I tried to analyze a classic case of plagiarism, which would have triggered - in those times - direct restrictive and reparative consequences in accordance with scientific and academic practice and ethics. Along the way I understood that this case did not have a concrete purpose and did not produce effects. Opinions regarding the work of Prof. A. C. Cuza were divided and, more than once, affected by partisan spirit. The "plagiarism case" of Prof. A. C. Cuza, which we tried to approach from the strictly defined angle of professional deontology, ethics and academic integrity, it fits and can be interpreted/deciphered, rather, in the key of the conflictual-political and ideological realities that tumulted, until exhaustion and collapse, interwar Romania.

Keywords: A.C. Cuza, plagiarism, interwar Romania, University of Iasi

¹ Cercetător științific la Centrul de Istorie și Civilizație Europeană din cadrul Academiei Române, filiala Iași. corneliu.ciucanu@yahoo.com

*

Résumé: *Personnalité controversée de l'espace culturel, éditorial et politique roumain de la fin du XIXe siècle et de la première moitié du XXe siècle, le professeur A. C. Cuza attire surtout l'attention des historiens intéressés à décrypter les prémisses et les causes de l'éclatement de la tendance nationaliste, extrémiste et antisémite de l'entre-deux-guerres. Reconnu comme le "père de l'antisémitisme", mentor des étudiants nationalistes et, en même temps, responsable du glissement radical de la "génération 1922", A. C. Cuza a capturé, également, l'adversité irrécyclable ou le respect et la loyauté de la jeunesse universitaire. Au terme de mon intervention, je me sens obligé d'admettre que j'ai tenté d'analyser un cas classique de plagiat, qui aurait déclenché - à cette époque - des conséquences directes restrictives et réparatrices conformément à la pratique et à l'éthique scientifique et académique. Chemin faisant, j'ai compris que cette affaire n'avait pas de but concret et ne produisait aucun effet. Les avis sur le travail du professeur A. C. Cuza étaient partagés et, plus d'une fois, influencés par l'esprit partisan. Le « cas de plagiat » du professeur A. C. Cuza, que nous avons essayé d'aborder sous l'angle strictement défini de la déontologie professionnelle, de l'éthique et de la recherche académique. Intègre, il s'inscrit et peut être interprété/déchiffré, plutôt, dans la clé des réalités conflictuelles, politiques et idéologiques qui ont troublé, jusqu'à l'épuisement et l'effondrement, la Roumanie de l'entre-deux-guerres.*

Mots-clés: *A.C. Cuza, plagiat, Roumanie de l'entre-deux-guerres, Université de Iasi*

Personalitate controversată a spațiului cultural, publicistic și politic românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea și a primei jumătăți a secolului XX, profesorul A. C. Cuza atrage, cu precădere, atenția istoricilor interesați în decriptarea premiselor și cauzelor declanșării curentului naționalist, extremist, antisemit interbelic. Recunoscut drept „părinte al antisemitismului”, mentor al studențimii naționaliste și, totodată, reponsabil pentru glisajul radical al „generației de la 1922”, A. C. Cuza a captat, deopotrivă, adversități ireconciliabile sau respect și fidelitate în rândul tineretului universitar².

Alexandru Constantin Cuza (8 noiembrie 1857, Iași-2 noiembrie 1947, Sibiu), fost fiul lui Constantin Cuza, văr primar cu domnitorul unirii de la 1959, Al. I. Cuza. Clasele primare le urmează la pensionul lui Anton Frey din Iași (1867-1871), iar liceul la Dresda (1871-1877). Își continuă studiile la Paris, unde își ia, mai întâi, licența în litere la Sorbona (1881), apoi urmează științele juridice la Paris și Bruxelles, reușind să obțină doctoratul în științe politice și administrative (1882) și în drept (1886). În țară,

²Gheorghe Ghibănescu, *Cuzeștii*, București, 1912, pp. 150-151; Grigore V. Coban, *Fenomenul A.C. Cuza*, Iași, 1939; Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești*, București, Editura F. F. Press, 1996, p. 155; Gabriel Asandului, *A.C. Cuza. Politică și cultură*, Iași, Editura Fides, 2007, p. 193; Daniel Dieaconu, *Realitatea unui mit. Corneliu Zelea Codreanu. O cronică a naționalismului românesc interbelic*, Piatra Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2009, p. 210 și urm.; Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică. Politică și ideologie*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2009, pp. 101-109, idem, *A.C. Cuza și "numerus clausus"*. *Constituirea și activitatea Ligii Apărării Național-Creștine (1923-1930)*, în „Orizonturi istoriografice”, revistă a Universității „Ovidius” din Constanța, Facultatea de Istorie și Științe Politice – Școala Doctorală, anul I, nr. I, 2010, pp.154-176.

A.C. Cuza frecventează cercul socialist din Iași și apoi societatea „Junimea”, colaborând și la revista „Convorbiri literare”. Este ales, ca junimist, ajutor de primar al Iașului (1890-1891); deputat (din 1892) și senator. Pentru scurt timp se înscrie în Partidul Conservator, iar în 1895, împreună cu A.D. Xenopol, înființează „Liga în contra alcoolismului”. Din 27 ianuarie 1901, A. C. Cuza devine profesor de economie politică și finanțe la Facultatea de Drept din Iași (până la 15 martie 1925, când demisionează). În aprilie 1910, A.C. Cuza înființează, împreună cu N. Iorga, Partidul Naționalist Democrat. Se desparte de acesta în februarie 1920, când se proclamă președinte al unei organizații politice proprii, Partidul Naționalist Democrat Creștin, pe baza căreia constituie Liga Apărării Național-Creștine (martie 1923)³. În deceniul

³ Liga Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.), înființată la 4 martie 1923, a fuzionat cu Acțiunea Românească, cu Fascia Națională Română (1925) și cu Partidul Național-Agrar (condus de Octavian Goga), transformându-se în Partidul Național-Creștin (iunie 1935). L.A.N.C își datorează existența și doctrina discursului naționalist și notorietății politice a lui A.C. Cuza, care a fost sprijinit substanțial de personalități universitare ale vremii (Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescul, Traian Brăileanu, N.C. Paulescu, Iuliu Hașeganu, E.M. Vasiliu-Cluj, Ion Cătuneanu). Constituirea Ligii s-a produs în cadrul unui serviciu religios desfășurat la Mitropolia din Iași, când s-au sfințit 70 de steaguri ale noii formațiuni în fața unei asistențe formate din 10.000 de oameni veniți din toată Moldova, în contextual în care „a aderat la Ligă întreaga studențime naționalistă din Bucovina, Basarabia și Moldova” (Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, Sibiu, Editura „Totul pentru Țară”, Tipografia Vestemear, 1936, pp. 118-120; *Cronologie legionară*, Colecția „Omul Nou”, Salzburg, 1953, p. 16). Vezi și nota Serviciului Special de Siguranță din 5 martie 1923 în *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluție*, (coord. Ioan Scurtu), vol. I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1996, p. 113). În prima decadă interbelică, A.C. Cuza și L.A.N.C. se impun pe scena politică românească drept vectorii principali ai naționalismului. Oficiosul formațiuni a fost ziarul „Apărarea Națională”, iar elementul ideologic definitoriu consta în abordarea virulentă a „chestiunii evreiești”, considerată deosebit de importantă pentru societatea românească și de rezolvarea căreia depindea propășirea și viitorul statului român. Principiile de bază ale noii formațiuni vizau: „apărarea regalității și a monarhiei constituționale”, „educația națională și creștină”, „recunoașterea ortodoxiei ca principală religie în statul român”, „combaterea luptei de clasă” și „rezolvarea problemei evreiești”, preconizată prin „eliminarea completă și neîntârziată” a acestora din viața politică, socială și, mai cu seamă, economică a țării (Dimitrie P. Pascu, *A.C. Cuza, economist și doctrinar al naționalismului*, București, 1937, pp. 33-34). Programul L.A.N.C. prevedea revenirea la articolul 7 din vechea Constituție, limitarea locurilor unde se puteau așeza evreii, *numerus clausus* raportat la toate domeniile de activitate, soluționarea revendicărilor mișcării studențești și redeschiderea universităților. Liga propunea, totodată, o serie de acțiuni ale maselor prin organizarea de conferințe la orașe și sate, de manifestări religioase, culturale și sportive, înființarea de asociații cooperatiste și bănci rurale, încurajarea înființării de școli profesionale de comerț și meserii, sprijinirea întreprinderilor românești prin acțiuni politice și parlamentare, prin publicații, pentru „trezirea conștiinței și energiilor național-morale și religioase” (Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, București, Humanitas, 1999, pp. 75-77 (ediția originală, München, 1986). L.A.N.C. a afișat o simbolică aparte în peisajul propagandistic al vremii. O analiză atentă a recuzitei cuziste ne întărește convingerea că întregul arsenal de steaguri, icoane, insigne, prapori etala un sincretism național-religios cu valențe atât creștine cât și păgâne. Svastica a fost adoptată ca simbol oficial al Ligii în 1923, dar în scrierile doctrinare ale lui A.C. Cuza aflăm explicații, încă de la 1910, referitoare la vechimea și conotațiile magico-religioase ale zvasticii pe teritoriul carpato-danubiano-pontic. Interesul profesorului

următor, după fuziunea cu Partidul Național Agrar, profesorul Cuza devine președinte de onoare al Partidului Național-Creștin (iulie 1935). Membru al Academiei Române (25 mai 1936). În urma formării cabinetului condus de Octavian Goga, A.C. Cuza a fost ministru secretar de stat (28 decembrie 1937-10 februarie 1938). Sprijină regimul de autoritate monarhică, fiind numit membru în Consiliul superior al Frontului Renașterii Naționale (25 februarie 1939) și consilier regal (16 iunie 1939). După 1944, prof. A.C. Cuza suportă, la Sibiu, un regim de domiciliu obligatoriu. Om politic, pamfletar de talent, polemist, parlamentar și principal ideolog al naționalismului-creștin, A.C. Cuza a publicat o serie de lucrări doctrinare: A.C. Cuza, *Naționalitatea în artă. Principii, fapte, concluzii. Introducere la doctrina naționalistă creștină*, București, Minerva-Institut de arte grafice și editură, 1908; *Numerus clausus*, București, Editura Ligii Apărării Național Creștine, 1924; idem, *Călăuza bunilor români*, ed. cit.; *Despre poporație. Statistica, teoria, politica ei*, ediția a II-a, București, Imprimeriile Independența, 1929; *Doctrina naționalist creștină. Introducere. Cuzismul. Definiții, teze, antiteze*, Iași, Tipografia Cooperativei „Trecerea Munților Carpați”, 1928; *Eroarea teologiei și adevărul bisericii*, Iași, Tipografia Cooperativei „Trecerea Munților Carpați”, 1928⁴

Din perspectiva temei propuse spre abordare, acuzația de plagiat lansată de Emanuel Socor, avocat, publicist și colaborator al ziarului „Opinia”, care a publicat lucrarea *Plagiatul d-lui A. C. Cuza: O rușine universitară*, București, Facla, 1911, trebuie prezentată și interpretată în contextul cultural-politic tulbure al începutului de secol XX. În 1899, A.C. Cuza a publicat lucrarea *Despre poporație. Statistica, teoria și politica ei*, premiata de Academia Română cu premiul „Lazăr” după un raport elogios prezentat de dr. Vicențiu Babeș, fapt care i-a adus autorului și un consistent premiu de 5000 lei. Totodată, studiul menționat i-a permis lui A. C. Cuza să participe la concursul pentru ocuparea postului de profesor titular al catedrei de Economie politică

ieșean privind zvastica a devansat adoptarea de către naziști a acestui semn distinctiv. El arăta că semnul zvasticii apare pe patrafirul preoților, pe acoperământul sfințelor moaște și chiar la icoana Maicii Domnului de la Mitropolia din Iași. Aflat într-o gravă confuzie, A.C. Cuza arăta că: „Svastica este în legătură cu cultul solar și apare în acele țări în care a trăit „rasa pelascică”, pe care o găsim la începuturi în țările noastre” și că este „semnul distinctiv al rasei arice și în special al ramurei tracilor, din care ne tragem prin daci”. Pentru a anula orice eventuală acuzație de mimetism sau legătură cu național-socialismul german, profesorul ieșean preciza că prin vechimea ei pe meleagurile noastre „Svastica este, dar, în primul rând a noastră, românească, prin descendență din arii, traci și daci” (A.C. Cuza, *Călăuza bunilor români*, ed. a III-a, Iași, Institutul de Arte Grafice și Editură „Presa Bună”, 1927, p. 27; Idem, *Învățătura lui Iisus. Iudaismul și teologia creștină*, Iași, Editura „Ligii Apărării Naționale Creștine”, 1925, pp. 33-34. Vezi și Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 193; Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică*, pp. 101-109, idem, *A.C. Cuza și numerus clausus. Constituirea și activitatea Ligii Apărării Național-Creștine (1923-1930)*, în „Orizonturi istoriografice”, revistă a Universității „Ovidius” din Constanța, Facultatea de Istorie și Științe Politice – Școala Doctorală, anul I, nr. I, 2010, pp.154-176.

⁴ *Dreapta naționalist-creștină în Moldova, Basarabia și Bucovina (1927-1940). Documente*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Corneliu Ciucanu, Iași, Editura Tipo Moldova, 2015, p. 123-124.

de la Facultatea de Drept a Universității din Iași⁵. Comisia universitară desemnată să examineze candidații pentru ocuparea postului de profesor agregat la catedra de Economie politică și finanțe era formată din profesorii Petre Missir (Universitatea din Iași), Ion Bogdan și Nicolae Basilescu (Universitatea din București). Profesorul Missir și slavistul Ion Bogdan l-au considerat pe A. C. Cuza “un bun cunoscător al materiei” și “singurul candidat asupra căruia poate fi îndreptată atențiunea noastră”⁶. Profesorul Nicolae Basilescu de la Facultatea de Drept a Universității bucureștene a fost singurul raportor s-a opus numirii lui A. C. Cuza ca profesor titular⁷. În *Raportul* său, N. Basilescu considera studiul *Despre poporație* „inutilă și lipsită de valoare”, fapt care a declanșat reacția imediată a lui A. C. Cuza prin lucrarea *Cei doi Spenceri și alte descoperiri ale d-lui N. Basilescu* (Iași, 1900), în care îl ridiculiza pe profesorul bucureștean pentru confuzie și ignoranță⁸.

După 12 ani de la editarea lucrării *Despre poporație* a prof. Cuza, a apărut acuzația de plagiat lansată de Emanuel Socor împotriva fostului său profesor. Peste alți 12 ani, în 1923, avocatul Emanuel Socor a revenit asupra chestiunii plagiatului comis de prof. A. C. Cuza, motivând că a doua ediție a cărții sale de demascare a „escorcheriei” numite *Despre poporație* a fost „tăgada plagiatului făcută de câțiva parlamentari” în Camera Deputaților în condițiile în care prof. Cuza a fost apostrofat de unul dintre colegii deputați „cu epitetul de plagiator”⁹.

Momentul apariției primului „denunț” de plagiat a fost, se pare, ales cu grijă de autor. A. C. Cuza candida pe listele Partidului Naționalist Democrat la alegerile pentru Camera Deputaților, programate în primăvara anului 1911, iar lucrarea lui Socor a contribuit semnificativ la eșecul în alegeri a profesorului ieșean. Dacă în 1907, Cuza obținuse 972 de voturi, în 1911 – și din cauza acuzației de plagiat folosită politic de către opozanți, profesorul ieșean a obținut doar 412 voturi.

Totodată, reluarea temei plagiatului de către Socor în 1923 trebuie analizată și explicată în contextul constituirii L.A.N.C în aprilie 1923, raportându-ne și la rolul jucat de A. C. Cuza în mișcările studențești din anii 1922-1923, care au adoptat principiul „*numerus clausus*”, mult promovat de prof. Cuza. Prin urmare, credem că scandalul „plagiatului” a fost folosit în acele momente din considerente politice și mai puțin academice. Pentru că prof. A. C. Cuza se lansase în politica militantă susținând o serie de exagerări naționalist-creștine și alte aberații antisemite, acesta devenise indezirabil în unele cercuri politice românești interesate în blocarea prezenței acestuia în Legislativ și, în general, pe avanscena vieții politice românești. Totodată, A. C.

⁵ Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 67-68.

⁶ *Ibidem*, p. 25-27.

⁷ N. Basilescu, *Raport prezentat Universității din București asupra lucrărilor propuse pentru obținerea catedrei de Economie politică și Finanțe a facultății de Drept de la Universitatea din Iași*, în „Revista de Drept și Sociologie”, anul III, nr. 8, pp. 117-136, apud G. Asandului, *op. cit.*, p. 26-27.

⁸ *Ibidem* p. 63.

⁹ Emanuel Socor, *O rușine universitară. Plagiatul domnului A.C. Cuza, ed. a II-a, București, 1923, p. 3*, apud, G. Asandului, *op. cit.*, p. 64 (nota 125).

Cuza a folosit replica dată împotriva aserțiunilor lui E. Socor (*Plagiatul poporației. O calomnie «more iudaico*, Vălenii de Munte, 1911) și procesul de calomnie intentat lui E. Socor pentru a câștiga notorietate publică¹⁰. Prin procesul respectiv, A. C. Cuza nu a încercat să-și recâștige recunoașterea academică a operei sale de la niște jurați ignoranți ci să folosească Curtea cu Juri ca o tribună de lansare a teoriilor și postulatelor sale naționaliste și antisemite¹¹. În disputa dintre Cuza și Socor s-au implicat și alți jurnaliști sau oameni politici. În primul rând menționăm pe C. Rădulescu-Motru, care a publicat mai multe articole, oneste și echilibrate, în “Noua Revistă Română”¹². Cazul de plagiat al prof. A. C. Cuza a fost amplu mediatizat de așa numita “presă din Săringar”, de ziarele „Adevărul” și „Dimineața” considerate în aceea perioadă ziare filosemite și de „Opinia” de la Iași. A. C. Cuza a fost susținut în paginile ziarului “Neamul Românesc” și chiar în “Tribuna poporului” de la Arad¹³.

Totodată, presa internațională a preluat articolele apărute în presa bucureșteană. Cotidianul italian „Secolo” din Milano a publicat un articol amplu despre plagiatul profesorului ieșean, intitulat *Regele plagiatului*. Pe marginea scandalului de plagiat, au apărut și alte articole în publicațiile europene: „Petit Journal”, „Berliner Zeitung am Mittag”, „Akropolis”¹⁴. Or această dezbatere declanșată în spațiul cultural-publicistic intern, cu reverberații în presa internațională – în opinia noastră, destul de anemice și, oarecum, artificial întreținute, – creionează, totuși, o anumită atmosferă care, însă, nu afectează mediul academic-universitar, dar declanșează teme, tendințe și emoții exploatare politic de unii actori prezenți în viața publică românească. Aceste emoții sunt cuantificate vizibil în plan politic, în special, de către prof. A. C. Cuza în perioada interbelică. Practic, A. C. Cuza a instituționalizat – în baza notorietății publice câștigate, indiscutabil, și în urma „scandalului de plagiat”, – curentul naționalist-creștin prin lansarea L. A. N. C. în aprilie 1923. Atenți la geneza și manifestările curentului naționalist-creștin interbelic și, mai cu seamă, la momentele anului 1927 („scindarea statutarilor” care a afectat unitatea Ligii cuziste, apoi retragerea „Văcăreștenilor” și înființarea Legiunii Arhanghelului Mihail¹⁵), din perspectiva evoluțiilor curentului radical de dreapta, a derapajelor evidente de la normele, destul de precare, ale regimului democrației parlamentare interbelice ne permitem să afirmăm ipoteza că „scandalul de plagiat” a întreținut fobii și a “augmentat” – cu consecințe nebănuite la, 1911 sau 1923 – proliferarea tendințelor nocive, antidemocratice. Pe de altă parte, nu putem trece sub tăcere carențele și disfuncționalitățile societății românești interbelice, corupția, demagogia și politicianismul care au servit, inevitabil, ca argumente curentelor antidemocratice în acțiunea lor de „asanare” a vieții publice românești.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 63.

¹¹ *Ibidem*, p. 67.

¹² *Ibidem*, p. 66-67.

¹³ Vezi pe internet. Dai cautare „plagiatul lui ac cuza”.

¹⁴ Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 64.

¹⁵ Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică*, pp. 107-109; *ibidem*.

În finalul intervenției mele, mă văd obligată să recunosc faptul că am încercat să analizez un caz clasic de plagiat, care să fi declanșat – în acele timpuri – consecințe restrictive și reparatorii directe în consens cu practica și etica științifică și academică. Pe parcurs am înțeles că acest caz nu a avut o finalitate concretă și nu a produs efecte. Părerile privind lucrarea prof. A. C. Cuza au fost împărțite și, nu o dată, afectate de spirit partizan...Că nu au fost aplicate măsurile administrativ-universitare, respectiv retragerea beneficiului obținut ca urmare a publicării unei lucrări dovedite, ulterior, plagiată... Cu alte cuvinte, a titlului de profesor agregat la catedra de Economie politică și Finanțe ce funcționa în cadrul Facultății de Științe Juridice a Universității ieșene. În fapt, plagiatul nu a fost pe deplin dovedit de E. Socor, după cum procesul de calomnie intentat, în replică, de A. C. Cuza lui E. Socor a adus achitarea „calomniatorului”. Astăzi după un veac de la evenimente, observăm că disputa dintre profesorul Cuza și fostul său student s-a încheiat, din punct de vedere juridic și academic, cu o lamentabilă remiză. Dacă printr-un exercițiu de imaginație am accesa instrumentarul „teoriei conspirației” am putea ajunge la concluzia că a existat o înțelegere de culise între acuzator și acuzat, între prof. A. C. Cuza și avocatul E. Socor... Ca notorietate publică, amândoi au avut doar de câștigat. A. C. Cuza a devenit “patriarhul naționalismului românesc”, iar E. Socor și fiul său, Matei Socor, după 1944, au devenit stâlpi al noii puteri comuniste. În definitiv, deși prof. Cuza îl denunța pe Socor ca evreu și ca agent al *Cahalului* evreiesc, A. C. Cuza era bun prieten cu tatăl acestuia, doctorul Gabriel Socor, descendent al unei familii respectabile de negustori armeni, iar prof. Cuza, principalul „expert” al „chestiunii evreiești” nu putea opera cu astfel de „confuzii”.

Pe de altă parte, A. C. Cuza împreună cu Ghica-Deleni, A. D. Xenopol, N. Iorga și dr. Socor fuseseră membri ai Comitetului de inițiativă înființat cu scopul ridicării unei statui a Domnitorului Unirii, Alexandru I. Cuza, la Iași. Prin urmare, „cazul de plagiat” al profesorului A. C. Cuza, pe care noi am încercat să-l abordăm din unghiul strict definit al deontologiei profesionale, a eticii și integrității academice, se încadrează și poate fi interpretat/decriptat, mai degrabă, în cheia realităților conflictual-politice și ideologice care au bulversat, până la epuizare și colaps România interbelică.

Bibliografie selective

Asandului Gabriel, *A.C. Cuza. Politică și cultură*, Iași, Editura Fides, 2007

Basilescu N., *Raport prezentat Universității din București asupra lucrărilor propuse pentru obținerea catedrei de Economie politică și Finanțe a facultății de Drept de la Universitatea din Iași*, în „Revista de Drept și Sociologie”, anul III, nr. 8.

Ciucanu Corneliu, *Dreapta naționalist-creștină în Moldova, Basarabia și Bucovina (1927-1940). Documente*, Iași, Editura Tipografia Moldova, 2015.

Socor Emanuel, *O rușine universitară. Plagiatul domnului A. C. Cuza*, ed. a II-a, București, 1923.

INSTITUȚIONALIZAREA PROPAGANDEI COMUNISTE ÎN GERMANIA DE EST 1945-1955

*

INSTITUTIONALIZATION OF COMMUNIST PROPAGANDA IN EAST GERMANY 1945-1955

*

L'INSTITUTIONNALISATION DE LA PROPAGANDE COMMUNISTE EN ALLEMAGNE DE L'EST 1945-1955

Leonard-Mihail RĂDULESCU¹

Rezumat: *Textul curent dorește să scoată în evidență câteva momente din istoria Republicii Democratice Germane. Accentul cade de această dată pe problematica formării, instituționalizării și implementării propagandei la nivelul aparatului politic est-german și la nivelul populației. Dorim astfel să trecem în revistă câteva episoade importante din perioada 1945-1955 unde propaganda a jucat un rol esențial în acțiune politice, oferind și câteva exemple de discursuri sau interpretări propagandistice ale evenimentelor din intervalul menționat. Totodată discuția se concentrează și pe rolul unor și persoane marcante ale momentului, precum Walter Ulbricht. Prin aceste exemple de oameni și propagandă dorim să evidențiem limbajul și mentalitatea vremurilor respective, încercând să reconstituim o parte din istoria unui stat astăzi dispărut.*

Cuvinte cheie: *propagandă, Germania de Est, comuniști, politică și societate.*

*

Abstract: *The current text wants to highlight some moments in the history of the German Democratic Republic. The reserach will focus this time on the issue of institutionalization and implementation of propaganda at the level of the East German political apparatus and population. We thus want to review some important episodes from the period 1945-1955 where propaganda played an essential role in political action, also offering some examples of speeches or propagandistic interpretations of the events of the mentioned period. At the same time, the discussion focuses also on the role of notable people of the moment, such as Walter Ulbricht. Through these examples of people and propaganda we want to highlight the language and mentality of the respective times, trying to reconstruct a part of the history of a state that is now gone.*

Key words: *propaganda, East Germany, communists, politics and society.*

*

Résumé: *Le texte actuel veut mettre en lumière certains moments de l'histoire de la République démocratique allemande. La recherche portera cette fois sur la question de l'institutionnalisation et de la mise en œuvre de la propagande au niveau de l'appareil politique et de la population est-allemande. Nous souhaitons ainsi passer en revue quelques épisodes importants de la période 1945-1955 où la propagande a joué un rôle essentiel dans l'action politique, en proposant également quelques exemples de discours ou d'interprétations propagandistes des événements de cette*

¹ Facultatea de Istorie, Universitatea București, membru S.Ș.I.R. filiala Câmpina, județul Prahova.
radulescu.leonard@yahoo.com

période. Dans le même temps, la discussion se concentre également sur le rôle de personnalités du moment, comme Walter Ulbricht. À travers ces exemples de personnes et de propagande, nous voulons mettre en valeur le langage et la mentalité des époques respectives, en essayant de reconstruire une partie de l'histoire d'un État aujourd'hui disparu.

Mots-clés: *propagande, Allemagne de l'Est, communistes, politique et société.*

Propaganda este un mijloc de manipulare a gândirii unuia sau mai multor indivizi, un instrument destinat impunerii unei imagini cu scop negativ sau pozitiv asupra publicului despre o anumită temă. În alți termeni, propaganda reprezintă „utilizarea de către un grup de oameni a capacităților comunicaționale de orice fel în scopul modificării atitudinii sau comportamentului altui grup de oameni”.² Uneori aceasta poate „șterge linia de demarcație între adevăr și fals”.³ Făcând parte dintr-o serie de metode subversive de introducere a unei idei, printre palierele atacate de propagandă se numără și cultura, pe care propaganda o transformă într-o unealtă cu ajutorul căreia urmărește să schimbe de exemplu o credință, o părere, o atitudine sau un comportament față de o mișcare sau persoană. Putem spune că propaganda impune sau induce tacit prin mijloace vizuale sau psihologice o nouă convingere luptând împotriva unor prejudecăți și idei deja adânc plantate în mintea colectivelor vizate.

Propaganda comunistă, în toate spațiile unde a funcționat, a prezentat câteva caracteristici generale. Aceasta a creat și ulterior desemnat un dușman imaginar, care complotază permanent pentru a amenința orânduirea socialistă. Bineînțeles pe lângă dușmanul imaginar sunt create și alte tipologii printre care trădătorul și spionul. Vladimir Volkoff identifica și el câteva caracteristici generale ale propagandei și subversivității acesteia, acestea aplicându-se și propagandei comuniste. Propaganda trebuia să:

- demoralizeze opoziții și să dezintegreze grupurile acestora;
- destabilizeze un stat;
- stopeze eventuala revoltă a maselor față de noua ordine instaurată și să permită unei minorități să se ridice la conducere⁴, „neutralizarea implicând tăcerea majorității, o tăcere care exprimă apatia, nu opoziția la adresa elementelor turbulente”⁵.

Lenin și Stalin au acordat întotdeauna o mare atenție dezvoltării muncii de propagandă și educării în spirit marxist-leninist a membrilor de partid și cadrelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Cei doi au subliniat rolul organizator și mobilizator al ideilor Partidului Bolșevic în lupta pentru victoria revoluției proletare și construirea comunismului. La sfatul lui Stalin în cadrul ședinței C.C. al P.C.U.S. de la începutul lui martie 1937 au fost discutate premisele introducerii unui nou sistem de educație politică. Acest lucru avea să fie implementat abia după al XVIII-lea Congres

² Oliver Thomson, *Easily Led. A History of Propaganda*, London, 1999, p. 5.

³ *Petite Encyclopedie Politique*, Paris, 1969, p. 182.

⁴ Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare*, București, Ed. Antet, 2012, p. 6.

⁵ Muchielli *apud* Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare*, București, Ed. Antet, 2012, p. 6-7.

din 1939. Atunci Partidul Bolșevic a introdus un nou sistem educațional politic, remarcabil de larg și bine gândit, în care au studiat membrii de partid, candidații și muncitorii care nu erau membri de partid. Nivelul ideologico-politic al membrilor de partid și mai ales al funcționarilor devenise foarte mare, ceea ce a sporit producția de propagandă. Din respectivele învățături comuniștii est-germani au preluat metodele de implementare a propagandei comuniste adaptându-le la statele în care aceștia activau.

În R.D.G caracteristicile enumerate mai sus s-au manifestat cu precădere în susținerea instaurării orânduirii comuniste și impunerea schimbărilor gândite de comuniști. S-a creat o perdea invizibilă între oamenii de rând și autorități, cei din urmă desfășurând o campanie de înnoire în cadrul căreia fie au creat de la zero, fie au preluat și prelucrat elemente deja existente.

Asociațiile de „strângere a legăturilor”

În Germania de Est, formarea unei asociații de „strângere a legăturilor” nu a fost o prioritate deoarece sectorul de est al Germaniei era direct administrat de U.R.S.S. La fel ca în România, asociația de strângere a legăturilor avea rolul de a propaga elemente culturale sovietice în spațiul german. La început, respectiva societate se prezenta ca fiind de fapt o școală de studiu a culturii sovietice. În vara anului 1947 la propunerea colonelului sovietic Serghei Tyulpanov a luat ființă Societatea pentru Studiarea Culturii Uniunii Sovietice. Societatea nou înființată s-a concentrat printre altele pe contracarea atitudinii antisovietice larg răspândite în rândurile populației din Germania de Est. *Munca culturală* (Kulturalarbeit) a fost văzută ca un mijloc potrivit pentru a face acest lucru, iar în anii care au urmat au fost deschise numeroase centre de activitate culturală și politică care funcționau sub forma de „case de cultură”. Acestea doreau să crească nivelul de colaborare dintre populația est-germană și autoritățile de ocupație sovietice. La 2 iulie 1949, „Societatea pentru Studiarea Culturii Uniunii Sovietice” și-a schimbat denumirea în „Societatea pentru Prietenia Germano-Sovietică (D.S.F.)”. Putem presupune că schimbarea denumirii societății reflectă faptul că autoritățile comuniste locale și sovietice ajunseseră la un nou nivel de control, trecând astfel peste etapele primare de construire a unei baze, ajungând la o treaptă superioară unde urmau să desfășoare noi forțe.

Pe lângă agitația politică, D.S.F. a organizat numeroase evenimente sportive și culturale în orașe, comunități și școli, unde s-a pus accentul pe cunoașterea oamenilor și a culturii sovietice. Această asociație oferea cursuri de limbi străine, excursii de studiu și evenimente de seară în centrele culturale în special în săptămânile dedicate la nivel național prieteniei germano-sovietice⁶. În colaborare cu organizația de pionierat „Ernst Thälmann” și „Tineretul German Liber” (F.D.J.), comuniștii au căutat să formeze prietenii între cetățenii sovietici și cei est-germani, în special la orele de rusă.

⁶ A doua jumătate a luni mai.

În fiecare an, în perioada vacanțelor, copiii germani și sovietici călătoreau cu așa-numitele „trenuri ale prieteniei” pentru a petrece fie în Germania de Est sau U.R.S.S. vacanțele școlare în tabere internaționale. Societatea pentru Prietenia Germano-Sovietică a crescut rapid de-a lungul existenței sale și a avut aproape șase milioane de membri în anii 1980. După F.D.G.B.⁷, D.S.F. a fost a doua cea mai mare organizație de masă din Republica Democrată Germană. D.S.F. se ocupa și de publicarea în germană a revistelor și presei rusești. *Pravda*, *Sputnik*, *Taglische Rundschau* circulau în ediții biligve prin intermediul asociației.

O radiografie a propagandei după instaurarea comuniștilor

Imediat după ocuparea Germaniei estice și conferința de la Potsdam, ocupanții sovietici au căutat să atragă o serie de artiști și intelectuali cu orientări de stânga spre a se ocupa de propagandă. S-a urmărit schimbarea opiniei publice privitoare la sovietici pentru a căpăta susținere și justificare în deciziile ce aveau să fie luate privind viața politică, socială și economică. Trecerea spre Republică s-a făcut pașnic, sovieticii recrutând agenți germani pentru ca schimbarea să pară a fi voită și făcută de germani, fără presiuni exterioare. Propaganda s-a ocupat de mascarea activității sovietice și de valorificarea unor reforme precum cea agrară.

La 6 iunie 1945 s-a format Kulturkammer, instituție care s-a preocupat de comunizare prin denazificarea și convertirea artiștilor și a elementelor culturale considerate folositoare noii ordini. S-a format pe această filieră și Kulturbund⁸. Cele două instrumente comuniste au fost interzise în R.F.G. Pe parcursul perioadei 1946-1949, cele două instituții menționate au scos din joc *mass-media* occidentală din Germania de Est. Tot ele au monopolizat orice formă de presă, artă, publicistică și nu în ultimul rând învățământul. Au fost organizate simpozioane, adunări, expoziții destinată eclipsării elementelor occidentale.

Principalul ziar și canal de comunicare al chestiunilor de stat către populație era reprezentat de cotidianul *Neues Deutschland* fondat în 1946. În acesta erau prezentate evenimentele zilei, discursurile și deciziile șefilor statului, dar și puncte de vedere ale unor oameni de stânga referitoare la anumite probleme de politică sau evenimente internaționale. Alte ziare erau *Berliner Zeitung* publicat de Berliner Verlag încă din 1945 în sectorul estic de ocupație al Germaniei, și *Die Zeit*, publicat încă din 1946. Cel din urmă se inspirase după *Die Neue Zeit* și *Neue Zeit*, publicații vechi ale socialiștilor germani, apărute în perioada antebelică și interbelică. Odată cu fondarea R.D.G. în 1949, problemele legate de propagandă au început să apară, propaganda trebuind să legitimizeze statul comunist est-german și să contribuie la obținerea sprijinului popular și la procesul de eliminare a elementelor nedorite.

⁷ Federația Sindicatelor libere din Germania (de Est).

⁸ Asociația Culturală pentru Reinnoirea Democrației în Germania.

În 1950, programul S.E.D. avea să fie publicat, una dintre sarcinile partidului fiind aceea de a implementa un sistem de influență sovietic de educație politică denumit *Parteilehrjahr*, care s-ar traduce în ceva similar cu „ucenicia politică”. Practic noii membrii de partid ar fi trebuit să înceapă pregătirea politică de la chestii mărunte cum ar fi împărțirea de manifeste, colectarea de semnături, agitația, urmând ca apoi după o perioadă de timp să poată fi promovați și ulterior să capete sarcini mai importante și mai ample. În acest sens trustul editor al S.E.D., *Dietz Verlag* publica tot în 1950 manifestul sub formă de broșură intitulat *Die Aufgaben der Parteipropaganda*⁹ reprezentând numărul 6 din colecția revistei *Sozialistische Bildungshefte*¹⁰.

Acest manifest prezenta de fapt deciziile luate între 2-3 iulie, în cadrul celui de-al III-lea Congres S.E.D. privitoare la propagandă. Manifestul începe prin a descrie principiile generale ale propagandei așa cum erau dictate de ideologia marxist-leninistă, dar și de Lenin și Stalin. Ghidul includea 7 secțiuni fiecare referindu-se la o temă legată de propagandă pe care le vom expune astfel:

1. Rolul teoriei și caracteristicile propagandei marxist-leniniste: această secțiune prezenta principiile de bază marxist-leniniste privitoare la propaganda de partid, întărite fiind de părerea lui Stalin;
2. Munca ideologică: prezentarea importanței muncii ideologice și a înputernicirii educației politico-ideologice printre membrii partidului în spiritul marxist-leninist;
3. Practica – o amenințare serioasă: sunt expuse problemele înțelegerii marxism-leninismului precum și necesitatea cunoașterii respectivelor informații pentru a putea pune în practică principiile ideologice, acestea fiind necesare în punerea în practică muncii cotidiană pe care partidul o desfășoară, principiile trebuind să fie cunoscute de toți;
4. Semnificația deciziei Consiliului de Partid cu privire la îmbunătățirea propagandei de partid: este expusă părerea S.E.D. privind propaganda și necesitatea implementării corecte a acesteia precum și slăbiciunile și problemele care se pot naște în această muncă, *o atmosferă de învățare trebuind să cuprindă tot Partidul*;
5. Noul sistem de educație: acest capitol avea în vedere să expună sarcinile noului sistem de învățământ, precum și ale școlilor și instituțiilor superioare politice și normale, dar și importanța studiului independent și la comun;
6. Planul de educație al grupurilor locale: se referă la cine poate preda marxism-leninism, urmând să se alcătuiască grupuri de studiu; de asemenea sunt discutate și calitățile pe care un astfel de profesor trebuie să le aibă și cum trebuie purtate discuțiile pentru alegerea dascălilor, dar și cum trebuie

⁹ Sarcinile Propagandei de Partid.

¹⁰ *Sozialistische Bildungshefte* sau *Caiete de educație socialistă* a fost o colecție de îndreptare care aveau să prezinte populației deciziile partidului și îndatoririle trasate de acesta către cadre și masele populare. Ținta acestei publicații erau studenții și cadrele de partid.

intreprinse discuțiile cu membrii în particular referitoare la nivelul de cunoaștere politică;

7. Despre rolul propagandistului în Partid: acest ultim capitol face referire la propagandist ca o tipologie întruchipată de cei mai vrednici oameni din partid, explicând de asemenea sarcinile acestora atât în partid cât și în afara acestuia precum și datoriile școlare și nevoia ca propagandistul să-și îmbunătățească mereu educația și puterea de adaptare la mediu și oameni¹¹.

Mai departe probleme legate de propagandă vor fi expuse de Fred Oelßner în 1954 odată cu apariția manifestul „Îmbunătățirea generală a muncii noastre politico-ideologice în rândul maselor” unde Oelßner explica importanța propagandei în Germania de Est: „Tovarășii! Partidul nostru este puternic datorită eforturilor sale de a-și plasa toate activitățile pe baza științifică a teoriei marxist-leniniste și datorită legăturii sale de neîntrerupt cu clasa muncitoare și cu ceilalți oameni muncitori ai națiunii noastre. Activitatea ideologico-politică joacă un rol central în toate activitățile partidului. Propagandizarea ideilor marxism-leninismului și luminarea neobositelor mase largi despre politica partidului nostru sunt printre cele mai importante activități [...]. Am făcut progrese și în zona agitației. Tovarășii noștri din fabrici poartă conversații mai sincere cu colegii lor, organizează întâlniri de grup în pauze sau citesc anunțuri importante din ziar. Vizitele la domiciliul muncitorilor, precum cele desfășurate de tovarășii de la uzina Leuna sau de la cocseria din Lauchhammer, devin din ce în ce mai dese. Totodată remarcăm că am făcut numeroși pași semnificativi în agitația rurală. De o importanță deosebită s-a dovedit a fi faptul că în cadrul unora dintre organizațiile raionale de partid din districtul Leipzig au început să fie numiți numeroși membri de partid din mediul rural în posturi de agitatori permanenți. Acest fapt nu face decât să urmeze importante sugestii făcute de Lenin¹²: <<Să viziteze locuințele muncitorilor și locuințele țăranilor, precum și fermele de la periferie, să meargă la barurile în care oamenii de rând se adună și la întâlnirile cluburilor, societăților și adunărilor obișnuite ale oamenilor de rând>>”.¹³

Fred Oelßner a fost unul dintre membrii de seamă ai Partidului Unității Socialiste din R.D.G. având o carieră strâns legată de socialiștii și comuniștii germani. Încă din 1917 acesta fraterniza cu ideile comuniste fiind unul dintre membrii fondatori ai fostului Partid Comunist German (K.P.D.) și una dintre figurile de seamă ale S.E.D. Acesta făcea parte din garnitura moscovită a K.P.D. și ulterior S.E.D., părăsind Germania după instaurarea regimului nazist. După mai multe periplusuri prin U.R.S.S. și Franța, la finalul războiului revine în Germania unde este printre cei care vor pune bazele statului comunist est-german. Având majoritatea studiilor făcute în U.R.S.S. el

¹¹ „Die Aufgaben der Parteipropaganda” im *Sozialistische Bildungshefte* (5), nummer 6 Juli 1950, Berlin, Dietz Verlag.

¹² Lenin încuraja înfrățirea prin intermediul agitatorilor a muncitoriiimii de la oraș cu țăranimea rurală.

¹³ Fred Oelßner, Fred Oelßner, *Über die allseitige Verbesserung unserer politisch-ideologischen Massenarbeit. Diskussionsrede auf dem IV. Parteitag der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, Berlin, Dietz Verlag, 1954.

a fost preferat de către sovietici alături de alții pentru a se afla printre membrii de seamă ai conducerii R.D.G. Economist la bază, Fred Oelßner a fost unul dintre cei care a stat la baza implementării planurilor de reconstrucție și denazificare începute în 1945.

Fragmentul de discurs prezentat, face parte dintr-o cuvântare amplă care a fost susținută în cadrul celui de-al IV-lea Congres al Partidului Unității Socialiste din Germania (Democrată)¹⁴, pe 30 martie 1954. Pe atunci, Oelßner era Secretarul Comitetului Central pentru Propagandă, funcție pe care a deținut-o din 1950 până în 1955¹⁵. Politicianul est-german remarca în acel timp numeroase probleme ale aparatului de propagandă, subliniindu-le și pe acestea în aceeași cuvântare intitulată: „Despre perfecționarea generală a muncii noastre politico-ideologice în rândul cadrelor”. Cuvântarea venea pe fondul eșecurilor înregistrate de aparatul de propagandă din timpul revoltelor din 1953 provocate de criza economică și alimentară, dar și de colectivizare. Acesta a subliniat în cuvântare nevoia unității dintre muncitorii din fabrici și țărani care munceau pe ogoare. După cum se poate observa și în fragmentul expus pune accent în special pe acest lucru.

Mai departe Secretarul Comitetului Central pentru Propagandă va sublinia nevoia de ordine și disciplină în rândul cadrelor de partid și necesitatea participării acestora la cursurile de muncă politico-ideologică, constatându-se o problemă alarmantă în ceea ce privește calitatea propagandei scrise, aceasta fiind încă de o calitate inferioară.

Fred Oelßner preciza că multe dintre aceste probleme se datorau birocratizării excesive din anumite sectoare, agitația de exemplu fiind împiedicată de birocratizarea masivă din fabrici. „[...] agitația nu este încă suficient de strâns legată de problemele concrete, cum ar fi productivitatea în fabrici. Agitatorii vorbesc de cele mai multe ori prea general despre anumite chestiuni politice și nu reușesc să se lege de aceste probleme concrete referitoare la producție precum competiția, disciplina și utilizarea unor materiale mai bune. Acest eșec este foarte vizibil în agitația (propaganda) vizuală, în multe fabrici sloganurile și panourile de propaganda nefiind schimbate de ani de zile, acestea fiind foarte generale [...]”.

Unul dintre cele mai importante mijloace de lucru ideologico-politice cu masele este presa noastră, pe care Tovarășul Stalin a punctat-o ca fiind cea mai puternică și mai ascuțită armă a partidului [...]. În același timp, însă, presa are și o altă latură, care este de cele mai multe ori trecută cu vederea sau neglijată de birourile de partid și de redacțiile responsabile. Ziarul este una dintre cele mai importante părți ale vieții de zi cu zi a maselor. <<Omul nu trăiește numai cu pâine>>. Ziarele și cărțile sunt la fel de importante pentru oamenii de astăzi ca pâinea și carnea. Sunt alimente intelectuale. Un element important al noului nostru sistem se dorește a fi acela de a

¹⁴Congresul s-a desfășurat în Berlinul de Est, între 30 martie - 6 aprilie 1954.

¹⁵ Acesta a fost dat afară din partid în 1958, pe fondul schimbărilor propuse de Hrusciiov în blocul comunist. Politicianul est-german a fost obligat să se autocritice și să-și recunoască greșelile, acesta fiind acuzat de deviaționism, fracționism și de încălcarea principiilor politice ale S.E.D.

satisface mai bine, atât ca număr, cât și în calitate, această nevoie de hrană intelectuală. Nevoile în Republica noastră sunt enorme, așa cum o arată tirajele tot mai mari ale tuturor ziarelor și revistelor noastre, și cu atât mai mult de faptul că nu putem satisface în totalitate cererea nici în ceea ce privește presa noastră de partid, dar nici revistele cotidiene. Principala slăbiciune în presă este încă calitatea scăzută și simpla neglijență a propagandei. Scriitorii noștri fac adesea erori absolut de bază.

Eșecul major al presei noastre scoate în evidență faptul că această instituție nu a învățat cum să lupte cu anumite puncte de vedere false și dușmănoase care încă sunt comune în mentalitatea oamenilor. Majoritatea ziarelor evită polemicile clare. Atunci când polemizează, subiectul este de cele mai multe ori îndreptat împotriva imperialismului american sau a liderilor social-democrați de dreapta din Germania de Vest, nu împotriva reprezentanților opiniilor false din propria curte cum ar trebui de fapt”.¹⁶

Fragmentele din cuvântarea rostită de Fred Oelßner reflectă relativa relație fragilă dintre populație și autoritățile comuniste, lipsa de susținere populară, dar și problemele economice sau sociale ale perioadei. Aflat încă la început, noul stat est-german avea multe probleme de rezolvat presa și propaganda fiind esențiale pentru satisfacerea nevoilor politice anume câștigarea sprijinului populației și îndreptarea acesteia către o cale dreaptă, economia statului depinzând masiv de starea fizică și psihică a lucrătorilor.

Revenind, presa și cadrele se făceau și ele vinovate de problemele cauzate în 1953. Comuniștii considerau că o propagandă corespunzătoare ar fi putut să prevină și să contracareze manifestările de revoltă. De asemenea cuvântarea reflectă și problemele aparatului politic-ideologic și propagandistic, unde cei responsabili își neglijau îndatoririle și nu erau corespunzător pregătiți pentru satisfacerea problemelor care apăreau. Oelßner criticase deschis și unele cadre care nu-și făceau treaba, acestea fiind sfătuite să negligeze viața familială în favoarea pregătirii politico-ideologice și ducerii la bun sfârșit a sarcinilor legate de propagandă și agitație. Era de altfel încurajată lupta împotriva multifuncționalismului. Erau totodată criticate mijloacele de pregătire pentru propagandiști și lipsa unor cărți fundamentale, dar și lipsa unor teme de propagandă care să scoată în evidență rolul țărânimii independente, mai fiind remarcată și lipsa unei literatură corespunzătoare care să satisfacă nevoile maselor populare.

Propaganda est-germană a anilor începutului anilor `50

După cum deja am sesizat, instituțiile socio-culturale sunt de obicei primele acaparate sau reformate pentru a putea transforma un stat, în cazul de față a crea unul

¹⁶ Fred Oelßner, *op. cit.*

nou. Aceste instituții reprezintă porta-vocea statului prin care sunt influențate cultura, mentalitatea și opiniile populației. Comuniștii s-au concentrate spre acapararea acestora tocmai pentru a-și spori eficacitatea în câștigarea sprijinului din rândul maselor, prezentându-și intențiile ca pe niște inovații. Discutăm aici despre revoluția culturală, care reprezintă o serie de reforme în domeniul cultural. Printr-o inserție masivă de propagandă ceea ce exista deja în materie de artă, literatură, presă, publicație științifică ș.a. este uneori distrus sau refăcut, fie convertit într-o unealtă facilă orânduirii comuniste. Revoluția culturală a atacat palierele menționate mai sus având câte o persoană sau un grup de persoane în centrul schimbării. Comuniștii din Germania de Est s-au orientat spre a-și legitima puterea, iar ulterior spre a-i atrage pe cei cu vederi asemănătoare de partea lor. Răspândirea marxist-leninismului a devenit o temă de importanță majoră în sectorul propagandistic din R.D.G. Am împărțit tipurile de propaganda cronologic în funcție de tematica și motivele propagandizate astfel:

1. 1945-1950 propaganda de denazificare – în cadrul acestei perioade autoritățile comuniste est-germane și sovietice au conlucrat pentru a elimina pe cei considerați fasciști și naziști încercând să câștige susținerea populației în această vânătoare de vrăjitoare;
2. 1949-1956 propaganda de legitimare – în această etapă autoritățile comuniste s-au concentrat spre punerea unei baze pentru a justifica formarea R.D.G. axându-se pe critici aduse la adresa americanilor și vest-germanilor.

Începând cu 1950 după al III-lea Congres S.E.D. propaganda a jucat un rol important în politica de reformare și construcție socialistă pe care Partidul comunist german o ducea. Aruncând din noi un ochi prin manifestul intitulat *Despre îmbunătățirea propagandei de partid destinat propagandiștilor*, într-una din secțiunile acestuia, se explică rolul propagandei de partid în raport cu nevoile Biroului Politic al S.E.D. În plus, a fost elogiât rolul educației marxist-leniniste în propagandă, precum și rolul tezelor lui Stalin, tot în jurul acestei teme. Membrii de partid de la toate nivelurile erau îndemnați să cunoască învățătura marxist-leninistă: „Sarcina propagandei de partid este aceea de a ajuta membrii și oficialii de partid de la toate nivelurile să stăpânească știința marxist-leninistă. În ciuda succeselor de până acum, sistemul existent de educație de partid și conducerea anterioară și formarea lucrătorilor în propagandă și teorie din partid nu mai răspund nevoilor [...]. stabilirea unui colectiv unificat de pregătire pentru educația de partid va permite partidului să desfășoare educația marxist-leninistă folosind un curriculum și cărți comune și va permite evaluarea regulată a rezultatelor”.¹⁷

Cu alte cuvinte se înlesnea formarea unei școli de propagandă care să corespundă cu noua politică a partidului comunist, având ca far principiile marxist-leniniste¹⁸.

¹⁷„Die Aufgaben der Parteipropaganda” im *Sozialistische Bildungshefte* (5), nummer 6 Juli 1950, Berlin, Dietz Verlag.

¹⁸De altfel Lenin explica că „Nu poate exista o mișcare revoluționară... Numai un partid condus de cea mai progresistă teorie poate conduce”, Stalin completând „Desigur că teoria este inutilă dacă nu este

La cererea partidului comunist, propagandiștii au căutat să atragă sprijinul populației în procesul de reconstrucție. S-a creat o întreagă gamă de afișe, timbre, manifeste, al căror scop era acela de a copta populația în procesul de reconstrucție¹⁹. Subiectul primului cincinal a fost chiar reconstrucția, apelându-se la sovietici pentru utilaje, materiale și arhitecți. *Nationales Aufbauwerk* sau *Lucrările naționale de (re)construcție*, plan început în 1950, a fost formulat pentru a atrage investiții din U.R.S.S. În acest proces au fost construite celebra Karl-Marx-Allee²⁰ din Berlinul de Est, Palatul Republicii și Postul de gardă din Berlinul de Est. Pentru a cultiva ideile comuniste în rândul est-germanilor, Biroul Politic al S.E.D. a investit masiv în propagandizarea reconstrucției, promițându-se condiții mai bune de trai, locuințe spațioase și spații de recreere. În cartea, *Unser Fünfjaherplan des freidlichen Aufbaus* (Cincinalul nostru, pentru o reconstrucție pașnică) Walter Ulbricht se angajează să construiască o Germanie pașnică, bogată, acuzând R.F.G. de imperialism și fascism, iar pe occidentali de reînarmare și promovarea războiului.

„Vedem în Germania de Vest că numărul milionarilor este în creștere, chiar dacă salariile și veniturile lucrătorilor scad. Producătorii de armament din Franța și Anglia se descurcă bine, dar inflația constantă devorează puterea de cumpărare a muncitorilor. Raționalizarea produselor alimentare în Anglia nu este doar menținută, ci și crescută. Acela este locul în care guvernul cheltuiește o mare parte din venitul național pe armament. Noi, cei din Republica Democrată Germană, nu ne temem de anul care vine, ci mai degrabă îl așteptăm cu nerăbdare. S-a întâmplat ceva nou: pentru prima dată în istoria Germaniei, patria noastră este ghidată de un plan care ia în considerare doar nevoile oamenilor și are ca scop menținerea prosperității și reconstrucția patriei noastre. Au trecut doar câțiva ani de la teribila catastrofă. Totuși, putem observa o îmbunătățire a standardului nostru de viață de la an, la an.

Datorăm aceste lucruri îndeplinirii timpurii a Planului de doi ani din 1949-1950 și succeselor economice din 1951 [...], dar scopul nostru poate fi atins doar prin munca fiecărui cetățean în parte. Cu cât participați mai mult la eforturile noastre comune, cu atât lucrați cu mai mult succes în fabrică, mină, debarcader sau sat, într-un institut economic sau în arte, în comerț sau administrație, cu atât mai repede vom ajunge acolo unde ne dorim cu toții să fim. Succesul fiecăruia dintre noi ne aduce beneficii tuturor, dar și pe plan individual”.²¹

legată de practica revoluționară, dar practica este oarbă dacă drumul ei nu este luminat de teoria revoluționară” – extrase din Stalin, *Fundațiile Leninismului*, București, Editura P.M.R., 1949.

¹⁹Germania fusese bombardată masiv, procesul de reconstrucție fiind unul de lungă durată.

²⁰Cunoscută până în 1955 ca Stalinallee.

²¹Walter Ulbricht, „Unser Fünfjaherplan des freidlichen Aufbaus”, im *Gesetz über den Fünfjahrplan zur Entwicklung der Volkswirtschaft der Deutschen Demokratischen Republik 1951-1955*, Berlin, Amt für Information der Regierung der D.D.R., 1952

O altă tematică a proapandei din R.D.G. s-a concentrat și pe problema atomică. Pe fondul curentului anti-american, compartimentul de propagandă al S.E.D. a publicat câteva texte care să explice de ce U.R.S.S. deținea arme nucleare, mai ales că această țară se declara profund împotriva lor. Propagandiștii și agitatorii fuseseră instruiți să elimine orice împotrivire din partea populației est-germane, secția de Agitație a S.E.D. pregătind numeroase materiale care să explice de ce U.R.S.S. se înarmează, cum U.R.S.S. este de fapt prietenul Germaniei Democratice și cum Armata Roșie a ajutat populația R.D.G.

Pentru chestiunea atomică ne stă mărturie un carnet de agitator din 1951 care conținea următoarele: „Răspunsul tovarășului I.V. Stalin la o întrebare a unui corespondent *Pravda* despre armele nucleare a meritat sprijinul entuziast al tuturor oamenilor iubitori de pace. Cu toate acestea, sunt câțiva care se îndoiesc de politica de pace a Uniunii Sovietice. Ei întreabă cum deținerea de arme nucleare de către Uniunea Sovietică poate fi asociată cu discuțiile lor constante despre pace. Alții spun: <<Mai întâi cerem interzicerea armelor nucleare, iar acum Rusia spune că le va folosi ea însăși dacă va fi atacată>> sau <<De ce am semnat Tratatul de la Stockholm când astăzi până și Uniunea Sovietică vorbește despre folosirea armelor nucleare? >> sau <<De ce Uniunea Sovietică nu dă un exemplu bun scăpând de propriile arme nucleare în interesul unei păci durabile?>>

Trebuie să răspundem la aceste întrebări, pentru că a le lăsa fără răspuns înseamnă a intra în jocul imperialiștilor americani și al aliaților lor, care pregătesc în toate modurile posibile, inclusiv ideologic, un nou război. Nu este un lucru diferit atunci când Uniunea Sovietică, amenințată de armele atomice ale imperialismului american, răspunde cu aceeași armă. Poate Uniunea Sovietică să ignore armamentul construit de lumea imperialistă? Nu poate face asta mai mult decât ar putea ignora strigătele de război ale fascismului german înainte de Cel De-al Doilea Război Mondial. Ce s-ar fi întâmplat cu lumea dacă Uniunea Sovietică nu ar fi reușit să ia măsurile corespunzătoare înainte război pentru a întâlni fiara fascistă cu armele potrivite și a pune capăt ei la Berlin? Înfrângerea fascismului german se datorează faptului că U.R.S.S. era pregătită să se apere împotriva agresiunii fasciste. Așa cum Uniunea Sovietică nu are intenția de a ataca vreo țară, nu are nicio intenție de a înceta cererile sale pentru interzicerea armelor atomice și încetarea producției de arme atomice”.²²

Astfel de fragmente se regăsesc peste tot în perioadă, mai ales că tensiunile dintre americani și sovietici creșteau pe zi ce trece. Propaganda împotriva Occidentului se v-a intensifica, protestele regizate pentru reunificarea Germaniei sub steagul U.R.S.S. fiind la ordinea zilei în Berlin. Fragmentele de text redată din carnetul de agitator trebuiau să fie folosite de propagandiști pentru a le putea explica oamenilor

²² „Argumente für den Agitator Warum verfügt die Sowjetunion über Atomwaffen?“ im *Notizbuch des Agitators*, nummer 14/1951 (November), Socialistische Einheitspartei Deutschlands Zentralkomitee, Abt. Agitation, Berlin, 1951.

cum stătea de fapt treaba în ceea ce privește arsenalul atomic și relațiile cu U.R.S.S. Totodată era accentuată imaginea U.R.S.S. de stat eliberator și protector al oamenilor din Germania Democrată, datorie pe care est-germanii trebuiau să o răscumpere împotriva așezării amenințări din vest.

O altă temă a propagandei est-germane din anii `50 s-a referit și la evenimentele din 1953 cunoscute în istoriografie drept „privămara socialistă”. Atunci în R.D.G. au avut loc numeroase revole care se împotriveau colectivizării și politicilor economice impuse de conducerea R.D.G. Pentru a propagandiza evenimentele din 1953 și a le prezenta într-o manieră convenabilă, comuniștii au inventat un întreg angrenaj de sabotori pe care i-au acuzat de trădare și sabotarea reconstrucției. Pe atunci curentul anti-american și anti-occidental cultivat în R.D.G. era abia la început, însă acest lucru nu a oprit Partidul Comunist din a da vina pe germanii federali și pe americani pentru neputința statului german democrat de a oferi populației condiții mai bune de trai și pentru ritmul lent în care mergea reconstrucția. Mărturie ne stau și de această dată alte câteva rânduri dintr-un carnet de agitator distribuit după revoltele din 1953 celor responsabili cu agitația la sate. Acești agitatori urmau să potolească spiritele expicându-le oamenilor și de această dată cum erau de fapt lucrurile. Comuniștii au încercat mușamalizarea prin inventarea unor sabotori americani și federali, care ar fi fost de fapt de vină pentru revolte și problemele de natură economică ale statului est-german.

„Criminalii, sabotorii, agenții și angajații din Germania de Vest care încearcă să perturbe construcția noastră prin deznădejde, sabotaj, incendiere și crimă sunt doar instrumentele adevăraților vinovați, monopolistii americani și federali. Încă din 1951, Congresul American a autorizat 100 de milioane de dolari pentru finanțarea spionajului și sabotajului în Uniunea Sovietică și în democrațiile populare. Acest lucru este cunoscut pe scară largă. Ceea ce este mai puțin cunoscut este faptul că guvernul american a aprobat încă 96 de milioane de dolari pentru <<activitate subterană anticomunistă>> la 13 iunie 1953.

Celebrele organizații de sabotaj și subversiune din Germania de Vest au primit o mare parte din acești bani, pe care îi folosesc pentru a plăti sabotori în R.D.G. În afară de câțiva muncitori induși în eroare, cei mai mulți dintre cei care au organizat grevele, revoltele și incendiile din 17 iunie, după cum au arătat procedurile judiciare, erau foști fasciști, agenți și provocatori care acționau pentru monopolistii străini și din Germania de Vest. Scopul lor a fost și rămâne oprirea oricărei soluții pașnice a Chestiunii Germane.

Au vrut să încorporeze R.D.G. în zona de control americană, ceea ce înseamnă război. Ei vor să ia fabricile poporului și pământul pe care țărani l-au obținut prin reforma funciară și să le dea înapoi vechilor mari proprietari de pământ. Pe scurt, ei doreau o revenire la stăpânirea monopolistilor și a Junkerilor.

Acești dușmani ai poporului nu au învățat nimic din prăbușirea rușinoasă a tentativei lor de puci din 17 iunie și vorbesc și scriu deschis că vor să provoace noi tulburări în R.D.G. și să se extindă, dacă este posibil și în alte democrații populare”.²³

Comuniștii s-au folosit de acestea pentru a interveni armat asupra celor ce se împotriveau colectivizării, justificându-și măsurile agresive prin existența „sabotorilor” străini. Astfel intervențiile agresive ale Stasi și trupelor de poliție se vor intensifica, uneori fiind dublate de intervenția trupelor de ocupație sovietice în cazurile unde proprietarii opuneau rezistență sau dețineau arme.

Armata Națională Populară, o nouă forță militară sau un instrument de popagandă și legitimare?

Dincolo de rolul defensiv pe care Armata Națională Populară (N.V.A.) l-a avut pentru R.D.G. și flancul nord-vestic al Tratatului de la Varșovia, această armată a avut și un puternic efect propagandistic, fiind folosită ca unealtă de comuniștii est-germani în politica lor de legitimare față de occident. R.D.G. apare ca entitate în 1949, fiind un aliat al U.R.S.S. și un stat tampon între vest și est. R.D.G. avea totuși o autonomie limitată, cel puțin până în 1956. După revoltele din 1953, conducerea administrației sovietice în Germania a realizat mai multe rapoarte din care s-a dedus că majoritatea populației încă se împotriveau regimului popular, existând încă riscul de revoltă, multe dintre cadrele politice ale S.E.D. având amintirea celor petrecute în 1953. S-a simțit pentru prima dată nevoia unei armate naționale, deoarece formațiunile paramilitare din slujba S.E.D. nu au făcut față revoltei fără intervenția G.S.B.D. (Grupul sovietic de forțe din Germania).

Formarea Armatei Populare Naționale s-a decis încă din mai 1955, în cadrul conferinței de înființare a Tratatului de la Varșovia. Polonia și Cehoslovacia au fost inițial împotriva acestui fapt, dar au cedat, cerând U.R.S.S. să garanteze granițele postbelice ale celor două state și ca viitoarea armată est-germană să fie comandată de Moscova. U.R.S.S. pierduse în acest mod o parte dintre avantajele economice din R.D.G., însă și-a întărit considerabil poziția în flancul vestic. R.D.G. a fost obligată să recunoască respectivele granițe.

În 1956, la data de 1 martie s-a organizat ceremonia de depunere a jurământului pentru militarii est-germani activi la cel moment, marcând astfel actul de fondare al acestei armate. În esență N.V.A., era formată din fostele formațiuni paramilitare Ka.Po. și Go.Po. În perioada cuprinsă între a doua jumătate a anilor `50 și începutul anilor `60, se remarcă o scădere considerabilă a efectivelor sovietice, grație intenției U.R.S.S. de a integra prin Tratatul de la Varșovia și celelalte armate într-un grup comun. Totodată R.D.G. a dorit formarea N.V.A. ca aceasta să servească drept

²³„Für eine grundlegende Verbesserung der politischen Massenarbeit”, im *Notizbuch des Agitators*, nummer 13/1953 (July), Socialistische Einheitspartei Deutschlands Zentralkomitee, Abt. Agitation, Berlin, 1953.

contrapondere pentru armata Germaniei Federale formată în 1955, anume Bundeswehr.

Revenind la N.V.A. această armată, în special imaginea ei reprezentată de uniforme utilizate, avea să stârnească câteva controverse. Privind câteva imagini cu militari est-germani în uniforme de paradă, ceremonie sau pentru oraș, putem observa multe similitudini cu fosta uniformă a utilizată de militarii Wehrmacht în timpul Celui De-al Doilea Război Mondial. Deși în esență nu era aceeași armată probabil din raționamente legate de resurse s-a recurs la un model similar de uniforme cu cele ale fostului Wehrmacht pentru noua N.V.A. Modelul de uniforme interbelice sau din timpul războiului a fost folosit după încheierea conflictului de trupele germane din Ka.Po și Go.Po. motivele care făceau trimitere la regimul nazist fiind elimitate și înlocuite cu elemente denazificate sau chiar de influență sovietică, cum ar fi petlițele pătrate cu sau fără contur sau anumite tipuri de camuflaj și cute pe uniforme. Putem adăuga și alte împrumuturi sovietice folosite în perioada antemergătoare Armatei Naționale Populare, precum uniforme germane cu alte numeroase elemente de influență sovietică cum ar fi pensele în zona coapselor, tăieturile clapelor pentru buzunare, chiar și stilul uniformei similar cu cel sovietic atunci când gulerul era închis la gât. Putem spune că ar fi fost mai ușor să ia un model deja existent și să-l readapteze sau să-l modifice pe parcurs, decât să gândească o nouă uniformă, lucru care probabil ar fi implicat mai multe resurse care nu erau disponibile la acea vreme.

Multe dintre aceste elemente de influență sovietică nu au putut totuși elimina elementele autohtone de uniformă, cum ar fi forma epoleților și stilul lor similar cu cel interbelic. Majoritatea influențelor sovietice au dispărut după 1965 trecându-se la un model care semăna mai mult cu uniforme clasice germane interbelice. Acest lucru din punct de vedere propagandistic a servit ca o unealtă comuniștilor est-germani în lupta cu Occidentul. pentru a dovedi cine este adevărata Germanie. În comparație cu armata Germaniei Federale, care semăna din punct de vedere al uniformelor mai mult cu armata americană decât cu cea germană, N.V.A. se putea considera succesoarea armatelor germane din trecut, însă doar prin uniformă. Probabil ideea de armată națională populară a avut și un efect asupra locuitorilor din R.D.G. făcându-i să se simtă în siguranță, dar și împiedicându-i să părăsească țara și să meargă în occident.

Acest lucru nu i-a împiedicat pe comuniștii est-germani să afirme că ei ar fi adevărata Germanie, folosindu-se de imaginea armatei pentru a alimenta ideea de continuitate pe plan extern, față de occident. Totuși, nefiind realizate studii despre perspectiva populației din R.F.G., respectiv R.D.G. privitoare la imaginea N.V.A. putem doar presupune că celor din R.D.G. le-ar fi fost mai familiară versiunea lor de armată germană. Cert este că N.V.A. rămâne totuși o armată diferită de cea germană din timpul războiului sau din perioada interbelică, fapt pentru care a fost botezată de către cercetători și „Wehrmachtul Roșu”.

Concluzii

În ceea ce privește modalitățile de folosire și expunere a propagandei, regimul comunist est-german a utilizat îndeaproape învățăturile trase din experiențele sovietice ale membrilor din S.E.D. care au frecventat Uniunea Sovietică. Propaganda comunistă a început prin a încuraja oamenii să se lepede de naziști, prin demascarea și confiscarea bunurilor deținute de simpatizanți sau colaboratori ai fostului regim. Aceste acțiuni au ajutat alte procese ample de mai târziu cum ar fi naționalizarea și colectivizarea, susținute și ele de o foarte prezentă propagandă.

Am observant cum comuniștii au căutat să se legitimizeze prin propagandă și totodată să obțină sprijinul popular pentru acțiunile lor. Discuția din textul prezent s-a axat pe propaganda politică de partid și rolul instituțional al acesteia, analizând pe scurt și instituțiile, dar și oamenii care s-au ocupat de aceasta. Pe lângă aceste lucruri am pornit de la caracteristicile generale ale propagandei, ajungând să desprindem caracteristici locale strict valabile pentru propaganda din Germania Democrată, enumerând astfel motive specifice textualizate doar în cadrul anumitor evenimente ce au legătură cu Germania de Est. Totodată prin studiul de față am putut să oferim exemple de gândire ideologică ale vremii, de limbaj și să vedem care era opinia statului despre propagandă, lucru expus prin consultarea câtorva surse ale perioadei. În final am discutat și despre imaginea N.V.A. esențială în efortul de legitimare al R.D.G. față de Occident, dar și față de cetățeni.

În concluzie, am expus doar câteva dintre multele fațete ale propagandei din R.D.G. plecând cum am mai spus de la caracteristicile generale ale propagandei, aplecându-ne apoi strict pe cazul Germaniei estice, căutând să expunem câteva episoade atât din punct de vedere instituțional, ideologic cât și imagistic, spre o înțelegere mai bună a temei generale anume *propaganda*, dar și a Republicii Democrate Germane, ca spațiu istoric.

Bibliografie selectivă

Oelßner Fred, *Über die allseitige Verbesserung unserer politisch-ideologischen Massenarbeit. Diskussionsrede auf dem IV. Parteitag der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, Berlin, Dietz Verlag, 1954 [„Despre îmbunătățirea generală a muncii noastre politico-ideologice în rândul maselor” în *Despre îmbunătățirea integrală a muncii noastre politico-ideologice de masă. Discursuri rosite în timpul celui de-al IV-lea Congres al Partidului Unității Socialiste din Germania*, Berlin, Dietz Verlag, 1954].

Stalin I.V. , *Fundațiile Leninismului*, București, Editura P.M.R., 1949.

Thomson Oliver, *Easily Led. A History of Propaganda*, London, 1999.

Ulbricht Walter, „Unser Fünfjahrplan des freidlichen Aufbaus”, im *Gesetz über den Fünfjahrplan zur Entwicklung der Volkswirtschaft der Deutschen Demokratischen Republik 1951-1955*, Berlin, Amt für Information der Regierung der D.D.R., 1952 [„Planul nostru

cincinal pentru o reconstrucție pașnică” – introducere în *Legea privind planul cincinal de dezvoltare a economiei naționale a Republicii Democrate Germane 1951-1955*, Berlin, Biroul de informare al Guvernului din R.D.G, 1952].

Volkoff Vladimir, *Tratat de dezinformare*, București, Ed. Antet, 2012.

„Argumente für den Agitator Warum verfügt die Sowjetunion über Atomwaffen?” im *Notizbuch des Agitators*, nummer 14/1951 (November), Socialistische Einheitspartei Deutschlands Zentralkomitee, Abt. Agitation, Berlin, 1951 [Argumente pentru un agitator. De ce deține Uniunea Sovietică arme nucleare”, în *Carnetul agitatorului*, Comitetul Central al S.E.D. secția Agitație, Berlinul de Est, 1951].

„Die Aufgaben der Parteipropaganda” im *Sozialistische Bildungshefte (5)*, nummer 6 Juli 1950, Berlin, Dietz Verlag [„Sarcinile propagandei de partid” în *Caiete de educație socialistă*, nr. 6, iunie 1950, Berlin, Dietz Verlag].

„Für eine grundlegende Verbesserung der politischen Massennarbeit”, im *Notizbuch des Agitators*, nummer 13/1953 (July), Socialistische Einheitspartei Deutschlands Zentralkomitee, Abt. Agitation, Berlin, 1953, [„Pentru o îmbunătățire fundamentală a muncii politice de masă”, în *Carnetul agitatorului*, Comitetul Central al S.E.D. secția Agitație, Berlinul de Est, 1953].

CONSIDERAȚII ASUPRA CONFLICTULUI INTERETNIC DINTRE STATUL TURC ȘI MINORITATEA KURDĂ

*

CONSIDERATIONS ON THE INTERETHNIC CONFLICT BETWEEN THE TURKISH STATE AND THE KURD MINORITY

*

CONSIDERATIONS SUR LE CONFLIT INTERETHNIQUE ENTRE L'ETAT TURC ET LA MINORITE KURDE

Nicușor MIRONIUC¹

Rezumat: *Prezentul material redă succint firul epic și istoric al conflictului interetnic dintre Turcia și cea mai numeroasă minoritate – kurzii, din interiorul granițelor sale, punând accentul pe factorii care-l alimentează constant. În aceeași măsură, surprinde evenimentele recente care îl caracterizează, și redă câteva posibile metode ce ar contribui la ameliorarea, și de ce nu, la soluționarea sa. O importanță aparte este acordată eforturilor depuse de către comunitatea kurdă în vederea obținerii drepturilor cuvenite, prin implicarea pe scena politică a unor organizații și partide pro-kurde, care să militeze pentru democratizarea sistemului politic turc, context în care ar fi ascultate și soluționate doleanțele minoritarilor. De cealaltă parte, se încearcă surprinderea deficiențelor și carențelor democratice ale regimului de la Ankara, ce se zbate spasmodic în remeniscențele autoritarismului, promovându-și aproape mefistofelic – politica deșănțată cu privire la omogenizarea identitară a minorităților. În fond, având în vedere profunzimea și multitudinea implicațiilor pe care tema supusă analizei o are la nivel istoriografic, textul de față oferă o viziune de ansamblu, și în același timp, o potențială pistă pentru noi cercetări tematice.*

Cuvinte cheie: *conflict interetnic, minoritatea, Turcia, omogenizare identitară, kurzi;*

*

Summary: *This material briefly traces the epic and historical thread of the inter-ethnic conflict between Turkey and its largest minority - the Kurds, within its borders, focusing on the factors that constantly fuel it. At the same time, it captures the recent events that characterize it, and outlines some possible methods that would contribute to its alleviation, and why not, its solution. A special importance is given to the efforts made by the Kurdish community in order to obtain their due rights, by involving pro-Kurdish organizations and parties on the political scene, which would militate for the democratization of the Turkish political system, context in which the minorities' wishes would be heard and solved. On the other hand, it tries to capture the democratic shortcomings and deficiencies of the Ankara regime, which is spasmodically struggling in the remeniscences of authoritarianism, promoting its almost Mephistophelian - vain policy of homo genizing the identity of minorities. After all, given the depth and the multitude of implications that the subject under analysis has at the historiographical*

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, Facultatea de Istorie și Geografie.
nicusor.mironiuc@gmail.com

level, the present text offers an overview, and at the same time, a potential track for further thematic research.

Keywords: *interethnic conflict, minority, Turkey, identity homogenization, Kurds;*

*

Résumé: *Le présent matériel reproduit succinctement le fil épique et historique du conflit interethnique entre la Turquie et sa plus grande minorité - les Kurdes - à l'intérieur de ses frontières, en se concentrant sur les facteurs qui l'alimentent constamment. Dans le même temps, il présente les événements récents qui le caractérisent et esquisse quelques méthodes possibles qui contribueraient à l'atténuer et, pourquoi pas, à le résoudre. Une importance particulière est accordée aux efforts de la communauté kurde pour obtenir ses droits en impliquant des organisations et des partis pro-kurdes sur la scène politique, qui feraient campagne pour la démocratisation du système politique turc, dans un contexte où les souhaits des minorités seraient entendus et pris en compte. D'autre part, il tente de saisir les lacunes et les insuffisances démocratiques du régime d'Ankara, qui se débat spasmodiquement dans les réminiscences de l'autoritarisme, en promouvant sa politique presque méphistophélique - vaine sur l'homogénéisation de l'identité des minorités. En fait, étant donné la profondeur et la multitude d'implications que le sujet analysé a au niveau de l'historiographie, le présent texte offre une vue d'ensemble, et en même temps, une piste potentielle pour une recherche thématique plus poussée.*

Mots clés: *conflit interethnique, minorité, Turquie, homogénéisation identitaire, Kurdes;*

*

1. Introducere

Este deja bine cunoscut faptul că cea mai mare națiune din lume care nu dispune de propriul său stat independent este constituită din kurzi. La momentul actual, în Orientul Mijlociu trăiesc în jur de 27 de milioane de kurzi, dintre care peste jumătate (aprox. 18 – 20 milioane) în Turcia, mai exact în principalele orașe ale acesteia (Ankara, Istanbul, Tehran și Tabriz).² În ce privește originea lor, aceasta se află încă sub semnul întrebării. În majoritatea scrierilor kurzii sunt considerați ca descendenți ai triburilor indo-europene și pre-iraniene, ipoteză parțial adevărată, având în vedere faptul că ei înșiși se consideră urmași ai mezilor. De luat în considerare este și termenul *kurdouchoi*, întâlnit în lucrarea „Anabasis” a istoricului antic Xenofon, ce desemnează o populație originară din Persia, populație ce la fel de bine ar putea reprezenta strămoșii kurzilor de astăzi.³ Aceasta, însă, rămâne doar o simplă supoziție atâta timp cât nu poate să fie dovedită istoricește, în lipsa unor alte dovezi existente care să susțină acest fapt. În secolul al VII-lea, kurzii – cunoscuți la acea vreme și sub denumirea de oamenii munților, au fost cucerți de către arabi și islamizați în cea mai mare parte.⁴ Până la începutul secolului al XIX-lea, situația lor este slab cunoscută în istoriografie, poate și din cauza faptului că au rămas o minoritate destul de inexpressivă în lumea arabă.

² David McDowall, *A modern history of the kurds*, London, New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2005, p. 3.

³ Ana-Maria Rașcă, *Kurzii din Turcia*, în „Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series” ,Supplement, 2/2016, p. 324.

⁴ Simon Haddad, *The kurds in Turkey: context and current status*, in „Migracijske i etnicke teme”, 17, 2001, p. 87.

Cu toate acestea, este cunoscut faptul că înainte de Primul Război Mondial, ținutul în care locuiau – Kurdistanul, era în cea mai mare parte aflat sub administrația Imperiului Otoman. Această situație avea să se modifice după încheierea războiului, astfel că Kurdistanul a ajuns să fie împărțit între următoarele state: Turcia, Iran, Irak, Siria și URSS (Armenia și Azerbaidjan). Deși în 1918 a existat oportunitatea ca populația kurdă să-și întemeieze propriul stat național în baza celor 14 puncte prezentate de președintele american Woodrow Wilson, prin care se îndemna la autodeterminarea naționalităților, acest lucru nu a fost posibil.⁵ Doi ani mai târziu, kurzilor avea să li se ofere din nou ocazia de a-și întemeia propriul stat, prin semnarea Tratatului de la Sevre (10 august 1920), care prin articolele 62 și 64⁶, prevedea autonomie locală pentru zona predominant kurdă, respectiv posibilitatea populației kurde de a-și obține independența față de Turcia. Ulterior, Tratatul de la Lausanne din 1923, prin care era recunoscută Republica Turcă, nu a mai făcea nici o referire cu privire la situația kurzilor, astfel că aceștia au continuat să trăiască ca o minoritate în granițele celor 5 state enumerate mai sus.

În rândurile ce urmează ne propunem să facem o scurtă analiză a conflictului interetnic dintre Turcia și populația kurdă, punând accent pe contextul apariției și cauzele care au stat la baza acestuia. În aceeași timp, vom încerca să identificăm factorii care alimentează relația defectuasă dintre statul turc și minoritatea kurdă, și posibilele măsuri eficiente care ar putea ameliora acest conflict interetnic. Prezenta temă a făcut subiectul mai multor lucrări și articole de specialitate în care autori precum David McDowall, Simon Haddad, Mustafa Onur Tetik, Gülistan Gürbey, Arzu Yilmaz, Mehmet Gurses, Laura Joselin Torres Calderón, Joanna Bocheńska, Murat Somer, Laura Meijer, Mirela Atanasiu, Olivian Stănică, Raluca-Irina Ioniță, Mihai Tatomir și Ana-Maria Rașcă au încercat, și în parte au și reușit, să ofere o viziune de ansamblu asupra conflictului interetnic turco-kurd și să analizeze parcursul și momentele de criză pe care acesta le-a înregistrat de-a lungul timpului și până la momentul actual.

2. Începuturile rebeliunii kurde și înființarea PKK

Sfârșitul Primului Război Mondial și politica de menținere a păcii în Europa lansată de președintele american Woodrow Wilson – prin cele 14 puncte prezentate în fața Congresului, la 8 ianuarie 1918, au contribuit la exaltarea naționalismului în rândul populației kurde, care a început să-și manifeste dorința de a-și întemeia propriul stat național, independent față de Turcia. Tot în aceeași perioadă, după destrămarea Imperiului Otoman – omul bolnav al Europei, și formarea statului turc modern, recunoscut de marile puteri învingătoare prin Tratatul de la Lousanne, Kemal Atatürk

⁵ *Ibidem.*, p. 90.

⁶ Vezi Treaty of Lausanne (24 July 1920) accesibil la adresa web: https://wwi.lib.byu.edu/index.php/Section_I_Articles_1_-_260 (Accesat la 13 Iulie 2013);

și-a propus asimilarea kurzilor, printr-un proces de turcizare forțată.⁷ Toate acestea au contribuit la degradarea continuă a relației dintre statul turc și minoritatea kurdă, care la momentul respectiv reprezenta un procent de 18% din populația tinerei republici.⁸ Ideea naționalistă turcă, care exclude orice identitate a minorităților, nu era nicidecum una nouă. Ea își are originea în programul revoluției *junilor turci*, al cărei manifestări au condus la înființarea statului turc modern.⁹ Prima acțiune de revoltă a kurzilor împotriva sistemului de guvernare kemalist a avut loc în 1925, însă aceasta nu a adus nici o îmbunătățire a situației minorității kurde, ba din contră, a amplificat acțiunile de persecutare.

Următoarea revoltă a kurzilor a fost organizată ca protest împotriva proiectului de omogenizare a populației din granițele statului turc, și a fost condusă de Ihsan Nuri Pașa (1930). La fel ca și prima, cea de-a doua acțiune a fost reprimată brutal de către autoritățile turce, care au considerat-o un pericol la adresa securității naționale. Cu toate acestea, spre finele aceluiași an kurzii au demarat o nouă acțiune de revoltă împotriva politicii opresive a Ankarei, care s-a soldat cu pierderea a numeroase vieți în rândul protestatarilor.¹⁰ Modul brutal prin care aceste trei revolte au fost reprimite i-au descurajat pe kurzi să întreprindă alte mișcări de protest prin care să-și ceară drepturile și libertățile cuvenite unei populații minoritare.

Abia în a doua jumătate a secolului al XX-lea, schimbările sociale ce au avut loc, au determinat radicalizarea mișcărilor kurde, și formarea – la 26-27 noiembrie 1978, a Partidului Muncitorilor din Kurdistan (PKK - *Partiya Karkerên Kurdistan*). Acesta era format în mare parte din lideri, membri și militanți fără drepturi proveniți din mișcarea de stânga din Turcia, fiind catalogat ca mișcare politică de gherilă ce atentează la siguranța națională.¹¹ De altfel, gruparea în sine era bine cunoscută pentru actele de violență duse uneori până la terorism, cu scopul de a atrage atenția statului turc cu privire la marea lor doleanță – obținerea independenței și a libertății cuvenite Kurdistanului.¹² Nefiind un partid cu istorie și identitate locală, PKK a fost perceput și etichetat atât de Occident, cât și de Statele Unite ale Americii, ca fiind o organizație pur teroristă. Este necesar să precizăm că înainte de a fi înființat PKK, au existat alte două partide ce au jucat un rol extrem de important pentru minoritatea kurdă, Partidul Muncitorilor Turci (avea la bază ideologia marxist-leninistă) și Partidul Democrat al Kurdistanului (TKDP). Doar că, datorită activității extremiste ale unor membri de

⁷ Laura Joselin Torres Calderón, *The Kurdish Conflict in Turkey: A Brief Revision to an Intricate and Long-Lasting Ethnic Matter*, în „Humania del Sur. Año 15”, No. 29, Julio-Diciembre, 2020, p. 216.

⁸ Rezumat teză de doctorat „Turcia între E și V”, (Disponibil la adresa web: <http://doctorat.snsa.ro/wp-content/uploads/2021/08/Rezumat-teza-RO.pdf>, Accesat la 14 Iunie 2023).

⁹ Olivian Stănică, *Problema Kurdă – Cauza unui conflict major în Orientul Mijlociu*, în „Impact strategic”, Nr. 2, 2016, p. 38. (Disponibil la adresa web: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=463713>).

¹⁰ Laura Joselin Torres Calderón, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 219.

¹¹ David McDowall, *op. cit.*, p. 44.

¹² Ana-Maria Rașcă, *op. cit.*, în *loc. cit.*,

partid precum și a acuzațiilor legate de încălcarea principiului indivizibilității teritoriale, ambele formațiuni politice au fost interzise și scoase în afara legii.¹³

De asemenea, numeroase organizații pro-kurde bănuite că ar cochetă cu Partidul Muncitorilor din Kurdistan, au fost desființate sub pretextul luptei împotriva terorismului. Însă, nu de fiecare dată se putea dovedi că acestea au colaborat într-adevăr cu PKK, și cu atât mai puțin, că au fost implicate direct în acțiuni teroriste.

Potrivit lui Simon Haddad, la acea vreme ar fi existat în jur de 15 astfel de organizații pro-kurde care militau pentru drepturile politice, culturale și sociale ale minorității kurde, atât prin mijloace pașnice, cât și prin violență.¹⁴ Cu toate acestea, PKK a rămas cel mai important mijloc prin care kurzii au reușit să-și facă cunoscute cererile și nemulțumirile cu privire la politica pe care guvernul de la Ankara a adoptat-o față de minorități. De altfel, mișcările sale – care de cele mai multe ori au fost caracterizate de cruzime și sadism, au adus problema minorității kurde în prim-planul politicii turcești, și în același timp, au atras privirile statelor din Vest.¹⁵

Cum situația se înrăutățea treptat sub înrăuirea deselor atacuri lansate de formațiunile kurde, armata turcă a primit sarcina de a restabili ordinea prin contracararea și stoparea agresiunilor lansate de organizațiile acestei minorități. Lucrurile aveau să degereze odată cu adoptarea Constituției din 1982, prin care se interzicea orice manifestare a minorităților, acestea fiind în continuare lipsite de orice drept politic, social sau cultural. Nici nu încăpea în discuție manifestarea unei alte identități naționale în afară de cea turcă. Spre exemplu, utilizarea limbii kurde în spațiul public era considerat un act de sfidare la adresa statului turc și a integrității sale teritoriale.¹⁶

Doi ani mai târziu (1984), PKK a încheiat o alianță cu Partidul Democrat Kurdistan din Irak, și cu ajutorul acestuia, a lansat un atac armat asupra Turciei, a cărei reacție nu a întârziat să apară. Însă acest act nu a reprezentat decât începutul unui război de gherilă ce a continuat până în jurul anului 1990 – 1991, atunci când a luat sfârșit și războiul din Golf. Cele două tabere s-au arătat dispuse să treacă la negocieri, care din nefericire nu au avut nici un rezultat concret, ci doar au menținut situația oarecum sub control.¹⁷ Desigur, conflictul armat a continuat, însă nu la aceeași intensitate ca în anii precedenți. Mai mult de atât, odată cu capturarea liderului kurd Abdullah Öcalan, de către forțele armatei turcești, minoritarii au bătut pentru moment în retragere.¹⁸

¹³ Mihai Tatomir, *Problema reprezentării populației kurde în legislativul turc: O privire de ansamblu asupra rezultatelor partidelor kurde în alegerile parlamentare din perioada 1965 – 2018*, în „Geopolitici și Geostrategii – Tendințe și perspective. Impact Strategic”, Nr. 2, 2022, p. 38.

¹⁴ Simon Haddad, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 92.

¹⁵ Michael Gunter, *The Kurdish Insurgency in Turkey*, in „Journal of South Asian and Middle Eastern Studies”, Vol. 13, No. 4, pp. 57 – 81.

¹⁶ Simon Haddad, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 92 – 93.

¹⁷ Ana-Maria Rașcă, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 328.

¹⁸ Laura Joselin Torres Calderón, *op. cit.*, în *loc. cit.*, pp. 221 – 222.

3. Efortul de asimilare a minorității kurde sub identitate turcească

În ciuda faptului că minoritatea kurdă reprezenta un procent de 18-20% din populația Turciei, autoritățile de la Ankara nu au admis ca aceasta să aibă propria sa identitate, și cu atât mai puțin, drepturi politice, sociale și culturale. Pe de altă parte, prevederile tratatului de la Sèvres a făcut ca statul turc să dezvolte o fobie cu privire la unele state din Vest ce ar putea să conteste integritatea sa teritorială, dar mai ales, să ceară autonomie locală pentru zonele predominant kurde. Așadar, turcii i-au perceput pe kurzi ca fiind una dintre cele mai mari amenințări la adresa integrității statale și a proiectului de unificare națională – cu greu realizat. De asemenea, la repulsia și modul în care aceștia sunt priviți de către turci, a contribuit și PKK prin atacurile sale violente asupra autorităților, astfel că minoritatea kurdă a fost catalogată ca fiind un grup de teroriști.¹⁹

Desigur, încă de la întemeierea statului turc modern s-a împământenit acea concepție că minoritatea kurdă reprezintă un element alogen, astfel că această atitudine a devenit cu timpul parte integrantă a culturii turce. Așadar, guvernul de la Ankara a urmărit constant să îi asimileze pe kurzi sub identitate turcească, aceștia fiind constrânși să renunțe la propria lor identitate etnică.²⁰ O astfel de abordare opresivă materializată prin lipsa totală a drepturilor legale pe care orice minoritate trebuie să le aibă, a reprezentat principala cauză a revoltelor și atacurilor armate pe care kurzii le-au lansat asupra autorităților de-a lungul anilor. Chiar și așa, politica de turcificare a continuat, lovind constant în activitatea socială, economică și culturală a minorității kurde. Însă, cu toate acestea, cel mai vizat aspect a fost fără doar și poate limba kurdă, unul dintre importanțele repere identitare ale minoritarilor.²¹

Ca parte din campania de eradicare a identității kurde, a fost și redenumirea satelor și regiunilor în care kurzii erau în majoritate. Astfel că, până în 1986, 2.842 din 3.524 de sate din regiunile Adiyaman, Gaziantep, Urfa, Mardin, Siirt și Diyarbakir, au primit noi denumiri în limba turcă, potrivit istoricului David McDowall.²² De asemenea, deși un procent de numai 5% dintre kurzi știau să vorbească fluent limba turcă, autoritățile de la Ankara au interzis limba kurdă. Mai mult de atât, printr-o propagandă de-a dreptul grosolană turcii au lansat o teză istorică potrivit căreia kurzii și-ar fi uitat limba maternă (care era turca), în perioada cât au stat izolați în munții Anadoliei. De asemenea, în școli era interzisă predarea în limba kurdă, fiind permisă doar limba turcă, deși copiilor minoritari le era necunoscută.²³ În aceeași măsură, kurzilor nu li se permitea ocuparea unor funcții importante și activarea în anumite domenii decât dacă renunțau la identitatea lor etnică. Altfel, erau marginalizați, lipsiți

¹⁹ *Ibidem.*, în *loc. cit.*, p. 228.

²⁰ Mehmet Gurses, *Anatomy of a Civil War. Sociopolitical Impacts of the Kurdish Conflict in Turkey*, Michigan, University of Michigan Press, 2018, pp. 133 – 134.

²¹ *Ibidem.*, p. 134.

²² David McDowall, *op. cit.*, p. 427.

²³ Simon Haddad, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 95.

de drepturile cuvenite și blamați pentru cultura lor, ba mai mult, erau catalogați ca dușmani ai națiunii.²⁴ Ori în acest context, era imposibil să nu existe nemulțumiri și revolte împotriva politicii de omogenizare și nivelare identitară pe care guvernul de la Ankara o pune în practică cu atâta obsesie bolnăvicioasă. Așadar, în rândul minorității kurde a apărut convingerea că este aproape imposibil să conviețuiască în pace și armonie cu populația turcă, atâta timp cât sunt minimalizați și tratați ca „celălalt”. Și acest fapt îl scoate în evidență Betül Celik, care precizează în lucrarea sa ”I miss my village: Forced Kurdish Migrants in Istanbul and Their Representation in Association” că migranții kurzi din Istanbul s-au confruntat (și cred că se mai confruntă și astăzi), cu atitudini discriminatorii atunci când au dorit să-și închirieze apartamente, și mai ales, în relația cu vecinii lor turci, care îi considerau potențiali criminali.²⁵

4. Implicații în viața politică a partidelor kurde și pro-kurde – evenimente recente

Relația dintre kurzi și autoritățile turce a continuat să fie tensionată și în primul deceniu al secolului al XXI-lea, iar o posibilă reconciliere a rămas doar o simplă utopie, atâta timp cât Ankara nu se arăta dispusă să ofere drepturile și libertățile cuvenite minoritarilor. Încă din 2002, a început să se afirme pe scena politică din Turcia Partidul Justiției și Dezvoltării (AKP), ce s-a remarcat prin politica sa pragmatică pro-europeană și prin eforturile de a găsi un echilibru între tendințele islamiste și interesele statului turc. De altfel, guvernul AKP a fost primul care a recunoscut în mod deschis existența etnică a curzilor și a limbii lor distincte față de cea turcă. Cu ocazia acestei afirmări a partidului, își face cunoscut numele și Recep Tayyip Erdogan, care a și fost numit prim-ministru în 2003.²⁶ Spre deosebire de predecesorii săi, Erdogan s-a arătat dispus să coopereze cu minoritatea kurdă, pentru a rezolva această veche problemă interetnică. Așadar, în ciuda unor escaladări ale tensiunilor turco-kurde, în perioadele 2005 – 2009 și 2009 – 2013, s-a observat o ușoară îmbunătățire a statutului kurzilor de pe teritoriul Turciei, sesizat chiar și de opinia publică. De asemenea, a fost înființat în 2005, Partidul Societății Democratice (Demokratik Toplum Partisi – DTP), care a reușit să obțină 22 de locuri în cadrul legislativului, după o perioadă de aproximativ 16 ani în care minoritatea kurdă nu a avut nici un reprezentant al cauzei lor în palament. Însă, această puseu de afirmare etnic avea să fie repede înăbușit de naționalismul turc aflat în continuă creștere sub mirajul religios al islamului. La numai patru ani de activitate în slujba intereselor nutrite de kurzi, Partidul Societății Democratice a fost dizolvat pe motiv că tratează în ascuns cu PKK, a cărei activitate încă era de temut. Dar, cu un an înainte de dezintegrarea sa, luase naștere o nouă organizație politică – Partidul Păcii și Democrației, a cărei

²⁴ Mehmet Gurses, *op. cit.*, p. 139.

²⁵ Ayfle Betül Çelik, “I miss my village!”: *Forced Kurdish migrants in Istanbul and their representation in associations*, in „New Perspectives on Turkey”, No. 32, 2005, pp. 137 – 163.

²⁶ Mihai Tatomir, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 39.

politică era axată pe două direcții de acțiune: formarea unui front de stânga al partidelor cu aceeași orientare politică și susținerea unor candidați independenți în cadrul cursei parlamentare.²⁷ În continuare, acești candidați independenți aveau sarcina de a susține dreptul kurzilor la autodeterminare, recunoașterea statutului politic, și nu în ultimul rând, autonomia zonelor majoritar kurde din sud-estul Turciei.

Toate aceste mici reușite înregistrate de minoritatea kurdă au fost posibile contextului prielnic datorat fenomenului cunoscut sub denumirea de „Primăvara arabă”. După cum bine știm, kurzii din Turcia erau interconectații cu cei din Irak, Siria și Iran, iar acest lucru a contribuit la întărirea conștiinței de apartenență la același grup etnic, și desigur, la amplificarea acțiunilor în vederea obținerii autonomiei și înființarea unui „Kurdistan Mare”.²⁸ Prin urmare, această revoltă generală asupra regimurilor autoritare din Nordul Africii și Orientul Mijlociu (Tunisia, Yemen, Bahrain, Siria și Egipt), caracterizate de corupție, inegalități sociale și lipsa drepturilor și libertăților umane, au creat mediul propice kurzilor de a-și reafirma identitatea și de a-și câștiga autonomia.²⁹ Cu toate acestea, nici de data aceasta dorința lor acerbă de aproape un secol nu avea să se materializeze, ci doar se înregistra o atenuare provizorie a problemei kurde.

Revenind la activitatea nou-înființatului BDP ((Barış ve Demokrasi Partisi – Partidul Păcii și al Democrației), acesta a dominat din punct de vedere electoral regiunile majoritar kurde ale țării, dobândind 53% din voturile alegătorilor, la alegerile din 2011. Această mică reușită, a asigurat prezența a 36 de reprezentanți ai minorității kurde în Adunarea Națională a Turciei, cel mai mare număr înregistrat până la momentul respectiv. La scurt timp, aveau să ia naștere alte două formațiuni politice pro-kurde, Partidul Democratic al Poporului (Halkların Demokratik Partisi – HDP) și HÜDA-PAR – Partidul Cauzei Libertății (Hür Dava Partisi), acesta din urmă cu o ușoară orientare spre dreapta, promovând drepturile religioase ale kurzilor și a ideologiei islamiste. La fel ca celelalte partide pro-kurde care au fost desființate, HDP avea ca principal scop, reprezentarea minorității kurde din Turcia și revendicarea drepturilor legale ce i se cuveneau. De altfel, a și obținut popularitate într-un timp destul de scurt, datorită politicilor sale bazate pe conciliatorism și promovarea rezolvării diferendelor interetnice pe cale pașnică.³⁰ Printre altele, liderul partidului a reușit să încadrez drepturile kurzilor într-un spectru mai amplu, la nivel de politici democratice, construindu-și campania politică în jurul problematicei kurde, prezentată ca element cheie în procesul de democratizare a Turciei. Într-un articol din 2014, Salahattin Demirtaş declara următoarele: „Fără soluționarea problemei kurde, evoluțiile în alte domenii necesare democratizării Turciei, cum ar fi munca, identitatea, cultura și mediul, devin imposibile. Având în vedere tensiunea pe care o

²⁷ *Ibidem.*, în *loc. cit.*, p. 40.

²⁸ Olivian Stănică, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 37.

²⁹ Ana-Maria Rașcă, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 328.

³⁰ Mihai Tatomir, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 41.

*provoacă atmosfera politică turcească, putem afirma că problema kurdă este încă unul dintre cei mai importanți determinanți ai politicii statului.”*³¹

La alegerile parlamentare din 2015, Partidul Democratic al Poporului a obținut majoritatea de voturi în regiunea de est și sud-est a Turciei, cu excepția orașelor Urfa, Ardahan și Bigol. Cu un procent de 13,12% din totalul voturilor, HDP a reușit să trimită 80 de reprezentanți în Adunarea Națională a Turciei, care să susțină dezideratul kurzilor.³² Însă, bunul mers al lucrurilor în vederea îmbunătățirii situației kurde avea să ia o întorsătură neașteptată la 20 iulie 2015, dată la care un membru al organizației teroriste - Stat Islamic, a ucis 33 de activiști pro-kurzi, din orașul Suruc (în sud-estul Turciei). Reprezentanții kurzi au reacționat ferm, acuzând statul turc pe motiv că nu au luat măsurile necesare prevenirii unui astfel de eveniment. Mai mult de atât, ca răspuns la această acțiune teroristă, PKK a lansat un atac în apropierea provinciei Adiyaman, care s-a soldat cu moartea unui caporal din armata turcă. De aici încolo, lucrurile aveau să degeneze treptat, reluându-se operațiunile armate dintre PKK și autoritățile turce,³³ după o perioadă de pace de aproape doi ani și jumătate garantată de existența unui acord între cele două părți, ce a căzut odată cu asasinatul din 20 iulie.

De cealaltă parte, Erdogan a luat o serie de măsuri ce aveau ca scop restrângerea drepturilor minorității kurde, și mai ales, a reprezentării lor politice. În primă fază, printr-o decizie parlamentară luată în cadrul Marii Adunări Naționale, 50 de reprezentanți ai Partidului Democratic al Poporului au fost lăsați fără imunitate politică, iar unii dintre ei, au și fost puși sub cercetare judiciară în baza unor motive de-a dreptul puierile.³⁴ În acest miraj al instabilității, președintele turc Tayyip Erdogan a cerut alegeri parlamentare anticipate (1 noiembrie 2015), ocazie cu care au început o serie de atacuri asupra sediilor HDP, pe care presa turcă nu le-a amintit, ba din contră, a încercat să le acopere și chiar să le nege. Dar în ciuda acestui fapt, Partidul Democratic al Poporului a reușit să treacă pragul electoral – 10%, prevăzut de Constituția din 1982, și să trimită și de această dată reprezentanți în Adunarea Națională a Turciei (59 de reprezentanți).³⁵

Jocul politic al președintelui turc abia începuse, deoarece după revoluția din 15 iulie 2016, organizată de Consiliul Păcii (format din membri ai armatei), el a declarat stare de urgență, iar sub acest pretext, a trecut la eliminarea oricărei forme de opoziție

³¹ Selahattin Demirtaş, *The Middle East, The Kurdish Peace Process in Turkey, and Radical Democracy*, in „Turkish Policy Quarterly”, No. 13, pp. 27 – 33. (Disponibil la adresa web: www.turkishpolicy.com, Accesat la 18 Iunie 2023).

³² Zeynep N. Kaya, *The HDP, the AKP and the Battle for Turkish Democracy*, in „Ethnopolitics”, 2018, p. 11. (Disponibil la adresa web: <https://doi.org/10.1080/17449057.2018.1525168> Accesat la 18 Iunie 2023).

³³ Francis O'Connor, *The Kurdish Movement in Turkey*, Peace Research Institute Frankfurt (PRIF), NO. 147, 2017, p. 22.

³⁴ Institute for Security and Development Policy, *Turkey's Kurdish Conflict: 2015-Present, 2016*, Disponibil la adresa web: <http://isd-p.eu/publication/turkeys-kurdish-conflict-2015-present/>. Accesat la 18 Iunie 2023).

³⁵ Mihai Tatomir, *op. cit. în loc. cit.*, p. 42.

politică. Se pare că o astfel de mișcare era de mult planificată, doar că nu era realizabilă atâta timp cât legile care garantau drepturile fundamentale ale omului erau în vigoare. Desigur, primii vizați au fost politicienii kurzi, astfel că din cei 102 primari – membri ai unor partide pro-kurde, mai mult de jumătate li s-au anulat mandatele, fiind arestați și trimiși în detenție.³⁶ De asemenea, cei doi lideri ai HDP, împreună cu alți nouă membri ai partidului, au fost arestați și ei, iar dintre reprezentanții trimiși în parlament, cinci au fost lăsați fără imunitate diplomatică. Toate aceste mișcări non-democratice, au creat un mediu instabil pentru comunitatea kurdă, mai ales că, în 2017, în urma unui referendum, a fost instaurat un nou sistem politic de tip republică prezidențială. Așadar, printr-o serie de măsuri mai puțin democratice, Erdogan a urmărit să concentreze cât mai multă putere în mâinile președintelui, deși acțiunea sa a fost privită cu indignare de statele democratice din Vest.³⁷

La următoarele alegeri parlamentare, desfășurate pe fondul stării de urgență, deși a avut parte din plin de intimidarea președintelui, opoziția politică a reușit să atragă un număr rezonabil de voturi din partea electoratului. Și de această dată, Partidul Democratic al Poporului avea să obțină nu mai puțin de 67 de locuri în parlamentul turc, cu 8 mai multe față de alegerile din 2015.³⁸ Astfel, având în vedere acest fapt, putem considera HDP unul dintre cele mai importante instrumente prin care poate fi rezolvată problematica drepturilor cuvenite minorității kurde. De altfel, însăși comunitatea kurdă își pune toată speranța în acest partid, care odată ajuns la putere ar începe demersurile în direcția democratizării statului turc, chestiune de care se leagă și problema kurzilor.

5. Viziune asupra situației actuale a conflictului. Recomandări pentru o posibilă soluționare

Deși la momentul actual, se înregistrează o ușoară atenuare a conflictului, lucrurile rămân în continuare instabile, existând posibilitatea ca în orice moment să degeneze. Mai mult de atât, politica actualului președinte al Turciei nu pare deloc să urmărească soluționarea acestei probleme pe cale pașnică, iar comunitatea kurdă rămâne și ea fermă pe poziție, militând pentru drepturile legale ce i se cuvin. Cu ocazia alegerilor prezidențiale din acest an, Halit Çiçek – membru al comunității kurde din Istanbul, declara următoarele: „*Vrem să fim liberi, să nu mai fim discriminați, vrem ca limba noastră să fie predată în școli, să nu mai fim văzuți ca o minoritate. Suntem o parte integrantă a acestei țări.*”³⁹

În ciuda acestui fapt, chestiunea kurzilor pare departe de a fi rezolvată, atâta vreme cât nerespectarea drepturilor omului este un fenomen larg răspândit în interiorul

³⁶ Zeynep N. Kaya, *op. cit.* în *loc. cit.*, p. 15.

³⁷ Mihai Tatomir, *op. cit.* în *loc. cit.*, pp. 42 – 43.

³⁸ Zeynep N. Kaya, *op. cit.* în *loc. cit.*, p. 16.

³⁹ Assia Hamza, *En Turquie, les Kurdes revent de vivre „dans un pays sans discrimination”*, Publicat pe 10.05.2023, (Disponibil la adresa web: france24.com, Accesat la 19 Iunie 2023).

granițelor statului turc. Dacă stăm bine să analizăm, eșecul Turciei de a rezolva problema kurzilor se pare că pornește din abordarea anacronică între arhaismul specific și adoptarea noii democrații în contextul post Război Rece.⁴⁰ De aici și absența echilibrului dintre instituțiile existente și reformele emise, resimțit în incapacitatea de a oferi o soluție concretă la solicitările comunității kurde. De cealaltă parte, deși măsurile adoptate de Recep Erdogan pot, și sunt, privite cu scepticism din punct de vedere al valorilor liberale occidentale, acesta sunt oarecum adaptate contextului geo-politic și de securitate din prezent, fiind proporționale cu acest climat, și cel mai important, mențin pentru moment echilibrul de putere regional. Printre altele, această dilemă a minorității kurde, cu atacarea kurzilor de pe teritoriul Siriei, reprezintă și la momentul de față o chestiune majoră de politică externă, care influențează direct și indirect tonul tipului de relaționare a Turciei atât cu Occidentul, cât și cu Orientul.⁴¹

Deși este extrem de dificil să propunem soluții prin care această problemă a kurzilor – ce s-a cronicizat în decursul celor peste o sută de ani, să poată fi soluționată sau cel puțin simțitor ameliorată, vom face acest lucru pe baza articolelor și documentelor analizate în cadrul acestei scurte cercetări tematice. Așadar, în primă fază consider că este necesar ca guvernul de la Ankara să revizuiască Constituția din 1982, aflată în vigoare, eliminând pasajele și articolele ce fac referire (chiar și voalat), la acțiuni de discriminare față de grupurile etnice din interiorul statului. De asemenea, ar fi benefic ca pragul electoral stabilit la 10% să fie redus cu cinci procente, astfel încât să se poată asigura o reprezentare echitabilă în parlament. În același timp, este necesară o ușoară descentralizare a statului, a cărei politică să fie mai prietenoasă cu grupurile etnice și mai receptivă la nevoile și doleanțele acestora. Asta ar însemna introducerea limbii kurde (mai exact a celor trei dialecte existente), pe lângă limba națională, în instituțiile din zonele în care kurzii sunt majoritari, și cel mai important, să li se ofere posibilitatea copiilor acestora să studieze în limba maternă. Mai mult de atât, este necesar ca instituțiile conduse de kurzi (spre exemplu primăriile, care sunt la momentul actual în număr extrem de mic) să aibă acces la finanțare în aceeași măsură în care beneficiază și celelalte în fruntea cărora se află primari de origine turcă. La acestea s-ar mai putea adăuga formarea unei echipe de experți independenți care să poarte negocieri între cele două tabere adverse – autoritățile statului turc și reprezentanții organizațiilor politice ale kurzilor, în vederea încetării atacurilor armate.

Un rol destul de important l-ar putea avea și comunitatea internațională la soluționarea acestei probleme, dacă ar oferi consiliere guvernului turc, și totodată garanția, că nu va susține și încuraja posibilele mișcări revoluționare ce ar pune în pericol integritatea și securitatea teritoriului național. De bună seamă, dezideratul

⁴⁰ Ana-Maria Rașcă, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 329.

⁴¹ Mirela Atanasiu, *Turcia – Evoluția situației politice și de securitate și implicațiile la nivel regional*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2021, pp. 145 – 146.

națiunii kurde de a-și întemeia propriul stat național, independent, sub denumirea de *Kurdistanul Mare*, se dovedește a fi un obiectiv ușor exagerat, utopist, de vreme ce statele din Orientul Mijlociu nu sunt dispuse să acorde acestora nici drepturile cuvenite unui grup etnic, minoritar. Pe de altă parte, crearea unui stat kurd independent, ar însemna ruperea echilibrului de putere la nivel local, și de ce nu, contextul favorabil izbucnirii unui conflict militar de proporții. Totuși, în cazul în care Turcia ar începe să strângă relațiile cu conservatorii islamişti suniți din Orientul Mijlociu sau cu Federația Rusă, în contextul războiului din Ucraina, amenințând astfel interesele americane din această zonă, Washingtonul ar putea să intervină încurajând crearea unui stat kurd independent. Așadar, ipotetic vorbind, rezolvarea problemei kurde ar putea să implice trasarea unor noi granițe pentru delimitarea a noi teritorii. Acestea fiind spuse, consider că am atins obiectivele propuse, oferind o viziune de ansamblu asupra acestui conflict interetnic de durată, dar în același timp, extrem de actual, care încă mai bântuie Orientul Mijlociu.

6. Concluzii

Având în vedere cele mai sus prezentaate, se impun cu necesitate câteva concluzii. La baza conflictului interetnic dintre comunitatea kurdă și statul turc se află politica de opresiune și omogenizare a populației pe care Ankara se bazează pentru a-și menține integritatea teritorială, dar mai degrabă, pentru a menține stat quo-ul în regiunea Orientului Mijlociu. De cealaltă parte, minoritatea kurdă a încercat prin diferite metode să-și obțină drepturile cuvenite, prin activitatea unor organizații politice care să o reprezinte în parlament. În parte a și reușit, situația lor cunoscând o oarecare ameliorare, în raport cu cea din secolul XX, unde drepturile legale le lipseau aproape cu desăvârșire. Desigur, o democratizare și descentralizare a statului turc ar contribui semnificativ la ameliorarea acestei chestiuni, și chiar la soluționarea ei. Însă, pentru moment, Turcia nu este dispusă să facă concesii, și cu atât mai puțin comunitatea kurdă, care se simte în continuare discriminată atât de cetățenii turci, cât și de stat.

Bibliografie selective

Atanasiu, Mirela, *Turcia-Evoluția situației politice și de securitate și implicațiile la nivel regional*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2021.

Calderón, Laura Joselin Torres, *The Kurdish Conflict in Turkey: A Brief Revision to an Intricate and Long-Lasting Ethnic Matter*, in „Humania del Sur. Año 15”, No. 29, Julio-Diciembre, 2020.

Çelik, Ayfle Betül, „*I miss my village!*”: *Forced Kurdish migrants in Istanbul and their representation in associations*, in „New Perspectives on Turkey”, No. 32, 2005.

Demirtaş, Selahattin, *The Middle East, The Kurdish Peace Process in Turkey, and Radical Democracy*, in „Turkish Policy Quarterly”, No. 13.

Gunter, Michael, *The Kurdish Insurgency in Turkey*, in „Journal of South Asian and Middle Eastern Studies”, Vol. 13, No. 4.

Gurses, Mehmet, *Anatomy of a Civil War. Sociopolitical Impacts of the Kurdish Conflict in Turkey*, Michigan, University of Michigan Press, 2018.

Haddad, Simon, *The kurds in Turkey: context and current status*, in „Migracijske i etnicke teme”, 17, 2001.

Hamza, Assia, *En Turquie, les Kurdes revent de vivre „dans un pays sans discrimination”*, Publicat pe 10.05.2023, (Disponibil la adresa web: france24.com).

Institute for Security and Development Policy, *Turkey’s Kurdish Conflict: 2015-Present, 2016*, Disponibil la adresa web: <http://isdpeu/publication/turkeys-kurdish-conflict-2015-present/>.

Kaya, Zeynep N., *The HDP, the AKP and the Battle for Turkish Democracy*, in „Ethnopolitics”, 2018.

McDowal, David I, *A modern history of the kurds*, London, New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2005.

O'Connor, Francis, *The Kurdish Movement in Turkey*, Peace Research Institute Frankfurt (PRIF), NO. 147, 2017.

Rașcă, Ana-Maria, *Kurzii din Turcia*, în „Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series”, Supplement, Nr. 2, 2016.

Rezumat teză de doctorat ”Turcia între E și V”, (Disponibil la adresa web: <http://doctorat.snspe.ro/wp-content/uploads/2021/08/Rezumat-teza-RO.pdf>).

Stănică, Olivian, *Problema Kurdă – Cauza unui conflict major în Orientul Mijlociu*, în „Impact strategic”, Nr. 2, 2016.

Tatomir, Mihai, *Problema reprezentării populației kurde în legislativul turk: O privire de ansamblu asupra rezultatelor partidelor kurde în alegerile parlamentare din perioada 1965 – 2018*, în „Geopolitici și Geostrategii – Tendințe și perspective. Impact Strategic”, Nr. 2, 2022.

Treaty of Lausanne (24 July 1920) accesibil la adresa web: https://wwi.lib.byu.edu/index.php/Section_I_Articles_1_-_260.

**SITUAȚIA ENERGETICĂ A ROMÂNIEI ÎN DECEMBRIE 1989 ÎN
RAPOARTELE SECURITĂȚII. STUDIU DE CAZ
EVENIMENTELE DIN DECEMBRIE 1989 ÎN RAPOARTELE
SECURITĂȚII DIN NEAMȚ ȘI BACĂU**

*

**THE ENERGY SITUATION OF ROMANIA IN DECEMBER 1989
IN SECURITY REPORTS. CASE STUDY THE EVENTS OF
DECEMBER 1989 IN THE SECURITY REPORTS OF NEAMȚ
AND BACĂU COUNTY**

*

**LA SITUATION ÉNERGÉTIQUE DE LA ROUMANIE EN
DÉCEMBRE 1989 DANS LES RAPPORTS DE SÉCURITÉ. ÉTUDE
DE CAS LES ÉVÉNEMENTS DE DÉCEMBRE 1989 DANS LES
RAPPORTS DE SÉCURITÉ DE NEAMȚ ET BACĂU**

Drd. Emanuel BĂLAN¹

***Rezumat:** Economia românească se confrunta în anul 1989 cu mai multe crize. Printre acestea s-au aflat imobilizările în stocuri ale resurselor materiale și financiare, precum și facturile ne-în-casate de furnizorii de mărfuri și servicii la sfârșitul anului 1988. Până în 1989, consumul de energie a atins cote incontrolabile din cauza unei economii comuniste prost concepute. Asta în ciuda măsurilor stricte de austeritate dispuse de președintele Nicolae Ceaușescu. Problema a fost agravată de faptul că centralele termice, una dintre componentele cheie ale sistemului energetic național, se defectau în mod regulat din cauza uzurii, vechimii și supraîncărcării. Soluția pe care experții Ministerului Energiei au găsit-o pentru a umple golul de producție a fost supraproducția de hidroenergie. Criza energetică era dublată și de cea alimentară, inclusiv capitala fiind afectată așa cum rezultă din notele Securității. Afluxul de turiști străini, în special al celor din URSS era remarcat de rapoartele Securității, mișcarea acestora fiind monitorizată.*

***Cuvinte cheie:** Securitate, criză energetică, decembrie 1989, lipsuri alimentare*

*

***Abstract:** In 1989, the Romanian economy faced several crises. Among these were the immobilization in inventories of material and financial resources, as well as unpaid invoices from suppliers of goods and services at the end of 1988. By 1989, energy consumption had reached uncontrollable levels due to a poorly designed communist economy. This despite the strict austerity measures ordered by President Nicolae Ceaușescu. The problem was compounded by the fact that thermal power plants, one of the key components of the national energy system, regularly broke down due to wear and tear, age and overload. The solution Ministry of Energy experts found to fill the production gap was overproduction of hydropower. The energy crisis was also doubled by the food crisis, including the affected capital as it appears from the notes of the Security. The influx of foreign*

¹ Liceul „Vasile Conta” Târgu –Neamț. emanuel.balan_tgn@yahoo.com

tourists, especially those from the USSR, was noted by the Security reports, their movement being monitored.

Keywords: Security, energy crisis, December 1989, food shortages

*

Résumé: En 1989, l'économie roumaine a été confrontée à plusieurs crises. Parmi ceux-ci figuraient l'immobilisation des stocks de ressources matérielles et financières, ainsi que les factures impayées des fournisseurs de biens et de services à la fin de 1988. En 1989, la consommation d'énergie avait atteint des niveaux incontrôlables en raison d'une économie communiste mal conçue. Ceci malgré les mesures d'austérité strictes ordonnées par le président Nicolae Ceaușescu. Le problème était aggravé par le fait que les centrales thermiques, l'un des éléments clés du système énergétique national, tombaient régulièrement en panne en raison de l'usure, de la vétusté et de la surcharge. La solution trouvée par les experts du ministère de l'Énergie pour combler le déficit de production était la surproduction d'hydroélectricité. La crise énergétique a également été doublée par la crise alimentaire, y compris dans la capitale touchée comme il ressort des notes de la Sécurité. L'afflux de touristes étrangers, notamment ceux en provenance de l'URSS, a été constaté par les rapports de sécurité, dont les déplacements sont surveillés.

Mots clés : Sécurité, crise énergétique, décembre 1989, pénurie alimentaire

Economia românească se confrunta în anul 1989 cu mai multe crize. Printre acestea s-au aflat imobilizările în stocuri ale resurselor materiale și financiare, precum și facturile ne-în-casate de furnizorii de mărfuri și servicii la sfârșitul anului 1988. Până în 1989, consumul de energie a atins cote incontrolabile din cauza unei economii comuniste prost concepute. Asta în ciuda măsurilor stricte de austeritate dispuse de președintele Nicolae Ceaușescu. Problema a fost agravată de faptul că centralele termice, una dintre componentele cheie ale sistemului energetic național, se defectau în mod regulat din cauza uzurii, vechimii și supraîncărcării. Soluția pe care experții Ministerului Energiei au găsit-o pentru a umple golul de producție a fost supraproducția de hidroenergie.

Rapoartele Securității arătau consecințele acestor măsuri: „Din datele existente rezultă că datorită modului necorespunzător în care este organizată și se desfășoară activitatea în termocentralele pe cărbune, acestea produc, în permanență, o cantitate de energie electrică mai mică decât cea stabilită de programul aprobat prin decret prezidențial cu circa 25%, creând astfel implicații deosebite în sistemul energetic național”.

Conducerea Ministerului Energiei Electrice în loc să ia toate măsurile posibile și să acționeze pentru a se asigura că grupul energetic al acestor termocentrale funcționează la nivelul de sarcină planificat, a decis să mărească capacitatea de producție la hidrocentrale cu 600-700 MW peste prevederi. Pentru a evita expunerea la această practică, conducerea Ministerului Energiei Electrice și Energiei nu indică în rapoarte scrise că transmite zilnic guvernului ponderea efectivă a unităților energetice în structura totală a producției de energie electrică.

În 1985, când producția hidroelectrică a fost grav afectată de secetă și au crescut problemele cu alimentarea și funcționarea centralelor pe cărbune, Nicolae Ceaușescu a impus starea de urgență permanentă și gradul de militarizare restrâns în unitățile sistemului energetic național. Prin urmare, la conducerea fiecărei unități a fost pus un comandant militar, care controla întreaga operațiune. În anii 1982, 1987 și 1988 au fost emise decrete care vizează raționalizarea consumului oamenilor de energie, gaze și căldură.

Decretul Consiliului de Stat nr. 272/1987 din 11 noiembrie 1987 privind unele măsuri pentru raționalizarea consumului de gaze naturale și energie electrică, prevedea: „Art. 4. Toți cetățenii sunt obligați să ia măsuri stricte pentru eco-no-misirea consumului de gaze naturale și energie electrică și să se în-ca-dreze în cotele stabilite prin prezentul decret. (...) Consumurile de gaze naturale și energie electrică pentru activități neproductive se reduc cu cel puțin 30%. (...) În caz de repetare a depășirii consumurilor se aplică măsura înlocuirii din funcție a cadrelor de conducere vinovate (...). Art. 7. Se interzice folosirea pentru încălzirea spațiilor din toate unitățile socialiste de stat, cooperatiste și obștești și din imobile a oricăror apa-rate consumatoare de energie electrică².

La 2 decembrie 1988, era publicată legea 21 care aproba Decretul Consiliului de Stat nr. 315/1988 privind asigurarea producției de energie, folosirea rațională a energiei electrice, termice și a gazelor naturale și regimul de lucru al unităților economice și sociale pe perioada de iarnă 1988-1989³. Decretul prevedea inclusiv programul de distribuire a apei calde menajere a locuințelor racordate la sistemul centralizat de termoficare dar și a agentului termic. Tot în sensul reducerilor producției de energie și folosirea rațională a acesteia și a celei termice, pentru perioada de vară a anului 1989, este emis decretul nr. 118 din 29 aprilie 1989⁴.

În toamna-iarna lui 1989 situația era critică așa cum era semnalată în notele Securității din decembrie 1989. Nu doar situația furnizării energiei electrice și a gazului metan care punea în pericol funcționarea economiei reprezenta o problemă gravă urmărită de către Securitate, ci și aprovizionarea cu alimente a capitalei reprezenta o reală problemă.

Presa oficioasă încercă să îndulcească situația arătând că, „politicile macroeconomice decise la nivelul central cel mai de sus al sistemului sunt ireproșabile, însă sunt prost aplicate de industria energetică în sens larg”, fapt prezentat și de către *România liberă*, într-un articol din 12 octombrie 1989, anume că „(...) se impune să precizăm că, deocamdată, în mecanismele activității din rețeaua energetică se manifestă neîmpliniri serioase, unele dintre ele nejustificate, care fac ca producția fizică a termocentralelor pe cărbune – unități cu pondere în sistemul electro-energetic (de 40% la acea dată, față de circa 23% în prezent – n.r.) – să nu răspundă

² „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 53 din 11 noiembrie 1987.

³ „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 63 din 8 decembrie 1988.

⁴ *Idem*, partea I, nr. 17 din 3 mai 1989.

sarcinilor cuprinse în programul de funcționare”⁵. Ulterior, într-un articol din 11 decembrie, *România Liberă* venea cu cifre îngrijorătoare, dar și cu elemente de „teorie economică”, „Din păcate, realitatea arată că, în munca energeticienilor, înțelegând prin aceasta și activitatea minerilor și a furnizorilor de utilaje și piese de schimb, sunt încă neîmpliniri, multe dintre ele fiind consecința firească a insuficienței preocupări pentru respectarea normelor de organizare și disciplină, pentru inițierea și aplicarea unor măsuri puternic fundamentate științific, inclusiv folosirea unui stil de muncă necorespunzător, toți acești factori făcând ca producția de energie electrică realizată în ultimii doi ani (1987-1988) să fie mai mică decât nivelul celei obținute de centralele electrice în anul 1986, an în care s-au realizat 75.478.000.000 kWh. Normal era, conform legilor evoluției progresului economic, ca în toți acești ani să sporească producția din SEN, în conformitate cu sarcinile trasate energeticienilor, de nenumărate ori, prin documentele partidului. Dar nu s-a întâmplat așa”⁶.

O notă din 14 decembrie 1989, prezenta perturbările în distribuția energiei electrice și a gazului metan. Conform unei note a Securității într-o singură zi au fost înregistrate următoarele situații în distribuția energiei electrice⁷:

Producție realizată	Conform planului MW	Valorile realizate MW
în centrale pe cărbune	4000	3300
în hidrocentrale	800	1636
În centrale pe hidrocarburi	4400	4011
Total producție	9200	8947
importuri	700	800
consum	9900	9747

Cauza acestui deficit de putere erau numeroasele avarii la termocentralele pe cărbune care produceau cu 500-1100 MW mai puțin decât prevederile programului național aprobat. Lipsa păcurii din termocentralele care foloseau acest combustibil ducea la o producție mai mică cu 400-500 MW. Exploatarea intensă a hidrocentralelor carer produceau cu 800-1200 MW peste prevederile programului făcea ca în acel ritm de exploatarea, acumulările de apă să se epuizeze în 50 de zile, făcând deficitul și mai mare. De exemplu, arăta raportul, la Porțile de Fier I s-au produs 8,3 milioane Kwh cu 2,3 milioane Kwh mai mult decât planul de producție⁸.

În ceea ce privește întreruperile de energie electrică la consumul industrial, raportul menționa că au fost întrerupte „de 1-37 de ori un număr de 431 de întreprinderi din care 67 de interes republican, pe durate cuprinse între 2 minute-

⁵ „România Liberă”, an XLVII, nr. 13974, 12 octombrie 1989, p. 1.

⁶ *Idem*, an XLVII, nr. 14025, 11 decembrie 1989, p. 1.

⁷ ASRI, fond *Documentar. Comisia Decembrie 1989*, vol. 11, f. 6.

⁸ *Ibidem*, f. 6-7.

3ore”⁹. Erau date ca exemple fabricile „Vulcan” și „Acumulatorul” din București, „Rulmentul” din Alexandria, „Mefin” din Sinaia, „Oltcit” din Craiova, „Tractorul”, „Rulementul” și „Autocamioane” din Brașov, fabrica de autoturisme din Timișoara, construcții de mașini din Reșița, combinatele de utilaj greu din Cluj, chimic Târnăveni, metalurgic Cîmpia Turzii, de lianți și azbociment Bicaz, prelucrarea lemnului din Bistrița.

Dispeceratul Energetic Național a transmis către unitățile județene de distribuție județene să limiteze la nivel de avarie distribuția de energie către „cuptoarele de oțel din industria metalurgică, sectoarele calde și unitățile prelucrătoare din industria construcțiilor de mașini și metalurgică, schelele de extracție, minele de suprafață, fabricile de ciment, cuptoarele de carbid de la Combinatul Chimic Târnăveni, și reactoarele de acetilenă de la Combinatul Petrochimic Borzești și întreprinderea de aluminiu Slatina”¹⁰.

În cursul nopții de 13/14 decembrie a fost reluată alimentarea cu energie electrică fără restricții către fabricile de hârtie, schelele de foraj, calea ferată, unitățile industriei ușoare, agricultura și chimie.

Aceste limitări ale consumului au condus la nerealizarea producției, fiind afectat exportul dar a creat și situații în care instalațiile au fost puse în pericol.

Raportul menționează o serie de astfel de situații. Astfel, la Combinatul Siderurgic Hunedoara la oțelăria nr. 1, au fost oprite cuptoarele 3 și 4, ambele de câte 50 de tone de oțel fiecare, nerealizându-se o producție de 220 tone de oțel adică 33% din producția zilnică de oțel. La oțelăria electrică 2, nefuncționarea cuptoarelor de câte 100 tone a produs o nerealizare a producție de 500 tone de oțel adică 50% din producția zilnică.

Probleme au fost și la Combinatul Metalurgic Cîmpia Turzii, unde oprirea cuptoarelor a produs o nerealizare a producției de 450 de tone, în timp ce la Întreprinderea Electroceramică din Turda întreruperea energiei electrice a produs pagube de producție de 3 milioane de lei. La combinatul de utilaj greu Iași la secția de oțelărie electrică din cele 6 cuptoare de topire a oțelului funcționa doar unul de 20 de tone. Trei din cuptoarele oprite au fost scoase de sub tensiune deși erau încărcate cu oțel fiind în proces de topire¹¹.

La Întreprinderea de Rulmenți Bârlad, pagubele produse de nealimentarea cu energie erau de 15 milioane de lei la care se adăugau alte 3 milioane pierderi produse de „sculele, dispozitivele și semifabricatele distruse, cât și de electromotoarele arse”¹².

La Satu Mare, Întreprinderea de Mașini Casnici înregistrase pierderi de producție de 20 de milioane de lei, în timp ce la Întreprinderea de Prelucrarea Lemnului producția nerealizată se ridica la 14 milioane de lei, ambele unități având producția destinată exclusiv exportului pe baza de „devize convertibile”. La Pitești,

⁹ *Ibidem*, f. 7.

¹⁰ *Ibidem*, f. 7-8.

¹¹ *Ibidem*, f. 8.

¹² *Ibidem*, f. 9.

fabrica de autoturisme Dacia raporta o producție nerealizată de 2 milioane de lei, aceeași nerealizare fiind înregistrată și la Întreprinderea ARO Câmpulung Muscel.

Tot aici, Combinatul de lianți înregistrase o pierdere în producție de 1,5 milioane de lei. Întreruperile de energie electrică de la Electroputere Craiova însumase 600 de minute, pierderile fiind de 4,5 milioane de lei. Pierderi în producție de aproximativ un milion de lei înregistrase și alte unități din Craiova precum, Întreprinderea de Tractoare și Mașini Agricole și Întreprinderea de Utilaj Greu. Cele 19 întreruperi de curent la Întreprinderea Mecanică Fină Sinaia au afectat producția de oțel iar la Întreprinderea Mecanică Cîmpina, a fost afectată producția de scule și materiale de foraj destinată atât beneficiarilor interni cât și externi. Producția a fost afectată și la Întreprinderea de Utilaj Minier de la Filipeștii de Pădure, Prahova, dar și la Întreprinderea de Utilaj Chimic și Forjă Râmnicu-Vâlcea¹³.

Întreruperile de energiei au afectat și producția de cărbune, după cum s-a întâmplat la Întreprinderea Minieră Horezu, Vâlcea, nefiind realizată o producție de 300 tone de cărbune iar la Trustul de Foraj-Extracții Moinești, întreruperea alimentării cu energie pentru 23 de minute a însemnat o pierdere în producție de 132 tone de țiței. La Întreprinderea Minieră Bălan au fost oprite instalațiile de preparare a minereului, funcționând doar două puțuri de producție din opt, existând riscul înghețării conductelor de apă.

Efecte ale întreruperilor sau limitării furnizării energiei electrice au existat și în sectorul agrozootehnic. La Avicole Arad, în perioada 1-12 decembrie trei ferme nu au fost populate cu 100 de mii de pui, generând o nerealizare a 150 tone carne. Numeroasele întreruperi ale energiei în cadrul complexelor de creștere a porcilor din județul Călărași a condus la moartea a mii de animale. Astfel, la complexele din zona Ciulnița-Dragoș Vodă-Dîlga-Jegălia, au murit 5000 de porci din care 3302 porci sugari¹⁴. Producția zilnică de furaje a fabricii de nutrețuri combinate din Călărași era afectată cu 17%. Pierderi în producție au înregistrat și Întreprinderea de reparatii auto Cluj-Napoca, de tractoare Miercurea Ciuc, mecano-navală Constanța, de utilaj petrolier Tîrgoviște, etc¹⁵.

Numeroase au fost întreruperile și în uzul casnic, fiind afectate 233 de orașe din care 13 total, intervalul fiind între 1 oră și 20 de ore, dar și 2448 de localități rurale, din care 1889 total, întreruperile fiind între o oră și 22 de ore.

Și alimentarea cu gaz metan a consumatorilor economici și casnici a constituit o problemă. Din cantitatea de 116,1 milioane mc preconizată a fi livrată (94,8 milioane mc din producție internă și 21,3 milioane mc din import), au fost livrați 116,6 milioane mc (96,2 milioane mc din producție internă și 20,4 milioane mc din import)¹⁶. Unii agenți economici, 158 au consumat mai mult cu 3,04 milioane mc, în timp ce 143 de agenți au înregistrat un minus în consum de 4,04 milioane mc. Decizia de a reduce

¹³ *Ibidem*, f. 10.

¹⁴ *Ibidem*, f. 11.

¹⁵ *Ibidem*, f. 12.

¹⁶ *Ibidem*.

presiunea gazului în rețea pentru ai forța pe cei care depășeau consumul să se încadreze în cotă, a afectat alți mari consumatori și populația. Astfel, a fost oprită total activitatea a 54 de instalații de acid azotic, amoniac, uree, butanol, carbonat de calciu, plastifianți, alcool etilic, celuloză chimică și medicamente din cadrul a 12 combinate chimice, petrochimice, iar alte 62 de linii tehnologice din aceleași domenii funcționau la capacități reduse.

Presiunea scăzută a gazului a afectat producția Combinatului Petrochimic Pitești care nu a mai putut livra materia primă pentru Combinatul de Fibre Sintetice Câmpulung Muscel, care a fost oprit. Instalațiile de cracare catalitică și DAV 3, de la Combinatul Petrochimic Teleajăn au fost afectate de o întrerupere de energie de 7 ore, pierderea în producție fiind de 5 milioane de lei. Producția a fost afectată și la Întreprinderea de autocamioane și cea de rulmenți, ambele din Brașov, la „Dacia” Pitești și „Vulcan” București¹⁷.

Din cauza presiunii scăzute a gazului la „Tractorul” din Brașov au fost luate măsuri de prevenire a unor explozii la cuptoarele cu atmosferă controlată, fiind nevoie de oprirea vopsitoriei de la secția montaj tractoare industriale. Pierderi de peste 5 milioane de lei în producție s-a înregistrat și la Întreprinderea de țevi din Zalău.

În 13 unități care aparțineau de Ministerul Industriei Electrotehnice activitatea a fost perturbată prin oprirea între 2-24 ore a sectoarelor calde, pierderea fiind de peste 10 milioane de lei. Au fost afectate și 17 unități de industrie ușoară nerealizându-se 433.000 mp de țesături, 2000 de încălzări și alte bunuri destinate majoritar exportului, pierderile fiind de circa 11 milioane de lei¹⁸. În alte patru unități de profil, activitatea a fost restrânsă fiind trimiși acasă 3145 de muncitori (1405 de la Întreprinderea Textilă Baia Mare, 1250 de la Întreprinderea „Victoria” Timișoara 420 de la Întreprinderea de Încălțăminte Jimbolia și 65 de la Întreprinderea Textilă Lugoj).

Din cauza furnizării gazului cu presiune scăzută a fost afectat furnizarea agentului termic situat la temperaturi scăzute, la fel și a apei calde și a gazului de la bucătărie, în București și unele localități din județele Timiș, Arad, Satu-Mare, Sălaj, Harghita, Brașov, Argeș, Bihor, Prahova și Iași, fiind afectate spitale, instituții de cultură și educație și locuințe¹⁹.

Într-o altă notă din 16 decembrie, se arată că în ultimele 24 de ore „au continuat să se înregistreze perturbații în distribuirea energiei electrice și a gazului metan”²⁰. Cu privire la alimentarea cu energie electrică, situația se prezenta astfel:

¹⁷ *Ibidem*, f. 13.

¹⁸ *Ibidem*, f. 14.

¹⁹ *Ibidem*, f. 14.

²⁰ *Ibidem*, f. 20.

Producție realizată	Conform planului MW	Valorile realizate
în centrale pe cărbune	4.000	3.638
în hidrocentrale	800	996
În centrale pe hidrocarburi	4.400	4.000
Total producție	9.200	8.634
importuri	700	763
consum	9.900	9.397

Raportul consemna scăderea față de ziua de 15 decembrie a producției de energie în termocentralele pe cărbune cu 300 MW, la Turceni, Rovinari și Doicești, reducerea producției era cauzată de defectarea unor instalații auxiliare iar la Mintia cauza era cărbunele de proastă calitate folosit²¹. În termocentralele pe gaz, producția s-a diminuat cu 150-200 MW din cauza reducerii debitelor de gaze și a neasigurării cantității de păcură necesară la termocentrala Brăila. Consumul a fost mai mare cu 130-420MW față de cel program, fiind necesară echilibrarea balanței energetice prin depășirea producției la Porțile de Fier cu 1,680 milioane Kwh, suplimentarea producției de la hidrocentralele interioare cu 310MW, restricții în furnizarea energiei la 224 orașe pe intervale cuprinde între 2 și 15 ore, precum și la 2464 de localități rurale pe intervale de 1-20 de ore și deconectarea automată pentru intervale de 2 minute până la 2,6 ore a 230 de întreprinderi²².

În privința alimentării cu gaz metan conform programului trebuia asigurat 116,1 milioane mc (94,8 din producție internă și 21,3 din import), fiind realizat 116,7 milioane mc (95,8 din intern și 20,9 din import). Au consumat mai mult cu 3,17 milioane mc 173 de unități economice, iar altor 139 nu li s-a putu asigura cantitate de 4 milioane mc. Presiunea scăzută a gazului a afectat atât consumatorii economici cât și cei casnici cu numeroase efecte. Au fost oprite total 48 de instalații din cadrul a 21 de combinate chimice și petrochimice; a fost diminuată capacitatea de producție pentru 68 de linii tehnologice din domeniul chimiei și petrochimiei, din 5 întreprinderi constructoare de mașini, 11 unități din cadrul Ministerului Industriei Electrotehnice și 24 din cel al industriei ușoare²³.

Au fost afectați consumatorii casnici și instituții din București și localități ale județelor Arad, Brașov, Buzău, Iași, Prahova, Satu Mare și Timiș.

Raportul din 17 decembrie, consemna aceleași probleme în distribuția energiei electrice și a gazului metan către agenții economici, instituții și populație, probleme fiind și mai grave.

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem*, f. 20-21.

Producție realizată	Conform planului MW	Valorile realizate
în centrale pe cărbune	4.000	3.600
în hidrocentrale	800	1.310
În centrale pe hidrocarburi	4.400	4.060
Total producție	9.200	8.970
importuri	700	900
consum	9.900	9.870

Producția de energie în termocentralele pe cărbune a înregistrat variații mari din cauza scoaterii din funcțiune a unor grupuri de mare putere de la Rovinari, Turceni și Doicești, în timp ce Mintia asigură doar 1/3 din producției ca urmare a numeroaselor avarii (spargerile repetate de țevi la cazanele de abur din cauza cărbunelui de proastă calitate)²⁴. Termocentralele pe gaz și păcură au produs cu 300-400 MW mai puțin din cauza neasigurării materiei prime. Consumul a depăși în acea zi constant valorile programate cu 50-700 MW. Aceste depășiri au fost echilibrate prin: depășirea producției la Porțile de Fier cu 1,2 milioane Kwh, suplimentarea producției de la hidrocentralele interioare cu 460 MW, restricții în furnizarea energiei la 215 orașe pe intervale cuprinde între 2 și 14 ore, precum și la 2163 de localități rurale pe intervale de 1-18 de ore și deconectarea automată pentru intervale de 5 minute până la 4 ore a 265 de întreprinderi, din care 36 de interes național și importul a 200 MW²⁵.

În privința alimentării cu gaz metan au existat probleme mari, fiind asigurați doar 115,2 milioane mc (94,9 din intern și 20,3 din import) deși conform programului erau necesari 116,1 milioane mc (94,8 intern și 21,3 import). Au existat depășiri la consum cu 2,65 milioane mc din partea a 135 întreprinderi și neasigurarea consumului cu 4,53 milioane mc pentru 154 unități industriale, fiind oprite complet 46 instalații de la 20 de combinate chimice și petrochimice și diminuată producția la 67 de linii tehnologice din chimie și petrochimie, din cinci fabrici constructoare de mașini, opt unități aparținând Ministerului Industriei Electrotehnice și 27 de fabrici din industria ușoară. Au fost afectați consumatorii casnici și instituții din București și localități ale județelor Arad, Brașov, Iași, Satu Mare și Timiș²⁶.

Ultima notă privind situația alimentării cu energie și gaz metan este din 18 decembrie 1989, din care reiese criza sistemului energetic național²⁷

²⁴ *Ibidem*, f. 22.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, f. 23.

²⁷ *Ibidem*, f. 25.

Producție realizată	Conform planului MW	Valorile realizate
în centrale pe cărbune	4.000	3.540
în hidrocentrale	800	775
În centrale pe hidrocarburi	4.400	3540
Total producție	9.200	8.215
importuri	700	806
consum	9.900	9.9015

Producția de energie în termocentralele pe cărbune continua să fie deficitară din cauza scoaterii din funcțiune a unor grupuri de la Mintia și Doicești, a defectării unor instalații la grupurile de la Rovinari și Turceni și a cărbunelui de calitate inferioară folosit care a provocat spargerea unor instalații de abur la Mintia, a cărei capacitate de producție era la o treime din potențial²⁸.

Producția centralelor pe gaz și păcură dar și a celor hidro a fost mult mai mică în comparație cu zilele anterioare, în medie cu 600-700 MW din cauza consumului redus. În ziua de 17 decembrie, cu orele 19.30 a fost asigurată alimentarea fără restricții a tuturor consumatorilor casnici, iar în sistemul industrial a fost asigurat parametrul frecvenței mai mari de 47,10 Hz, pentru prevenirea deconectărilor automate.

Asigura gazului metan s-a situat în parametrii normali, 116,1 milioane mc conform planului, asigurat 116,2 milioane mc cu un consum suplimentar de 3,53 milioane mc din partea a 149 de întreprinderi, în timp ce, 154 de unități au primit cu 3,85 milioane mc mai puțin. Deși, consemna raportul, valorile presiunii din sistem s-au mai îmbunătățit, o serie de consumatori industriali continuau să fie afectați: erau complet oprite 46 de instalații din 20 de combinate chimice și petrochimice, iar șapte întreprinderi constructoare de mașini și trei din subordine Ministerului Industriei Electrotehnice aveau producția diminuată²⁹.

Asigurarea cu alimente a fost o altă problemă a sistemului comunist. Din mai multe note ale Securității aflăm cum (nu)era asigurată aprovizionarea Capitalei cu bunuri agroalimentare în zilele de 16 decembrie³⁰.

Livrările pentru acea zi au fost sub nivelul planificat, astfel:

Produsul/bunul	Planificat	Livrat
carne tăiată	383 tone	167 tone (43,6%)
preparate din carne	347 tone	264 (76%)
carne pentru preparate și semipreparate culinare	110 tone	21 tone (19%)
unt	34 tone	30 tone (88,20%)

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem*, f. 24.

brânzeturi	109 tone	79 (72,40%)
ouă	2.322 mii buc.	1.182 mii buc. (50,90%)
legume de câmp	871 tone	235 tone (26,90%)
cartofi	1258 tone	507 tone (40,30%)
fasole	322 tone	44,5 tone (13,80%)
orez	129 tone	27,2 tone (21%)
fructe	214 tone	185 tone (86,40%)

Nota preciza că de la începutul lunii decembrie și până la 16 decembrie au fost înregistrate restanțe destul de mari în aprovizionarea cu alimente: 4039 tone de carne tăiată (65,90%); 2535 tone preparate din carne (45,60%); 1,477 tone carne pentru preparate și semipreparate culinare (83,90%); 93 tone de unt (17%); 945 tone brânzeturi (54,10%); 16.287 mii bucăți, ouă (43,80); 10.821 tone legume de câmp (77,60%); 14.105 tone cartofi (70%); 4,715 tone fasole boabe (91,50% și 759 tone fructe (22,10%)³¹.

Nota raport din 17 decembrie privind aprovizionarea capitalei arăta lipsuri mari, astfel³²:

Produsul/bunul	Planificat	Livrat
carne tăiată	383 tone	81 tone (21,1%)
preparate din carne	347 tone	140 (40,30%)
carne pentru preparate și semipreparate culinare	110 tone	9 tone (8,10%)
unt	34 tone	19 tone (55,80%)
brânzeturi	109 tone	43 (39,40%)
ouă	2.322 mii buc.	495 mii buc. (21,30%)
legume de câmp	871 tone	110 tone (12,60%)
cartofi	1258 tone	240 tone (19%)
fasole	322 tone	nu s-a livrat nimic
orez	129 tone	nu s-a livrat nimic
fructe	214 tone	126 tone (58%)

Deficiențele în aprovizionare erau destul de mari, existând un deficit imens în asigurarea cantităților necesare de produse alimentare. Față de ziua de 16 decembrie restanțele erau în minus astfel: - 302 tone carne tăiată; -209 tone preparate din carne; - 101 tone carne pentru preparate și semipreparate culinare; -15 tone unt: - 66 tone

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem*, f. 28.

brânzeturi; - 1981 mii bucăți ouă; - 761 tone legume de câmp; - 1018 tone cartofi; -322 tone fasole boabe și – 89 tone fructe³³.

Nota atrăgea atenția asupra calității proaste a produselor alimentare trimise spre desfacere, produse care rămâneau pe stoc și riscau să se altereze.

Ultima notă privind aprovizionarea capitalei este cea pentru ziua de 18 decembrie, elaborată la 20 decembrie 1989. Era înregistrată o agravare a aprovizionării, chiar dacă cantitățile livrate erau puțin mai mari față de ziua anterioară. Datele Securității erau în continuare alarmante³⁴:

Produsul/bunul	Planificat	Livrat
carne tăiată	383 tone	103 (26,8%)
preparate din carne	347 tone	146 (42%)
carne pentru preparate și semipreparate culinare	110 tone	21 tone (19%)
unt	34 tone	17 tone (50%)
brânzeturi	109 tone	69 (63,30%)
ouă	2.322 mii buc.	1003 mii buc. (43,20%)
legume de câmp	871 tone	175 tone (20%)
cartofi	1258 tone	390 tone (31%)
fasole	322 tone	51 tone (15,80%)
orez	129 tone	36 tone (27,90%)
fructe	214 tone	108 tone (50,40%)

Conform datelor Securității, la 22 decembrie 1989, efectivele celor două inspectorate județene Neamț și Bacău erau următoarele³⁵:

Serviciul județean	Ofițeri	Maiștri militari	Subofițeri	Total
Securitatea Neamț	68	2	23	93
Securitatea Bacău	118	7	38	159

În perioada 1-21 decembrie 1989, Securitatea Bacău a înaintat Direcțiilor I, II și III dar și Serviciului Central de Analiză și Sinteză din cadrul DSS diverse adrese și rapoarte care priveau acțiuni și evenimente cu atingere la siguranța economică a ordinii socialiste.

La 2 decembrie cu numărul 15362 era înaintat un raport către Direcția a III-a , Serviciul I, privind vizita delegației ambasadei și firme canadiene Hybrid în zile de

³³ *Ibidem*, f. 29.

³⁴ *Ibidem*, f. 34.

³⁵ *Ibidem*, f. 3.

16-17 noiembrie în județul Bacău. Delegația formată din consulul ambasadei, alți funcționari, specialiști ai Hybrid, reprezentanții ICE Fructexport București și ai Departamentului Agriculturii. Scopul vizitei a fost recepționarea materialului hibrid primit de către Avicola Bacău și „cântărirea puilor de curcă importați din Canada în urmă cu 16 săptămâni”. În cadrul discuțiilor, consulul Canadei a avut un „comportament firesc în astfel de ocazii, nu a părăsit grupul, a fost rezervat în a avorda subiectele de specialitate”³⁶. Raportul arăta că, reprezentantul firmei canadiene s-a interesat de numărul angajaților de la Avicola Bacău și de retribuirea acestora, de performanțele obținerii unor specii de curci cu productivitate ridicată de carne dar și de consumul de proteine în creșterea curcilor de carne. Prin răspunsurile date, directorul tehnic a „prevenit scurgerea unor date cu caracter secret de stat”. Despre directorul întreprinderii „specialist de valoare recunoscut pe plan internațional” acesta a acordat la solicitarea CC al PCR și a DSS, un interviu reporterilor de la Societatea Canadiană de Radio și NBC Londra, în care a „prezentat pozitiv realitățile românești”³⁷.

Nota 1295 din 3 decembrie către Direcția a II-a, informa despre oprirea instalațiilor de Fenol, Butadienă și SBR-1 din cadrul Uzinei de cauciuc a platformei Borzești. Cauza a fost fisurarea vanei pe returul apei industriale, incident raportat la ora 17.00. Instalația de Fenol era deservită de 30 muncitori capacitatea de producție fiind de 150 t/zi, însă la acel moment funcționa la 80-90 t/zi. Instalația de Butadienă era deservită de 50 de oameni, capacitatea fiind de 260 t/zi, însă funcționa la 100 tone. Cea de a treia instalație SBR-1 (cauciuc-butadien-stirenice), deservită de 40 de oameni cu capacitatea de 280 t/zi, funcționa la 120-160 tone/zi. Lipsa materiei prime era cauza nefuncționării la capacitatea maximă. Se preconiza, conform notei, ca producția nerealizată să fie recuperată în ziua de 4 decembrie³⁸. Tot în aceeași zi era raportat incendiul produs la ora 21.25, la Rafinăria Borzești, la pompa 4 din cadrul instalației de separare (orto-xilen-etil-benzen 2), stins imediat de către muncitorii instalației și pompierii civili. Cauza a fost dezetașezarea pompei, aceasta fiind în proces de recirculare ca urmare a lipsei materiei prime. Nu au fost victime sau pagube materiale³⁹.

La 13 decembrie, prin nota 1328, era informată Direcția a II-a despre incidentul de la instalația de electroliză cu mercur din cadrul Uzinei Chimice, incident cauzat de un contact al instalației electrice de alimentare cu energiei a pompelor care a produs un șoc electric. Nu au fost raportate victime, instalația fiind repusă în funcțiune pe 14 decembrie⁴⁰.

Astfel, nota 11711 din 21 decembrie 1989, informa despre incendiul produs în noaptea de 20 decembrie, la orele 23.30, la baza de furaje a Fermei 3 din cadrul CAP Mărgineni, unde au ars 25 de tone de paie de grâu din recolta anului 1989. În urma

³⁶ *Idem*, vol. 2, f. 46.

³⁷ *Ibidem*, f. 47.

³⁸ *Ibidem*, f. 44.

³⁹ *Ibidem*, f. 43.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 45.

intervenției pompierilor, focarul a fost localizat și stins la ora 01.10. Se efectuau cercetări pentru a se stabili cauza incendiului⁴¹.

Inspectoratul Județean Neamț al Securității a întocmit numeroase informări și rapoarte despre prezența și tranzitarea județului a unui număr mare de cetățeni ai URSS, tranzitarea spre Ardeal prin Bicz Chei-Lacul Roșu și spre Bacău pe E85. Rapoartele semnalau și „intesificarea prezenței turiștilor individuali și a vizitatorilor la rude din țări ca URSS, Germania, Franța și Israel”⁴².

În luna decembrie au existat o serie de probleme la unele unități economice din județ. Astfel, la Întreprinderea de țevi Roman, nu s-a putu realiza 1131 tone metal tubular în valoare de 9 milioane de lei, în timp ce la Mecanica Roman pierderea în producție a fost de 2,7 milioane de lei, prin nefuncționarea a trei cuptoare cu inducție, trei compresoare de aer comprimat și a funcționării unor cuptoare de prelucrare mecanică la 45% din potențial⁴³. La Întreprinderea Mecanica Ceahlău, nu s-a realizat o producție de 900.000 de lei, în timp ce la Întreprinderea de Celuloză, Hârtie și Carton Piatra Neamț, s-a înregistrat o pagubă de 5 milioane de lei. Combinatul de Lianți și Azbociment Bivaz nu a putut realiza p producție de 2 milioane de lei, în timp ce la Combinatul de Fibre Săvinești producția de fir poliacrilic nerealizată era de 54%, valoarea acesteia fiind de 1,6 milioane de lei⁴⁴. Toate acestea erau cauzate de întreruperile și limitările în furnizarea energiei electrice.

În ciuda acestor probleme, sistemul a rezistat și în iarna anilor 1989-1990, iar problemele au dispărut ca prin „minune”. În 1991, inginerul Petru Iftime, realiza o analiză profundă asupra cauzelor care au condus la situația dezastruoasă a sistemului energetic din toamna anului 1989. În acest studiu se arată că, în perioada 1980-1989, consumul anual de energie a crescut cu 23%, la 83,365 TWh, în timp ce producția a avansat cu numai 12,2%, la 75,563 TWh. „Pentru echilibrarea balanței de puteri a sistemului energetic, s-a aplicat, în domeniul reparațiilor, o politică dăunătoare de neacordare a opririlor, de prelungire nejustificată a ciclurilor de funcționare a agregatelor între două reparații, de executare parțială a unor lucrări etc. Acest fapt a dus, treptat, la o degradare a stării fizice a agregatelor și la scăderea la un nivel cu totul inadmisibil a disponibilității de putere (de energie) și de timp. (...) Fiabilitatea scăzută a agregatelor pe cărbune de 200-330 MW, puse în funcțiune în ultimii 15-20 de ani, provocată de cauze de natură constructivă sau de concepție, a condus la realizarea unor disponibilități de putere extrem de reduse. (...) Performanțele cu totul nesatisfăcătoare ale acestor blocuri stau la baza crizei energetice care s-a continuat în anul 1990 și se continuă și în prezent. (...) agravarea situației disponibilității centralelor pe cărbune consider că se datorează greșelilor flagrante în luarea unor decizii privind asimilarea și execuția în țară a unor agregate energetice, în condițiile neasigurării în toate cazurile a tehnologiilor de execuție, a calității execuțiilor, a materialelor de un nivel calitativ

⁴¹ *Ibidem*, f. 42.

⁴² *Idem*, vol. 3, f. 130-131.

⁴³ *Idem*, vol. 8, f. 9.

⁴⁴ *Ibidem*.

corespunzător și a nivelului profesional al unei părți din personalul de concepție, execuție și control de calitate a producției”⁴⁵. În privința supraproducției, inginerul spune că „s-a impus realizarea unei exploatare a agregatelor energetice de multe ori cu totul în afara exigențelor normale pentru sectorul energetic” iar numeroasele întreruperi ale instalațiilor din centralele pe cărbune au dus la „solicitări tenso-termice mari, cu consecința producerii de fisuri în metalul conductelor, carcaselor, rotoarelor, turbinelor etc, intrându-se, din această cauză, într-o spirală a deteriorării stării fizice, atât a agregatelor de bază, cât și a celor auxiliare. Este suficient de arătat că, la unele agregate, după 4-5 ani de la darea în exploatare, numărul de opriri și porniri este egal sau chiar îl depășește pe cel care ar fi trebuit să se înregistreze în întreaga durată de viață a acestora (35 de ani după normativul actual)”⁴⁶, iar calitatea cărbunilor funizați au „au blocat importante capacități de producție, prin uzuri exagerate ale morilor de cărbune și prin diminuarea debitului caloric al combustibilului în focarul cazanelor, impunând consumarea unor importante cantități de hidrocarburi de adaos, pentru stabilizarea arderii și pentru a compensa debitul caloric redus al cărbunelui măcinat de mori (deși, în multe situații, morile de cărbune erau încărcate aproximativ la debitul nominal de măcinare)”⁴⁷

Bibliografie selectivă

ASRI, fond *Documentar. Comisia Decembrie 1989*, vol. 2, 3, 8, 11.

„*Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*”, 11 noiembrie 1987, 8 decembrie 1988, 3 mai 1989.

„*Energetica*”, an 39, 1991, nr. 1, p. 10.

„*România Liberă*”, an XLVII, nr. 13974, 12 octombrie 1989, 11 decembrie 1989.

⁴⁵ „*Energetica*”, an 39, 1991, nr. 1, p. 10.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 11.

**PROTESTELE DIN REPUBLICA MOLDOVA DIN APRILIE 2009:
DE LA SIMPLE DEMONSTRAȚII LA PROTESTE ȘI
VANDALISM**

*

**PROTESTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN APRIL 2009:
FROM SIMPLE DEMONSTRATIONS TO PROTESTS AND
VANDALISM**

*

**MANIFESTATIONS EN MOLDAVIE EN AVRIL 2009 : DE
SIMPLES MANIFESTATIONS À DES ACTES DE VANDALISME**

Cristea NICOLAE¹

Rezumat: Scopul expunerii de față îl constituie problematica protestelor din Republica Moldova, care au avut loc în aprilie 2009. Ne vom axa pe motivul protestelor și evoluția acestora în decursul a câtorva zile. Totodată, lucrarea are ca scop aducerea la cunoștința oamenilor anumite fapte care au fost neglijate. Din acest motiv este necesară prezentarea unei alte perspective asupra celor întâmplate.

Cuvinte cheie: *Alegeri, Republica Moldova, Manifestații, Proteste, Vandalism, Societate, Politică.*

*

Abstract: The aim of the given work is the representation of the protests in the Republic of Moldova, which took place in April 2009. The main focus is on the reason for the protests and how they evolved during the few days they took place. At the same time, the work aims to bring to people's attention certain facts that have been ignored or possibly mixed with multiple information. For this reason, I believe that society should know the events of those days as they unfolded.

Keywords: *Elections, Republic of Moldova, Demonstrations, Protests, Vandalism, Society, Politics.*

*

Résumé: L'objectif de ce document est de présenter les manifestations qui ont eu lieu en avril 2009 en République de Moldavie. Le sujet principal de l'article se concentrera sur les raisons des protestations et leur évolution pendant plusieurs jours. En même temps, le document vise à attirer l'attention du public sur certains faits qui ont été négligés. Pour cette raison, il est nécessaire de présenter une perspective différente sur ce qui s'est passé.

Mots-clés : *Élections, République de Moldavie, manifestations, protestations, vandalisme, société, politique.*

¹ Universitatea București, Facultatea de Istorie, Masterand în cadrul programului Istoria și Practica Relațiilor Internaționale.

Introducere

Republica Moldova este un stat cu o istorie destul de îndelungată, dar a cărei independență reală a fost recunoscută abia recent. Începând cu anul 1991 și până în prezent, schimbările politice întâmpinate de către tânărul stat au dezbinat societatea. Principalul punct de cotitură care a dus la o reorientare politică și a gândirii publice, a avut loc în 2009. Așa numita *Revoluție Twitter*, în realitate fiind o manifestare ce a ieșit de sub control, a avut loc în perioada 6 – 8 aprilie, a întruchipat prin sine un adevărat calvar atât pentru stat, cât și pentru tânăra societate. În această lucrare voi încerca să prezint desfășurarea evenimentelor și evoluția acestora de la simple manifestări pașnice până la proteste violente și vandalism. În afară de aceasta, voi atrage atenția asupra rolului partidelor politice, care au participat la evenimentele date și adevărata față a anumitor personalități din mediul politic moldovenesc. Voi începe discuția cu alegerile parlamentare care au avut loc înainte de proteste și pot fi considerate drept catalizator al manifestărilor și mișcărilor pornite de către tineri și nu doar. Mai departe discuția se va îndrepta spre prezentarea evenimentelor din următoarele zile până la calmarea situației.

În acest context, manifestațiile din Republica Moldova din 2009 pot fi comparate, în oarecare măsură, cu manifestația ce a avut loc, tot în aceeași țară, în anul 1991, ambele având la bază anumite pretexte atât politice, cât și sociale. Totodată, voi prezenta felul în care protestele din 2009 au fost influențate de interesele personale ale figurilor politice, nevoile societății fiind lăsate pe planul secundar. Astfel, evenimentele din acele zile și-au lăsat o amprentă asupra societății moldovenești, unele efecte fiind resimțite și în prezent.

Vorbind chiar despre manifestațiile din Republica Moldova din 2009, se poate efectua o analogie cu manifestația din 1991. Pot spune că cele două evenimente menționate se aseamănă destul de mult având la baza lor anumite pretexte atât politice cât și sociale.

1. Perioada de dinaintea protestelor, alegerile din 5 aprilie 2009

Pe 5 aprilie 2009 s-au ținut alegerile parlamentare din Republica Moldova. Aceasta este o dată importantă pentru istoria tânărului stat. În pofida faptului și a multor estimări anticipate, se poate considera din start că rezultatele acestor alegeri vor motiva societatea tânără să iasă în stradă pentru a-și exprima nemulțumirea și propria părere. În condițiile date, cred că ar trebui atrasă atenția asupra faptului că Republica Moldova are forma de conducere parlamentară, iar conform schimbării efectuate la data de 05.07.2000, prin legea Nr. 1115², președintele era ales de către parlament, prin votul a minim 61 de deputați. Astfel, partidul care va acumula în urma alegerilor minimul necesar (61) de mandate în parlament va putea alege președintele țării și

² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=91486&lang=ro (accesat la data de 14.05.2022).

promulga legile necesare. Schimbarea partidului de la conducere cu un alt partid cu viziune/ideologie total opusă poate afecta radical drumul construit înainte de fostul partid de la conducere. Așadar, nimic nu preconiza că aceste alegeri vor ieși din comun și vor porni o mișcare amplă contra fostului regim al P.C.R.M.

La aceste alegeri din 5 aprilie au participat *17 concurenți: 12 partide și 5 candidați independenți*³. Cei 5 candidați independenți nu au reușit să acumuleze minimul necesar de voturi pentru a trece pragul și a fi aleși ca parlamentari neafiliați, cu toate că pentru candidații independenți pragul de trecere este cu mult mai mic decât pentru un partid sau un bloc electoral; după cum prevede *Codul Electoral al Republicii Moldova*⁴, acesta reprezenta doar 2% din ansamblul pe țară, față de 6% pentru un partid ori 7 % pentru un bloc electoral⁵. Un fapt destul de important este că înainte de scrutin, au candidat *21 de concurenți electorali, 4 dintre care ulterior s-au retras din campania. (Parlamentul, aprilie 2009, para 1)*⁶.

Ziua scrutinului nu s-a remarcat prin nimic deosebit: a fost organizat un sondaj la ieșirea de la urne de către Institutul de Politici Publice, rezultatele sondajului fiind următoarele: „*PCRM – 44,7% cu 55 de mandate, urmat de PL – 14,5% cu 17 mandate, P.L.D.M. – 14% cu 17 mandate și AMN – 9,9% cu 12 mandate*”⁷. Cifrele date au prezis faptul că P.C.R.M. va prelua majoritatea parlamentară, cu toate că pentru votarea președintelui erau necesare 61 de mandate, ceea ce ar fi impus ca P.C.R.M. să creeze o alianță cu un alt partid, sau să participe la alegerile parlamentare repetate. Din start se poate vedea că partidele de dreapta (P.L., P.L.D.M. și A.M.N.) nu vor putea efectua o alianță în parlament. Cauza principală fiind mandatele oferite care nu vor fi suficiente pentru a vota un președinte; așadar singura variantă de alianță posibilă a fost dintre un partid pro-european și P.C.R.M.

Conform *Delegației de observare a alegerilor*, creată de Parlamentul European, alegerile date au avut un caracter pe cât posibil democratic: „Alegerile au fost bine organizate și au avut loc într-o atmosferă calmă și pașnică... Echipa PE a remarcat o serie de probleme, cum ar fi cea a unor observatori din partea PCRM care încercau să influențeze alegătorii... Unele echipe au constatat o neclaritate evidentă cu privire la documentele de identitate necesare pentru a vota. În majoritatea centrelor de vot nu erau afișate listele partidelor. (Parlamentul European, aprilie 2009, para 26)”⁸.

³ <http://old.cec.md/index.php?pag=news&id=1178&l=ro&start=10> (accesat în data de 16.05.2022).

⁴ Parlamentul Republicii Moldova, *Codul Electoral*Nr. CE1281/1997, <https://www.parlament.md/CadruLegal/Codulelectoral/tabid/153/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat în data de 16.05.2022).

⁵ Bloc Electoral – Două partide sau mai multe formează împreună un bloc electoral.

⁶

<https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=%2BfytU8OK7%2B0%3D&tabid=96&language=ro-RO> (accesat în data de 16.05.2022).

⁷ <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/exit-poll/> (accesat în data de 16.05.2022).

⁸ Marianne Mikko, *Alegerile Parlamentare din Republica Moldova: Delegația de Observare a Alegerilor 3-7 Aprilie 2009*, NT\788403RO.doc, p.

Toate acestea ne prezintă faptul că, în mare parte, în momentul desfășurării alegerilor nu se observau abateri de la legea electorală, cu toate că influență din partea partidelor a fost văzută în permanență ca o normă.

La finalul zilei și după încheierea alegerilor, s-a început numărarea buletinelor de vot, rezultatele fiind similare cu cele exprimate în sondaje. Pentru început trebuie remarcat faptul că la alegeri au participat 57,55% din populația Republicii Moldova⁹. În urma numărării buletinelor, P.C.R.M. a primit în urma scrutinului 60 de mandate, fiind urmat de P.L. și P.L.D.M., fiecare cu 15 mandate, și în final A.M.N. cu 11 mandate¹⁰. Restul candidaților nu au acumulat minimul necesar pentru a-și asigura un loc în parlamentul statului. Însă, principala problemă cu care s-a confruntat P.C.R.M. a fost vot unic *votul de aur*, ce ar fi condiționat imediat alegerea președintelui.

Remarcăm, de altfel, problema aceluși singur vot ce nu i-a ajuns partidului comunist să formeze majoritatea necesară pentru a alege președintele statului. În condițiile date, se puteau prevedea două căi: repetarea scenariului din 2005 cu crearea unei alianțe cu alt partid sau alegerile anticipate, care și vor urma în urma dizolvării parlamentului și efectuarea alegerilor repetate din 29 iulie 2009.

2. Începutul manifestațiilor – 6 aprilie

Data de 6 aprilie 2009 de multe ori nu este luată în seamă atunci când se vorbește despre protestele din Republica Moldova, cu toate că a în această zi mulțimea formată din studenți și alte persoane a ieșit în Piața Marii Adunări Naționale, pentru a contesta rezultatele preliminare ale alegerilor parlamentare. Principalul mijloc de mobilizare a tinerilor a fost mesajul răspândit prin intermediul rețelelor de social-media, mesajul fiind următorul: „6 aprilie – zi de doliu național. Dacă nu ai votat pentru PCRM, ia o lumânare și ieși în stradă! Ne vedem la ora 18:00, la Ștefan cel Mare! (Publica TV, 2011, minutul 1)”¹¹. Canalul Publica TV, în emisiunea *Țara lui Dogaru*, a prezentat o reluare a faptelor din 6 aprilie intitulată „Filmul 6 aprilie 2009”, prezentându-ne astfel începutul acelor evenimente: „Apelul lansat de un grup de tineri, a scos capitala din amorțeală. Încă înainte de ora 18, câțiva zeci de tineri s-au adunat lângă statuia lui Ștefan cel Mare cu flori, lumânări și pancarte, acțiunea se desfășura pașnic...”¹²

6. <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/146815/20090921ATT60967RO.pdf> (accesat în data de 16.05.2022).

⁹ <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/info/> (accesat în data de 16.05.2022).

¹⁰

<https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=%2BfytU8OK7%2B0%3D&tabid=96&language=ro-RO> (accesat în data de 16.05.2022).

¹¹ https://www.youtube.com/watch?v=AaNZFrS4_Ak (accesat în data de 18.05.2022).

¹² https://www.youtube.com/watch?v=AaNZFrS4_Ak (Despre 6 aprilie 2009, accesat în data de 18.05.2022).

Așadar, principalul factor care a stat la baza mișcărilor sociale, care au fost începute de studenți, a fost victoria P.C.R.M. din cadrul alegerilor parlamentare. Realitatea acelei zile a fost una totul diferită, nu simpla cooperare a tinerilor, ci manipularea acestora în folosul unor persoane, precum: Natalia Morari, Eduard Baghirov, Dorin Chirtoacă ș.a.m.d. Toate persoanele menționate își vor arăta adevărata față cu mult mai târziu, doar că poporul moldovenesc a avut totuși o altă părere ce se poate înțelege prin următoarea vorbă populară: „Moldovenii au o memorie scurtă, ceea ce le convine celor de la guvernare”.¹³

Vom începe prezentarea personajelor cu d-na. Natalia Morari, care ulterior singură va confirma că a participat la declanșarea manifestațiilor din 6 aprilie 2009. Astfel, pe data de 7 aprilie d-na. Morari, la ora 12:39 am, pe forumul livejournal.com și-a descris planul de declanșare a acestor manifestațiilor: „Șase persoane. Zece minute pentru creativitate și luare de decizii. Câteva ore de răspândire a informației prin rețele, Facebook, bloguri, trimiterea de SMS-uri prietenilor și trimiterea de email-uri. Întreaga organizație – funcționează online...”.¹⁴ Nu există dovezi că la înfăptuirea acestor lucruri a stat doar d-na. Natalia Morari, însă ea este văzută ca fiind pionul central. În trecut, Natalia Moraru se mai remarcase prin participarea la alte manifestații, doar că la Moscova, respectivele manifestații militând pentru eliberarea dl. Mihail Hodorkovski, acuzat de corupție și escrocherie.

O altă persoană mai puțin cunoscută în societatea moldovenească este dl. Eduard Baghirov, despre care se spune că el ar fi declanșat de fapt aceste manifestații. Cu toate că în Republica Moldova a fost învinuit și arestat, dl. Baghirov a reușit să fugă în Ucraina de unde a ajuns în Moscova cu avionul. Dacă s-a implicat și cum s-a implicat această persoană, va rămâne totuși sub semnul întrebării din cauza puținelor dovezi care ar putea implica persoana dată.

Vorbind despre declanșarea protestelor, înțelegem că rolul social-media a fost major în desfășurarea evenimentelor, iar așa numita *Revoluție Twitter* a fost punctul de pornire al manifestațiilor. Important este să vedem cele două părți ale acestor manifestații și cum s-a ajuns la protestele din ziua următoare. În prim plan sunt cuvintele d-nei. Morari, care sugerează următoarele: „Subliniem că acțiunea noastră din 6 aprilie a fost una pașnică și nu au existat încălcări ale legii, fapt confirmat la 7 aprilie de către președintele Parlamentului, Marian Lupu, în cadrul unei întrevederi cu liderii partidelor care au obținut votul în Parlament: Dorin Chirtoacă, Vlad Filat și Serafim Urechean. La numai 2 ore după încheierea mitingului, la ora 22:00, la intersecția străzilor Bonulescu Bodoni și Ștefan cel Mare, un grup de persoane necunoscute a încercat să răstoarne un microbuz și un troleibuz. Nici unul dintre membrii grupului de inițiativă *Sunt anticomunist* nu a participat la această

¹³ D. Damian, Protestele din Republica Moldova, din primăvara anului 2009, Interviu, 2022, București.

¹⁴ Orig. – Шесть человек. 10 минут на креатив и принятие решения. Несколько часов распространения информации по сетям, facebook, блогам, смс друзьям и e-mail рассылкам. Вся организация - через интернет... [trad.a] – <https://natmorar.livejournal.com/2009/04/07/> (accesat în data de 18.05.2022).

provocare”.¹⁵ Se spunea pe atunci că la declanșarea manifestațiilor au participat și alte persoane, precum liderii partidelor de opoziție: Vlad Filat, Serafim Urecheanu, Mihai Ghimpu și Dorin Chirtoacă. Rolul celor menționați va fi crucial. Înainte de a trece la cercetarea implicației acestor persoane, vom descrie activitatea tinerilor din așa numita grupare anti-comunistă, care aveau printre cele mai recunoscute lozinci *Jos Comuniștii și Unu, doi – Comuniștii la Gunoi*.

Adunați în fața statuii lui Ștefan cel Mare, tinerii au venit cu flori și lumânări, cum a fost specificat în mesajul de mobilizare răspândit prin social-media. Ceea ce este important de menționat, este faptul că tinerii nici nu știau de ce s-au strâns în Piața Marii Adunări Naționale. Se poate spune că mulți au venit doar pentru a vedea ceva nou sau din simplă curiozitate. Însăși faptul că manifestațiile s-au derulat în mod pașnic este uimitor deoarece s-au strâns câteva mii de tineri.

Un număr mare de oameni ar fi îngreunat controlul situației, lucru observat de frații Ghenadie Brega și Oleg Brega, care se pretind a fi organizatorii demonstrației. În cadrul unui interviu dl. Oleg Brega a descris situația din seara zilei de 6 aprilie ca fiind următoarea: „Pe 6 aprilie, fratele meu (Ghenadie, ndr), împreună cu alți organizatori ai demonstrației, a ieșit în stradă cu lumânări. Au găsit mii de oameni care se aflau acolo cu organizația flash-mobului. Ghenadie a luat megafonul și i-a invitat să meargă în fața clădirii prezidențiale. Când și-au dat seama că erau zeci de mii de oameni acolo, au decis să se întoarcă în piața centrală pentru a controla mulțimea, deoarece, cu doar un megafon, nu puteau controla oamenii. Nu erau suficienți polițiști pentru a asigura securitatea publică. Au decis să oprească protestul la ora 20:00, invitând oamenii să meargă acasă și să revină a doua zi la ora 10:00, când partidele de opoziție organizau un protest legal și oficial. Cu toate acestea, mulți oameni au rămas în piața centrală.

Unii dintre ei au mers la comisia electorală centrală și au încercat să forțeze ușa. Nimeni nu a fost agresiv printre protestatari; aceștia s-au limitat la scuturarea troleibuzelor și microbuzelor în fața monumentului lui Ștefan Cel Mare. Am filmat până în jurul orei 22:00 sau 23:00 PM. Procurorul general, vice-ministrul de interne și o mulțime de oameni importanți stăteau acolo, observau, dar nu făceau nimic pentru a asigura ordinea publică”.¹⁶

¹⁵ Orig. – Мы подчеркиваем, что наша акция 6 апреля прошла мирно, никаких нарушений закона допущено не было, что было подтверждено 7 апреля спикером парламента Марианом Лупу в ходе встречи с лидерами прошедших в парламент по итогам голосования партий: Дорином Киртоакэ, Владом Филатом и Серафимом Урекьяном. Лишь спустя 2 часа после окончания акции, в 22.00, на перекрестке улиц Бонулеску Бодони и Штефан чел Маре группа неизвестных лиц пыталась перевернуть маршрутку и троллейбус. Ни один из членов инициативной группы «Я антикоммунист» участия в этой провокации не принимал. [trad.a], Natalia Morari, Заявление 8 aprilie 2009, 05:30 pm, 2009 – <https://natmorar.livejournal.com/2009/04/08/> (accesat în data de 18.05.2022).

¹⁶ Orig. - On the 6th of April, my brother (Ghenadie, ndr), with other organisers of the demonstration, went out into the street with candles. They found thousands of people that were there with the flash-mob organisation. Ghenadie took the megaphone and invited them to go in front of the presidential building. When they realized that tens of thousand of people were there, they decided to come back to the central

Cât despre participarea viitorilor domni parlamentari, precum: Vladimir Filat, Dorin Chirtoacă, Mihai Ghimpu și alții politicieni mai puțin cunoscuți, putem spune că prezența acestora se datorează factorului media de care s-au folosit pentru a-și atrage sprijin. Prin discursuri precum cel al lui Vladimir Filat s-a reușit atragerea maselor: „Am considerat că este absolut necesar să fiu alături de acești tineri minunați, care au înțeles că este necesar să fie în acțiune și să își expună punctul de vedere asupra celor ce s-a întâmplat în aceste alegeri...”.¹⁷ Dorin Chirtoacă și-a dat și el cu părerea despre situație: „Este un protest spontan organizat de tineri, de care am aflat văzând aicea în piață, aflând din presă, am venit să salut pentru că într-adevăr se încearcă votul lor să fie furat...”.¹⁸

În conformitate cu toate cele spuse și mediatizate ulterior de către conducerea democrată, sloganul *Sunt anti-comunist* a putut genera principala mișcare a tinerilor, fapt pentru care a doua zi va intra în istoria Republicii Moldova ca ziua eliberării de comunism și democratizare a statului.

3. Pierderea controlului – proteste și vandalizare

Începutul zilei de 7 aprilie a marcat startul manifestărilor mulțimii care din a ieșit în stradă, în mare parte aceștia fiind „Așa cum afirmă Vulcan (2009), [...]tineri în medie 20 de ani”.¹⁹ La început, tinerii se adunaseră din nou pentru a continua manifestările și a-și exprima dorința pentru repetarea alegerilor parlamentare. În realitate, manifestațiile pașnice, pornite de către o persoană/grup anonim, au ieșit de sub controlul liderilor și reprezentanților grupului *Jos comuniștii* și s-au transformat în proteste escaladând spre violențe fenomenal de rapid.

square to control the crowd because, with only a megaphone, they couldn't control the people. There weren't enough police to ensure public security. They decided to stop the protest at 20:00 PM, inviting people to go home and to come back the next day at 10:00 AM when the opposition parties were organising a legal and official protest. However, many people remained in the central square. Some of them went to the central electoral commission and tried to force the door open. Nobody was aggressive among the protesters; they limited their activities to shaking trolleybuses and minibuses in front of the monument of Ștefan Cel Mare. I was filming until around 22:00 or 23:00 PM. The general prosecutor, the Vice-Minister of Interior, and a lot of important people were standing there, observing, but doing nothing to ensure public order. [trad.a], Chișinău, one year after the protests – <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Moldova/Chisinau-one-year-after-the-protests-75931> (Bernardo Venturi, Chișinău, one year after the protests, accesat în data de 18.05.2022).

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=Bx4RYTaufq4> (Miting anti-comunist la Chisinau - 06 aprilie 2009, accesat în data de 18.05.2022).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ <https://www.hotnews.ro/stiri-politic-5557352-audio-live-text-din-chisinau-corespondentul-hotnews-transmite-din-mijlocul-protestatarilor-multimea-mutat-parlament-presedintie-piata-marii-adunari-nationale-primarul-chirtoaca-face-apel-calm-violente.htm> (AUDIO LIVE TEXT din Chisinau. Corespondentul Hotnews.ro transmite din mijlocul protestatarilor: Multimea s-a mutat de la Parlament si Presedintie in Piata Marii Adunari Nationale. Primarul Chirtoaca face apel la calm, violentele au incetat, accesat în data de 18.05.2022).

7 aprilie a fost o zi de marți, o zi lucrătoare, lumea desfășurându-și activitatea cotidiană într-un mod normal. Manifestațiile luaseră din nou amploare încă din dimineața zilei, acest fapt fiind dovedit de numeroasele reportaje ale ziarelor și interviurilor oferite de către protestatari după întâmplări. La ora 10:00 va apărea primul mesaj din partea Nataliei Morari cu următorul conținut: „În urmă cu o jumătate de oră, Procuratura Generală a făcut o declarație potrivit căreia a fost deschis un dosar în baza articolului 205 împotriva organizatorilor acțiunii de ieri. Imediat după conferință au mers la un avocat pentru a întocmi toate împuternicirile și după aceea vor merge în piață. Piața este deja plină. Se desfășoară o mulțime de activități de petrecere. În curând, dacă nu vor fi arestați, băieții vor veni și ei acolo și se vor adresa mulțimii cerând o coaliție civică largă de organizații și partide publice. Până acum, liberal-democrații au luat inițiativa, dar ei continuă să cheme băieții. Pe drumul de întoarcere de la conferința de presă, organizatorii au văzut o coloană mare de studenți de la Universitatea de Stat din Moldova care se îndreptau spre piață. Liceul Prometheus a fost blocat de polițiști pentru a împiedica accesul elevilor de la liceu în piață. Informațiile vor fi puse la dispoziție de îndată ce va fi disponibil accesul la internet. Nu se știe cum se vor desfășura evenimentele, inclusiv arestarea lor”.²⁰

Din comunicat desprindem că Natalia Morari a trecut pe planul doi în aceste acțiuni și că liderii partidelor de opoziție au preluat controlul asupra maselor de oameni. Tot în jurul acestor ore, au fost prezentate o parte din declarațiile lui Vladimir Filat și Dorin Chirtoacă. Pe scurt, acestea vor sugera ca mulțimea să fie calmă și să nu se expună la provocările din partea oficialilor parlamentului sau a președinției²¹. Putem doar presupune că cele prezentate au fost doar o mascaradă deoarece erau la curent cu escaladarea manifestației și doreau stoparea violențelor și a protestelor. Probabil cei doi ori au pomenit despre acest lucru pentru a-și crea pe viitor un fel de alibi, și a poza în oameni drepti. Totuși, posibila nevinovăție a politicianilor poate fi pusă pe seama faptului că mulțimea era deja mare încât controlul ei devenea greu de realizat. Adrenalina din sângele tinerilor își va arată efectul, aceștia fiind ademiniți de

²⁰ Orig. – Полчаса назад Генпрокуратура сделала заявление о том, что было возбуждено дело по статье 205 против организаторов вчерашней акции. Сразу после конференции они поехали к адвокату чтобы оформить все доверенности, а после этого поедут на площадь. Площадь уже полная. Там всю выступают партии. Скоро ребята, если не будут арестованы, тоже приедут туда и выступят со сцены с требованием создания широкой гражданской коалиции из числа общественных организаций и партий. Пока либерал-демократы взяли инициативу в свои руки, но они все время звонят ребятам. По дороге с пресс-конференции организаторы видели большую колонну студентов из Молдавского Государственного Университета, которая двигалась по направлению к площади. Лицей "Прометей" был блокирован полицейскими, чтобы лицеисты не имели возможности выйти на площадь. Информация будет появляться по мере наличия возможности доступа к интернету. Как будут развиваться события - неизвестно, включая их арест. [trad.a] – Natalia Morari, Вести с полей. 7 aprilie 2009, 10:25, <https://natmorar.livejournal.com/2009/04/07/> (accesat în data de 18.05.2022).

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=JGU3vRgi0uU> (Curaj.TV - Liderii din opoziție la protestul din 7 aprilie, accesat în data de 19.05.2022).

ideea libertății și nevinovății. Această armă a provocat un prejudiciu psihologic. Putem spune că a fost o tactică de diversiune deoarece printre tineri s-au strecurat, infiltrați, mai mulți agitatori. Numele acestora nu se cunoaște nici în prezent și doar se presupune, că au început agresiunea față de organele de menținere a păcii. Într-un videoclip se aud clar vocile unor persoane care cer ca agresorii, care fac parte din grupul tinerilor, să nu mai arunce cu pietre în forțele de poliție²².

În jurul orei 13:40 un alt mesaj al Nataliei Morari va fi publicat. Acest mesaj oferă o viziune clară asupra situației deja destul de grave: „Poliția a fost masată în fața clădirilor parlamentului și a administrație. Potrivit diferitelor rapoarte, există deja victime, foarte grave. Ferestrele până la etajul 3 al clădirii administrative au fost sparte. Mobila este aruncată de acolo. Clădirea parlamentului a fost incendiată. Partidul Liberal Democrat, care a avut permisiunea pentru astăzi - nu poate controla situația. Am lansat un apel către toate ONG-urile și partidele să se alătore coaliției civice pe care am inițiat-o. Liberal-democrații și Partidul Democrat au depus deja cereri de aderare. Vom avea întâlniri cu Partidul Liberal și cu A.M.N. pe această temă. Ei au început să blocheze comunicațiile celulare în piață. Toate mijloacele de transport în comun din țară sunt blocate. Oamenii nu pot veni în capitală. Suntem bine deocamdată”²³.

Concluzionăm că începând cu ora 10:00 și până la ora 13:00 s-a produs principala escaladare a situației. Conform interviului specificat de Victor Bulgar, student pe atunci în Chișinău, acesta susține că a dorit să iasă la un protest pașnic, însă când a ajuns în fața locului, a descoperit situația era cu totul diferită de așteptările sale: *Deja am văzut că au început să arunce cu pietre, adică se observa că cineva a deturnat protestul pașnic.*²⁴

Din acest moment se poate spune că manifestațiile au escaladat din vina unor persoane necunoscute și au trecut la proteste violente și lupte între mulțime și organele de forță ce se aflau la fața locului. Multe filmări arată că nu toți participanții la manifestare au dorit să ia parte la proteste și încăierarea cu organele de forță ce păzeau

²² <https://www.youtube.com/watch?v=IrfDVc1u47s> (Protesters storm parliament in Chisinau: Realitatea TV, accesat în data de 19.05.2022).

²³ Orig. – К зданию администрации и парламенту в массовом порядке вывели полицию. По различным сообщениям уже есть жертвы, очень серьезные. В администрации разбиты окна до 3-го этажа. Оттуда выбрасывают мебель. Подожгли здание парламента. Либерально-демократическая партия, которая имела на сегодня разрешение, - контролировать ситуацию не может. Мы распространили обращение к представителям всех общественных организаций и партий войти в инициированную нами гражданскую коалицию. О вхождении уже заявили либерал-демократы и Демократическая партия. Сейчас состоятся встречи по этому поводу с Либеральной партией и АМН. На площади начали блокировать сотовую связь. Весь публичный транспорт в стране заблокирован. Люди не могут приезжать в столицу. Мы пока в порядке. [trad.a] – Natalia Morari, Кишинев, центр.. 7 aprilie 2009, 13:40, 2009, <https://natmorar.livejournal.com/2009/04/07/> (accesat în data de 19.05.2022).

²⁴ <https://tv8.md/2021/04/07/video-camerawoman-marturiile-celor-plecati-din-moldova-dupa-7-aprilie-2009> (Mărturiile celor plecați din Moldova după 7 aprilie 2009, accesat în data de 19.05.2022).

clădirile. Protestele s-au agravat din ce în ce mai mult; violențele și bătăile dintre protestatari și organele de forță au continuat până în momentul în care trupele organelor de ordine au fost nevoite să se ascundă în clădirile administrative, pentru a permite evacuarea fără probleme a funcționarilor din clădirile statului. Conform unui mesaj pe grupurile de socializare publicat de un tânăr pe nume Viorel Mardare, a cărui mamă lucra în Parlamentul Moldovei având o funcție de redactor, toți funcționarii aveau să fie evacuați împreună cu restul muncitorilor printr-un traseu special²⁵.

După amiază situația s-a înrăutățit dramatic. Liderul P.L.D.M., Vladimir Filat, va încerca să intervină și să calmeze protestatarii.. În interviul acordat canalului TV Мир [TV Lume], Filat a fost întrebat de ce a venit la Parlamentul Republicii Moldova, răspunsul fiind următorul: „Am venit să ajut copiiiăștia să iasă de sub această influență, este deja lipsit de sub orice control uitați ce se întâmplă, sânt foarte mulți provocatori, nu asta a fost sensul acestei acțiuni, uitați-vă ce se întâmplă”.²⁶

Se prevedea o amplă luptă între mai multe tabere. Prima fiind cea care a stat la baza protestelor violente: partidele de opoziție împreună cu manifestații, a doua – polițiștii care au doar ca scop apărarea legii. Vandalizarea președinției și a parlamentului a avut loc din motive neclare. Putem estima că protestatarii au încercat să-și arate nemulțumirea față de rezultatele alegerilor și de aceea au recurs la actele de vandalism. În mai multe filmări de la fața locului persistă cadre în care imaginea lui Vladimir Voronin este călcată în picioare²⁷ și cum au fost rupte emblemele P.C.R.M. de pe fațadele clădirilor Când mulțimea a putut pătrunde în interiorul clădirii, indivizi au vandalizat birourile și au distrus numeroase documente. Asaltul Parlamentului a generat o problemă mai mare; de această dată s-au folosit și lacrimogene și chiar și flashbang-uri²⁸, ceea ce i-a înfuriat și mai tare pe protestatari. Situația a fost calmată de Călin Vieru, fiul poetului Grigore Vieru, care în momentul protestelor făcea parte din tabăra partidului P.L.D.M. Cuvintele acestuia au avut un efect de calmare a situației acesta cerând soluționarea verbală a problemelor și încetarea luptei dintre scutierii forțelor de ordine și protestatari.

Finalul zilei s-a remarcat prin calmarea situației și revenirea la o normalitate; mai multe personalități au luat cuvântul, remarcându-se și Natalia Morari care a adresat mulțimii următoarele: „[...]sunteți de acord ca noi tinerii să declarăm alegerile repetate?”.²⁹ Spre finalul zilei, în lumina reflectoarelor s-a aflat și Teodor

25

https://www.facebook.com/7aprilie2009/posts/pfbid07Yg1MKcGzqUpWP6CTuVc7aWqtvDhRLNjZg_u7uceNu_WYXwv7yDSN5pKJegnhYeLL9l (accesat în data de 19.05.2022).

²⁶ https://www.youtube.com/watch?v=H86_sMLgSR4 (Imagini noi Ce faceau liderii politici la 7 aprilie, accesat în data de 19.05.2022).

²⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=vxrR8cGV8yA&list=PLRGrqTXA1PnaWV9TihRZ7wjQR8A9849QH&index=9> (Revoluția de la 7 aprilie. Partea 5, accesat în data de 19.05.2022).

²⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=XVGKFaCJvrg&list=PLRGrqTXA1PnaWV9TihRZ7wjQR8A9849QH&index=7> (Revoluția de la 7 aprilie. Partea 7, accesat în data de 19.05.2022).

²⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=w7PaByoS9DU&list=PLRGrqTXA1PnaWV9TihRZ7wjQR8A9849QH&index=2> (Revoluția de la 7 aprilie. Partea 12, accesat în data de 19.05.2022).

Cârnaț a propus următoarele: „[...]de votarea celor trei reprezentanți ai partidelor de opoziție să conducă aceste manifestații se va ocupa Chirtoacă ...”.³⁰

După toate aceste evenimente putem conchide că lupta a fost câștigată de fapt de opoziție, care a profitat de oportunitate și a încercat să calmeze situația atrăgându-și după simpatia. Totodată mass-media și social-media au jucat un rol important în această răsturnare de situație, cele două mijloace de comunicare influențând foarte mult opinia publică de atunci.

4. O încercare de calmare – situațiile inedite din 8 – 9 aprilie

A doua zi după ce violențele dintre protestatari și organele de forță s-a potolit, au mai persistat câteva ieșiri ale mulțimii, totuși pașnice. Acestea se datorează în mare parte întâmplărilor ce avuseră loc în noaptea dintre 7 – 8 aprilie. Conform mai multor surse video și interviuri acordate de către martori, poliția din Chișinău a fost sesizată să oprească sau să contracareze e orice manifestări. Ordinele au venit din partea lui Vladimir Voronin, transmise către fostul Ministrul de Interne de pe atunci, Gheorghe Papuc. Conform stenogramelor ordinul suna astfel: [...]să fie curățată piața de protestatari³¹. Afirmatia nu se poate confirma, putând fii doar asociată cu mărturiile lui Gheorghe Papuc, ceea ce ridică o altă întrebare: la ordinele cui se afla poliția? În decizia Judecătoriai Centrale a Municipiului Chișinău, din data de 19 ianuarie 2015, asupra învinuiților dl. Gheorghe Papuc și dl. Botnari Vladimir, primul este învinuit pentru comiterea următoarelor fapte: „[...] aplicarea torturii, forței fizice și a relexor tratamente în privința mai multor persoane civile, ceia ce a dus la discreditarea și lezarea imaginii, prestigiului și autorității organelor afacerilor interne, în consecință – a statului (dosarul nr.1a-287/14, ianuarie 2015, para 9)”.³²

Astfel, în spatele situației nefaste provocate de către poliție, în noaptea din 7 – 8 aprilie se poate vedea o urmă a unor persoane co-interesate în acest lucru. Dialogurile autorităților din aceea zi pot fi confirmate prin surse terță. Conform interviului, pe care i l-am luat dl. Liviu Benu³³ au reieșit următoarele: *Conform urmării oficiale din partea departamentului de investigații în dosarul 7 aprilie, oficial în urma nopții din 7 spre 8 aprilie au decedat 4 persoane în urma unor traume provocate de către poliție: Valeriu Boboc, Ion Tabuleac, Eugen Țapu și Maxim Caniscev. Doar singurul caz a fost dus la capăt, cazul lui Valeriu Boboc, învinuit fiind polițistul dl. Ion Perju, ulterior condamnat la 10 ani privațiune de libertate pentru omorul dat. Totuși, în declarația*

³⁰ *Ibidem.*

³¹ „Revoluția Twitter” din aprilie 2009, o revoluție neterminată, <https://www.dw.com/ro/revolu%C8%9Bia-twitter-din-aprilie-2009-o-revolu%C8%9Bie-neterminat%C4%83/a-19171090> (accesat în data de 20.05.2022).

³² I. Busuioc, Șt. Nița, V. Brașoveanu, Dosarul nr.1a-287/14, Judecătoriai Centru, Chișinău, 2015, p.3.

³³ Liviu Benu – O simplă persoană, din Republica Moldova ce a contribuit enorm la lucrarea dată prin oferirea anumitor documente și detalii.

oficială din certificatul de deces cauza morții este – Intoxicare cu gaz necunoscut. Celelalte 3 cazuri nu au fost confirmate, ulterior pentru Ion Tabuleac autoritățile au menționat că tânărul s-a urcat pe un stâlp de înaltă tensiune și s-a aruncat în gol și că el suferea de o boală psihică. Despre Eugen Țapu, cauza decesului a fost strangularea proprie³⁴ din cauza datoriilor bănești, locul acestei sinucideri fiind podul unui bloc de pe strada Albișoara 13/1 din Chișinău. Ultimul caz a lui Maxim Casnicev nu a fost mediatizat în presă; conform autorităților, tânărul s-a sinucis înecându-se în lacul Ghidighici, fiind dat în căutare încă pe 11 martie 2009. În afară acestea, mai persistă și alte două victime care au decedat în urma leziunilor primite: Radu Ciobanu a decedat pe 24 iunie 2009 din cauza bătăilor primite în Comisariatul Central și General al Poliției din Chișinău; a doua persoană, Vasile Dumitrescu, a decedat în mai 2014³⁵.

Următoarea persoană intervievată, dl. Victor Bulgar,³⁶ într-un interviu acordat mi-a povestit mai multe episoade legate de evenimentele dintre 6 și 9 aprilie, la care a participat. Acesta, împreună cu fratele său, au simțit din plin gustul amar al nedreptății din partea oficialilor. În interviul acordat, Victor Bulgar a redat pe larg evenimentele din 8 aprilie și ce a urmat după acestea: *Împreună cu fratele meu, am ieșit pașnic la manifestările din 6 aprilie, ziua a fost destul de pașnic. Apoi, pe 7 aprilie, am ieșit tot la manifestații care pentru început au fost duse în mod pașnic; cu toate acestea, peste o jumătate de oră, unii indivizi au început să se manifeste la adresa poliției și clădirilor administrative. Toate acestea au creat atenție din partea noastră din motivul că ieșisem la manifestații – nu la vandalizat sau stricat ceva din împrejur. Toate acestea m-au făcut să înțeleg mai apoi că persoanele date au fost unii infiltrați. Personal, nu am participat la violențe în ziua de 7 aprilie, nefiind cointerestat în escaladarea situației. Pe 8 aprilie ieșisem în oraș pentru a vedea cele întâmplate, de această dată am constatat distrugerile înfăptuite și situația gravă. Apoi, ne-am îndreptat acasă; la TV arătau că sunt manifestații în centrul orașului și despre faptele întâmplate în noaptea de către polițiști. Am ieșit și noi la protest, însă deja pe la orele 22:00 lumea începuse să se rărească, în acel moment eu și fratele am plecat la stația în fața Teatrului de Operă și Balet, însă transportul în acea zonă nu mai circula. Din această cauză am încercat să mergem pe jos, însă în acel moment am observat cinci oameni în civil care fugeau după un grup de oameni; am pornit camera, unul dintre ei a observat că am început să filmez și din această cauză mi-au întors brațele la spinare și m-au dus în spatele la guvern, unde m-au lovit cu bastonul și nu doar. Apoi am fost imbarcat în mașină, m-au dus la comisariatul de la Buiucani, unde am fost bătut de mai mulți indivizi, din această cauză am primit și leziuni grave la coccisului. Am fost*

³⁴ Alina Radu, Poliția a declarat familiei că Eugen s-a spânzurat cu șireturile de la încălțări, 2009, <https://www.zdg.md/editia-print/stiri-vechi/politia-a-declarat-familiei-ca-eugen-s-a-spanzurat-cu-sireturile-de-la-incaltari/> (accesat în data de 20.05.2022).

³⁵ Liviu Benu, Protestele din Republica Moldova, din primăvara anului 2009, Interviul, 2022.

³⁶ Victor Bulgar – Persoana ce a pătimit în urma acelor zile și asupra cărei s-au răsfrâns anumite acțiuni coșmare.

învinuit de vandalism și violență efectuate cu o zi înainte. Am fost încarcerat în centrul de detenție, unde am petrecut o noapte; în acea cameră cu mine mai erau încă vreo 10 persoane, tot tineri ca și mine. În afară de aceasta, și celelalte camere erau pline cu tineri și tinere. Unii erau și mai maltratați decât mine. A doua zi am fost cu un alt polițist până acasă în Buiucani, unde m-am văzut cu mama și am spus că totul este în regulă. Acestea au fost întâmplările din zilele date, cu toate că discuții între mine și polițiști au mai fost, dar nu le mai țin minte detaliat. În timpul judecării, am fost sesizat de mai multe ori din cauza pușinelor mărturii și dovezi. Unicul lucru care am primit a fost o propunere din partea polițistului dl. Sergiu Spălatu, care în schimb la 5 mii de lei m-a rugat să îmi retrag acuzațiile despre dumnealui. În rest, am schimbat 5 advocați și până în final am decis să nu mă mai lupt din cauza stresului și nevoii de însănătoșire...³⁷

Interviurile respective și toate informațiile anterioare ne prezintă faptul că la baza acțiunilor derulate de către forțele de ordine au participat anumite personalități, principalii vinovați fiind văzuți Vladimir Voronin, Gheorghe Papuc și alții. Cu toate acestea, nici în prezent nu se cunoaște din partea cui a venit ordinul pentru declanșarea agresiunii contra tinerilor și altor participanți.

Există un videoclip din data de 8 aprilie, în care lucrurile arătau cu totul diferit, sau mai bine zis – mult mai calm. Oamenii nu au mai ieșit la manifestare în fața clădirilor administrative. Manifestările începuseră doar în seara zilei de 8 aprilie, cum a precizat și Victor Bulgaru. Apar astfel mai multe necunoscute printre care și *unde se aflau persoane precum Vladimir Voronin sau Gheorghe Papuc în acel moment și cu ce se ocupau?*

Concluzie

Din informațiile oferite de serviciile media și personajele din mediul politic moldovenesc, se poate înțelege că tinerii au ieșit de bună voie la manifestații și proteste. Acest lucru, după cum am putut observa din numeroasele constatări, și surse expuse, reprezintă doar o mică parte a adevărului. În condițiile în care istoria cunoaște o multitudine de evenimente asemănătoare, în spatele fiecărui întâmplări similare se află anumite persoane. Problema noastră însă se axează în principiu pe faptul că un grup de persoane a dorit să arate altui grup de persoane forța de care dispune aceasta (*tineretul*).

Tot odată, protestele date au creat prin sine două probleme mult mai mari ce se vor suprapune în istoria Republicii Moldova pentru o perioadă de 3 ani. Pe de altă parte, s-a creat și o punte favorabilă pentru ascensiunea partidelor pro-europene pe arena politică. Toate schimbările sunt resimțite și astăzi în mediul politic moldovenesc, prin lupta pentru putere dintre partide.

³⁷ Victor Bulgar, Protestele din Republica Moldova, din primăvara anului 2009, Interviu, 2022.

Concluzionând, Republica Moldova a fost și este încă în prezent afectată de problemele politice pe care le creează însăși statul cu ajutorul anumitor pârgii. Manipularea maselor prin intermediul diferitor probleme creează în sine o tulburare socială, din care politicienii profită de situație. Cealaltă fațetă a tuturor evenimentelor de la Chișinău poate fi caracterizată, de asemenea, și prin anumite mentalități, care împart societatea între susținătorii ai estului și susținătorii ai vestului, lucru observabil și în alte foste țări comuniste.

Bibliografie selectivă

I.Documente

Judecătoria Centru, Chișinău, *Busuioc, Șt. Nița, V. Brașoveanu, Dosarul nr.1a-287/14*, 2015.

II.Interviuri

D. Damian, *Protestele din Republica Moldova, din primăvara anului 2009*, Interviu, 2022.

Liviu Benu, *Protestele din Republica Moldova, din primăvara anului 2009*, Interviu, 2022.

Victor Bulgar, *Protestele din Republica Moldova, din primăvara anului 2009*, Interviu, 2022.

III.Webografie

<http://old.cec.md/index.php?pag=news&id=1178&l=ro&start=10> (accesat în data de 16.05.2022). Parlamentul Republicii Moldova, *Codul Electoral*Nr. CE1281/1997.

<https://www.parlament.md/CadrulLegal/Codulelectoral/tabid/153/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat în data de 16.05.2022).

<https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=%2BfytU8OK7%2B0%3D&tabid=96&language=ro-RO> (accesat în data de 16.05.2022).

<http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/exit-poll/> (accesat în data de 16.05.2022).

<https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/146815/20090921ATT60967RO.pdf> (accesat în data de 16.05.2022).

<http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/info/> (accesat în data de 16.05.2022).

<https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=%2BfytU8OK7%2B0%3D&tabid=96&language=ro-RO> (accesat în data de 16.05.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=AaNZFrS4_Ak (accesat în data de 18.05.2022).

https://www.youtube.com/watch?v=AaNZFrS4_Ak (accesat în data de 18.05.2022).

<https://natmorar.livejournal.com/2009/04/07/> (accesat în data de 18.05.2022).

<https://natmorar.livejournal.com/2009/04/08/> (accesat în data de 18.05.2022).

<https://www.youtube.com/watch?v=LL3ty9jZ4nM> (accesat în data de 18.05.2022).

<https://www.youtube.com/watch?v=V9dFHs5DO60> (accesat în data de 18.05.2022).

<https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Moldova/Chisinau-one-year-after-the-protests-75931> (accesat în data de 18.05.2022).

<https://www.youtube.com/watch?v=Bx4RYTaufq4> (accesat în data de 18.05.2022).

<https://www.hotnews.ro/stiri-politic-5557352-audio-live-text-din-chisinau-corespondentul-hotnews-transmite-din-mijlocul-protestatarilor-multimea-mutat-parlament-presedintie-piata-marii-adunari-nationale-primarul-chirtoaca-face-apel-calm-violente.htm> (accesat în data de 18.05.2022).

<https://natmorar.livejournal.com/2009/04/07/> (accesat în data de 18.05.2022).
<https://www.youtube.com/watch?v=JGU3vRgj0uU> (accesat în data de 19.05.2022).
<https://www.youtube.com/watch?v=IrfDVc1u47s> (accesat în data de 19.05.2022).
<https://natmorar.livejournal.com/2009/04/07/> (accesat în data de 19.05.2022).
<https://tv8.md/2021/04/07/video-camerawoman-marturiile-celor-plecati-din-moldova-dupa-7-aprilie-2009> (accesat în data de 19.05.2022).
<https://www.facebook.com/7aprilie2009/posts/pfbid07Yg1MKcGzqUpWP6CTuVc7aWqtvDhRLNJZgu7uceNuWYXwv7yDSN5pKJegnhYeLL9l> (accesat în data de 19.05.2022).
https://www.youtube.com/watch?v=H86_sMLgSR4 (accesat în data de 19.05.2022).
<https://www.youtube.com/watch?v=vxrR8cGV8yA&list=PLRGrqTXA1PnaWV9TihRZ7wjQR8A9849QH&index=9> (accesat în data de 19.05.2022).
<https://www.youtube.com/watch?v=XVGKFaCJvrg&list=PLRGrqTXA1PnaWV9TihRZ7wjQR8A9849QH&index=7> (accesat în data de 19.05.2022).
<https://www.youtube.com/watch?v=pizPhjiDogA&list=PLRGrqTXA1PnaWV9TihRZ7wjQR8A9849QH&index=5> (accesat în data de 19.05.2022).
<https://www.youtube.com/watch?v=w7PaByoS9DU&list=PLRGrqTXA1PnaWV9TihRZ7wjQR8A9849QH&index=2> (accesat în data de 19.05.2022).
„Revoluția Twitter” din aprilie 2009, o revoluție neterminată,
<https://www.dw.com/ro/revolu%C8%9Bia-twitter-din-aprilie-2009-o-revolu%C8%9Bie-neterminat%C4%83/a-19171090> (Accesat în data de 20.05.2022).
Alina Radu, *Politia a declarat familiei că Eugen s-a spânzurat cu șireturile de la încălțări*, 2009, <https://www.zdg.md/editia-print/stiri-vechi/politia-a-declarat-familiei-ca-eugen-s-a-spanzurat-cu-sireturile-de-la-incaltari/> (Accesat în data de 20.05.2022).
<https://www.youtube.com/watch?v=4VgzSKKpId4> (Accesat în data de 20.05.2022).

ARHIVISTICĂ

*

ARCHIVE

*

ARCHIVER

**PATRU DOCUMENTE CU SIGILII DE LA DOMNITORII MIHAI
RACOVIȚĂ, GRIGORE AL II-LEA GHICA ȘI IOAN TEODOR
CALLIMACHI**

*

**FOUR DOCUMENTS WITH THE SEALS OF RULES MIHAI
RACOVIȚĂ, GRIGORE II GHICA AND IOAN TEODOR
CALLIMACHI**

*

**QUATRE DOCUMENTS AVEC LES SCEAUX DES SOUVERAINS
MIHAI RACOVIȚĂ, GRIGORE II GHICA ET IOAN TEODOR
CALLIMACHI**

Dr. Laurențiu-Ștefan SZEMKOVICS¹

Rezumat: În articol, autorul prezintă patru documente aflate la Arhivele Naționale Istorice Centrale, care au fost emise în cancelariile domnilor Moldovei: Mihai Racoviță, Grigore al II-lea Ghica și Ioan Teodor Callimachi. Totodată, apelând la sigilografie și la heraldică, sunt prezentate sigiliile care sunt imprimate pe aceste documente, stema heraldică a Moldovei și stema unită.

Cuvinte cheie: documente, sigilii, Mihai Racoviță, Grigore al II-lea Ghica, Ioan Teodor Callimachi, sigilografie, heraldică.

*

Abstract: In the article, the author present four documents located at the Central National Historical Archives, which were issued in the chancelleries of the lords of Moldova: Mihai Racoviță, Grigore II Ghica and Ioan Teodor Callimachi. At the same time, referring to sigillography and heraldry, are presented the seals that are printed on these documents, the heraldic coat of arms of Moldova and the united coat of arms.

Key words: documents, seals, Mihai Racoviță, Grigore II Ghica, Ioan Teodor Callimachi, sigillography, heraldry.

*

Sommaire: Dans l'article, l'auteur présente quatre documents conservés aux Archives nationales historiques centrales, qui ont été publiés dans les chancelleries des seigneurs de Moldavie: Mihai Racoviță, Grigore II Ghica et Ioan Teodor Callimachi. En même temps, en référence à la sigillographie et à l'héraldique, sont présentés les sceaux imprimés sur ces documents, les armoiries héraldiques de la Moldavie et les armoiries unies.

Mots clés: documents, sceaux, Mihai Racoviță, Grigore II Ghica, Ioan Teodor Callimachi, sigillographie, héraldique.

*

¹ Arhivele Naționale ale României, laurszem@gmail.com

La Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, în colecția „Documente moldovenești”, se află patru documente, scrise în slavonă și în română (cu caractere chirilice), emise, în anii 1722, 1741 și 1758, în cancelariile domnitorilor Moldovei: Mihai Racoviță, Grigore al II-lea Ghica și Ioan Teodor Callimachi.

În primul document, emis în 31 mai 1722 (7230), Mihai Racoviță, domnul Moldovei, poruncește lui Constantin Zbiera logofăt, lui Antohie mare căpitan și lui Dima să aleagă și să stâlpească siliștile Pogănești și Deneșești din ținutul Tutovei².

Actul este autentificat cu un sigiliu rotund (45 mm), imprimat cu chinovar³, ce are în câmpul sigilar⁴, stema heraldică a Moldovei: un scut⁵ rococo încărcat cu capul de bour, cu stea între coarne. Scutul este timbrat⁶ de un coif de la care pornesc lambrechini⁷ pe margini. Coiful este surmontat de o coroană închisă, flancată de anul 17-03. În exergă⁸, între două cercuri perlate, legenda în limba slavonă (transliterată cu caractere latine): † **IO MIHAIL RACOVITŢ * VOEVOD B(o)JIU M(i)L(os)TIU G(ospo)D(a)R ZE(mle) MOLDAVIE P(e)CE(a)TE V(oe)VOD** († IO MIHAIL RACOVITŢĂ VOIEVOD * CU MILA LUI DUMNEZEU, DOMN AL ȚĂRII MOLDOVEI, PECETEA VOIEVODULUI, cu Ț suprapus peste I, D peste O, P peste CE, D peste O)⁹.

² Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Documente moldovenești*, VI/9.

³ Chinovar = substanță roșie, obținută din plante sau sulfură roșie de mercur, utilizată la scrierea (mai ales a literei inițiale majuscule, ornamente și miniaturi) și la sigilarea actelor. Fiind culoarea care exprimă suveranitatea, marea, a fost intens folosit la validarea actelor domnești; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 69.

⁴ Câmpul sigilar = suprafața pe care se gravează emblema și legenda unui sigiliu; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 71.

⁵ Scut = suprafață delimitată de un perimetru de formă variabilă și pe care se plasează stema; Michel Pastoureau, *Traité d'héraldique*, cinquième édition, Grands Manuels Picard, Paris, 2008, p. 363.

⁶ Timbrat = termen care indică poziția unei mobile față de scut. Este propriu coifului cu cimier și lambrechini; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 230.

⁷ Lambrechini = ornament exterior al scutului înfățișat ca niște fâșii din stofă sau vrejuri vegetale care cad din vârful scutului pe laturile acestuia; lambrechinii amintesc acoperământul coifului sfâșiat în lupte; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 152.

⁸ Exergă = spațiul de la marginea câmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri (ce pot fi liniare, șnurate, perlate, etc.), în care se gravează textul legendei; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 111.

⁹ P. V. Năsturel, *Stema României. Studiu critic din punct de vedere heraldic cu numeroase figuri în text*, București, Tipografia „Voința Națională”, 1892, p. 55; V. A. Urechia, *Notice sur les armoiries du peuple roumain*, Maçon, 1901, p. 7; Gabriela Rădulescu, *Sigiliile cancelariei domnești a Moldovei între anii 1711-1821*, în „Revista Arhivelor”, XII, 1969, nr. 2, pp. 178, 193; Laurențiu-Ștefan Szemkovich, *Maria Dogaru, Tezaur sfragistic românesc. II. Sigiliile emise de Cancelaria domnească a Moldovei (1387-1856) / Trésor sfragistique roumain. II. Les sceaux emises par la Chancellerie princière de la Moldavie (1387-1856)*, București, Ars Docendi, 2006, p. 69.

Prin al doilea document, emis la 20 noiembrie 1722 (7231), Mihai Racoviță, domnul Moldovei, poruncește lui Zbiera fost mare șătrar să meargă la siliștile Deneșești și Pogonești și să adune oameni care să mărturisească unde este hotarul lor cel vechi¹⁰.

Înscrisul este validat cu un sigiliu octogonal (16 x 13 mm), imprimat cu chinovar, cuprinzând în emblemă¹¹, stema heraldică a Moldovei: capul de bour, având deasupra coarnelor o coroană deschisă, cu cinci fleuroane, flancat, în dreptul botului, la dreapta de semilună conturnată¹², la stânga de soare apune. În exergă, legenda în limba slavonă (transliterată cu caractere latine), redată cu prescurtări pe alocuri: * **IO MIHAI. R(acoviță) V(oe)V(od) B(ojiu) M(ilstiu) G(ospodar) Z(emli) M(oldavscoi)** * (* IO MIHAI RACOVIȚĂ VOIEVOD CU MILA LUI DUMNEZEU, DOMN AL ȚĂRII MOLDOVEI *)¹³.

¹⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Documente moldovenesti*, VI/10.

¹¹ Emblemă = reprezentarea gravată pe suprafața unui sigiliu; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 109.

¹² Conturnată = termen care precizează poziția unor mobile în scut, respectiv reprezentarea unor animale sau păsări, întoarse spre stânga (poziția corectă fiind spre dreapta); *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 88.

¹³ Gabriela Rădulescu, *op. cit.*, pp. 179, 194; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 70.

Prin cel de-al treilea document, emis în 20 iunie 1741 (7249), Grigore Ghica, domnul Moldovei, îl împuternicește pe clucerul Stamati să dijmuiască câteva moșii și părți de moșii pe care le are în ținuturile Covurlui și Tecuci¹⁴.

Documentul a fost autentificat cu un sigiliu rotund (46 mm), imprimat cu chinovar, cuprinzând în emblemă stema unită: în dreapta, capul de bour cu stea cu șase raze între coarne, având deasupra un buzdugan așezat în bandă¹⁵, în stânga, acvila redată în întregime și din față, cu corpul conturnat, cu aripile deschise și dispuse cea dreaptă în bară¹⁶, cea stângă în pal¹⁷, ținând în cioc o cruce poziționată, de asemenea, în pal, având deasupra sabia așezată în bară; în partea de sus, o coroană deschisă, cu cinci fleuroane. Toată compoziția este înconjurată de ornamente vegetale. În exergă, între două cercuri liniare, legenda în limba slavonă (transliterată cu caractere latine), redată cu prescurtări pe alocuri: † **IO GRIGORIE GHICA VOEVODA B(o)JIU M(i)L(os)TIU G(o)SP(o)DAR ZE(m)LI MOLDA(v)SCOI** († IO GRIGORE

¹⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Documente moldovenești*, XXIX/6.

¹⁵ Banda = piesa onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colțul drept superior spre colțul stâng inferior, formând o fâșie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform cerințelor artei heraldice, banda trebuie să ocupe circa $\frac{1}{3}$ din lățimea scutului; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 52.

¹⁶ Bara = piesa onorabilă a scutului alcătuită prin trasarea a două diagonal ce unesc colțul stâng superior cu colțul drept inferior, obținându-se o fâșie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform normelor heraldice ea trebuie să ocupe $\frac{1}{3}$ din suprafața scutului; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, pp. 52-53.

¹⁷ Palul = piesa onorabilă a scutului obținut prin trasarea a două linii verticale în centrul scutului; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 186.

GHICA VOIEVOD CU MILA LUI DUMNEZEU, DOMN AL ȚĂRII MOLDOVEI)¹⁸.

Ultimul document, dat în 20 decembrie 1758 (7267), este cartea lui Ioan Teodor Callimachi, domnul Moldovei, pentru mazilul Andrei Coțacodan, feciorul lui Gligoraș, din satul Năpădeni, ținutul Orhei, ca să nu i se dea pecete.

Actul este validat cu un sigiliu octogonal, imprimat cu chinovar, ilizibil pe alocuri, cuprinzând în câmpul sigilar, mărginit de un chenar liniar, între două ramuri de palmier¹⁹ care se evazează în partea de sus, capul de bour având deasupra o coroană deschisă, cu trei fleuroane, flancată, la dreapta de buzdugan așezat în bandă, la stânga de iatagan, cu vârful în sus, dispus în bară. În jur, inițialele domnului redactate cu caractere chirilice: **IO-IO / T-D / V-V**.

¹⁸ Aurelian Sacerdoțeanu, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*, în „Revista Arhivelor”, XI, 1968, nr. 2, pp. 23-24; Gabriela Rădulescu, *op. cit.*, pp. 179, 197; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 70.

¹⁹ Palmierul simbolizează justiția.

La aceste documente, cuvintele slavone au fost transliterate cu caractere latine, iar celelalte au fost transcrise ca în text.

I. Noi, Mihai Racoviță voievoda, *Bojiu milostiu, gospodar zemli Moldavscoi*²⁰. Scriem domniia mea la boiarinul nostru Constantin Zbiera logofăt și la Antohie *vel*²¹ căpitan și la Dima... facem știre, dacă veți vedea această carte a domniei mele, iar dumneavoastră să mergeți la săliștea Pogăneștii și la Deneșeștii ce sânt acolo la ținutul Tutovei, care de moșie și de cumpărătură a boiarinului nostru cinstit și credincios dumnealui Deadiul *biv*²² *vel*²³ spătar de pre giupâneasa dumisale Rocsanda, fata lui Dumitrașco stolnicul. Și să strângeți oameni bătrâni și megiași din pregiur și pre zăpis ce ar avea dumnealui, să aleageți locul de cătră alte hotară și să-i stâlpiți împregiur. Și precum veți aleage și veți hotări, iată că domniia mea am trimis pre Vasilie uricariul să scrie mărturie de la dumneavoastră, însemne pre unde ar merge hotarele, ca să-și facă dumnealui și ispisoc de la domniia mea. Aceasta vă scriem.

*U*²⁴ *leat*²⁵ 7230 mai 31.

²⁰ Mihai Racoviță voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei.

²¹ Mare.

²² Fost.

²³ Mare.

²⁴ La, în.

²⁵ Anul, an.

II. Noi, Mihai Racoviță *voevoda, Bojiu milostiu, gospodar zemli Moldavscoi*²⁶. Scriem domniia mea la boeriu nostru Zbera *biv*²⁷ *vel*²⁸ șătrar. Cătră aceasta facem știrea dumitali pentru 2 săliști anume Deneșești și Pogonești, care săliști sânt a dumisali Rucxandii spătăroaia dumisali Dediului spătar, ce să hotărăști cu satul lui Bogdan, pentru care s-au trimis știrea dumnealui vornicul Donici acolo să fiți socotitori. Deci, iată că dumitali scriem să cauți, îndată ce va vini cartea domnii meli, să te scoli și să mergi acolo la această săliște mai sus scrisă și să chemi pe popa Lupul și pe Mara și pe Hâncul, feciorul lui Galer și pe Perzoaia cu feciorii ei și pe feciorul lui Drumea și pe Aniței dean Polocești și pe Ghinea și pe Urs și pe alți răzeși oameni bătrâni pe care și cartea dea blestăm s-au făcut asupra lor, ca să spuie drept pe unde este hotarul cel vechi. Deci, să cauți să-i strângi pe toți, pe acești oameni ce mai sus scriem și să meargă să arate hotarul cel vechi pe unde este și să mărturisească drept, cu sufletele lor, pe unde or și c-au umblat hotarul acestor săliști ce mai sus scriem. Dar să-i spui și aceasta acestor oameni că măcar că și cartea de blestăm s-au făcut. Dar pe urmă, di om știi c-au mărturisit rău și n-au arătat drept hotarul pe unde este, afurisănie a fi mai cu îndelungare. Dar noi obligându c-au mărturisit rău, pe unii ca aceia ce or fi bătrâni li-om tăe barba și nasul oricui, iar care or fi tinireli... și la satâr nasul oricui și s-or da pe uliță. Căci noi nu priimim strâmbătate, nici dea o parte nici să ia spătăroae mai mult o palmă de loc de la Bogdan, dar nici Bogdan nu priimim să ia de la spătăroae numai drept cea fi... sau fățării să nu fii și prea cum or mărturisa oameni drept, cu sufletele lor, pe hotarul cel vechi. Să faceți și o mărturie încredințat de la toți să avem știrea. Aceasta scriem, nici să nu-i pricini că nu știu. Că pe toți să-i aduci din Iași aici înaintea divanului și cu... nespuindu drept hotarul pe unde este.

*Leat*²⁹ 7231 noiembrie 20

III. † Io Grigorie Ghica *voevoda, Bojiu milostiu, gospodar zemli Moldavscoi*³⁰. Datam cartea domnii mele boerului nostru Stamatii clucer, să fie volnic cu cartea domnii mele a dijmui un sat drepti moșii ce zăci că are la țânutul Covurluiului, anume satul Gorneștii și niște părți de moșie din sat din Mădrești care sântu hotărâți și stâlpiti de tatu său Alexandru Adam și de la Cleni și de la Bujorăști și de la Pleșești și de la Ochișești din țânutul Tecuciului, din tot locul, cu tot venitul, după obicei. Așijdere să fie volnic a dijmui tot hotarul satului Mășiceniilor, care sat de... Stamatii, că iaste răzeși cu văru său Costantin Movila și cu Gavriliță Adam și cu fetele lui Costi Adam logofătul. Dar Stamatii... că n-au luat de pe ace moșie nimic din Rozăceani, fiindu depărtată de ace moșie. Și toți acești răzeși, veri a lui Stamatii, s-au hrănit și au dijmuit această moșie, fiindu-le ședere aproape. Iar de ar ave cineva a răspunde ceva... dijma aceste moșii să aibă a merge la Negre căpitanul să le ia sama cu bună dreptate și de la care socoti că să cade să-și ia Stamatii dijma și ar pune vro pricină sau și-ar rădica pâni

²⁶ Mihai Racoviță voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei.

²⁷ Fost.

²⁸ Mare.

²⁹ Anul, an.

³⁰ Io Grigorie Ghica voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei.

de pe moșie lui Stamatii nedijmuită, să-i plinești toată dijma. Iar de ar fi niscai pricini ca să nu le poți așeza... căpitan Negre acolo să le dai mărturie la mâna cum s-ar căde să vie la divan. Aceasta scriem.

Leat³¹ 7249 iunie 20.

IV. Io Ioan Theodor *voevod, Bojiu milostiu, gospodin zemli Moldavscoi*³². De vreamă că în ponturile ce s-au dat zlotașilor, s-au hotărât mazânilor și feciorilor lor să nu li să dea peceți. Și fiindcă ne-am înștiințat de la dumnealor boerii, că mulți din feciorii mazânilor să află supt slujba boiarilor, pre carii zlotașii ce sânt cu slujba aceasta a poclonului stiagului, necunoscându-i, vor să le dea peceți. Și nedându-li-să unora ca acelora, să dă pricină la mulți, arătându-să că sânt mazili și feciori de mazâl, ca să nu ia peceți, zlotașii încă și-au dat răvășalile lor. La unii ca aceștia nu s-au găsit cu cale, ci am hotărât să să dea această carte a domniei mele către mazâmul Andrii Coțacodan, feciorul Gligoraș din ținutul Orheiul, din satul Năpădenii, chipul lui om... fața alăbineță, ochii căpăruși, barba plavoși. Și așa cu această carte a noastră, arătându-o atâta la slujbași, cât și după slujbă la cercători, să fie nesupărat mai sus numitul mazâl.

Leat³³ 7267 dechemvrie³⁴, 20...

Bibliografie selectivă

Arhivele Naționale Istorice Centrale din București.

Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

Năsturel, P. V., *Stema României. Studiu critic din punct de vedere heraldic cu numeroase figuri în text*, București, Tipografia «Voința Națională», 1892.

Pastoureau, Michel, *Traité d'héraldique*, cinquième édition, Grands Manuels Picard, Paris, 2008.

Rădulescu, Gabriela, *Sigiliile cancelariei domnești a Moldovei între anii 1711-1821*, în „Revista Arhivelor”, XII, 1969, nr. 2, pp. 173-218.

Sacerdoțeanu, Aurelian, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*, în „Revista Arhivelor”, XI, 1968, nr. 2, pp. 11-68.

Szemkovics, Laurențiu-Ștefan, Dogaru, Maria, *Tezaur sfragistic românesc. II. Sigiliile emise de Cancelaria domnească a Moldovei (1387-1856) / Trésor sfragistique roumain. II. Les sceaux emis par la Chancellerie princière de la Moldavie (1387-1856)*, București, Ars Docendi, 2006.

Urechia, V. A., *Notice sur les armoiries du peuple roumain*, Maçon, 1901.

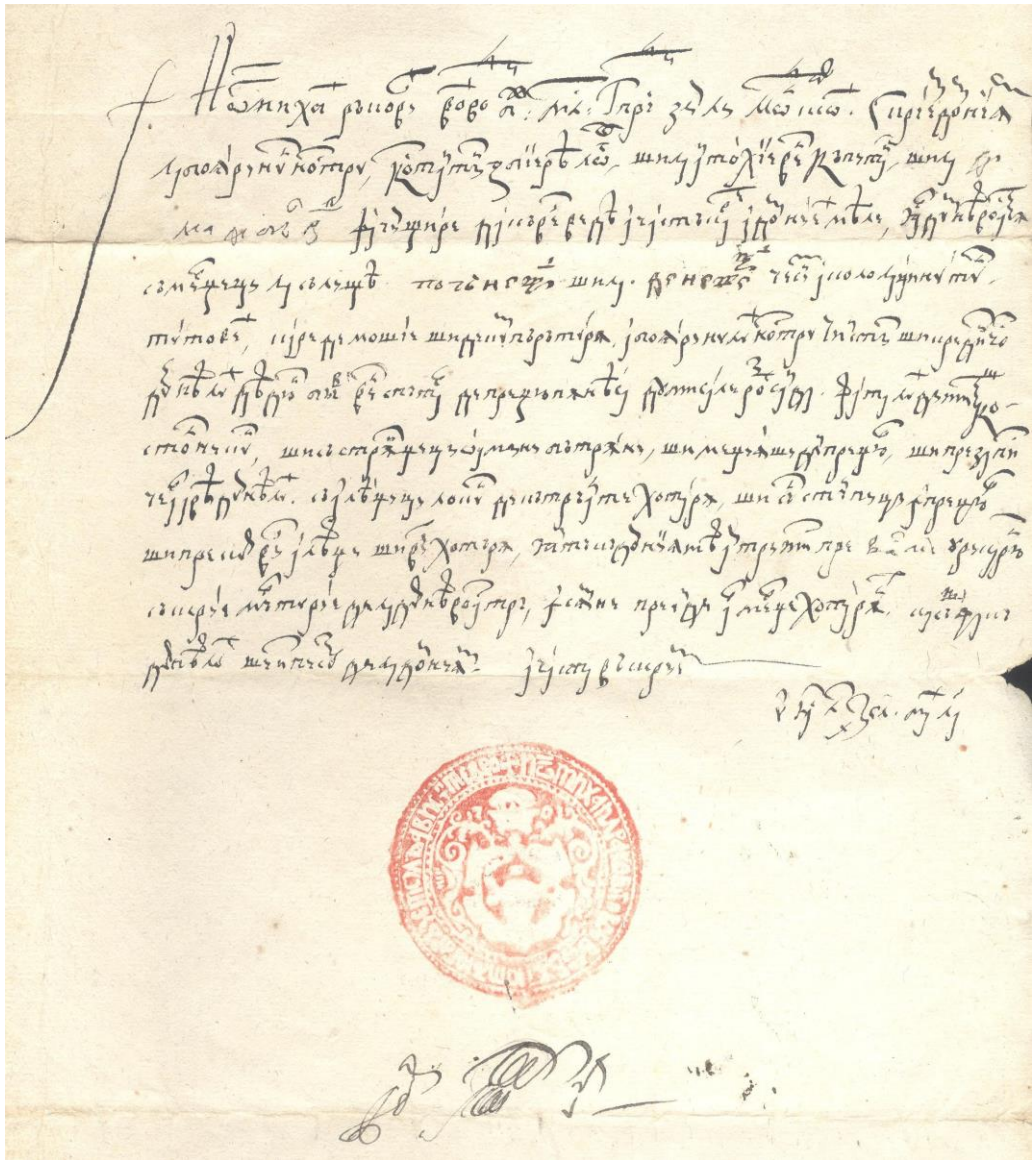
³¹ Anul, an.

³² Io Ioan Teodor voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei.

³³ Anul, an.

³⁴ Decembrie.

ANEXE

I. Documentul emis la 31 mai 1722 (7230).

Handwritten text in Cyrillic script, likely a document or letter. The text is written in a cursive style and includes various words and phrases, some of which are partially obscured or difficult to decipher due to the handwriting. The text is arranged in approximately 15 lines. At the bottom center, there is a red circular stamp or seal, which appears to be an official mark or signature.

II. Documentul emis la 20 noiembrie 1722 (7231) (recto și verso).

Handwritten text in Church Slavonic script, likely a liturgical or administrative document. The text is written in a cursive style on aged paper. It begins with a large initial 'F' and contains several lines of text, including phrases like 'Въ сѣмъ мѣстѣ' and 'иже сѣмъ мѣстѣ'. The script is dense and characteristic of 17th-century Russian manuscripts.

Handwritten text in Cyrillic script, likely a historical document or letter. The text is written in a cursive style and is partially obscured by a red circular seal. The seal features a central emblem and text around its perimeter. Below the seal, there are additional handwritten marks and a signature.

III. Documentul emis la 20 iunie 1741 (7249) (recto și verso).

97

Іоаннъ Ошодоръ бояръ въ МѢГДѢ СѢКЪ МѢДВѢСН.

 ВЪРѢМЕ КЪ ЛПОНТЪРНАЕ ЧЕ САД ДАТЬ ЗЛОТАШНІАВЪ, САД ХОТЪРЖІТЬ
 МАУЖЛІАВЪ, ШІ ФІОРАВЪ ЛІВЪ, СЪНДІВЪ ДѢ ПЕЧІЦІ, ШІ
 ФІИДЪ КЪ НѢМЕ ЛЦІИЦАТЬ ДЕЛА ДѢМНІАВЪ БОІРІН: КЪ МѢДЦІ
 ДІНЬ ФЕЧОРІН МАУЖЛІАВЪ, СЪАФЛА СЪПІТЬ СЛѢЖЕА БОАРИАВЪ. ПРЕ
 КАРІН ЗЛОТАШІН ЧЕ СЪНІТЬ КЪ СЛѢЖЕА АЧІАТА, А ПОКЛОНІАВІН СІПІВІАВІН,
 НЕКЪНОІЕЖІАВІН, БОРЪ СЪЛЕ ДѢ ПЕЧІЦІ: ШІ НЕ ДЖІАВІНЪ ОУНОРА КА АЧІ-
 АВОРА, СЪАВЪ ПРИЧІНІТЬ ЛА МѢДЦІ, АРЪТЪЖІАВІСЪ КЪ СЪНІТЬ МАУЖЛІ, ШІ ФЕ-
 ЧОРІН ДЕ МАУЖЛІ, КА СЪНДЪ А ПЕЧІЦІ, ЗЛОТАШІН ЛКЪШІ АДА РЪВЪШАЛІАВІ
 АВОРА ДА ОУНІН КА АЧІАТА ПІСАД ГІАІНІТЬ КЪ КАЛЕ: ЧН АМЪ ХОТЪРЖІТЬ СЪ
 СЪ ДѢ АЧІАСТЪ КАРТЕ А ДОМНІЕН МѢЛЕ, КАТЪРЪ МАУЖЛІАВЪ, АНѢРІН *Нова моста*
 ФЕЧОРІАВЪ: *14 20 21* ДІНЬ ЧІНДІАВЪ *2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31* ДІНЬ СІАТІАВЪ, *НО ПІ СІ ПІ*
 КІПІАВЪ ЛОНІ ОМЪ: *1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31* ФІАЦА: *1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31* ОКІН: *1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31*
 БАРЕА: *1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31* ШІ АША КЪ АЧІАСТЪ КАРТЕ АНОАВІРЪ, АРЪТЪЖІАВІ
 АЧІАТА ЛА СЛѢЖЕАШІН: КЪШІ ШІ ДЪПЪ СЛѢЖЕА ЛА ЧІРІАВІОРИ, ОВФІЕ НЕ
 СЪПІРАІТЬ МАІ СЪІВЪ НДМІАТІАВЪ МАУЖЛІ.

ЛѢТЬ, 3025. ДЕКЕМВРІЕ, К.

оригинал документа, числово велик описување, со што е велик описување
 на некои од нивните содржини. Уставот на Република Македонија, 1838. Издање на
 со што е велик описување.

IV. Documentul emis la 20 decembrie 1758 (7267).

**DOUĂ CATAGRAFII ALE MĂNĂSTIRII BISERICANI
DIN 1839 ȘI 1841**

*

**TWO CATAGRAPHS OF THE BISERICANI MONASTERY
FROM 1839 AND 1841**

*

**DEUX CATAGRAPHERS DU MONASTÈRE DE BISERICANI DE
1839 ET 1841**

Costin CLIT¹

Rezumat: *Situată în comuna Vișoara din județul Neamț, la doi kilometri de satul Scăricica, unde accesul se realizează pe un drum cu serpentine, de o frumusețe impresionantă, la o altitudine de 650 m, Mănăstirea Bisericani a fost ridicată din lemn de ieromonahul Iosif în prima jumătate a secolului al XV-lea pe locurile unde au viețuit numeroși schimnici, realitate demonstrată de toponimia locală: Muntele lui Simion, Muntele Averchie, Muntele lui Metodie, Muntele lui Varvara, Muntele Pir, Muntele Grecu și Muntele Chiriac (din secolul al XVII-lea). Construită din zid de Ștefăniță voievod (1517-1527), finalizată de Petru Rareș, cu zidul exterior, clisiarnița, pridvorul și trapezăria ridicate de Dumitru Buhuș la 1626-1632 și reparată la 1786, cu un destin nefericit după secularizare, Mănăstirea Bisericani a stat în atenția istoricilor. Publicăm două documente inedite din care cercetătorul poate constata situația bunurilor materiale și spirituale din biserica mănăstirii la 1839 și numele viețuitorilor de la 1841.*

Cuvinte cheie: *Mănăstirea Bisericani, ținutul Neamț, secolul al XV-lea, monahi, dani, argintării, veșminte proțești, cărți bisericești, unelte de muncă, vite.*

*

Abstract: *Located in the commune of Vișoara in Neamț County, two kilometers from the village of Scăricica, where the access is via a serpentine road, of impressive beauty, at an altitude of 650 m, the Bisericani Monastery was built of wood by the hieromonk Iosif in the first half of the 15th century on the places where many schimnics lived, a reality demonstrated by the local toponymy: Mount Simion, Mount Averchie, Mount Methodie, Mount Varvara, Mount Pir, Mount Grecu and Mount Chiriac (from the 17th century th). Built of brick by Ștefăniță voivod (1517-1527), completed by Petru Rareș, with the outer wall, the church, the porch and the refectory erected by Dumitru Buhuș in 1626-1632 and repaired in 1786, with an unfortunate fate after secularization, the Biserani Monastery was to the attention of historians. We are publishing two original documents from which the researcher can determine the situation of the material and spiritual goods in the monastery church in 1839 and the names of the residents from 1841.*

Key words: *Bisericani Monastery, Neamt land, 15th century, monks, Danes, silversmiths, priestly vestments, church books, work tools, cattle.*

*

¹ Profesor de istorie la Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși, istoric și editor de documente.

costinclit@yahoo.com

Resume: *Situé dans la commune de Vișoara dans le département de Neamț, à deux kilomètres du village de Scaricica, où l'accès se fait par une route sinueuse, d'une beauté impressionnante, à 650 m d'altitude, le monastère de Bisericani a été construit en bois par le hiéromoine. Iosif dans la première moitié du XVe siècle sur les lieux où vivaient de nombreux schimniques, réalité démontrée par la toponymie locale : mont Simion, mont Averchie, mont Méthode, mont Varvara, mont Pir, mont Grecu et mont Chiriac (du XVIIe siècle ème). Construit en brique par le voïvode Ștefăniță (1517-1527), complété par Petru Rareș, avec le mur extérieur, l'église, le porche et le réfectoire érigés par Dumitru Buhuș en 1626-1632 et réparés en 1786, avec un sort malheureux après la sécularisation, le monastère de Biserani a retenu l'attention des historiens. Nous publions deux documents originaux à partir desquels le chercheur peut déterminer la situation des biens matériels et spirituels dans l'église du monastère en 1839 et les noms des habitants à partir de 1841.*

Mots clés: *Monastère de Bisericani, pays de Neamț, XVe siècle, moines, Danois, orfèvres, vêtements sacerdotaux, livres paroissiaux, outils de travail, bétail.*

Tradiția indică întemeierea schitului Bisericani de către cuviosul Iosif Sebastian cu metania la Mănăstirea Bistrița după revenirea din pustiul Iordanului în timpul lui Ștefan cel Mare². Ieromonahul Iosif începe zidirea bisericii de lemn și îi așează temelii în prima jumătate a secolului al XV-lea³, după care Ștefăniță Vodă „îndemnându-se de răvnă d[u]mnezeiască, au zidit biserica și au isprăvit-o de zidit, și au dat multă bogăție starețului Iosif, ca să o împodobească cu cărți și cu veșminte, și cu de toate ceale trebuincioase mănăstirii”⁴. Radu Mihnea întărește la 14 martie 1618 rugătorilor de la Mănăstirea Bisericani, zidită „de Ștefan voevod cel Bătrân și de Petru voevod”, locul de la gura Scărișoarei, „până la obârșie, pe amândouă părțile din munte până în munte”, apoi satul Troița pe Cracău, cu două vaduri de moară pe Cracău, dania lui Ștefan Tomșa, iar un vad de moară a lui Ieremia Movilă, jumătate din jumătatea satului Orbic, poienile Biserica lui Iov, Cârnel și Bicazul și altele⁵.

Inscripția târzie din 1786, pe care nu se poate pune nici o bază, glăsuiește despre ctitorul lăcașului monahal care a fost la 7020 <1511 septembrie 1-1512 august 31> „Ștefan-Vodă sin

² <https://doxologia.ro/manastirea-bisericani-0>

³ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național. Biblioteca Monumentelor Istorice din România, 1974, p. 72.

⁴ N. Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, București, Atelierele grafice Socec & Comp., 1909, XVI, p. 235.

⁵ *DIR*, XVII, A. Moldova, vol. IV (1616-1620), București, Editura Academiei Populare Române, 1956, p. 240-242, nr. 305.

Bogdan-Vodă”⁶. Reproducem conținutul pisaniei: „*Această sfântă biserică ce se prăznuiește Bunavestire fiind întâi zidită de Ștefan vodă sin Bogdan vodă din leat 7020 (1512) și fiind învechită și pornită spre răsipire s-au prefăcută din timilie de iznoavă cu agiutoriul și mila lui Dumnezeu prin osârdie și cheltuiala ctitorilor în zilele luminatului domnului nostru Costantin Dimitrie Moruzu voevoda prin silința și osteneala ieromonahului Ioil, egumen de Bisericani. Let 1786 iunie 20*”⁷. Biserica a fost finalizată de Petru Rareș⁸. Printre ctitorii unui turn și a bisericii principale este considerat și Dumitrașcu Buhuș, așa cum ne indică o pisanie recent valorizată: „*† Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, smeritul rob al lui Dumnezeu, pan Dumitrașcu Buhuș și cneaghinea sa Ileana și pan Dumitrașco Șoldan și cneaghinea sa Safta au ridicat acest mormânt în numele Sfintei Vestiri a Domnului în zilele lui Moisa Voievod, în anul 7139 <1631> luna ... I*”⁹. Dumitru Buhuș ridică cu osârdia egumenului Partenie pe la 1626-1632 zidul exterior, clisiarnița, pridvorul și trapezăria¹⁰. La 1786, biserica „*fiind învechită și pornită spre risipire, s-au prefăcut din temelie*” de către egumenul Ioil¹¹.

În porunca domnului Ieremia Movilă din 13 iunie 1601 către fostul vornic Ciolpan este amintită jalba monahilor de la Bisericani împotriva celor de la Bistrița: „*să mergi acolo și să scoți oile Bistrițenilor din hotarul Bisericanilor și să le strici stâna și să le spui să-și stăpânească fiecare locul său, după vechile hotare, pe unde le arată privilegiul de la Petru voevod cel Bătrân și de la Ștefan voevod, fiul lui Petru voevod*”¹².

Simion Movilă volnicește la 6 februarie 1607 pe monahii „de la schitul lui Iosif, numit Bisericani” să-și apere și stăpânească locul și „hotarul sfintei mănăstiri pretutindeni, pe unde este însemnat dinspre mănăstirea Bistrița, împrejurul sfântului schit”¹³. Atunci când îi întărește la 9 martie 1607 stăpânirea asupra morii din Averești, pe Cracău, ocolul târgului Piatra, Simion Movilă menționează hramul „sfintei blagoveștenii a Născătoarei de Dumnezeu și biserică zidită de Ștefan voevod și de Petru voevod”¹⁴, formulă reluată și de Constantin Movilă la 23 iunie 1608¹⁵.

⁶ C. Stoide, *Contribuții la istoricul mănăstirii Bisericani*, în „Arhiva”. Organul Societății Istorico-Filologice din Iași, XLII, 1935, p. 147.

⁷ Vitalie Josanu, *Pisanie inedită la Mănăstirea Bisericani*, în „Buletin informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, I, Mănăstirea Secu, 2014, p. 71

⁸ Nicolae Stoicescu, op. cit., p. 72.

⁹ Vitalie Josanu, op. cit., p. 70.

¹⁰ Nicolae Stoicescu, op. cit., p. 72.

¹¹ Ibidem, p. 72.

¹² **DIR**, XVII, A. Moldova, vol. I (1601-1605), București, Editura Academiei Populare Române, 1952, p. 13-14, nr. 19.

¹³ **DIR**, XVII, A. Moldova, vol. II (1606-1610), București, Editura Academiei Populare Române, 1953, p. 85, nr. 100.

¹⁴ Ibidem, p. 91-92, nr. 109.

¹⁵ Ibidem, p. 160, nr. 206.

Dumitra, împreună cu fata ei, Cârstina, jupâneasa paharnicului Samoil din Porcești, dăruiesc anterior datei de 23 noiembrie 1611 „înaintea morții lor” o parte din satul Orbic, cu moară și heleșteu în Orbic, altă moară în Bistrița, o vie la Bacău și partea lor de vite „și s-au făcut ctitoré” la mănăstirea Bisericiani, danie întărită și de Constantin Movilă la 23 noiembrie 1611¹⁶. Pentru a deveni ctitori, Gligorie și Ioana din Popcești făgăduiesc întreaga avere mănăstirii Bisericiani la 17 iulie 1612: livezile din pădurea Prisaca lui Gligorie, o curătură, vitele și stupii ce vor rămâne după moartea lui Gligorie¹⁷.

Din prima domnie a lui Ștefan Tomșa se păstrează mai multe acte de întărire, cum ar fi cele din 5 februarie 1612 (pe o jumătate din jumătatea satului Orbic, dania lui Ciolpan sulițaș); din 6 februarie 1612 (partea de ocină, cu iaz și mori în Orbic, moara de pe Bistrița, viile de la Bacău „și cu schitul lui Ciolpan”, dania Dumitrei și Cârstinei)¹⁸; din 16 iunie 1612 (pe satul Troița de pe Cracău și pe ocina și moara de pe Cracău, lângă satul Averești, pe locul domnesc al târgului Piatra)¹⁹; la 27 aprilie 1612 îl dă rămas pe Ion din Rupturi pentru partea Dumitrie și Cârstinei²⁰. Ștefan Tomșa miluește mănăstirea Bisericiani la 6 aprilie 1615 cu satul Troița, pe Cracău, ținutul Neamț, cu vad de moară în Cracău. Numele domnului, doamnei, fiilor și a părinților urma să fie scris „în sfântul marele pomelnic”²¹. Dania amintită va fi reîntărită de Alexandru Movilă la 13 iunie 1616²², Radu Mihnea la 9 august 1616 (și pe Averești)²³, la 13 iulie 1617²⁴.

La 20 iulie <1617-1618> mănăstirea Bisericiani era „pustie, fără sate”, realitate ce-l determină pe Radu Mihnea să o miluiască cu satul Popceștii, domnesc, din ocolul Târgului Neamț²⁵.

Pe lângă numeroasele documente publicate, au fost introduse în circuitul științific pomelnicele mănăstirii Bisericiani²⁶, pisaniile²⁷, cadranul solar²⁸. Nu ne-am

¹⁶ **DIR**, XVII, A. Moldova, vol. III (1611-1615), București, Editura Academiei Populare Române, 1954, p. 38-39, nr. 61-62.

¹⁷ *Ibidem*, p. 93-94, nr. 151.

¹⁸ *Ibidem*, p. 61, nr. 98.

¹⁹ *Ibidem*, p. 90-92, nr. 147 și 149.

²⁰ *Ibidem*, p. 80, nr. 131.

²¹ *Ibidem*, p. 211-213, nr. 311.

²² **DIR**, XVII, A. Moldova, vol. IV, p. 8-9, nr. 14.

²³ *Ibidem*, p. 17-18, nr. 25-26.

²⁴ *Ibidem*, p. 193-194, nr. 239.

²⁵ *Ibidem*, p. 196-197, nr. 243.

²⁶ Gh. Ghibănescu, *Două pomelnice vechi*, în „Arhiva”, II, 1890-1891, p. 115-124; Idem, *Pomelnicul Bisericanilor din 7<1>69 mai (1661)*, în *Uricariul*, XXIII, Iași, 1895, p. 309-375, nr. 108; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, XVI, 1909, p. 231-249 (*Pomelnicul românesc al mănăstirii Bisericiani*); Elena Lința, *Pomelnicul mănăstirii Bisericiani*, în „Romanoslavica”, XIV, 1967, p. ; Mihai-Bogdan Atanasiu, Mihai Bârza, *Pomelnicul Bisericanilor scris la mănăstirea Putna*, în „Analele Putnei”, V, 2009, 2, p. 121-306.

²⁷ Vitalie Josanu, *Pisanie inedită la Mănăstirea Bisericiani*, p. 69-71.

propus un istoric al Mănăstirii, ci doar o scurtă incursiune și publicarea celor două catagrafii, care pot fi utilizate cu folos de cercetători la întregirea demersului istoric despre lăcașul monahal pus în discuție.

DOCUMENTE

1. 1839 mart(ie) 1

Catagrafie de toată zestre Sf(i)n(tei) Mon(astiri) Bisăricanii de lucrurile atât bisericеști din lăuntru cum și de afară mișcătoare și nemișcătoare ce s-au catagrafiate acum, cari mai în gios să arată.

No	<i>Argintării</i>	
17	Cruci fericite cu argint, din care trei sânt mici de pus la piept, și numai una cu scaunul de alamă.	
1	Una cruce mare ca de doă ocă sade de argint cu flori în toati colțurile suflate cu aur, afierosită de duh(o)v(nicul) Mitrofan	
1	Un chivoțal mic pe Sf(ă)n(tul) Pristol de argint	
2	Potire de argint, din care unul este poliit cu aur	
2	Discosă de argint, unul cu scaun și unul cu piciorușă	
2	Zvezde de argint	
1	Una icoană Maica Domnului ferecată cu argint	
1	Una icoană Sf(ă)n(tul) Gheorghii ferecată cu feldeș și cu pietri înpregiur	
2	Copii de fier	
2	Cadelniță de argint	
6	Candele de argint, însă patru mari și doă mici	
2	Candile de mademu	
2	Linguriț(e) de argint	
1	Una colastră de argint cu osăbită tăbliță, în fundul ei chipul Botezul Mântuitorului poliit cu aur	
2	Discosă de argint cu scaune pentru litie, și iarăș unul cu tăblița în fund poleat cu aur tij de la duuh(o)v(nicul) Mitrofan	
2	Păhăruță de argint	
4	Părechi pafale di argint, din care doă sânt poleite cu aur	
1	Pomăzuitori de argint	
5	P(i)etri de topazuri mari, albi, ferecate cu argint sârmă	
6	Pietri verzi în patru colțuri mari	Aceste au fost la niște engolpioani
30	P(i)etri verzi tij mai mici	
29	P(i)etri roși(i) mici gronete și rubinuri	
<i>Lucruri de alamă</i>		
2	Sfeșnice de alamă pentru vohod priăcute din patru mici vechi	
3	Policandri de alamă, însă doă în biserică și unul la trapeză	

²⁸ Idem, *Cadranul solar de la Mănăstirea Bisericiani, județul Neamț*, în „**Buletin informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei**”, Piatra Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2018, IV, p. 39-41.

2	Părechi paftale de alamă vechi
2	Cățui de alamă
1	Ibricel de alamă
1	Cadelniță de alamă
2	Sfeșnice de alamă mici
2	Colivetre de aramă
1	Una tigae de aramă, pentru foc
1	Una tochiță de fier
1	Sfeșnicu de fier cu 12 fofez(e) dintr-o parte pân(ă) întru alta, cu făclii de lemn zugrăvite
<i>Veșmintele preuțăști</i>	
1	Felon nou de ștof(ă) galbăn cu porumbi
1	Epetrahir tij de această materie
1	Una părechi naracliță tij
5	Feloane noă de adamască albastră
4	Epetrahiri tij
1	Felon de ștofă rupt
1	Felon de adamască roșu
3	Feloani de cit vechi
4	Stihari preuțăști de adamască cu flori albastră și galbenă cu flori
6	Stihari preuțăști, însă doaă de adamască, un ghermesit și trei de cit
1	Un epetrahir din aclaz cu chipuri cusute și cu 24 bunghi de argint
1	Un epetrahir de ștof(ă) mai vechi
4	Epetrahire de ștofiță
7	Epitrahire vechi
2	Nebedelniță
4	Stihare diiaconești, însă unul de ștofiță cu crăciță albă, unul de catife roșie și doaă de adamască roșie
4	Stihari tij diiaconești, unul de ștof(ă) cu aorariul lui
2	Aorare de ștofiță noă
4	Aorare mai vechi
4	Poiasuri noă de încis și șăreturile lor
5	Părechi naracliță noă de adamască
3	Dvere de materii, însă una cu chipuri cusute
4	Poale de icoane de cit
6	Rânduri procoveță
1	Un procoveț pentru artos ²⁹
3	Poale pentru analoghion
1	Aer nou
1	Un prapor
3	Înbrăcămenți a S(fă)n(tului) Pristol

²⁹ Artos = Pâine specială dusă la biserică în ajunul sărbătorilor religioase sau al altor evenimente, pentru a fi binecuvântată de preot, și care servește la împărțășanie; <https://dexonline.ro/definitie/artos>

1	Una față de cit tij pe Sf(â)n(tul) Pristol
1	Una perde mare de cit în pridvor
1	Una mantie
7	Prosoapi
1	Covor de lână
2	Po(r)treturi în biserică, însă unul Răstignire(a) Mântuitoriului, și unul chipul Preosfințitului Mitropolit Veniamin
4	Lăzi brașovenești în biserică
1	O cutie de alamă cu Sf(i)n(tele) Mo(a)știle Sf(â)n(tului) Theodor, cu mâna de argint
1	Una cruciță de lemn în cutie
1	O icoană cu doaă obloane Sf(â)n(ta) Troiță ferecată cu alamă în casăli igumenești
22	Iconița vechi, însă 20 pe mușama și 2 pi lemn Învier(a) Mântuitoriului și Buna Vestire
Cărțile bisericești	
1	<i>Evanghelie</i> ferecată cu argint peste tot
2	<i>Evangelii</i> mici vechi
4	<i>Leturghii</i>
24	<i>Minie</i> pe 12 luni
2	<i>Ohtoice</i>
2	<i>Pendicostare</i>
1	<i>Triod</i>
2	<i>Străstiere</i>
8	<i>Ceasloave</i> de la Mitr(opolitul) Iacov
5	<i>Psaltirivechi</i> și noăă
2	<i>Molitevnice</i> moldovinești
1	<i>Molitvenic</i> rusăsc și moldovinesc
2	<i>Prologuri</i>
2	<i>Catavasieri</i>
1	<i>Biblie</i> de cele mari
2	<i>Pravile</i> bisăricești, una mari, una mică
1	<i>Mărgărit</i>
1	<i>Tesalonic</i>
2	Cărț(i) a Sf(â)n(tului) <i>Theodor Studitul</i>
1	Carte a Sf(ântului) Ioan Scarariul
1	Carte <i>Diiata</i> a Sf(ântului) Andrei celui nebun pentru H(risto)s
1	<i>Pateric</i>
12	Cărți <i>Viețile Sf(i)n(ților)</i> pe fiișticari lună
1	<i>Chiriadromion</i> a Apostulu(lu)i
1	<i>Chiriadromion</i> a Sf(â)n(tului) Evangelist
1	Carte a Sf(â)n(tului) <i>Macarie Eghiptianului</i>
2	<i>Panahiz(i)</i>
3	Cărți <i>Chegrăgarii</i> a Sf(â)n(tului) Avgustin
1	Tom al 2 lea Sf(â)n(tului) <i>Ifrim Sirul</i>
1	Carti <i>Divanul lumii</i>
1	Carte <i>Alfavita</i>

1	<i>Carte Crital</i>
1	<i>Carte a lui Ravi Samoil</i>
1	<i>Gramatică rusască și moldoveniască</i>
1	<i>Geografie</i>
1	<i>Carte Pomelnicul tuturor fericțiilor ctitori</i>
120	Bucăț(i) cărț(i) rusăști, sârbești și moldovenești
1	<i>Tipicon</i>
<i>Herâle monastirii și toată pojâjiia casii</i>	
4	Părechi chirostii, 2 lungi și 2 mai mici
1	Frigari
6	Topoară
1	Tablă de fer pentru făcut oloi
9	Sfredile mari și mici
2	Linguri mari di rotării
3	Chile
2	Dălți
2	Răzășă
1	Teslă
2	Cuțitoae
3	Căzmale
4	Cioflânguri pentru butuce, 2 bune, iar 2 stricate
3	Cârcei
3	Lanțuri, 1 pentru căruță lung și 2 mari pentru cărat butuci
1	Lanț ingineresc cu țarușii lui
3	Fherisei cu coadă
1	Fheresău mare pentru butuci
1	Bardă
19	Săcere
6	Here de înfierat vite
2	Here de înferat vasă
1	Clește budcărie
2	Cusuturi de lucrat strae sau cojoace
1	Dric de fer de săpat la pietrii
1	Ștriat de lucrat la strae cojocărești
1	Fer de călcat strai
1	Fier de ras tina
2	Cociorve de fier pentru varniță
1	Custură pentru stupi
1	Custură pentru gialău
1	Cerc de fier pentru buți
3	Coasă
1	Ciocan de coasă
3	Cântari vechi
1	Furcă de fier

4	Câți de fier	
1	Ilău ³⁰ de fier	
1	Părechi foi	
1	Crângu de râșniță	
1	Pânză de firisău	Aceste(a) sânt în păduri la fhirisău
2	Pânte de f(i)er la firisău	
1	Lingură de firisău la roată	
1	Clește	
1	Fier de pi roata ce mari	
1	Ciaun	
1	Clește micu	
1	Vătrar la pităria	
1	Țol de lână pentru	
5	Părechi foarfeci de tuns oile	
5	Părechi cheptine pentru lână	
2	Ravile de răvilat câlți	
4	Saci de cânepă	
4	Buți mari de sprijinit pâinia	
21	Poloboace vechi tij	
10	Poloboace bune pentru curechi	
10	Poloboace mai mici vechi pentru sprijinit pâine	
10	Fășcuță ³¹ și putinele mici	
3	Balerci de ștejar pentru vin	
2	Balerci pentru oțăt	
1	Poloboc pentru slatină	
2	Putin(i) pentru dohot	
1	Balercă pentru rachiu	
25	Putini mari și mici pentru brânză	
2	Ciuberi	
4	Căzi, 2 mari și 2 mici	
3	Buruence pentru vin și unul mic	
4	Cofe pentru apă	
1	Otgon pentru slobozit buți în pivniță	
5	Chie pentru pisat mălai	
2	Părechi hamuri câte doi cai, însă sânt foarte vechi	
1	Tij înainti șăști	
1	Tij de un cal	
10	Covăfi mari și mici pentru pâine și de spălat grâu	
2	Dimirlii	
4	Sâti	

³⁰ Nicovală

³¹ Putinei, bādăi, budăi, botorog, botică, șteang, chegorniță, berbință, boșcă, bălercuță; vas de lemn pentru lapte; <https://romanian.en-academic.com/42603/f%C4%83%C5%9Fcu%C5%A3%C4%83>

2	Țoluri vechi	
2	Cară mari	
2	Cară mici	
1	Cotiugă	
3	Giuguri	
1	Bricică di doi cai legată cu fier	
1	Sanie de doi cai lucrată la sanește	
1	Dârmoi ³²	
<i>Așternuturile și alte lucruri a casii</i>		
3	Mindire înpluti cu lână, vechi	
3	Macaturi de postav	
12	Perini postav de părete umpluti cu lână	
1	Laicer vechi	
2	Pâsle albe	
1	Salte înnplută cu lână	Sân(t) vechi și rupte
1	Ogheal vechi de cit	
1	Cumpănă de galbeni	
13	Farfurii adânci pentru bucate	
19	Talgire de farfurii	
1	Scatulcă ³³ fără șipuri cu 9 talgire, 4 cește și 4 castroane de tiniche	
1	Ibricel pentru cafe mare	
1	Căldare mare de stână	
2	Căldări de rachiu cu capacile și țăvile lor, însă vechi	
4	Căldări mari ca de patru cofi apă una	
4	Căldări mai mici ca de 2 cofe de apă una	
5	Oale mari de aramă	
4	Oale mai mici tij	
2	Tingiri	
4	Tavali mari	
3	Tigăi, însă una vechi	
19	Tipsâi	
1	Sănie mari pentru colivă	
1	Leică ³⁴ mari de aramă	
2	Chiuliță de schijă cu chilugile lor ³⁵	
1	Satâr mari de kuhne	
2	Cuțite tij	
1	Tipsie mari de cusători <cositor – N.A.> pentru colivă	
12	Tipsâe de cos(i)tor tij	
16	Talgire de cos(i)tor	

³² Ciur mare

³³ lădită, cutie, cufăras în care se pun sticle, mâncare, obiecte mărunte etc. pentru călătorie; <https://www.webdex.ro/definitia-scatulca-definitie-dex>

³⁴ Pâlnie; <https://dexonline.net/definitie-leica>

³⁵ *chiuliță* cu chilug = piuă cu pisălog; mojar cu pistol;

30	Sape de Baia
6	Sape de f(i)er vechi
<i>Vite mari cu coarne</i>	
47	Vaci fătătoare
12	Vițele sugare
4	Vițai sugari
3	Buhai
10	Mânzaț(i) bouț(i)
9	Gonitori
14	Văcuță gonitoare
64	Boi cu giuncani și cu șasă boi ci i-au vândut Gherasim, cari ari să răspundă banii, și cu 41 boi ci arată ierom(onahul) Gherasim că i-au dat la posăsor
<i>Oile</i>	
447	Oi mari negri
174	Oi mari albe
51	Berbeci mari negri
22	- // - // - // - // albi
190	Mioari negre
62	- // - // - albe
195	Mieluță sugare negre
91	- // - // - albe
35	Berbecuți negri sugari de sămânță
32	- // - // - // albi sugari de sămânță
217	Mi(e)i negri și albi de tăiat
16	Capre mari
8	Capre vătui
7	Țapi mari
13	(I)eduță sugare
10	(I)ezi sugari
1572	Adică una mie cinci sute șaptezăci și două capite să cuprind peste tot numărul oilor
100	De matce stupi
60	Adică șazăci vedri vi(n)
3	Cai de ham
71	Mascuri mici cu mari

Din poronca înalt priosfințitului mitropolit al Moldaviei și cavaler kirio kirio Veniamin catagrafisind zestre(a) aceasta a Sf(intei) Monastiri Bisiricani de cătră mini, s-au și încredințat sf. părintelui arhimandrit Veniamin Vileșcu, noului igumen. Drept făcându-să două asămîne catagrafii adiverindu-să de cătră însum(i), aceasta s-au luat la Mitropolie, și dându-să asemîni la Monastiri.

1839 mart(ie) 1.

Velicicu arhimandrit <m.p.>.

Meletie arhidiacon <m.p.>.

Față fiind și noi, am iscălit.
 Varnava protosinghel <m.p.>.
 G(...) <m.p.>.

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CMXLVI/14. Original.

2. 1841 septembrie 22

Catagrafie de părinții petrecători în Sfânta M(ănaștire) Beserecanii
 1841 sept(emvrie) 22

No.		Vârsta anilor
1	Theodosie arhimandrit, proegumen	61
1	Dosothei ieromonah, proegumen	65
1	Gherasim ieromonah, vechil mănăstirii	56
1	Serafim dohovnic, iroshimonah	92
1	Nil dohovnic	80
1	Mitrofan dohovnic, slujitori	70
1	Athanasie dohovnic, iroshimonah	80
1	Ilarion dohovnic, iroshimonah	85
1	Ioasaf iroshimonah	85
1	Sinesie ieromonah, nevolnic	100
1	Nifon iroshimonah	40
1	Dimitrie shimonah	90
1	Costandie shimonah	40
1	Nathanail iromonah	50
1	Leon iromonah, slujitori	60
1	Irothei iromonah, slujitori	45
1	Parthenie iromonah, slujitori	35
1	Ionichie iromonah, slujitori	30
1	Ghenadie iromonah	40
1	Epifanie iromonah, cântăreț	35
1	Nectarie irodiiakon, slujitori	25

1	Costachi preot, psalt	45
1	Visarion irodiiakon, psalt	35
1	Isaiia monah, tipicar	60
1	Serafim monah, cântăreț	50
1	Theodosie monah, cântăreț	35
26		
26	Sama urmii	Vârsta anilor
1	Chesarie iromonah, iconom	56
1	Chesarie monah, cetet	25
1	Calinic monah, cetet	18
1	Casiian monah, paraeclesiiarh	25
1	Nionel monah, paraeclesiiarh	18
1	Amvrosie monah, chelariu	60
1	Ironim monah	80
1	Anatolie monah, nevolnic	50
1	Climent monah, orb	65
1	Gherasim monah, mut	60
1	Ioniche monah, surd	70
1	Daniil monah, nevolnic	40
1	Chiriac monah, grădinari	70
1	Calestrat monah, la toate ascultările	70
1	Necodim monah	70
1	Theofilact monah, la toate ascultările	75
1	Elarie monah, pitar	55
1	Dometiian monah, cojocari	60
1	Antonie monah	69
1	Theodosie monah	60
1	Gherontie monah, prisăcar	40
1	Sava monah, surd	60
1	Luca monah, portari	40
1	Visarion monah	70
1	Serafim monah, la toate ascultările	50
1	Chiril monah, stoleri	65
52		
No		
52	Soma urmii	Vârsta anilor
1	Porfirie monah, scriitori	40
1	Veniiamin monah	40
1	Ghedeoan monah, nevolnic	60
1	Calistru monah, nevolnic	35
1	Pahomie monah, butnari	35
1	Theotist monah, rotari	65
1	Isidor monah, trapezari	40
1	Methodie monah, nevolnic	50

1	Dionisie monah, la toate ascultările	40
1	Varsanofie monah, la toate ascultările	35
1	Fratele Elisei, ascultători la prisachi	65
1	Fratele Ioan, bucătar	25
1	Fratele Ioan, orb	60
1	Fratele Gheorghie, la toate ascultările	25
1	Fratele Ioan	18
1	Fratele Neculai, nevolnic	40
1	Neculai monah, nevolnic	20
1	Fratele Toader	25
1	Fratele Ioan	15
71	Adecă șaptizăcișunul pisti tot, afară de slugile cu hac	
1	Fratele Dimitrache	

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CMXLVI/15. Original.

Bibliografie selectivă

Documente inedite

Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CMXLVI/14 și 15.

Documente edite

Documente privind Istoria României, XVII, A. Moldova, vol. I (1601-1605), București, Editura Academiei Populare Române, 1952;

Documente privind Istoria României, XVII, A. Moldova, vol. II (1606-1610), București, Editura Academiei Populare Române, 1953;

Documente privind Istoria României, XVII, A. Moldova, vol. III (1611-1615), București, Editura Academiei Populare Române, 1954;

Documente privind Istoria României, XVII, A. Moldova, vol. IV (1616-1620), București, Editura Academiei Populare Române, 1956;

Iorga, N., *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, București, Atelierele grafice Socec & Comp., 1909, vol. XVI;

Lucrări, studii și articole

Atanasiu, Mihai-Bogdan, Mârza, Mihai, *Pomelnicul Bisericanilor scris la mănăstirea Putna*, în „Analele Putnei”, V, 2009, 2, p. 121-306;

Ghibănescu, Gh., *Două pomelnice vechi*, în „Arhiva Societății Științifice și Literare din Iași”, Iași, Editura Societății Științifice și Literare din Iași, II, 1890-1891, p. 115-124;

Ghibănescu, Gh., *Pomelnicul Bisericanilor din 7<1>69 mai (1661)*, în *Uricariul*, XXIII, Iași, 1895;

Josanu, Vitalie, *Pisanie inedită la Mănăstirea Bisericanii*, în „Buletin informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, I, Mănăstirea Secu, 2014, p. 69-74;

Josanu, Vitalie, *Cadranul solar de la Mănăstirea Bisericani, județul Neamț*, în „Buletin informativ al Simpozionului Național *Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*”, Piatra Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2018, IV, p. 39-41

Lința, Elena, *Pomelnicul mănăstirii Bisericani*, în „Romanoslavica”, XIV, 1967, p. 411-454 + 6 facsimile.

Stoicescu, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național. Biblioteca Monumentelor Istorice din România, 1974;

Stoide, C., *Contribuții la istoricul mănăstirii Bisericani*, în „Arhiva”. Organul Societății Istorico-Filologice din Iași, XLII, 1935, p. 146-166.

Resurse electronice

<https://doxologia.ro/manastirea-bisericani-0>

№. Каталогъ книгъ Де прѣдѣлѣ
 петербургскаго университета
 1841-го г. 22 =

Въ тѣхъ числахъ

1. Осафѣе архимандритъ. Дирѣе дѣла	61.
1. Доловѣе Серотина, прѣдѣла	65.
1. Девѣлѣ Серотина, великаго мѣстнаго	56.
1. Серафѣе Доховнѣ ироухитовна	92.
1. ннѣ Доховнѣ	80
1. мѣтародѣ Доховнѣ Службѣ	70
1. аѣмаиѣ Доховнѣ ироухитовна	80
1. иларіѣ Доховнѣ ироухитовна	85
1. нѣлѣ ироухитовна	85
1. Снѣлѣ Серотина, нѣвоиѣ	100
1. ннѣ ироухитовна	40.
1. Дѣтѣиѣ Схитовна	90
1. нѣтѣиѣ Схитовна	40
1. нѣвоиѣ Серотина	50
1. нѣвоиѣ Серотина, Службѣ	60
1. ироуѣ Серотина Службѣ	45
1. нѣвоиѣ Серотина, Службѣ	35
1. нѣвоиѣ Серотина, Службѣ	30
1. нѣвоиѣ Серотина	40
1. нѣвоиѣ Серотина, нѣвоиѣ	35
1. нѣвоиѣ Серотина, нѣвоиѣ	25
1. нѣвоиѣ Серотина, нѣвоиѣ	45
1. нѣвоиѣ Серотина, нѣвоиѣ	35
1. Серафѣе мана, нѣвоиѣ	60
1. Осафѣе мана, нѣвоиѣ	50
26.	35

Facsimil de pe catagrafia din 22 septembrie 1841, fila 1

PREFAȚA MINEIULUI PE SEPTEMBRIE SCRISĂ DE
STAREȚUL NEONIL BUZILĂ

*

THE PREFACE TO THE SEPTEMBER MINAIO WRITTEN BY
ABBOT NEONIL BUZILĂ

*

LA PRÉFACE DE LIVRES D' EGLISE POUR LE MOIS DE
SEPTEMBRE ÉCRITE PAR L'ABBÉ NEONIL BUZILĂ

Drd. Vera STIGLEȚ¹

Rezumat: *Articolul de față reprezintă o analiză bazată pe prefața Mineiului lunii septembrie tipărit la Mănăstirea Neamț în anul 1845. Abordarea noastră este însoțită de scurte comentarii extrase din prefața cărții redactată de starețul și arhimandritul Neonil Buzilă, care a coordonat activitatea editorială a centrului tipografic de la Mănăstirea Neamț. Prefața sau predosloviile înglobează receptarea unui mesaj din partea redactorului către cititor, prin care surprinde faptele și contextul istorico-social al vremii. Textul din mineu pune accentul pe procesul de comunicare dintre protagoniști și transmite date interesante în privința atitudinilor culturale, așa cum s-au manifestat în secolul al XIX-lea.*

Cuvinte cheie: *Minei, prefață, tipografie, Mănăstirea Neamț, Neonil Buzilă.*

*

Abstract: *This paper represents an analysis based on a preface to the September Minaio [the book with the saints' days and services for the month] printed in the Neamț Monastery in 1845. Our approach is accompanied by brief commentaries extracted from the preface to the book edited by the abbot and archimandrite Neonil Buzilă, who coordinated the editorial activity of the printing centre in the Neamț Monastery. The preface or predoslovia encompasses the reception of a message from the editor to the reader, where he points out the facts and historical-social context of the time. The text in the Minaio focuses on the protagonists' communication process. It conveys interesting data regarding the cultural attitudes as they manifested across the 19th century.*

Keywords: *Minaio, preface, printing, Neamț Monastery, Neonil Buzilă.*

*

Résumé: *Le présent article représente une analyse basée sur la préface de livres d'église pour le mois de septembre publiée en 1845 à la Monastère de Neamț. Notre démarche est accompagnée par de brefs commentaires tirés de la préface du livre rédigée par l'abbé et l'archimandrite Neonil Buzilă, qui a coordonné l'activité éditoriale du centre typographique de Monastère de Neamț. La préface ou les predoslovie englobent la réception d'un message de la part de l'éditeur vers le lecteur par lequel il saisit les faits et le contexte historique et social du temps. Le texte de livres d'église et l'accent sur le*

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava – Facultatea de Istorie și Geografie, Studii doctorale - domeniul Istorie; Muzeul Cetatea Neamț, Târgu Neamț – Complexul Muzeal Național Neamț. stiglet.vera@gmail.com

processus de communication entre les protagonistes et il transmet des informations intéressantes en ce qui concerne les mentalités culturelles tel qu'elles se sont manifestées pendant le XIX-ième siècle.

Mots clés: Livres d'église, préface, typographie, Monastère de Neamț, Neonil Buzilă.

Perioada 1834-1853 a fost conturată de conducerea arhimandritului Neonil Buzilă², care a desfășurat nu doar activități specifice vieții monahale, ci și preocupări de iradiere culturală și de răspândire a valorilor bibliofile. Tipăriturile imprimare în puternicul centru tipografic de la Mănăstirea Neamț conțin unele prefețe scrise de mitropolitul Veniamin Costache, de cărturarul Neofit Scriban³ și arhimandritul Neonil Buzilă. Aducem în centrul atenției tema prefețelor, cu unele cercetări de pragmatică și istorie din spațiul românesc abordate în studiile lui Gabriel Ștrempel⁴, Alexandru Duțu⁵, Paul Cornea⁶, Daniel Barbu⁷, Mircea Vasilescu⁸, etc. Am considerat necesar să creionăm, prin intermediul acestui studiu, o prefață cercetată din *Mineiul lunii septembrie*, care ne oferă orizontul filosofic al relației dintre redactor și cititor, constatăm categoriile culturale și subiecții implicați în procesul de comunicare.

Prefața reprezintă spațiul în care autorul își exprimă mesajul către cititor, având o conotație cu caracter religios, științific sau istoric. Am cercetat, așadar, în principal discursul prefațial reprodus în cărțile românești de la Mănăstirea Neamț din perioada arhimandritului Neonil Buzilă. Urmând firul cronologic al producției tipografice la care și-a adus aportul editorul Neonil, ne-am propus să prezentăm o parte din edițiile apărute sub patronajul său: *Mineiul lunii septembrie*, (1845); *Mineiul lunii noiembrie*, (1845); *Mineiul lunii ianuarie*, (1846); *Mineiul lunii februarie*, (1846); *Mineiul lunii martie*, (1846); *Mineiul lunii aprilie*, (1846); *Mineiul lunii mai*, (1846); *Mineiul lunii iunie*, (1846); *Mineiul lunii octombrie*, (1846); *Mineiul lunii decembrie*, (1846); *Mineiul lunii lui August*, (1847); *Triodion*, (1847); *Mineiul lunii iulie*, (1847); *Carte prea frumoasă numită Minunile Maicii Domnului*, (1847); *Viața și petrecerea celui întru sf(i)nți Părintelui nostru Mitrofan cel nou Episcopul Voronejului*, (1848); *Ceasoslov*, (1850) și *Apostol* apărut în anul 1851.

² Arhimandritul Neonil Buzilă a fost numit la conducerea Mănăstirii Neamț în trei etape: 1834-1835; 1838-1839; 1843-1853. *Apud.* Benedict Sauciu, *Mănăstirea Neamț vatră de spiritualitate și cultură românească*, Vol. I, Editura Doxologia, Iași, 2017, p. 49.

³ N. Buzescu, *Proloage la Pidalionul tipărit la Mănăstirea Neamțu*, în *BOR*, Anul XVIII, nr. 1-2, 1980, p. 216-225.

⁴ Gabriel Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959.

⁵ Alexandru Duțu, *Reconsiderarea literaturii „vechi”*, în *Istoriografia literară românească*, Editura Minerva, București, 1984, p. 175-206.

⁶ Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*, Editura Polirom, București, Ed. a II-a, Iași, 1998.

⁷ Daniel Barbu, *Loisir et pouvoir. Le temps de la lecture dans les Pays Roumains au XVIII-e siècle*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, XXVIII, nr. 1-4, 1990, p. 17-28.

⁸ Mircea Vasilescu, *Stereotipii de lectură în predosloviile cărților vechi*, în *Analele Universității București. Limba și literatura română*, XLI=XLII, 1992-1993, p. 47-54.

Ar fi necesar, pentru a fixa integral viziunea asupra cărților din perioada menționată și o imagine de ansamblu dintre evenimentele istorice și practicile cititului reliefate în spațiul cultural românesc. Prefațatorul intervine cu dorința de a răspândi cartea și lectura, care contribuie la impunerea treptată a unei mentalități în legătură cu procesul de alfabetizare⁹. În cele ce urmează vom prezenta discursul prefațial din *Mineiul lunii septembrie* redactat de starețul Neonil, materializat prin răspândirea unor idei culturale și impunerea unei atitudini noi față de lectură.

Ediția *Mineiului lunii septembrie* din anul 1845 s-a publicat sub patronajul Mitropolitului Moldovei, Meletie și a domnitorului Mihail Sturdza. În prefața adresată *Cătră cetitori. Iubiților cetitori*, semnată: *Neonil, Arhimandrit și Stareț Sf(i)ntelor Monastiri Neamțul și Secul*, se specifică faptul că această carte, fiind o prioritate pentru oficierea slujbelor religioase, s-a tipărit a doua oară în varianta românească după originalul grecesc datorită contribuției eforturilor meșterilor tipografi de la Neamț (Fig. 1). Astfel, se precizează sursa tipografică al *Mineiului* românesc pentru luna septembrie, (1845): tradus după ediția *Mineiului* grecesc imprimat la Constantinopol în anul 1843; textul a fost completat cu sinaxare și irmoase canonice. Ediția din anul 1845 s-a tipărit în conformitate cu corectările realizate de Episcopul Argeșului, Iosif¹⁰.

Prefața este locul de întâlnire între cele două entități, plasând în centru cititorul cu ceremonioasa formulare „Iubiților cetitori” sau „Cătră cetitori”. Astfel, comunicarea dintre autor și lector prin intermediul prefeței oferă informații bogate cu specific istoric și teologic, care conturează dogma creștină prin faptul că „scopul dovedeaște că nu întâmplarea ci o Înțelepciune prea înaltă le-au produs din neființă întru ființă: ființa însă cea Înțelegătoare și hotărârea făcută în Sfatul cel mai nainte de veaci pentru dânsa, este o și mai vederată dovadă despre Mărirea lui D(u)mnezeu”. Referințele privind lecturarea cărții sunt prezentate în încheierea prefeței cu aspecte legate de activitatea editorială din incinta tiparniței, prin care starețul Neonil ilustrează importanța bisericii și tratează continuitatea românilor în spațiul românesc. Se cuvine să menționăm că apariția acestei cărți s-a conturat în condiții materiale extrem de dificile, fiind manifestate prin reorganizarea tipografiei și donațiile financiare subvenționate de personalul atelierului.

Informații concrete privitoare la susținerea financiară a monahului Theodosie¹¹ conține „Izvod de bani ci am primit de la părintele starețu, pentru cheltuiala tipografiei

⁹ Mircea Vasilescu, *Iubite cetitorule. Lectură, public și comunicare în cultura română veche*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001, p. 58.

¹⁰ BMN, nr. inv. 4473, *Mineiul lunii septembrie*, Mănăstirea Neamț, 1845, f. 1-2.

¹¹ Teodosie sau Theodosie, care semnează de obicei Θεοδοσιε μοναх, Θε.; Θε. ori Θεο. este, fără îndoială, unul dintre cei mai iscusiți meșteri gravori în lemn inițiați la Mănăstirea Neamț. Numele său figurează în xilografurile vechi românești tipărite între anii 1821-1856. Istoricul de artă Gheorghe Racoveanu afirmă că Teodosie a împodobit prima xilografură-icoană cu reprezentarea Sfântului Nicolae (111 x 150) în anul 1821. O altă mențiune despre începuturile sale se află în consemnările privind formarea profesională alături de vestiți gravori Ghervasie și Simeon. Xilografurile monahului Theodosie se întâlnesc în aproape toate imprimările de la Neamț până în anul 1856. Conform documentelor păstrate

asupra meniilor” încheiat la 1 ianuarie 1846 (Fig. 2). Cărțile în care sunt indicate pe luni sau zile, slujbele religioase au fost scoase cu cheltuiala monahul Teodosie: „11 Ghenar am primit de la păr(intele) Theodosie suma de 60 lei; Fevr(uarie) 3 a donat suma de 120 lei; 25 Februarie donează 11 lei; 2 Noemv(rie) figurează cu suma de 35 lei sau 20 parale”¹². Acest lucru atestă că apariția cărților din atelierul tipografic de la Mănăstirea Neamț a funcționat cu sprijinul lucrătorilor din tiparniță (Anexa 1).

Mineiele pentru cele douăsprezece luni conțin structura-standard cu textul de prefață, care debutează cu formula protocolară atribuită cititorului: *Cătră cetitori. Iubiților miei cetitori*¹³; *Cătră cetitori*¹⁴; *Înainte cuvântare cătră cetitori. Iubiților cetitori; La toată persoana, ce să va îndeletnici a ceti, dând cea întru H(risto)s îmbrățișare: Rog pre același Dătătoriu de Haruri, ai dărui toată fericirea; Înainte cuvântare cătră cetitori*¹⁵. Cartea este puntea de legătură dintre cititor și autor reușind să înglobeze o relație de prietenie și de înțelegere cu scuzele de rigoare: „Deci, nu ar fi greșit cineva nici ar fi stăut departe de adevăr, de ar fi numit Cărțile acestea, Raiu împodobit cu tot fealiul de pomi plini de frumoase și dulci și de viață făcătoare roduri, și înfrumșet cu nespuse flori mirositoare, de toată boala și neputința vindecătoare”¹⁶.

Formatul tipografic al corpusului de carte al *Mineiului lunii septembrie* (1845) indică categoria de public căreia i se adresează autorul. În perioada consacrată observăm că formatul cărții era realizat după standardul tipografic specific Mănăstirii Neamț: L = 39 cm; l = 25 cm. Acest fapt evidențiază dimensiunea mare al unui volum de cult din veacul al XIX-lea, fiind sprijinit pe pupitru anume pentru a fi citit în timpul slujbei ori păstrat într-un loc stabil. De regulă, cărțile publicate în format mare *in folio* sunt atribuite textelor cu caracter fundamental al autorității și puterii laice (prefață scrisă de mitropolit, staret, etc). Coroborate cu alte informații, distribuția formatelor în funcție de uz creionează o accesibilitate mai mare asupra acestui tip de exemplar și menținerea prețului ridicat.

Titlul prefeței este surmontat de un frontispiciu în xilogravură, cu simbolul ochiului atoatevăzător în triunghiul Treimii, încadrat într-un chenar cu elemente

în colecția bibliotecii Mănăstirii Neamț, aflăm că monahul Teodosie a fost „artist mare în zilele lui și că a murit la 10 octombrie 1857”. Apud. Ioan Ivan, *Tipografia de la Mănăstirea Neamțu*, în *MMS*, Anul XXXIV, nr. 3-4, 1958, p. 423. *Idem*, *Din istoricul tiparniței de la Mănăstirea Neamț*, în *MMS*, Anul XLV, nr. 7-9, p. 511. Gheorghe Racoveanu, *Gravura în lemn la Mănăstirea Neamțul*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1940, p. 18.

¹² SJAN Iași, *Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiuni Publice-Moldova*, dosar 99/1843, f. 32.

¹³ BMN, nr. inv. 1594, *Mineiul lunii August*, Mănăstirea Neamț, 1847, f. 1.

¹⁴ BCAMD Târgu Neamț, nr. inv. 11, *Mineiul lunii iunie*, Mănăstirea Neamț, 1846, f. 1; BCAMD Târgu Neamț, *Mineiul lunii iulie*, Mănăstirea Neamț, 1847, f. 1; BMN, nr. inv. 145, *Mineiul lunii noiembrie*, Mănăstirea Neamț, 1845, f. 1; BMN, nr. inv. 1591, *Mineiul lunii mai*, Mănăstirea Neamț, 1846, f. 1; BMN, nr. inv. 1590, *Mineiul lunii aprilie*, Mănăstirea Neamț, 1846, f. 1; BMN, nr. inv. 1589, *Mineiul lunii martie*, Mănăstirea Neamț, 1846, f. 1. BAMD Hândrești, nr. inv. 36/20, *Mineiul lunii octombrie*, Mănăstirea Neamț, 1846, f. 1.

¹⁵ BAMD Hândrești, nr. inv. 36/22, *Mineiul lunii decembrie*, Mănăstirea Neamț, 1846, f. 1.

¹⁶ BMN, nr. inv. 1594, *Mineiul lunii August*, Mănăstirea Neamț, 1847, f. 5.

fitomorfe. Tiparul este negru și roșu, pe hârtie tipografică mai specială și cu inițială D/D imprimată cu roșu. În repertoriul *Înainte cuvântare* din *Mineiul lunii septembrie* se disting câteva teme privitoare la reconstituirea trecutului cu secvențe inspirate din mitologia romană sau literatura consacrată (Fig. 3-4). Pornind de la semnificația lunii septembrie în calendarul iulian, autorul prezintă un scurt istoric al acestei perioade de timp reliefată atât în lumea Romei antice, la evrei și la greci, numind-o Boedromion. Din domeniul istoric vorbește în ansamblu despre primul conciliu ecumenic de la Niceea, convocat de împăratul Constantin cel Mare la 325¹⁷ și ciclul intitulat *indiction*, folosit în datarea documentelor medievale¹⁸.

Însuși faptul că folosește *cuvântul* drept o ancoră în promovarea actului divin, generează o viziune morală asupra universului: „cuvintele sfântului Ioan Damaschin, din care ne învățăm, că nu sfîntii au trebuință de cinstirea noastră”. Vorbele lui Neonil Buzilă subliniază nevoia de schimbare a societății prin lărgirea orizontului spiritual, oferind un mesaj bazat pe cuvântul scris în învățăturile și faptele celor 12 discipoli a lui Iisus. Editorul acordă prioritate distincției religioase, considerând că ființa umană are oportunitatea de a se înnoi „dezbrăcându-ne, după cuvântul Apostolului, de omul cel vechiu, prin pocăință și prin mărturisire curată, și să ne îmbrăcăm în cel nou, prin lucrarea faptelor bune”¹⁹.

Analiza prefeței nuanțează statul și rolul de agent al comunicării literare menținut de Neonil în cadrul atelierului tipografic. Așadar, arhimandritul și starețul Neonil se afirmă în calitate de prefațator și îngrijitor de ediție cu următoarea consemnare: „Al dragostei voastre fierbinte rugătoriu cătră Milostivul D(u)mnezeu pentru mântuirea voastră și doritoriu de tot binele Neonil, Arhimandrit și Stareț Sfîntelor Monastiri Neamțul și Secul, împreună cu tot Soborul”. Autorul este intermediarul între conținutul textului și cititor, pentru că el contribuie direct la difuzarea imprimatelor din punct de vedere comunicațional și material. În nota finală a prefeței sunt prezentate greutățile personalului tipografic și perceperea cărții în materialitatea ei: „Drept aceia iubiților primind această mică osteneală din partea aceștii frățimi adunate în Numele D(o)mnului, să nu socotiți că Interesul material o au povățuit spre a vio pune înainte precum să veade”.

De curând am descoperit o însemnare pe *Mineiul lunii septembrie*, redactată de starețul Neonil: *Aceste 12 minee s-au dăruit sfântului Schit Procovu de sfinția sa părintele Neonil, arhimandrit și stareț Sfîntelor Monastiri Neamțul și Secul. Iară cine va îndrăzni ale înstreina din acest schit, să fie sub neblagoslovenia maicii* (Fig. 5)²⁰. Însemnarea conține informații referitoare la preocupările arhimandritului în plan

¹⁷ Lucian Dîncă, *Conciliile ecumenice Niceea I, 325 & Constantinopol I, 381. Monografii*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2015, p. 6.

¹⁸ BMN, nr. inv. 4473, *Mineiul lunii septembrie*, Mănăstirea Neamț, 1845, f. 3.

¹⁹ *Ibidem*, f. 5-6.

²⁰ BMN, nr. inv. 4473, *Mineiul lunii septembrie*, Mănăstirea Neamț, 1845, f. 1-4 (Paginile numerotate chirilic).

cultural și știri despre dotarea edificiilor eparhiale cu un patrimoniu bibliofil provenit din tipografia mănăstirii.

Am considerat necesar să prezentăm în cadrul capitolului prefața întocmită de arhimandritul Neonil Buzilă (Anexa 2). Textul chirilic este transcris întocmai, cu păstrarea grafiei și ortografiei autorului. De asemenea, am respectat punctuația și am intervenit în text cu coborârea literelor suprascrise între parantezele rotunde.

Concluzii

În conținutul acestui capitol am dorit să prezint contribuția arhimandritului Neonil Buzilă la edificarea activității tipografice din incinta Mănăstirii Neamț. În urma studierii documentelor menționate în rândurile de mai sus putem spune că publicarea cărților românești a avut un rol desăvârșit în activitatea de distribuție și lecturare. Prin discursul prefațial, cititorului i se oferă libertatea și capacitatea de a-și alege propriul obiect de studiu. Toate acțiunile editoriale ale arhimandritului Neonil au fost încununate de cele peste 40 de ediții îngrijite sub patronajul său. În calitate de prefațator s-a implicat în publicarea unor cărți românești cu diverse tematici: *Minei* (12 volume); *Triodion* (1847); *Carte prea frumoasă numită Minunile Maicii Domnului* (1847); *Viața și petrecerea celui întru sfinți părintelui nostru Mitrofan cel Nou Episcopul Voronejului* (1848); *Ceaslov* (1850); *Apostol* (1851).

ANEXA 1

Izvod de bani ci am primit de la părintele starețu, pentru cheltuiala tipografiei asupra meniilor pe anul 1846 ghenar 1²¹.

Lei	Par.	Arătare	Luna
60	-	Am primit de la păr(intele) Theodosie	Ghenar 11
120	-	Am primit de la păr(intele) Theodosie	Fevr(uarie) 3
11	-	Am primit de la păr(intele) Theodosie	25
5	-	Am primit de la păr(intele) Cămărașu	-
60	-	Am primit de la păr(intele) starețu	Mar(tie) 4
15	24	Tot de la păr(intele) starețu	24
204	-	Am primit de la păr(intele) starețu	26
18	-	Tot de la păr(intele) starețu	Mai 5
100	-	Am primit de la păr(intele) starețu pentru bacșiși la părinți	19

²¹ SJAN Iași, *Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiuni Publice-Moldova*, dosar 99/1843, f. 32.

28	-	Am primit de la păr(intele) starețu	Iun(ie) 7
100	-	Tot de la păr(intele) starețu	11
108	-	Am de la păr(intele) starețu	Iulie 1-iu
55	-	Tot de la păr(intele) starețu	August 25
100	-	Am primit de la păr(intele) starețu	Octomvr(ie) 14
22	20	Tot de la păr(intele) starețu	27
35	20	Am primit de la păr(intele) Theofan	Noemv(rie) 2
248	20	Am primit de la păr(intele) starețu în 7	-
62	20	galbeni	Decemv(rie) 12
241		Am primit de la păr(intele) starețu din banii cărților	

Total: 1564 + 262 = 1857

ANEXA 2

CĂTRĂ CETITORI. IUBIȚILOR CETITORI²²

D(u)mnezeu au făcut pre lumea cea văzută toată și cea nevăzută, el este Minunat și Mărit prin cele văzute și prin ceale numai gândite: „Ceriurile spun Slava lui D(u)mnezeu și facerea Mâinilor lui vestește tăria. Pământurile și toate trupurile lumelor, făcute de dânsul, ființele simțitoare, crescătoare, și necrescătoare sânt marturi văzuți a Atotputearnicieii și a Înțelepciunii lui, că toate vădesc un scop, și scopul dovedeaște că nu întâmplarea ci o Înțelepciune prea Înaltă le-au produs din neființă întru ființă: ființa însă cea Înțelegătoare și hotărârea făcută în Sfatul cel mai nainte de veaci pentru dânsa, este o și mai vederată dovadă despre Mărirea lui D(u)mnezeu. Slugile ceale alese ale Iconomiei D(u)mnezești și a Legii Darului și a Adevărului, fiind încă și de o mai înaltă chemare decât cea Obștească acelor asemenea lor, D(u)mnezeu cu atâta se face mai Minunat întru dânsule, cu cât lucrarea Darului său este întrânsele mai nesupuse minței noastre, și cu cât ele sânt privite de mijloace a Sfatului său celui mai nainte de veaci, pentru aceasta au zis Prorocul: „Minunat este D(u)mnezeu întru

²² BMN, nr. inv. 4473, *Mineiul lunii septembrie*, Mănăstirea Neamț, 1845, f. 1-2.

sf(i)ntii săi ... ,, Și, Sf(i)ntilor celor din pământul lui minunate au făcut D(o)mnul toate Voile sale întru dânșii.

Biserica Mireasa aceuia ce au venit pentru împlinirea Sfatului celui veacnic, văzind Proslăvirea cu care D(u)mnezeu i-au Proslăvit, s-au minunat, și împreună cu lumea s-au spăimântat de vitejiile și de Înșuflețirea lor cea mai presus de om: Le-au rădicat acestea monumente nu precum sânt ceale a vitejilor lumii, s-au precum lumea rădică, ci precum Proslăvirea lor este mai presus de lume, de asemenea și ele sânt alcătuite mai pre sus de trup, adecă din Laude, Mărire, și din Rugăciune, Hrana cea sufletească carea duce în Viața veacilor. Planul lui de Arhitectură s-au socotit a fi cel mai potrivit duple lucrul Arhitectului celui veacnic, fiește carea Lună se poate socoti ca un Planit sau zodie și toate împreună fac un danț în tot anul înainte dacă nu împrejurul, ca să zicem așa, a Centrului înțelegătoriu. Și numărul Sinaxarilor (Viografiilor) și a sf(i)ntilor sânt acelea Stele D(u)hovnicești, ce vor luci pre Ceriul Bisericii până în veac: Căci așa fealiu este Monumentul Creștinătății și a celor ce se nevoiesc a plăcea lui D(u)mnezeu.

Iubiților Cetitori, aceste Cărți a rânduialelor Bisericești de preste an, D(u)mnezești și Stăpânești, a vitejilor Mucenici și a tuturor sf(i)ntilor și Plăcuților lui D(u)mnezeu, fiind foarte rari și cu greu de a se găsi în limba noastră, numai puțin văzind și râvna sufletelor Creștine ce le căuta, și care era deprinse de o sf(ă)ntă evlavie a și le căpăta de la această sf(ă)ntă Monastire: M-am apucat prin Ajutoriu lui D(u)mnezeu ca să le tipăresc și a doao oară în Tipografia aceștii Monastiri: Precum s-au publicat în anul trecut. Dar fiind că în întâia Tipărire de aicea, s-au fost lăsat Sinaxarele și multe rânduiele de ale sf(i)ntilor s-au fost strămutat din rânduiala Originalului Grecesc, din care pricină nu puțină Hasmodie se întâmpla, mai cu samă pe la Bisericile unde se obicnuie limba Grecească să se cânte la vreunul din horuri, precum și pentru scoaterea Sinaxarelor urmând câteva nemulțemire la cea mai mare parte a Clirosului și a Credincioșilor: Și totodată văzând că au ieșit la Lumină și o ediție Grecească din nou îndreptată și în orânduită duple ceale mai adevărate Originale și Tipice prin Centrala Epitropie Bisericească a sf(i)ntei marei Biserici a Răsăritului, tipărite în Constantinopol în anul 1843 am rugat pre Stăpânirea Bisericească și Politicească, și mi-au învoit și a doaa tipărire îndreptată însă pre cât s-au putut duple rânduiala arătatei ediții Grecești. Adecă adăogându-se Sinaxarele ce era lipsă, precum și Irmoasele Canoanelor din fiește carea zi s-au pus de față, spre mai multă ușurință Cetitorilor de și în original nu sânt față și altele ...

Drept aceia iubiților primind această mică osteneală din partea aceștii frățimi adunate în Numele D(o)mnului, să nu socotiți că Interesul material o au povățuit spre a vio pune înainte precum să veade: Ci râvna Casei D(o)mnului, Slava Plăcuților lui, mântuirea sufletelor, și Mărirea neamului Românesc, de care Îndurese Milostivul D(u)mnezeu a ne învrednici, prin Rugăciunile și Solirile pururea fecioarei și ale tuturor sf(i)ntilor, Amin. Al dragostei voastre fierbinte rugătoriu cătră Milostivul D(u)mnezeu pentru mântuirea voastră și doritoriu de tot binele. Neonil Arhimandrit și Stareț Sf(i)ntelor Monastiri Neamțul și Secul, împreună cu tot Soborul.

Lista Figurilor

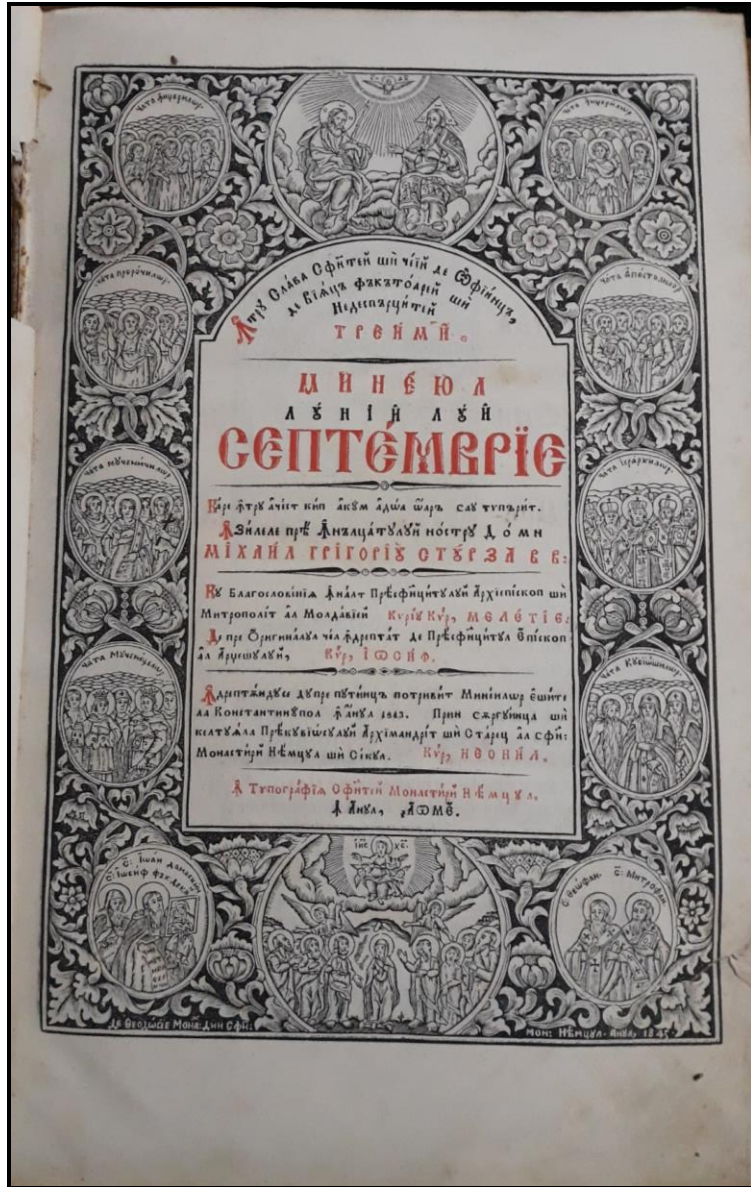

Fig. 1. Foaia de titlu a Mineiului luni septembrie. BMN, nr. inv. 4473, Mineiul lunii septembrie, Mănăstirea Neamț, 1845, foaia de titlu.

/360d de dăruire în a capimău de ha aspră de Ciampuz, cu
 Resursa unioară în a apă meară în anul 1846.

№	cap	apă meară	1846
50		am apimău de ha aspră - Ordoiciv	24
120		am apimău de ha aspră - Ordoiciv	25
11		am apimău de ha aspră - Ordoiciv	25
5		am apimău de ha aspră - Ciampuz	4
60		am apimău de ha aspră - Ciampuz	4
15	24	am de ha aspră - Ciampuz	24
20	1	am apimău de ha aspră - Ciampuz	26
18		am de ha aspră - Ciampuz	5
100		am apimău de ha aspră - Ciampuz și de ha aspră	19
28		am apimău de ha aspră - Ciampuz	7
100		am de ha aspră - Ciampuz	11
108		am apimău de ha aspră - Ciampuz	10 = 1
55		am de ha aspră - Ciampuz	25
100		am apimău de ha aspră - Ciampuz	14
32	20	am de ha aspră - Ciampuz	27
25	20	am apimău de ha aspră - Ordoiciv	2
248	20	am apimău de ha aspră - Ciampuz și de ha aspră	12
62		am de ha aspră - Ciampuz	12
241	20	am apimău de ha aspră - Ciampuz și de ha aspră	12
1594	21		
262	21	în Cărmănaș - apă meară	
1857	5		

Fig. 2. Registrul financiar privind cheltuielile centrului tipografic de la Neamț asupra imprimării mineilor în anul 1846. Apud. SJAN Iași, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiuni Publice-Moldova, dosar 99/1843, f. 32.

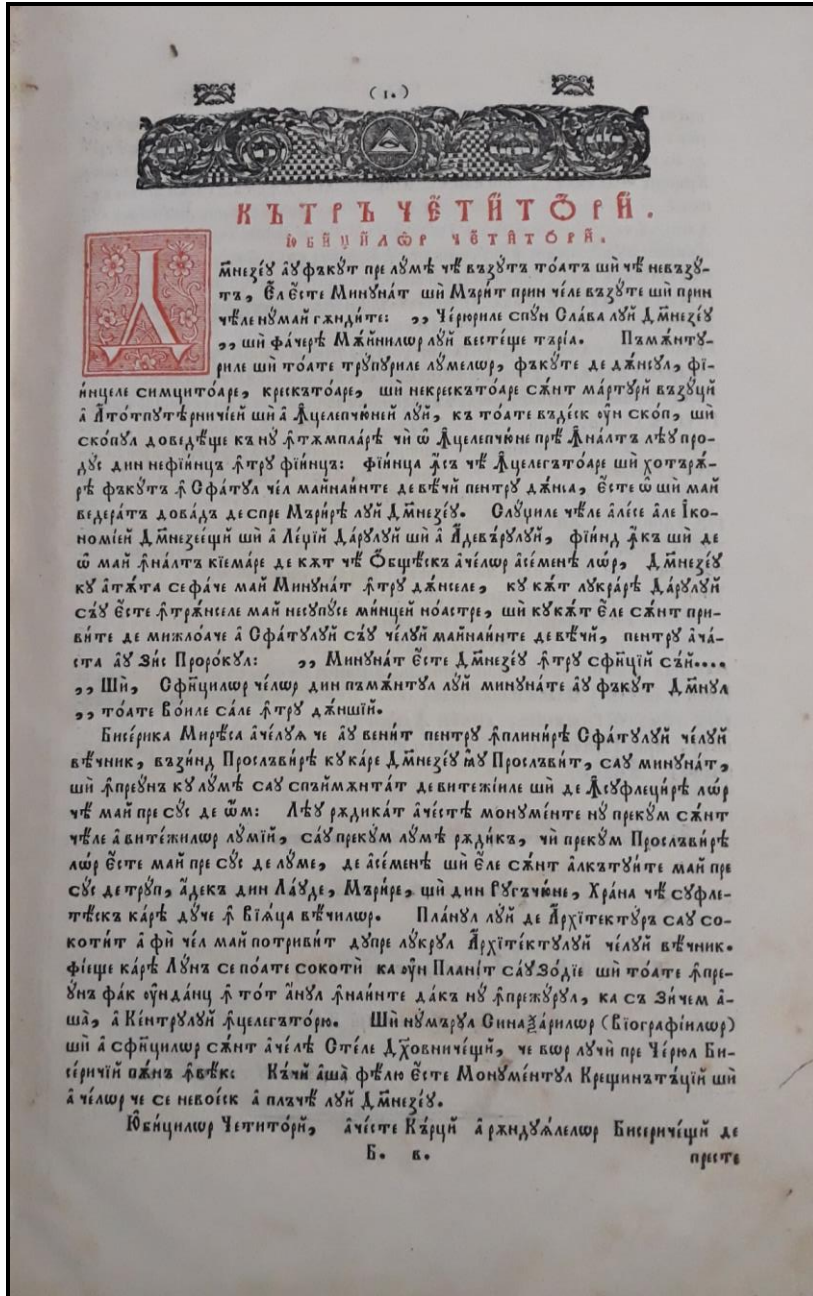

Fig. 3. Prefață redactată de arhimandritul și starețul Neonil Buzilă în Mineiul luni septembrie. BMN, nr. inv. 4473, Mineiul lunii septembrie, Mănăstirea Neamț, 1845, f. 1.

престѣ анъ, дѣмнезѣиши шѣ Отца жнѣиши, а вѣнѣиши Мъченичѣи шѣ а тѣхъ
 рѣшѣ сѣицилар шѣ Пазвцилар лѣи дѣмнезѣи, фѣици фѣарте рѣиши кѣ грѣш
 де аѣ гвѣи фѣ анмѣа нѣастрѣ, нѣмаи пѣцин вѣзѣнѣи шѣ рѣвна сѣфлетелар
 Крѣцине че ле кѣвѣтѣ, шѣ кѣре бѣрѣ депрѣне де ѡ сѣици тѣ еѣвалѣе ашиле ка-
 пѣтѣ дѣла аѣаѣтѣ сѣици Мѣнастире: Мѣа анѣкѣт прин дѣжѣторѣ лѣи
 дѣмнезѣи ка сѣ ле тѣвѣрѣк шѣ аѣоѣа шѣрѣ фѣ Тѣпографѣа аѣици Мѣнастири:
 Прѣвѣм сѣлѣ пѣанкѣт фѣ анѣлѣ тѣрѣвѣтѣ. дѣр фѣици кѣ фѣ фѣтѣа Тѣвѣрѣ де аѣ-
 чѣѣ, сѣлѣ фѣоѣт лѣицитѣ Оѣнаѣрѣле шѣ мѣлѣтѣ рѣжѣдѣле де аѣле сѣицилар сѣлѣ фѣоѣт
 стѣрѣ мѣтѣтѣ дѣн рѣжѣдѣлѣа Оѣригѣналѣлѣи Грѣчѣскѣ, дѣн кѣре прицинѣа нѣ пѣцинѣа
 Хѣсѣмѣоѣе сѣ фѣтѣмѣлѣа, мѣа кѣ сѣмѣа пѣ ле Бѣсѣричѣле оѣнѣ сѣ ѡвѣнѣи аѣмѣа
 Грѣчѣскѣ сѣзѣе кѣжѣтѣ ле вѣрѣ оѣнѣлѣ дѣн хѣрѣвѣрѣ, прѣвѣм шѣ пѣнѣтрѣлѣ сѣоѣатѣрѣ Оѣ-
 наѣрѣлѣшѣ оѣрѣжѣдѣ кѣжѣтѣ вѣа нѣмѣлѣцѣмѣи рѣ ле чѣѣ мѣа мѣре пѣрѣтѣ а Кѣлѣроѣлѣи шѣ
 а Крѣдѣнѣошѣлар: Шѣ тѣоѣт ѡ дѣтѣа вѣзѣнѣа кѣ аѣ ѡшѣи тѣ ле лѣмѣнѣа шѣ ѡ еѣдѣнѣе
 Грѣчѣскѣ дѣн нѣлѣ фѣ дѣрѣтѣтѣ шѣ фѣ ѡрѣжѣдѣи тѣа дѣвѣрѣ чѣѣ ле мѣа аѣ дѣвѣрѣтѣ Оѣри-
 гѣналѣе шѣ Тѣпѣче прин Кѣнѣтрѣла еѣпѣтѣрѣоѣе Бѣсѣричѣскѣа а сѣфѣтѣи мѣрѣи Бѣсѣ-
 рѣици а Рѣвѣрѣтѣлѣи, тѣвѣрѣтѣ фѣ Кѣнѣстѣнтѣнѣполѣ фѣ анѣлѣ 1943. аѣм рѣгѣтѣ прѣ
 Отѣапѣжѣнѣрѣ Бѣсѣричѣскѣа шѣ Пѣлитѣчѣскѣа, шѣ мѣлѣлѣ фѣоѣнѣтѣ шѣ аѣоѣлѣ тѣвѣрѣ-
 рѣрѣ фѣ дѣрѣтѣтѣа фѣ сѣ прѣ кѣтѣ сѣлѣ пѣтѣлѣтѣ дѣвѣрѣ рѣжѣдѣлѣа аѣ рѣтѣтѣи еѣдѣици Грѣ-
 чѣиши. Аѣ дѣкѣ аѣдѣшѣ жѣдѣлѣе Оѣнаѣрѣле че бѣрѣ лѣиѣѣа, прѣвѣм шѣ Иѣрѣоѣеѣе Кѣ-
 нѣоѣнѣлар дѣн фѣеѣче кѣрѣѣ Зѣи сѣлѣ пѣе де фѣѣѣа, сѣрѣ мѣа мѣлѣтѣа оѣшѣрѣнѣѣа
 Чѣтѣнѣторѣлар де шѣ фѣ ѡрѣгѣналѣ нѣ сѣжѣтѣ фѣѣѣа шѣ аѣлѣтѣе....
 дѣрѣпѣтѣ аѣѣе ѡвѣицилар принѣмѣнѣа аѣаѣтѣа мѣка ѡѣтѣнѣлѣз дѣн пѣрѣтѣѣ аѣѣ-
 шѣи фѣрѣѣици мѣ аѣдѣнѣтѣе фѣ Нѣмѣле дѣмнѣлѣи, сѣ нѣ сѣоѣкѣтѣици кѣ Иѣтерѣѣѣа
 мѣтѣрѣлѣ ѡ аѣ повѣѣѣѣѣтѣ сѣрѣ аѣ вѣо пѣне фѣнѣици прѣвѣм сѣзѣ вѣѣе: Чѣи рѣвѣна
 Кѣѣи дѣмнѣлѣи, Оѣлѣва Пѣзѣвѣцилар лѣи, мѣжѣтѣѣиѣѣ сѣфлетелар, шѣ Мѣ-
 рѣрѣѣ нѣмѣлѣи Гѣмѣжѣнѣкѣ, де кѣре аѣдѣрѣе Мѣлоѣтѣнѣлѣ дѣмнезѣи а ѣне фѣвѣрѣдѣ-
 нѣиши, прин Рѣѣгѣѣѣнѣле шѣ Оѣдѣриле пѣрѣрѣѣ фѣѣоѣрѣи шѣ аѣле тѣхъѣрѣѣ сѣфѣ-
 цилар, дѣмнѣ.

Аѣ дѣрѣгѣоѣтѣи ѡѣаѣтѣе фѣѣрѣѣнѣтѣ рѣѣгѣтѣоѣо кѣтѣрѣ Мѣлоѣтѣнѣлѣ дѣмнезѣи
 пѣнѣтрѣлѣ мѣжѣтѣѣиѣѣ ѡѣаѣтѣа шѣ дѣрѣнѣторѣо де тѣоѣтѣ бѣнѣле.

Н В О Н Ї Л Аѣрѣхѣмѣндрѣитѣ шѣ Отѣрѣецѣ

Оѣфѣтѣлар Мѣнастири Нѣѣмѣлѣ шѣ Оѣѣлѣ,

фѣрѣѣнѣа кѣ тѣоѣтѣ Оѣоѣрѣлѣ.

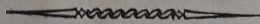

Fig. 4. Prefață redactată de arhimandritul și starețul Neonil Buzilă în Mineiul luni septembrie. BMN, nr. inv. 4473, Mineiul lunii septembrie, Mănăstirea Neamț, 1845, f. 2.

Fig. 5. Însemnare pe Mineiul lunii septembrie redactată în chirilică. BMN, nr. inv. 4473, Mineiul lunii septembrie, Mănăstirea Neamț, 1845, f. 1 (Paginile numerotate chirilic).

ABREVIERI

BAMD Hândrești - Biserica „Adormirea Maicii Domnului” Hândrești, jud. Iași.
BCAMD Târgu Neamț - Biblioteca Catedralei „Adormirea Maicii Domnului” Târgu Neamț.
BMN - Biblioteca Mănăstirii Neamț.
BOR - Biserica Ortodoxă Română.
MMS - Mitropolia Moldovei și Sucevei.
SJAN Iași - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași.

Bibliografie selectivă

Izvoare documentare inedite

BAMD Hândrești, nr. inv. 36/22, Mineiul lunii decembrie, Mănăstirea Neamț, 1846.
BAMD Hândrești, nr. inv. 36/20, Mineiul lunii octombrie, Mănăstirea Neamț, 1846.
BCAMD Târgu Neamț, Mineiul lunii iulie, Mănăstirea Neamț, 1847.
BCAMD Târgu Neamț, nr. inv. 11, Mineiul lunii iunie, Mănăstirea Neamț, 1846.
BMN, nr. inv. 1590, Mineiul lunii aprilie, Mănăstirea Neamț, 1846.
BMN, nr. inv. 1594, Mineiul lunii august, Mănăstirea Neamț, 1847.
BMN, nr. inv. 1591, Mineiul lunii mai, Mănăstirea Neamț, 1846.
BMN, nr. inv. 1589, Mineiul lunii martie, Mănăstirea Neamț, 1846.
BMN, nr. inv. 145, Mineiul lunii noiembrie, Mănăstirea Neamț, 1845.
BMN, nr. inv. 4473, Mineiul lunii septembrie, Mănăstirea Neamț, 1845.
SJAN Iași, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiuni Publice-Moldova, dosar 99/1843.

Lucrări, studii și articole

Barbu, D., *Loisir et pouvoir. Le temps de la lecture dans les Pays Roumains au XVIII-e siècle*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, XXVIII, nr. 1-4, 1990.
Buzescu, N., *Proloage la Pidalionul tipărit la Mănăstirea Neamțu*, în *BOR*, Anul XVIII, nr. 1-2, 1980.
Cornea, P., *Introducere în teoria lecturii*, Editura Polirom, București, Ed. a II-a, Iași, 1998.
Dîncă, L., *Conciliile ecumenice Niceea I, 325 & Constantinopol I, 381. Monografii*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2015.
Duțu, A., *Reconsiderarea literaturii „vechi”*, în *Istoriografia literară românească*, Editura Minerva, București, 1984.
Ivan, I., *Tipografia de la Mănăstirea Neamțu*, în *MMS*, Anul XXXIV, nr. 3-4, 1958.
Idem, *Din istoricul tiparității de la Mănăstirea Neamț*, în *MMS*, Anul XLV, nr. 7-9.
Racoveanu, G., *Gravura în lemn la Mănăstirea Neamțul*, *Fundația Regală pentru Literatură și Artă*, București, 1940.
Sauciuc, B., *Mănăstirea Neamț vatră de spiritualitate și cultură românească*, Vol. I, Editura Doxologia, Iași, 2017.
Ștrempel, G., *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959.
Vasilescu, M., *Iubite cetitorule. Lectură, public și comunicare în cultura română veche*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001.
Idem, *Stereotipii de lectură în predosloviile cărților vechi*, în *Analele Universității București. Limba și literatura romană*, XLI=XLII, 1992-1993.

Idem, Stereotipii de lectură în predosloviile cărților vechi, în *Analele Universității București. Limba și literatura română*, XLI=XLII, 1992-1993.

**TEODOR BĂLAN ȘI COLECȚIILE SPECIALE ALE
UNIVERSITĂȚII „ȘTEFAN CEL MARE” DIN SUCEAVA (II)**

*

**TEODOR BĂLAN AND SPECIAL COLLECTIONS OF
"STEFAN CEL MARE" UNIVERSITY OF SUCEAVA (II)**

*

**TEODOR BĂLAN ET LES COLLECTIONS ESPÉCIALES DE
L' UNIVÉRSITÉ «STEFAN CEL MARE» DE SUCEAVA (II)**

drd. Roxana-Melania CORNILĂ (LEUCIUC)¹

***Rezumat:** Teodor Bălan (1985-1972) nu mai are nevoie de nicio prezentare. Deși numele, activitatea lui sunt reluate prin diferite studii, articole, cărți, de fiecare dată cuvintele așternute de autori lasă o cu totul altă amprentă în memoria noastră. Teodor Bălan a gândit și lucrat în „domeniul Bucovinei” până în ultima clipă a vieții sale, fără întreruperi, cu o pasiune fidelă. Devotamentul pentru acest colț al României, Bucovina, l-a determinat să dea oarecum uitării amărăciunea de zi cu zi, în serviciul unei cauze nobile, aceea de a ne lăsa nouă moștenire „valori” arhivistice, istorice, bibliofile. Domeniile majore în care Teodor Bălan și-a desfășurat activitatea, arhivistică și istorie, au fost „harta sufletului său”. Arhivistica și istoria, două instanțe ale „fenomenului Bălan” ne transpun în reprezentări ale unei realități care astăzi se dovedește a fi una științifică.*

Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava găzduiește donația Profesorului Teodor Bălan, în care viețuiesc și cărți cu dedicație autografă adresate eruditului bucovinean.

***Cuvinte cheie:** arhivistică, istorie, Bucovina, dedicație autografă, donație, universitate*

*

***Abstract:** Teodor Bălan (1985-1972) needs no introduction. Although his name and activity are always repeated through different studies, articles, books, each time the words used by the authors leave a completely different imprint on our memory. Teodor Bălan thought and worked in the "domain of Bucovina" until the last moment of his life, without interruption, with a faithful passion. His devotion to this corner of Romania, Bucovina, led him to somehow forget the bitterness of everyday life, in the service of a noble cause, that of leaving us archival, historical bibliophile "values", as a legacy. The major fields in which Teodor Bălan carried out his activity, archival and history, were "the map of his soul". Archiving and history, two instances of the "Bălan phenomenon" transpose us into representations of a reality that today turns out to be a scientific one.*

The library of the "Ștefan cel Mare" University in Suceava houses the donation of Professor Teodor Bălan, where there are also books with autograph dedication addressed to the Bucovinian erudite.

***Keywords:** archives, history, Bukovina, autograph dedication, donation, university*

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane.
leuciumelania78@gmail.com

Sommaire: Teodor Bălan (1985-1972) n'a plus besoin d'être présenté. Bien que son nom et son activité soient toujours répétés à travers différentes études, articles, livres, à chaque fois les mots utilisés par les auteurs laissent une empreinte complètement différente dans notre mémoire. Teodor Bălan a pensé et travaillé dans «le domaine de Bucovine» jusqu'au dernier moment de sa vie, sans interruption, avec une passion fidèle. Son dévouement à ce coin de Roumanie, la Bucovine, l'a amené à oublier en quelque sorte l'amertume du quotidien, au service d'une noble cause, celle de nous laisser en héritage des «valeurs» archivistiques, historique, bibliophiles. Les principaux domaines dans lesquels Teodor Bălan a exercé son activité, archivistique et historique, étaient «la carte de son âme». Archivage et histoire, deux instances du «phénomène Bălan» nous transposent dans les représentations d'une réalité qui s'avère aujourd'hui scientifique.

La bibliothèque de l'Université «Ștefan cel Mare» de Suceava abrite la donation du Professeur Teodor Bălan, où se trouvent également des livres avec dédicace autographe adressés à l'érudit bucovinien.

Mots clés: archives, histoire, Bucovine, dédicace autographe, donation, université

În continuarea articolului publicat în numărul precedent², dorim să facem o incursiune în lumea cărților care au înscris dedicații autografe, incluse în donația Profesorului Teodor Bălan, pe care acesta a făcut-o universității din inima Bucovinei în anul 1971³.

Ce poate fi o dedicație, ce ar putea avea atât de special? Sunt gânduri scrise care comunică un mesaj, uneori direct, alteori codat, o verigă în lanțul istoriei, a subiectului pe care cartea o prezintă, o fremătare poate de-o secundă a autorului îndreptată către destinatarul dedicației, toate acestea având ca finalitate îndemnul la a reflecta. Ca și o regulă contemporană a dedicațiilor pe care am remarcat-o, acestea sunt scrise mai mic decât corpus-ul textului propriu-zis, iar pe verso, pagina – în general pagina rămâne albă. Comun dedicațiilor autografe prezentate mai jos, au ca și numitor comun faptul că sunt scrise în fâșia liberă a foii, fie în partea de sus, fie în partea de jos. Unele sunt, să spunem așa, complexe, deoarece conțin și semnătura autorului, data, locația, furnizând informații precise, atribuind astfel dedicației autografe o notă științifică.

Investigația noastră se rezumă în a selecta din lista donației la care s-a făcut referire mai sus⁴, autori născuți în Bucovina, ale căror cărți includ dedicații autografe adresate lui Teodor Bălan. Remarcăm că sunt dedicații exprimate prin cuvinte simple, prin care se transmit recunoștința, omagiul, dar cred că aspectul relevant este acela al percepției autorilor față de *harnicul cercetător al Bucovinei*⁵, care la rându-i, tocmai prin donația sa, ne-a invitat la o întâlnire cu alți bucovineni de mare clasă și de marcă.

² Roxana-Melania Cornilă (Leuciuc), *Teodor Bălan și colecțiile speciale ale Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava*, în *Analele Liceului „Vasile Conta” Târgu-Neamț*, vol. IV, nr. 2, 2022, pp. 287-329.

³ *Ibidem*.

⁴ Cf. supra nota 3.

⁵ Sintagma a fost atribuită lui Teodor Bălan de către Sever Zotta, a se vedea Anexe-Foto 13.

ALEXANDRU BOCĂNEȚU – istoric

S-a născut la Stupca, Suceava, în 1889. Membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română și al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, ne-a lăsat studii privind istoria, cultura Bucovinei, articole, monografii, recenzii. A activat și în calitate de cadru didactic, fiind profesor de istorie la Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava, în perioada 1944-1946⁶.

Bocănețu, Alexandru, *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, ediția a 2-a, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1933, 107 p.

*D-Sale D-lui Teodor Balan, Directorul bibliotecii universității Cernăuți. Al. Bocănețu*⁷

RUDOLF GASSAUER – istoric, numismat

S-a născut la Suceava, în 1885. A întreprins cercetări arheologice la Cetatea Șcheia, Cetatea de Scaun a Sucevei, la unele monumente istorico-religioase din Suceava, Burdujeni, Putna, Dragomirna. A îmbogățit colecțiile de arheologie și de numismatică ale Muzeului de Istorie din Suceava⁸. De asemenea, a fost și cadru didactic al Liceului Ștefan cel Mare din Suceava, în intervalul 1909-1940, membru corespondent al Societății Numismatice Române⁹.

Gassauer, Rudolf, *Contribuțiuni la istoria Sucevii și a împrejurimei*, Atelierele grafice Hermann Beiner, Suceava, 1927, VI, 64 p., [1] fasc.

*Meinem kollegen T. Balan in Dankbarkeit Gassauer*¹⁰

NICOLAI GRĂMADĂ – istoric

S-a născut la Zaharești, Suceava, în 1892. A fost membru al Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina, membru al Școlii Române din Roma. Preocupările lui nu s-au limitat doar pentru domeniul istoriei, ci s-au extins în domeniile diplomatiei, sigiliografiei medievale, heraldicii paleografiei chirilice și latine. În perioada 1941-1944, a îndeplinit funcția de Director al Muzeului Bucovinei din Cernăuți¹¹. A fost numit de Aurelian Sacerdoțeanu director, cu delegație, al Arhivelor Statului Suceava, funcție pe care a deținut-o în perioada 1 mai 1947 și 1 septembrie 1948¹².

⁶ Emil Satco, Alis Niculică, *Bocănețu, Alexandru* în *Enciclopedia Bucovinei. Personalități, localități, societăți, presă, instituții*, vol. I (A-F), Suceava, Editura, Karl A. Romstorfer, p. 231.

⁷ Anexe-Foto 1.

⁸ Astăzi Muzeul Național al Bucovinei.

⁹ *Gassauer, Rudolf*, în *Enciclopedia*, *op. cit.*, vol. II (G-O), p. 17.

¹⁰ Anexe-Foto 2, [Colegului meu T. Balan în semna de recunoștință].

¹¹ Emil Satco, Alis Niculică, *Grămadă, Nicolai*, în *Enciclopedia* *op. cit.*, vol. II (G-O), p. 87.

¹² Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, *Fond personal Nicolai Grămadă*, p. 3, în https://arhivelenationale.ro/site/download/arhive_judetene/suceava/Gramada-Nicolai-fond-personal-1896-1960.pdf, accesat 17 martie 2023.

Grămadă, Nicolai, *Contribuții la istoria cărții și a scrisului în evul mediu*, extras din „Codrul Cosminului” IV, 1927, Buletinul Institutului de Istorie și Limbă dela Universitatea din Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1928, pp. 35-176.

*Domnului prof. Dr. Teodor Balan – omagiu – NGrămadă. Cernăuți, 1928*¹³.

Idem, *Din domeniul scriiturii: istoria culturii și scriitura, diverse teorii relative la originea alfabetului*, extras din „Codrul Cosminului” VI 1929, Buletinul Institutului de Istorie și Limbă dela Universitatea din Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1929, 22 p.

*Domnului prof. dr. T. Balan – omagiu – NGrămadă. Cernăuți, 1929*¹⁴.

Idem, *Cancelaria domnească în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat*, extras din „Codrul Cosminului” IX, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1935, pp. 131-232.

*Domnului Dr. T. Balan – omagiu – NGrămadă*¹⁵.

Idem, *Vechile peceți bisericești bucovinene*, extras din revista teolog. „Candela”, anul L, 1939, Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1939, 89 p.

*Domnului Dr. T. Balan – omagiu – NGrămadă. Cernăuți, 1939*¹⁶.

ALOIS GRIGOROVICI – istoric, filolog

S-a născut la Suceava, în anul 1902. Membru corespondent al Institutului de Istorie de pe lângă Universitatea din Cernăuți (1937-1940), Membru al Societății pentru Cultură și Literatură Română din Bucovina, membru fondator (1949), vicepreședinte al Filialei București (1949-1953) și membru în Comitetul de conducere (1953-1957) al Societății de Științe Istorice din România, cercetător științific la Institutul de Istorie al Academiei Române. A desfășurat o activitate didactică bogată, amintim aici doar instituțiile de învățământ din arealul Bucovinei: Liceul Ștefan cel Mare din Suceava (1914-1922), Seminarul Pedagogic Universitatea din Cernăuți (1937-1940), Școala Normală de Băieți (1937-1940), unde a ocupat și funcția de director (1942-1945), Liceul Comercial și Teoretic de Băieți din Suceava (1945-1947)¹⁷.

Grigorovici, Alois, *Răpirea Bucovinei și politica Franței*, extras din Buletinul „Codrul Cosminului” X-XI, 1939, Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1939, pp. 413-452.

*Istoricului bucovinean d-lui prof. Dr. T. Balan, în semn de omagiu, Al. Grigorovici.*¹⁸

¹³ Anexe-Foto 3.

¹⁴ Anexe-Foto 4.

¹⁵ Anexe-Foto 5.

¹⁶ Anexe-Foto 6.

¹⁷ Emil Satco, Alis Niculică, *Grigorovici, Alois*, în *Enciclopedia op. cit.*, vol. II (G-O), p. 103.

¹⁸ Anexe-Foto 7.

TRAIAN LARIONESCU – genealog, heraldist

S-a născut la Rădăuți, în 1905. A realizat genealogii ale unor familii de bucovineni, a studiat blazoanele boierilor Moldovei din secolele al XIV-lea și al XV-lea. De remarcat activitatea desfășurată în plan internațional, fiind membru al Societății de Științe Heraldico-Genealogice *Adler* din Viena, membru corespondent al Academiei Internaționale de Heraldică din Geneva, al Institutelor de istorie din Varșovia și Liège. A participat la conferințe internaționale de genealogie și heraldică din Viena (1970), Liège (1972), München (1974), Londra (1976), Madrid (1978). A fost membru fondator (1943) secretar al primei Societăți de genealogie din țară – *Centrul Genealogic Român* și al revistei *Arhiva genealogică română*. Opera sa, în manuscris, se găsește la Arhivele Naționale din București¹⁹.

Larionescu, Traian, *Familii vechi bucovinene*, Tipografia Ministerului de Războiu, București, 1944, 15 p.

*Dlui Prof. Teodor Balan, distins omagiu. Traian Larionescu 22 [indescifrabil] 1957*²⁰

LECA MORARIU – filolog, lingvist, istoric, critic literar, etnolog, folclorist, muzicolog

S-a născut la Cernăuți, în 1888. A fost filolog, lingvist, istoric și critic literar, etnolog, folclorist, muzicolog. Considera folclorul ca o disciplină de sine stătătoare, punând în evidență relația dintre acesta și creația cultă. A susținut cultura românească în Bucovina, preocupându-se de bunul mers al unor instituții pe care le-a și coordonat: Societatea muzicală *Armonia*, Teatrul Național. Activitatea muzicală nu a implicat doar interpretare – era cunoscător al multor instrumente muzicale –, ci și scrierea de cronici muzicale, realizarea unor spectacole rafinate²¹.

Morariu, Leca, *Războiul Troadei*, Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1923, 107 p.

*Dlui T. Balan omagiu L.M.*²²

GEORGE ONCIUL – muzicolog, compozitor

S-a născut la Cernăuți, în 1904. Îl găsim o perioadă ca profesor la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cernăuți (1930-1940), iar între 1941 și 1946 la Lörrach – profesor de muzică. Între 1944 și 1946 a fost directorul Kärtner Muzikschulwerk²³.

¹⁹ Emil Satco, Alis Niculică, *Larionescu, Traian*, în *Enciclopedia op. cit.*, vol. II (G-O), pp. 363-364.

²⁰ Anexe-Foto 8.

²¹ Emil Satco, Alis Niculică, *Morariu, Leca*, în *Enciclopedia op. cit.*, vol. II (G-O), pp. 588-589.

²² Anexe-Foto 9.

²³ Emil Satco, Alis Niculică, *Onciul, George*, în *Enciclopedia op. cit.*, vol. II (G-O), p. 738.

Onciul, George, *Colinda*, Tipografia „Bucovina”, București, 1934, 56 p.
D-lui Prof. univ. dr. Th. Bălan cu toată stima și considerațiunea George Onciul²⁴

ALEXE PROCOPOVICI – filolog, lingvist

S-a născut în 1884 la Cernăuți. A activat în plan didactic și politic, fiind deputat de Câmpulung din partea Partidului Liberal-Georgist (1933). S-a implicat mult în acțiunile întreprinse de cernăuțeni înaintea Unirii, în octombrie-noiembrie 1918. A studiat începuturile scrisului în limba română și literatura veche românească, a fost colaborator la elaborarea *Dicționarului Enciclopedic* al Academiei Române²⁵.

Procopovici, Alexe, *Luptele naționale din celălalt veac: Bucovina care a fost și care va să fie*, extras din „Transilvania”, Anul 73, nr. 12, Tipografia „Dacia Traiană”, Sibiu, 1942, 12 p.

*Domnului și doamnei T. Balan omagiu și prietenie Al P*²⁶

SIMEON RELI – teolog, cadru universitar

S-a născut în 1882 la Pătrăuți, Storjineț. A scris sinteze cu privire la istoria Bisericii, a unor orașe și monumente din Bucovina și Maramureș. Deși teolog, s-a preocupat de arhivele Bucovinei, fiind promotorul unei școli de arhivistică în Bucovina, utilizând material inedit din arhivele Imperiului Habsburgic. O perioadă, a ocupat și funcția de Director al Arhivelor Statului din Cernăuți²⁷.

Reli, Simeon, *Lupta românilor din Suceava cu stapânirea austriacă pentru conservarea monumentelor religioase istorice din acest oraș în anii 1791-1794*, Cartea Românească, Cluj, 1931, 12 p.

*Dlui Profesor T. Balan în semn de dragoste colegială și prietenească. Autorul: 2/I 1932*²⁸

SEVER ZOTTA – istoric, genealogist

S-a născut la Chisălău, Coțmani, în 1874. Se înrudește cu familia Hurmuzaki prin mama sa. În 1921, a fondat împreună cu Gh. Ghibănescu Societatea de Istorie și Arheologie. A condus timp de 22 de ani Arhivele Statului din Iași (1912-1934), a fost cel care a fondat revista *Arhiva genealogică* (1912-1913). Un moment trist al vieții sale a fost în 1940, când nu a părăsit Cernăuțiul după ultimatumul sovieticilor, fiindcă nu a reușit să evacueze biblioteca, documentele și manuscrisele sale. A fost deportat în Urali în 1941, unde a și murit – 1943.

²⁴ Anexe-Foto 10.

²⁵ Emil Satco, Alis Niculică, *Procopovici, Alexe*, în *Enciclopedia op. cit.*, vol. III (P-Z), p. 203.

²⁶ Anexe-Foto 11.

²⁷ Emil Satco, Alis Niculică, *Reli, Simeon*, în *Enciclopedia op. cit.*, vol. III (P-Z), p. 259.

²⁸ Anexe-Foto 12.

Zotta, Sever, *O mănăstire dispărută*, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1924, 34 p.
Harnicului cercetător al trecutului scumpei mele Bucovine, Sever Zotta, Iași Feb. 1925²⁹

Idem, *Paul Gore*, Tipografia Eparhială, „Cartea Românească” Chișinău, 1928, XXVI p.

*D-Sale D-lui T. Bălan omagiu din partea autorului*³⁰.

Idem, *Despre neamul Cantemireștilor*, Institutul de Arte Grafice „Viața Românească”, Iași, 1931, 50 p.

*D-Sale Domnului T. Bălan omagiu August 1931 Zotta*³¹

Bibliografie selectivă

I. Instrumente de lucru

Satco, Emil, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I (A-F), II (G-O), III (P-Z), Suceava, Editura Karl A. Romstorfer, 2018.

Registrul-inventar „Monografii” nr. 15 (48281-51675), Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Compartimentul *Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor*. *Indexare-catalogare*.

Registrul-inventar „Publicații Periodice și Seriale” (RI 2P 3166-6560), Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Compartimentul *Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor*. *Indexare-catalogare*.

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Baza electronică a Bibliotecii, <http://exlibris.usv.ro:8991/F>.

II. Lucrări

Bocănețu, Alexandru, *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, ediția a 2-a, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1933.

Gassauer, Rudolf, *Contribuțiuni la istoria Sucevii și a împrejurimei*, Atelierele grafice Hermann Beiner, Suceava, 1927.

Grămadă, Nicolai, *Contribuții la istoria cărții și a scrisului în evul mediu*, extras din „Codrul Cosminului” IV, 1927, Buletinul Institutului de Istorie și Limbă dela Universitatea din Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1928.

Idem, *Din domeniul scriiturii: istoria culturii și scriitura, diverse teorii relative la originea alfabetului*, extras din „Codrul Cosminului” VI 1929, Buletinul Institutului de Istorie și Limbă dela Universitatea din Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1929.

Idem, *Cancelaria domnească în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat*, extras din „Codrul Cosminului” IX, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1935.

Idem, *Vechile peceți bisericești bucovinene*, extras din revista teolog. „Candela”, anul L, 1939, Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1939.

²⁹ Anexe-Foto 13.

³⁰ Anexe-Foto 14.

³¹ Anexe-Foto 15.

Grigorovici, Alois, *Răpirea Bucovinei și politica Franței*, extras din Buletinul „Codrul Cosminului” X-XI, 1939, Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1939.

Larionescu, Traian, *Familii vechi bucovinene*, Tipografia Ministerului de Războiu, București, 1944.

Morariu, Leca, *Războiul Troadei*, Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1923.

Onciul, Georghe, *Colinda*, Tipografia „Bucovina”, București, 1934.

Procopovici, Alexe, *Luptele naționale din celălalt veac: Bucovina care a fost și care va să fie*, extras din „Transilvania”, Anul 73, nr. 12, Tipografia „Dacia Traiană”, Sibiu, 1942.

Reli, Simeon, *Lupta românilor din Suceava cu stăpânirea austriacă pentru conservarea monumentelor religioase istorice din acest oraș în anii 1791-1794*, Cartea Românească, Cluj, 1931.

Zotta, Sever, *O mănăstire dispărută*, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1924.

Idem, *Paul Gore*, Tipografia Eparhială, „Cartea Românească” Chișinău, 1928.

Idem, *Despre neamul Cantemireștilor*, Institutul de Arte Grafice „Viața Românească”, Iași, 1931.

III. Webografie

Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, *Fond personal Nicolai Grămadă*, în https://arhivelenationale.ro/site/download/arhive_judetene/suceava/Gramada-Nicolai-fond-personal-1896-1960.pdf.

ANEXE

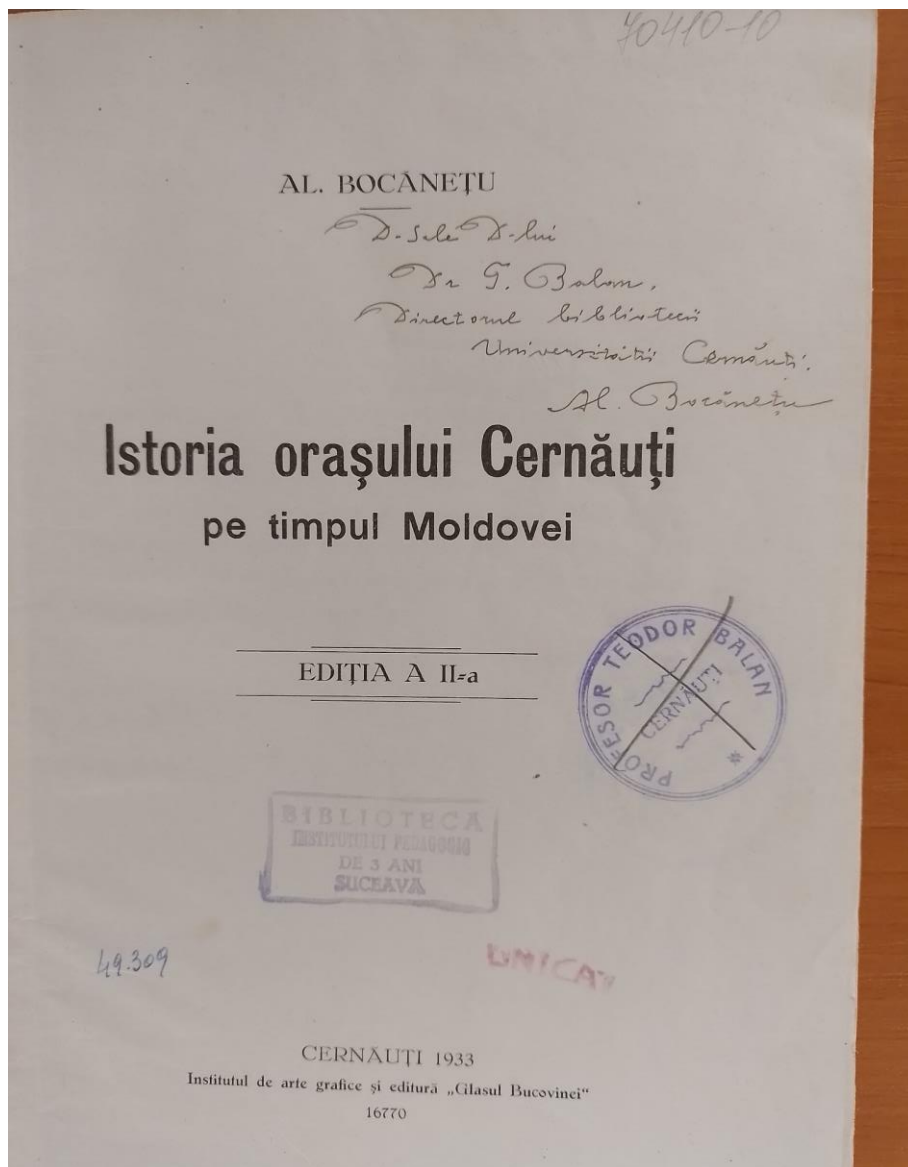

Foto 1. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Alexandru Bocănețu, *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, ediția a 2-a,
Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1933, 107 p., exemplar nr. inv.
49430,
Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

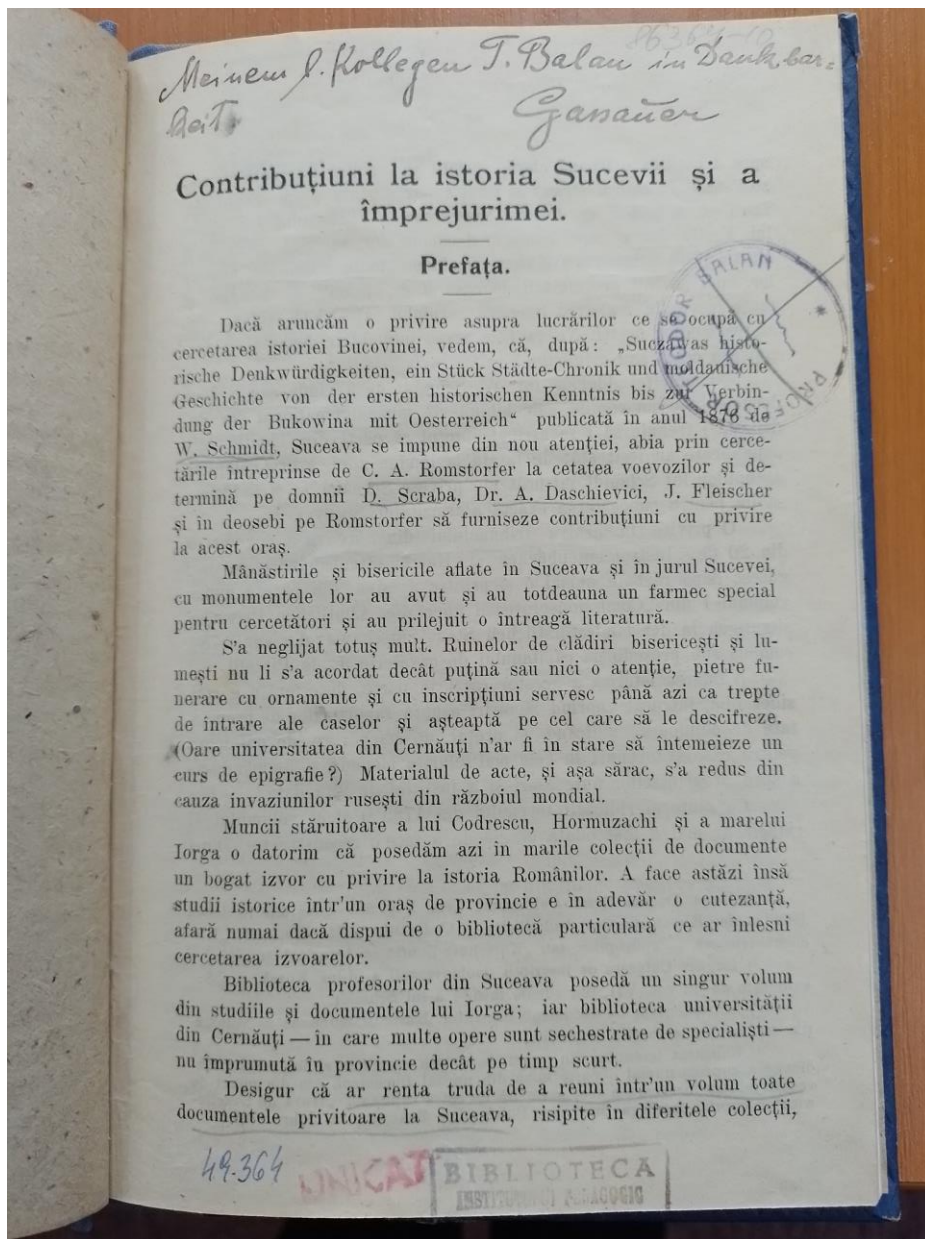

Foto 2. Prima pagină a textului: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN” (sursa: Rudolf Gassauer, *Contribuțiuni la istoria Sucevii și a împrejurimei*, Atelierele grafice Hermann Beiner, Suceava, 1927, VI, 64 p., [1] fasc., exemplar nr. inv. 49364, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

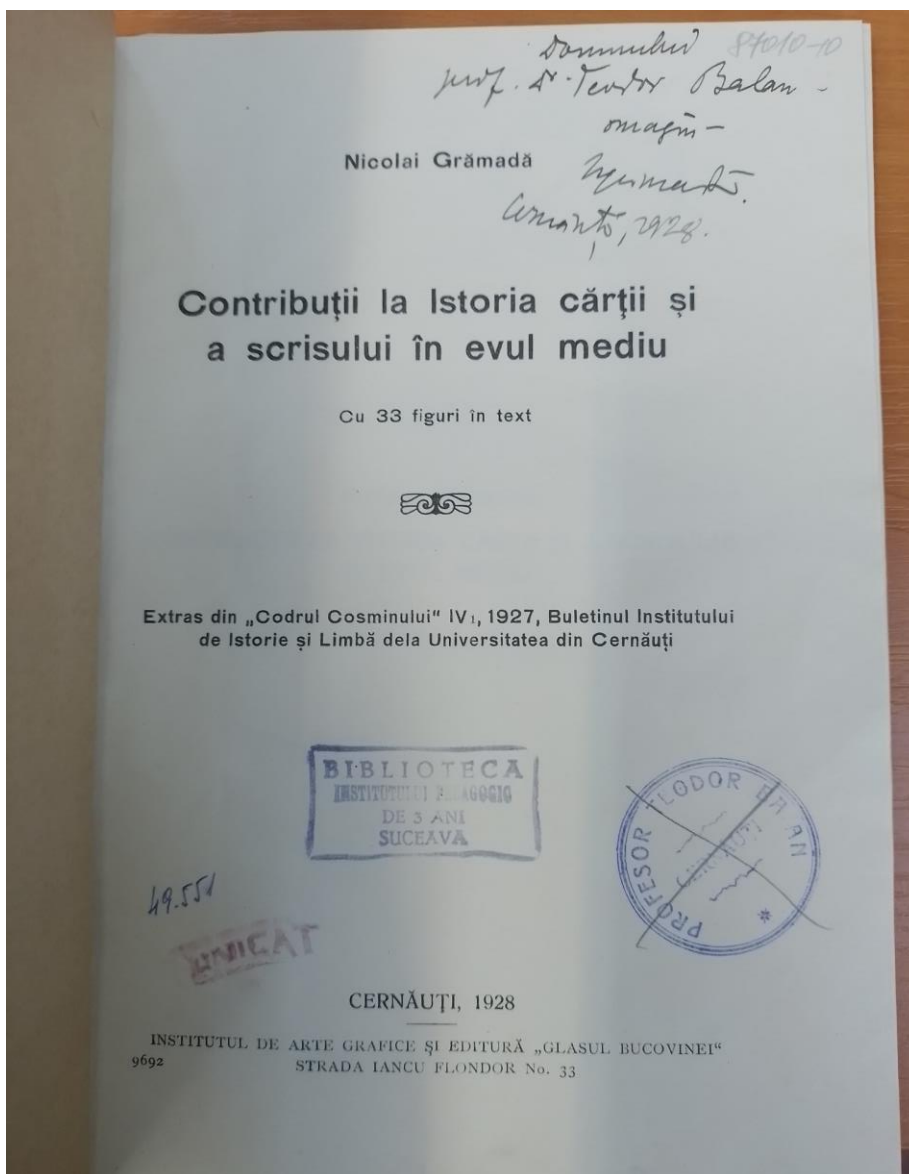

Foto 3. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Nicolai Grămadă, *Contribuții la istoria cărții și a scrisului în evul mediu*, extras din „Codrul Cosminului” IV, 1927, Buletinul Institutului de Istorie și Limbă dela Universitatea din Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1928, p. 35-176, exemplar nr. inv. 49551, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

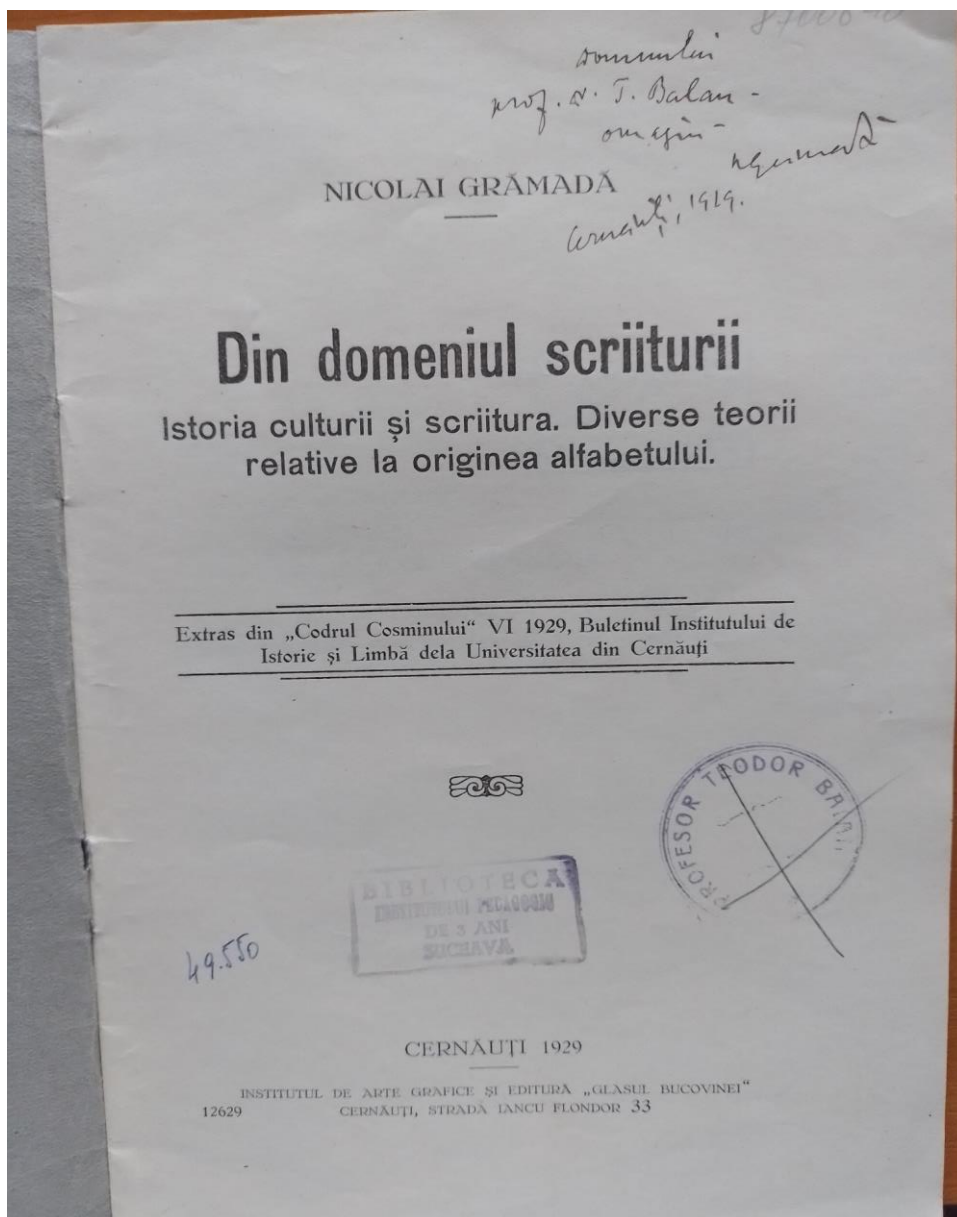

Foto 4. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”

(sursa: Nicolai Grămadă, *Din domeniul scriiturii: istoria culturii și scriitura, diverse teorii relative la originea alfabetului*, extras din „Codrul Cosminului” VI 1929, Buletinul Institutului de Istorie și Limbă dela Universitatea din Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1929, 22 p., exemplar nr. inv. 49550, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

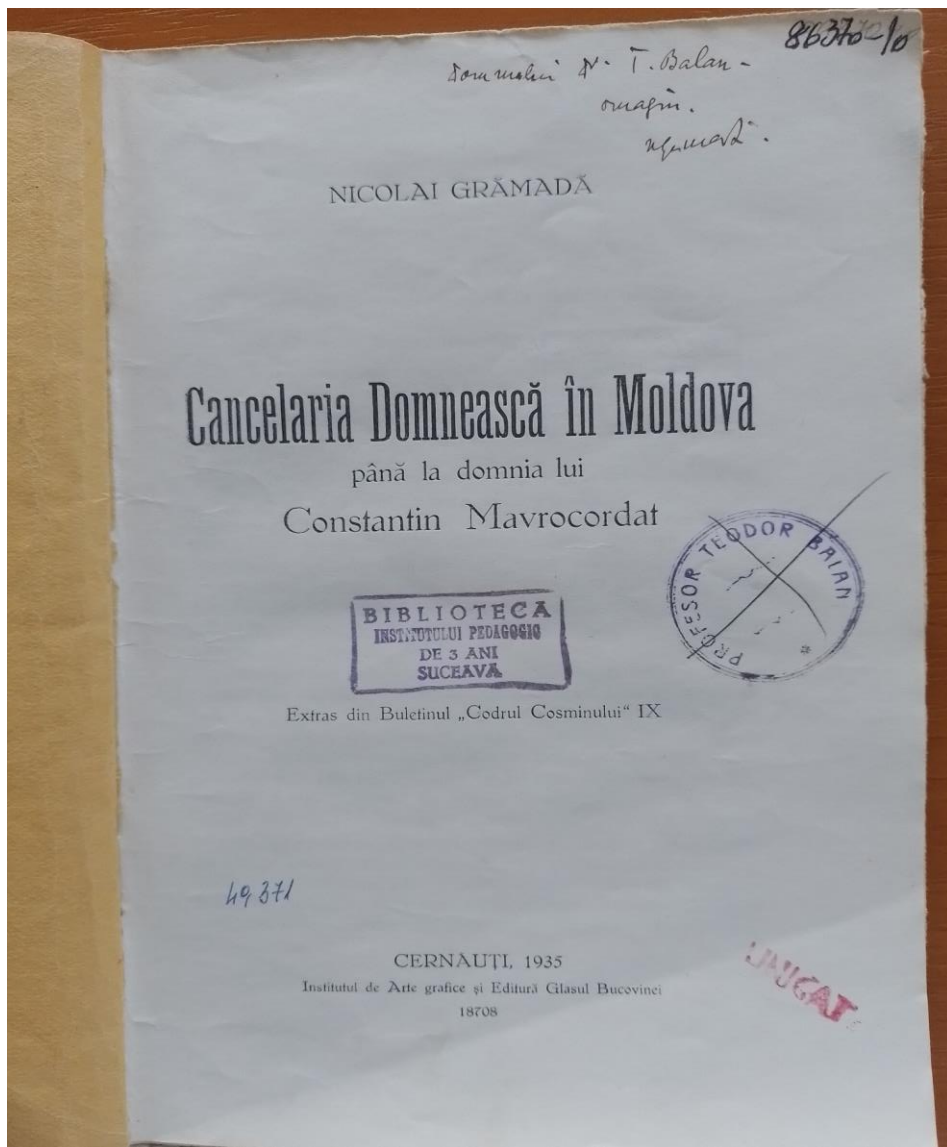

Foto 5. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Nicolai Grămadă, *Cancelaria domnească în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat*, extras din „Codrul Cosminului” IX, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”,
Cernăuți, 1935, pp. 131-232, exemplar nr. inv. 49371,
Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

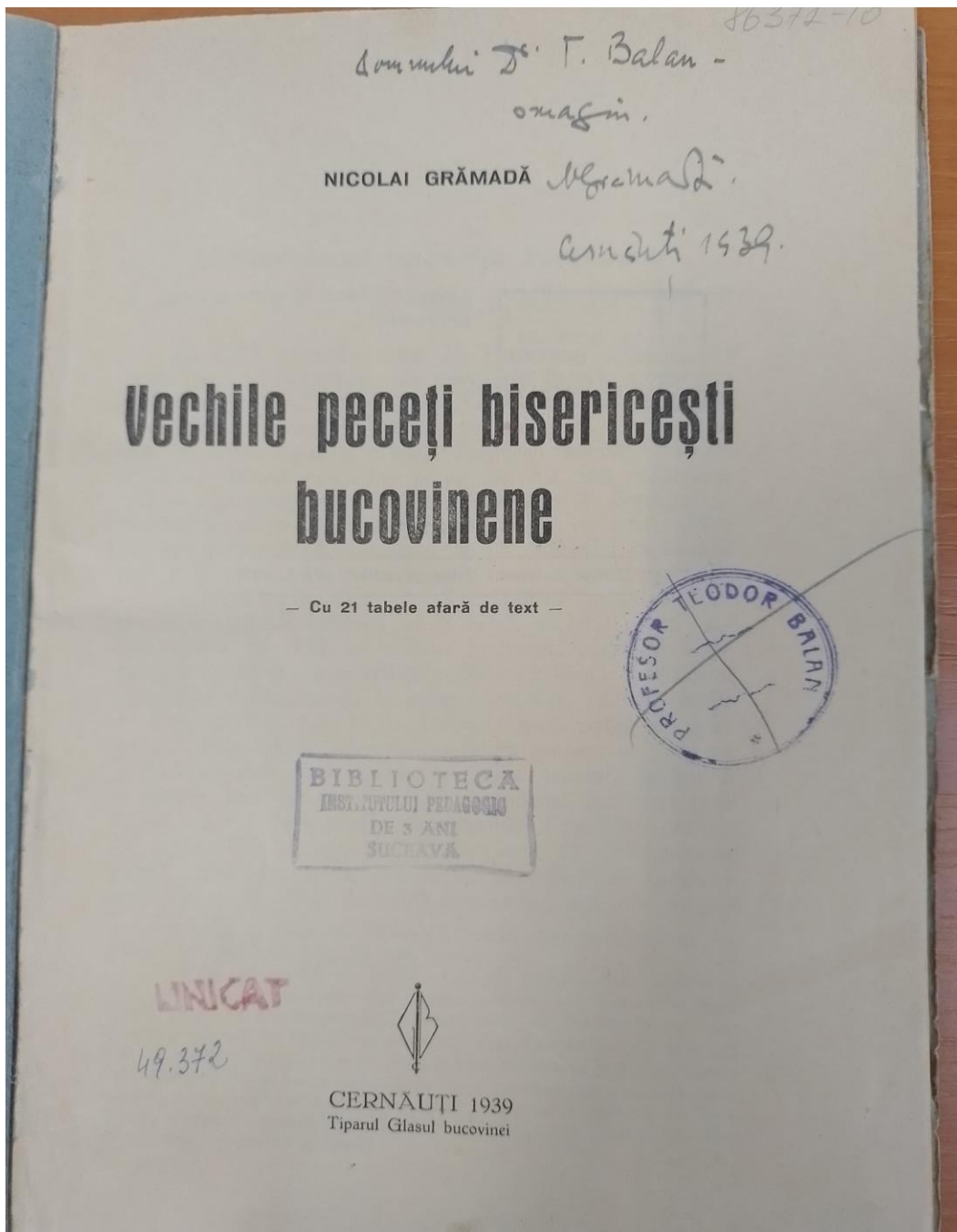

Foto 6. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Nicolai Grămadă, *Vechile peceti bisericesti bucovinene*, extras din revista teolog.
„Candela”,
anul L, 1939, Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1939, 89 p., exemplar nr. inv. 49372,
Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

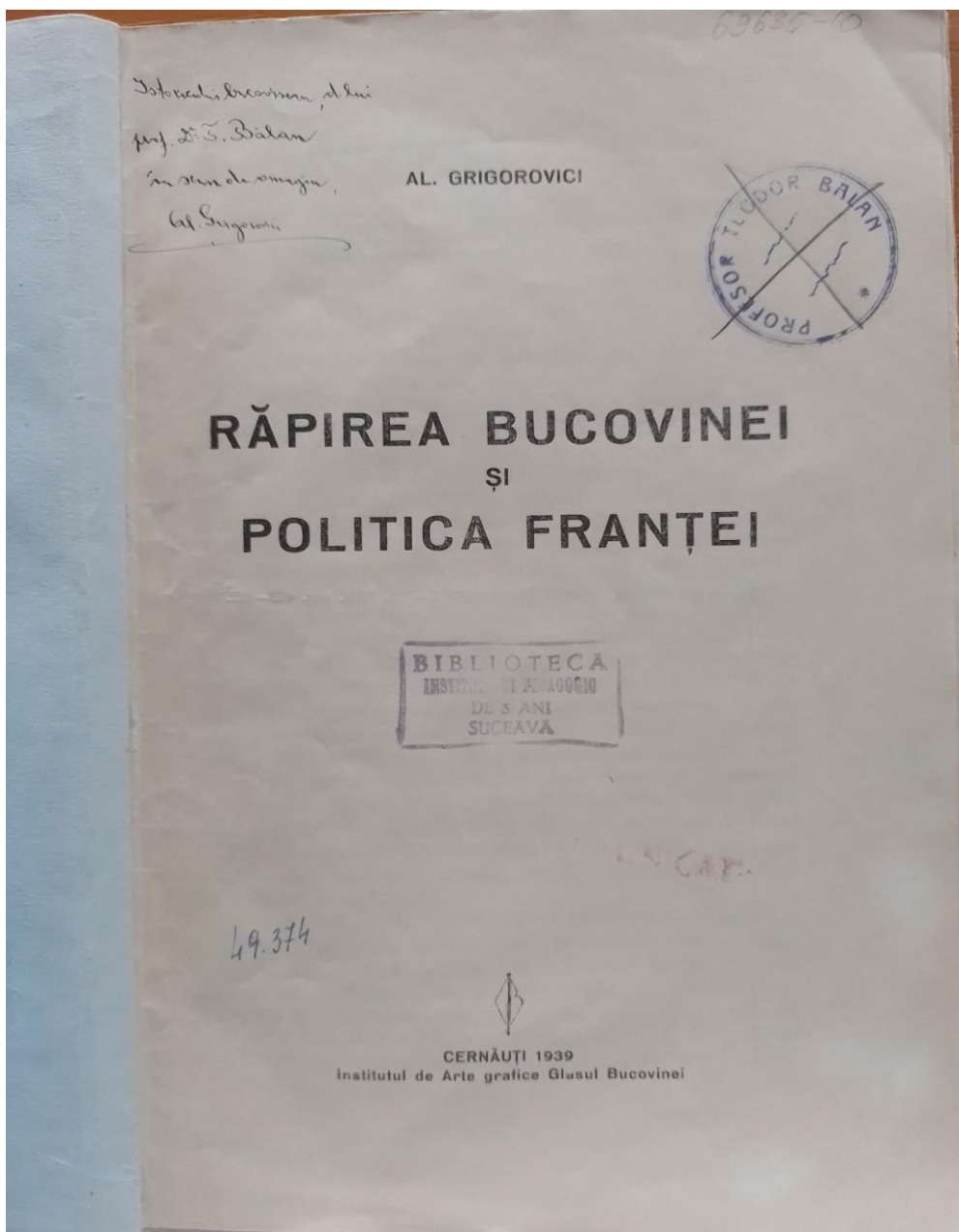

Foto 7. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Alois Grigorevici, *Răpirea Bucovinei și politica Franței*, extras din Buletinul „Codrul Cosminului” X-XI, 1939, Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1939, pp. 413-452, exemplar nr. inv. 49374, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

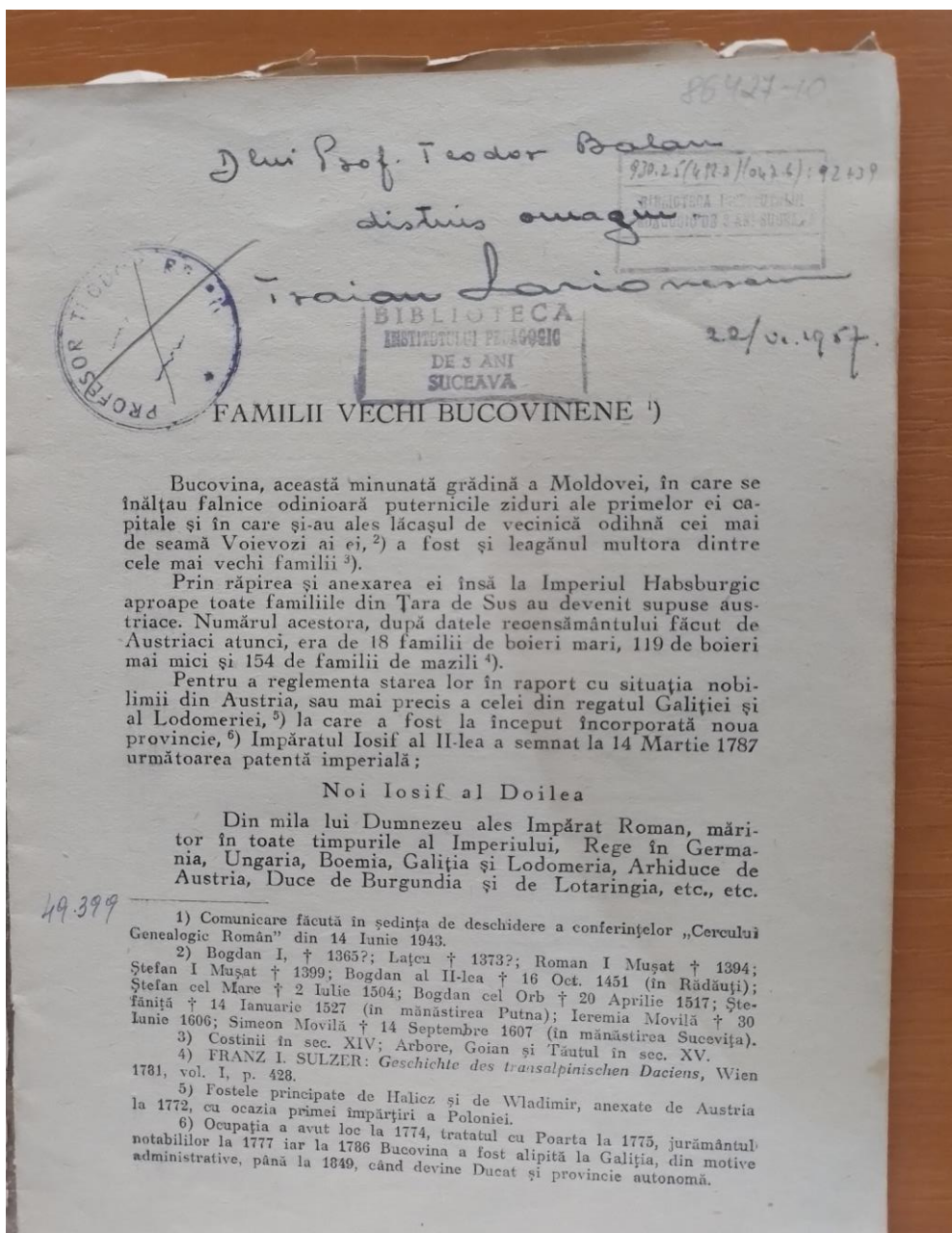

Foto 8. Prima pagină a textului: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN” (sursa: Traian Larionescu, *Familii vechi bucovinene*, Tipografia Ministerului de Războiu, București, 1944, 15 p., exemplar nr. inv. 49399, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

40596-20

LECA MORARIU

RĂZBOIUL TROADEI

DUPĂ CODICELE CONST. POPOVICI (1796)

CU 7 CLIȘEE

BIBLIOTECA
INSTITUTULUI PEDAGOGIC
DE 3 ANI
SUCEAVA

PROFESOR TEODOR BALAN

REPRODUCERE DIN „GLASUL BUCOVINEI”
AN. VI 1923

Dni T. Balan Onajiu Lm

49.184

CERNĂUȚI 1923

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ
„GLASUL BUCOVINEI”, STR. DOMNEASCĂ 33

4579

Prețul 30 Lei

Foto 9. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN” (sursa: Leca Morariu, *Războiul Troadei*, Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1923, 107 p., exemplar nr. inv. 49184, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

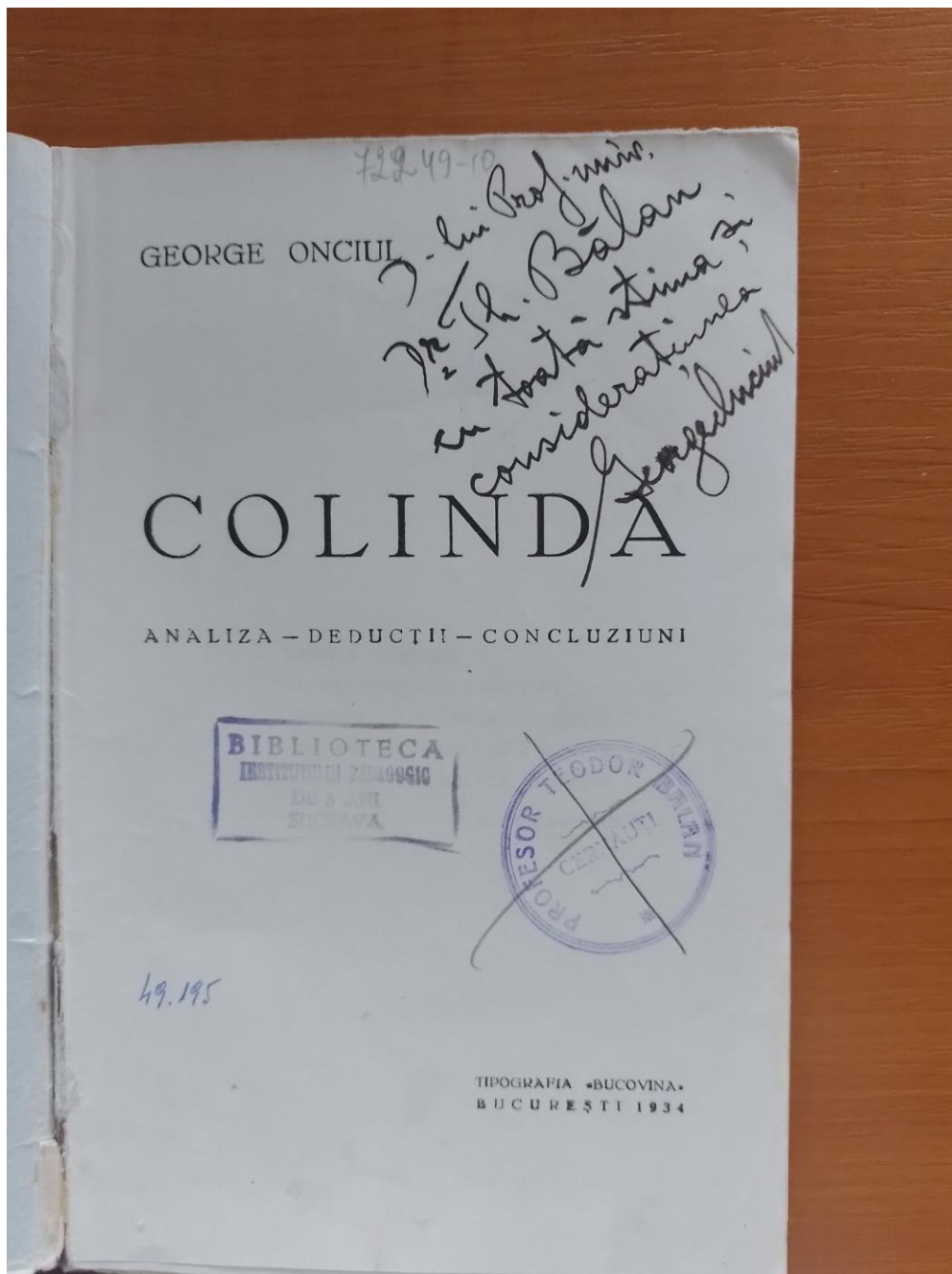

Foto 10. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN” (sursa: George Onciul, *Colinda*, Tipografia „Bucovina”, București, 1934, 56 p., exemplar nr. inv. 49195, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

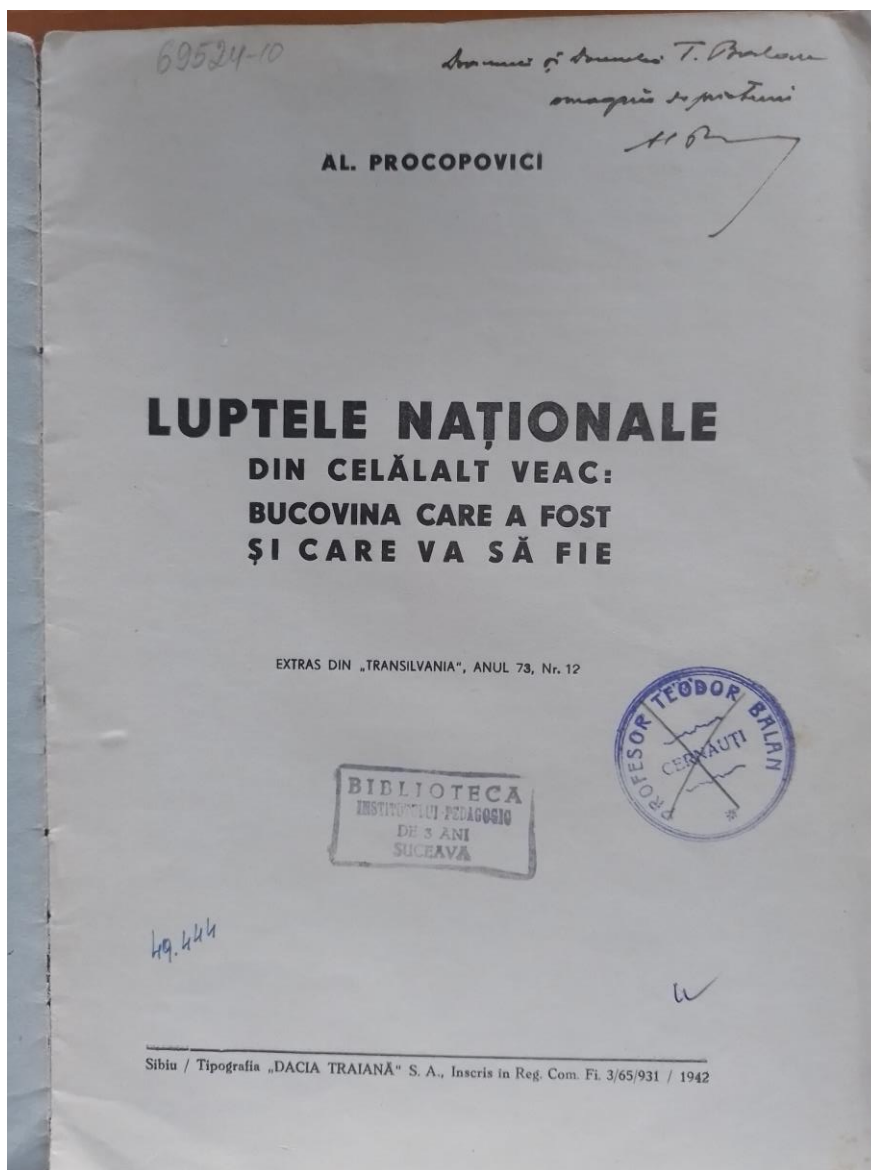

Foto 11. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Alexe Procopovici, *Luptele naționale din celălalt veac: Bucovina care a fost și care va să fie*, extras din „Transilvania”, Anul 73, nr. 12, Tipografia „Dacia Traiană”, Sibiu, 1942, 12 p., exemplar nr. inv. 49444, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

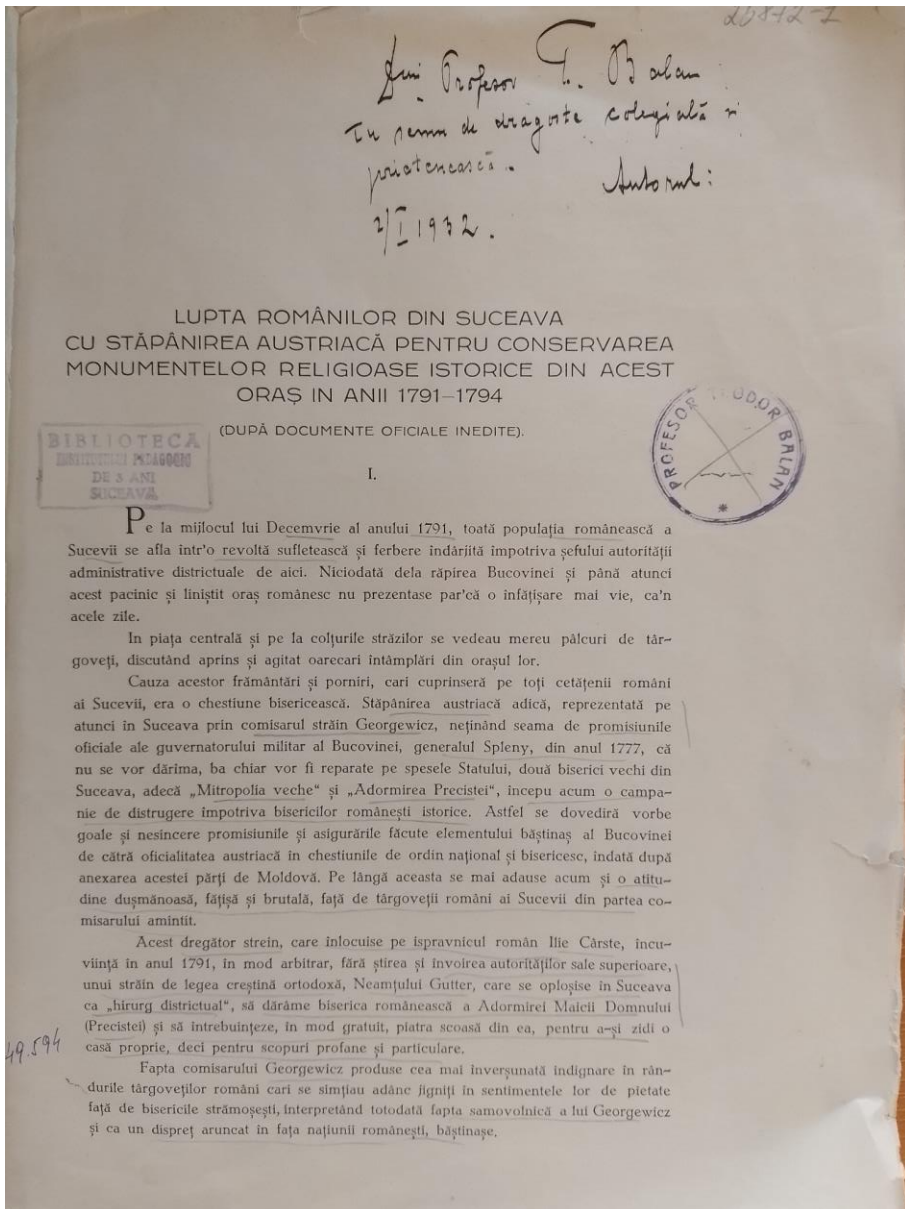

Foto 12. Prima pagină a textului: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN” (sursa: Simeon Reli, *Lupta românilor din Suceava cu stăpânirea austriacă pentru conservarea monumentelor religioase istorice din acest oraș în anii 1791-1794*, Cartea Românească, Cluj, 1931, 12 p., exemplar nr. inv. 49594, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

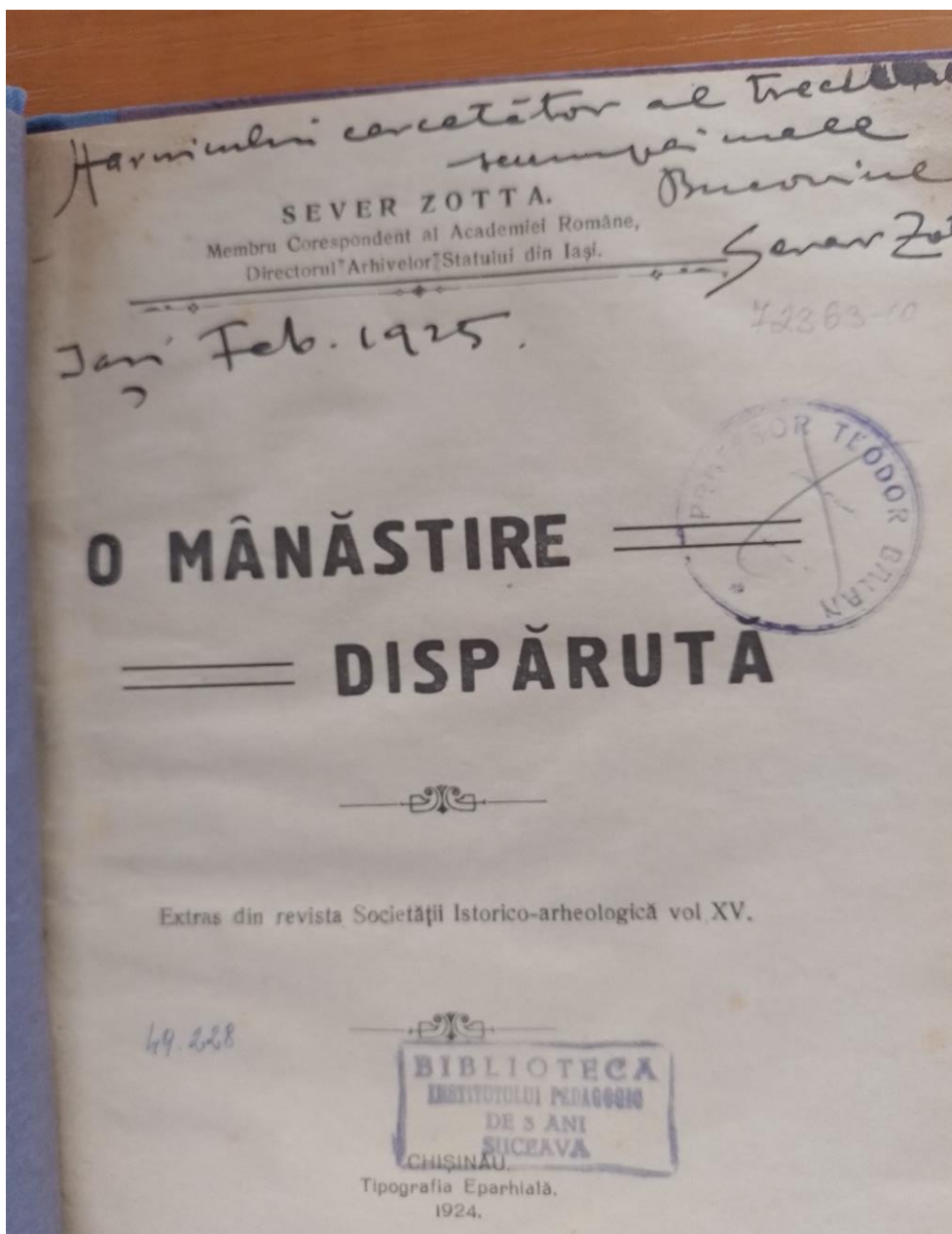

Foto 13. Pagina de titlu: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN” (sursa: Sever Zotta, *O mânăstire dispărută*, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1924, 34 p., exemplar nr. inv. 49228, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

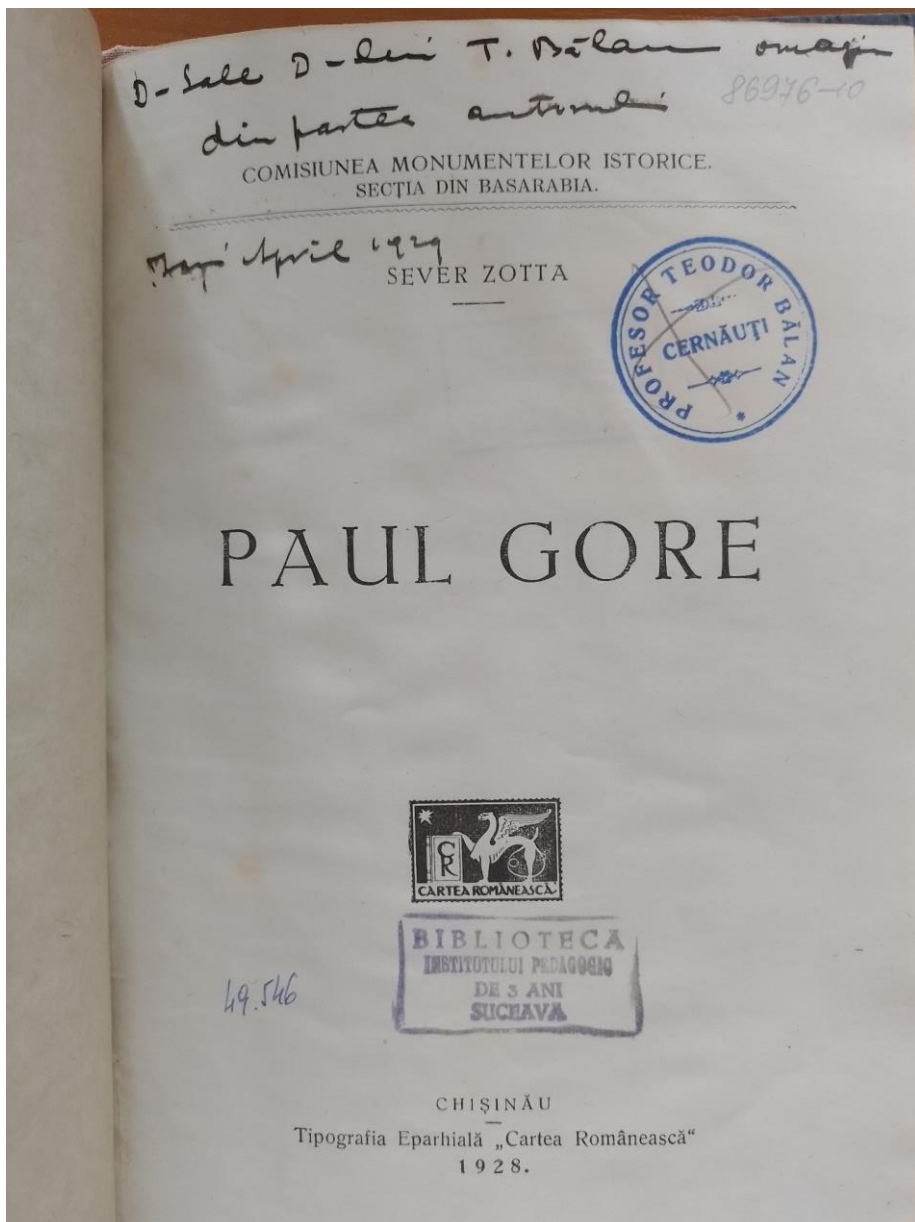

Foto 14. Pagina de titlu: dedicație cu autograf a autorului, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”

(sursa: Sever Zotta, *O mănăstire dispărută*, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1924, 34 p., exemplar nr. inv. 49546, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

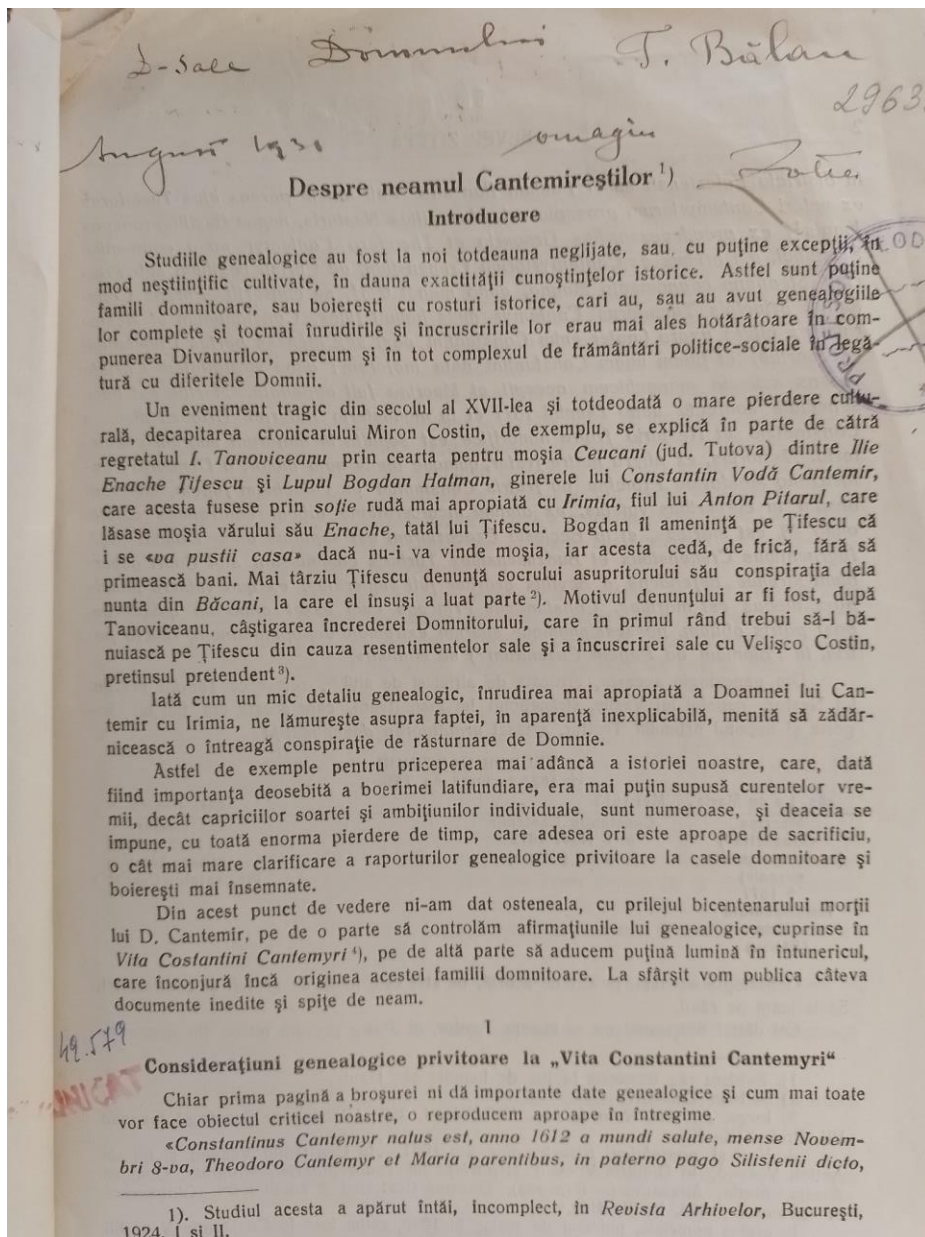

Foto 15. Prima pagină a textului: dedicație, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
 (sursa: Sever Zotta, *Despre neamul Cantemireștilor*,
 Institutul de Arte Grafice „Viața Românească”, Iași, 1931, 50 p., exemplar nr. inv.
 49579,
 Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

ISTORIE LOCALĂ
*
LOCAL HISTORY
*
HISTOIRE LOCALE

PEISAJUL CITADIN DIN PERSPECTIVA PICTORULUI THEODOR AMAN

*

THE URBAN LANDSCAPE FROM THE PERSPECTIVE OF THEODOR AMAN

*

LE PAYSAGE URBAIN DU POINT DE VUE DU PEINTRE THEODOR AMAN

Amalia-Maria OPRÎȘOIU¹

Rezumat: *Textul curent reprezintă o abordare eseistică, concentrată spre a surprinde câteva din tablourile recunoscutului pictor Theodor Aman. Ne-am concentrat pe o analiză a detaliilor, dorind să expunem publicului pasionat câteva dintre aspectele de nișă care vizează picturile lui Aman, cu un accent pronunțat pe viziunea socială a personajelor și a epocii redată. Picturile pot astfel să reprezinte niște documente istorice în sine redând în detaliu atmosfera citadină și rurală a secolului al XIX-lea fiind înșesate de numeroase personaje, locuri și culori.*

Cuvinte cheie: *secolul al XIX-lea, cotidian, citadin, rural, social.*

*

Abstract: *The current text represents an essayistic approach, focused on capturing some of the paintings of the renowned painter Theodor Aman. We have focused on an analysis of details, wanting to expose to the avid audience some of the niche aspects that aim at Aman's paintings, with a pronounced emphasis on the social vision of the characters and the era depicted. The paintings can thus represent some historical documents in themselves, rendering in detail the urban and rural atmosphere of the 19th century, being interwoven with numerous characters, places and colors.*

Key words: *19th century, everyday life, city life, village life, social world.*

*

Résumé: *Le texte actuel représente une approche essayistique, axée sur la capture de certaines des peintures du célèbre peintre Theodor Aman. Nous nous sommes concentrés sur une analyse de détails, en voulant exposer au public avide certains des aspects de niche qui visent les peintures d'Aman, avec un accent prononcé sur la vision sociale des personnages et l'époque représentée. Les peintures peuvent ainsi représenter à elles seules des documents historiques, restituant en détail l'atmosphère urbaine et rurale du XIXe siècle, mêlées de nombreux personnages, lieux et couleurs.*

Mots clés: *XIXe siècle, vie quotidienne, vie urbaine, vie villageoise, monde social.*

¹ Facultatea de Istorie, Universitatea București.

Theodor Aman a fost un recunoscut pictor român care a fermecat mii de persoane cu tablourile lui pline de semnificații, culoare și tehnică. Acesta fost unul dintre cei mai importanții pictori ai perioadei sale, ocupând și o poziție semnificativă de pictor al Casei Regale. Este de asemenea recunoscut ca fiind fondatorul Școlilor de Arte frumoase din București și Iași. S-a născut la 20 martie 1831, în Câmpulung-Muscel. Acolo se retrăseseră părinții lui de frica unei epidemii de ciumă care era în orașul lor de origine, Craiova. Theodor era fiul serdarului Dimitrie Dinu poreclit de toată comunitatea armeanul, din pricina originii. Dimitrie era un negustor din rândurile boierimii care a fost împrăștiat pe vremea lui Caragea, căsătorindu-se cu Despina Aman².

Pictorul și-a dedicat toată viața artei, alegându-și drumul încă de tânăr chiar din timpul ciclului primar. Tânărul a urmat Școala Centrală din Craiova unde a fost ucenicul lui Constantin Lecca, care îi va arăta bazele desenului și picturii. După terminarea scolii primare, Aman a urmat și școala secundară dorind să meargă și mai departe. Se va muta la Școala de la Sfântul Sava din București, unde nu renunță la pasiunea lui pentru pictură și își va continua pregătirea cu profesorul Carol Wallenstein. Pe lângă acesta va fi ghidat și de profesori August Treboniu Laurian și Costache Aristia³ în parcursul lui academic. După finalizarea cursurilor în țară, va pleca în străinătate pentru a-și finaliza studiile și a obține o diplomă care îi va certifica meseria de pictor. Planul lui va fi să se mute în Franța, respectiv Paris, unde își va începe pregătirea și va îmbogăți informațiile legate de tehnică, design și desen la academia de Arte Frumoase din Paris. În cadrul Academiei se va înscrie cursurile profesorilor Michel Drolling și Francois Picot, cei mai buni în acel moment, în domeniul picturii oficiale⁴. În timpul pregătirii va fi influențat major de tehnica și intonația marilor artiști precum Watteau și Rubens, de unde va prelua multe elemente de tehnică prezente în arta lor. Primul mare succes al pictorului este atunci când în 1853 va fi inclus în Salonul de Arte cu unu dintre tablourile lui, care va avea un real succes chiar dacă era un tânăr străin, acesta a reușit să facă senzație. Tabloul expus a fost un portret al său din camera pe care o ocupa la Paris⁵. După terminarea studiilor de la Paris se va întoarce în țară unde își va continua activitatea ca pictor oficial. Va fi unul dintre cei mai importanții pictori ai perioadei, asta observându-se după numărul mare de comenzi, dar și după tablourile care au rămas după moartea sa.

Tipurile de pictură pe care le-a abordat Theodor Aman pe parcursul vieții lui au fost marcate de diversitate. Pictorul a abordat teme istorice și de gen printre care portretul, nudul, peisajul și natura statică⁶. Theodor Aman a fost un pictor al societății mondene contemporane lui, beneficiind de un acces larg la oameni și fapte. El să picteze anumite pasaje din viața privată care au ajutat la completarea cunoașterii

² G. Oprescu, *Pictorul Aman* în „Junimea Literară”, an.13, Nr.1-2, 1924, p. 12.

³ Călin Dan, *Theodor Aman*, Editura Meridiane, București, 1984, p. 20.

⁴ *Ibidem*, p. 5.

⁵ *Ibidem*, p. 6.

⁶ Doina Udrescu, *Centenar Theodor Aman* în „Tribuna”, anul 107, nr. 448, 1991, p. 2.

istorice prezente, aceste imagini devenind documente. De apreciat este că nu s-a axat doar pe redarea peisajului exclusivist unde sunt pictate doar personalitățile din protipendadă. Acesta a introdus în opera lui și peisajul rural marcat de viața satului, unde dorește să surprindă pitorescul naturii, al veșmintelor populare și frumusețea ce îl înconjoară.

Theodor Aman este cunoscut ca fiind un pictor academist, dar surprinzător el se axează pe o reprezentare mai diversă. Mai este recunoscut pentru subiectul istoric pe care îl abordează acesta fiind partea majoritară și durabilă a creației sale. Pe lângă acest detaliu, el prefera să abordeze și natura statică, un subiect disprețuit pentru pictura academistă. Într-o manieră proprie el a combinat stilul academist cu alte influențe, aducând diverse noutăți în materie de diferite soluții stilistice, motive sau procedee tehnice, oferindu-le operelor sale un stil aparte⁷. Detaliile pe care le introduce în opera lui sunt redată într-o manieră mai liberă, însă pictorul nu se desprinde de stilul academist. Theodor Aman, se va remarca totuși prin operele care au o tematică istorică. În anumite tablouri renunță la strictetea stilului academist preferând o abordare mai liberă mai ales când picta peisaje cotidiene, natură statică sau peisaje⁸. Aman va rămâne o perioadă de timp influențat de tehnicile folosite de pictorii impresioniști, alegând să folosească o paletă de culorii și tehnici prin care încearcă să capteze vibrația luminii⁹.

Prin intermediul tabloului „Stradă din Câmpulung Muscel” (**figura I**), pictorul ne introduce în orașul Câmpulung pictând cea mai importantă strada din oraș, strada care ducea spre târgul orașului și punea capăt bulevardului, pe care o putem identifica ca strada principală. Se poate observa cu ușurință că strada este destul de aglomerată, identificând oamenii de toate tipurile, care vin și pleacă. Putem presupune că strada era atât de plină deoarece poate era o zi de sărbătoare sau era vorba de o zi de duminică, când autoritățile obișnuiau să țină târgul săptămânal.

În tablou sunt reprezentate mai multe tipuri de persoane: de la țăranii care își vând produsele la colț de stradă, de la doamnele din înalta societate care se plimbă împreună cu copiii pe stradă, la orășenii de rând care își păzesc marfa din fața casei, până la domnii cu jobene și bastoane care își acompaniază soția pe strada îngustă care duce spre piață. Pictorul a fost foarte atent cu peisajul din jurul lui, de aceea s-a concentrat să redea dintr-o perspectivă cât mai realistă arhitectura din jurul străzi, conturând multe case muntene cu prispă, case în stil orășenesc, astăzi monumente istorice. În spate, este pictat turnul Bărăției fiind, un reper important în orașul Câmpulung pentru cei care împărtășesc religia Catolică. Acest turn este considerat printre cele mai vechii clădiri ale orașului și un fel de *far* pentru minoritatea orașului.

⁷ Theodor Aman și expresia artistică modernă în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, anul 24, nr. 9, 1987, p. 72.

⁸ *Ibidem*, p. 74.

⁹ Doina Stoian, Acuarela și desenul sculptorului Ion Georgescu în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, anul 18, nr. 5, 1981, p. 71.

Dincolo de alte lucruri în tablou sunt reprezentați oameni din două medii: care aparțin de lumea satului, și orășenii. Distincția se face foarte ușor prin intermediul hainelor pe care le poartă. Categoria oamenilor proveniții din lumea satului se poate împărții și ea în doua, diferența fiind făcută tot de straie, un țăran înstărit deține un costum popular mai bogat în elemente și mai bine observabile, față de un țăran mai sărac îmbrăcat. În planul secundar, se poate observa o femeie care poartă pe cap o maramă, accesoriul care nu era deținut de toată lumea reflectând un statut aparte. Pe lângă maramă se poate vedea că aceeași femeie are o fotă destul de lungă și colorată, iar poalele cămășii trec de gleznă, comparativ cu femeia din planul principal aflat pe partea stângă a picturii, unde capul ei este acoperit cu o eșarfă și fota este mai scurtă pentru a nu crea dificultăți de mișcare. Poalele lipsesc, iar ea este foarte simplă comparativ cu ia musceleană care prezintă nenumărate motive și culori.

Țăranul ilustrat are un costum obișnuit, deseori folosit la munca câmpului. Iar, pe lângă asta mai poartă doua accesorii, minteanul și pălăria de fetru, ultima reprezentând un element împrumutat de la stilul vestimentar din Ardeal.

Pe lângă oamenii satului, în tablou sunt redați în majoritate orășenii, toți fiind îmbrăcați cu haine reprezentative pentru moda timpului. Doamnele cu fuste lungi și ample au talia bine delimitată și poartă bluze cu mâneci lungi care le acoperă și decolteul. Măinile le sunt acoperite de mănuși, iar pe cap au pălării mici și decorate cu flori care sunt prinse cu ace de păr. Fiecare rochie se remarcă prin diferite culori precum albastru, mov, verde sau piersiciu. Nici domniile nu sunt mai prețioase, hainele lor fiind compuse dintr-un costum format din pantaloni, vestă, sacou, toate având aceeași culoare închisă. În ochi ne sare cămașa de culoare albă care este legată la guler de un papion sau cravată. Pe deasupra domniile au un fel de palton de o culoare mai deschisă față de costum. Bineînțeles că nici dâșilor nu lipsesc accesoriile precum pălăria sau bastonul. Bastonul este apanajul unui bărbat care se respectă și urmează tonul modei.

Dincolo de vestimentație trebuie să luăm în considerare și de ce aceste persoane înstărite au dorit mă meargă la târg pe jos în loc să apeleze la trăsură. Putem presupune că nu doreau să se prindă în aglomerație ori că străzile nu permiteau circulația în regulă a unor acareturi mai mari. În planul secundar se poate observa cum o trăsură încearcă să intre pe stradă, deci circulația lor nu era interzisă, iar elitele puteau să opteze pentru serviciile unui birjar ca să scape de aglomerație formată de oameni și de praful și mizeria aflată pe străzile. Bineînțeles riscau să se prindă în aglomerația orașului, deoarece unele străzi erau mai înguste și prost pavate.

În legătură cu clădirile reprezentate în tablou, ele respectă cu exactitate epoca contemporană pictorului. Se poate vedea că Theodor Aman a pus un accent important pe detaliile alcătuiesc planul secundar. Majoritatea clădirilor reprezentate sunt case tipic muscelene, muntenești, care au prispă. Detaliile de ordin social parcă te aduc în respectivă, perioadă, unde observatorul poate fi pus la curent cu activitățile de zi cu zi ale personajelor, acestea putând fi țesutul, reprezentat un ștergar pus la uscat pe o bârnă; tâmplăria, prezența multor elemente din lemn; plimbările și negustoria. Pe lângă

casele simple apar și vilele marii, frumos colorate și decorate care oferă acel iz de oraș. Bineînțeles, prin așezarea caselor, se face o delimitare socială. Țăranii sunt așezați pe partea stângă, pe când aristocrația este poziționată pe partea dreaptă. În spatele acestor clădiri apare centrul comunității, biserica, care nu face diferențe între cele două categorii, pentru ea fiecare om fiind tratat la fel. Biserica este centrul spiritual care guvernează lumea celor vii, fiind încă o constată observabilă în viața cotidiană a peisajului citadin. Acest stâlp al comunității umple planul secundar lucru ce poate să sugere că această instituție încă are un rol important în comunitate. Paleta de culorii folosită este diversă, existând mai multe nuanțe de galben care se îmbină cu albastrul cerului. Peisajul mai este patronat de culoarea verde însoțită de o multitudine de nuanțe pământii. Pe lângă culorile neutre care păstrează ordinea naturii își fac și prezența și culorile vibrante, pe clădirii și rochiile doamnelor, fiind prezente: violetul și roșul.

O altă pictură de seamă, intitulată „O zi însorită la Sinaia” (**figura II**) reprezintă un tablou realizat de către Theodor Aman, probabil în perioada în care se află în serviciul Casei Regale. Pictorul a încercat să completeze frumusețea orașului de munte cu natura înconjurătoare creând un peisaj superb, liniștitor generând o stare de liniște și bucurie. Tabloului i-a fost dat titlul de „O zi însorită la Sinaia”, iar după cum se poate observa pictorul a folosit o paletă de culorii vii, luminoase și calde pentru a crea această operă.

În tablou este reprezentată în prim plan o singură clădire care este înconjurată de un gard masiv de piatră albă, iar în depărtare se poate observa o intrare în spațiul verde, probabil un parc care se află în interiorul orașului. Mediul citadin este evidențiat printr-o singură clădire care se află în planul secundar al tabloului. Remarcăm o clădire de dimensiuni marii de culoare albă. Dacă această clădire nu are fi fost conturată nu am putea spune că acest spațiu verde se află lângă un oraș. Pictorul a vrut să evidențieze mai mult natura înconjurătoare decât spațiul citadin.

Distingem printre altele și un parc frumos amenajat, unde au fost instalate băncuțe. Totuși parcul este presărat cu elemente citadine precum poarta sau zidul. Se face astfel o delimitare între oraș și edificiul predominant de natură. În parc se pot observa două personaje de gen feminin care se bucură de vreme frumoasă. Discutând și despre personaje, observăm o siluetă feminină așezată pe o bancă care se află aproape de un copac. Personajul se pare că are privirea ațintită spre zare. Al doilea personaj se îndreaptă spre intrarea parcului, probabil după terminarea plimbării se întoarce spre casă. Analizând și îmbrăcămintea doamnelor observăm că este destul de scumpă și că urmează tendințele modei din perioada respectivă. Putem presupune că respectivele personaje sunt doamne care provin din înalta societate a perioadei. Singura problemă este că ambele doamne sunt singure și nu pare că se cunosc, deoarece nu dau nicio importanță persoanelor înconjurătoare.

Altă reprezentare citadină este și pictura intitulată „Privind de pe terasă” (**figura III**). Este vorba de o reprezentare citadina văzută de la fereastra unei clădiri. Pictorul a reușit să reprezinte cu exactitate peisajul pe care îl vede de la balconului

unei clădiri, începând cu strada care este puțin aglomerată, copacii care înfrumusețează bulevardul, clădirile înalte și doamna care privește activitatea orașului de la terasă, creând un peisaj complet și misterios. Planul principal este ocupat de cele doua personaje feminine, mama și copilul care se uită de pe terasă pe stradă. Terasa este destul de spațioasă fiind mobilată cu o măsuță și aranjată cu ghivece de flori. Fetița se uită destul de captivată la stradă fără să dea vreo atenție personajului feminin mai matur. Doamna în schimb, se uită melancolic în altă parte, parcă așteptând pe cineva. Îmbrăcămintea celor doua este destul de frumoasă și elegantă, de aici ne dăm seama că au un statut destul de important, deoarece îmbrăcămintea nu este sărăcăcioasă. Fetița poartă o rochiță roz și asortată cu o pălărie cremă, pe când doamna este îmbrăcată într-o rochie neagră cu un fel de pălărie decorată cu flori.

Pe terasă lângă cele doua persoane se mai află un câine de dimensiuni mici și de culoare albă care nu dă atenție străzii. Planul secund este flancat de peisajul citadin din secolul al XIX-lea cu arhitectura lui superbă care se completează perfect copacii înalții de pe bulevard. Paleta de culorii folosită în tablou este una închisă, fiind prezente puține culorii vibrante, de exemplu roz sau roșu care apar doar pe anumite culori și non-culori precum negru, verde închis, gri sau maro.

Pictorul s-a concentrat și pe anumite scene monede. Într-un tablou cu titlul „Pe terasă la Sinaia” (**figura IV**), este reprezentată o scenă mondenă de pe balconul unei terase. Această pictură ne oferă o perspectivă mai largă a orașului, comparativ cu cealaltă reprezentare legată tot de Sinaia despre care am vorbit în urmă. Acest tablou ne ilustrează după cum am precizat deja o perspectivă mondenă, anume terasa unui restaurant unde s-au strâns diferite persoane pentru a interacționa.

În primul plan al tabloului se pot observa 11 persoane: 2 copii care se joacă, 3 persoane de gen masculin și 6 femei. Respectivetele persoane, prin poziția lor, formează trei grupuri. Observăm două grupuri formate din câte un cuplu, și un al treilea, cel principal, format din 4 femei și un bărbat. Grupul cel mare este concentrat pe un joc de cărți, cu excepția doamnei îmbrăcate în culoarea albastru, care urmărește cu privirea pe cei doi copii. Unul dintre copii se joacă, iar celălalt strânge cărțile de joc care au căzut de pe masă. Cele două cupluri sunt plasate în zonele de margine ale picturii, distanțate puțin de grupul central.

Hainele personajelor reprezintă un element de detaliu pe care Theodor Aman a pus foarte mult accent. Prin îmbrăcămintea foarte bine detaliată, pictorul a dorit să surprindă esența înaltei societăți a perioadei. Fiecare doamnă este îmbrăcată cu o rochie lungă, elegantă, împodobită cu volan și o pălărie așezată pe cap ornamentată cu flori. Fiecare ține în mână o umbrelă cochetă pentru a se apăra de soare.

Domnii au o ținută obișnuită formată din pălărie, cravată, vestă, sacou și cămașă urmând tiparele modei vremii. Excepția este reprezentată de o singură persoană care poartă o uniformă militară. Culorile alese pentru rochiile doamnelor sunt următoarele: roșu, albastru marin, muștar, galben și coral, iar domnii sunt îmbrăcați în culorii neutre în afară de ofițerul nostru care poartă o *redindoagă roșie*, sugerând că probabil face parte din corpul de cavalerie.

Terasa este poziționată spre o priveliște superbă. În zare se poate observa Mânăstirea Sinaia care este așezată pe vârful dealului și o reședință de vară spectaculoasă care este înconjurată de un parc plin de copacii și amenajat în detaliu. În partea dreaptă a tabloului se pot observa un foișor și câteva clădiri independente. Îndrăznim să speculăm că terasa respectivă se află la ieșirea din oraș deoarece clădirile din fața ei au nevoie de un spațiu mai vast. Pictorul a fost foarte atent la detalii și nu uită să introducă mai multe elemente naturale printre care și o mică pădurice. În planul depărtat se zăresc și munții, creând un peisaj foarte detaliat.

În concluzie, tablourile de față pictate de Theodor Aman sunt unele dintre multele capodopere pe care l-au făcut pe artist cunoscut în lumea artei cât și a consumatorilor ei. Operele sunt reprezentări ale unor medii citadine și rurale. Prin alegerea pe care am făcut-o am vrut să conturez dincolo de tehnicile artistice folosite și binomul oraș/sat. Totodată pe lângă aceste spații tablourile lui Aman surprind și viața mondenă, respectiv cotidiană a diferitelor clase sociale. Detaliile cu care acesta creionează personajele pot face din aceste tablouri veritabile surse de studiu pentru secolul al XIX-lea, deoarece prin subiectele sale coroborează un set de medii, comunități și personaje atât din mediul rural cât și din cel orășenesc al perioadei.

Bibliografie selectivă:

Călin Dan, *Theodor Aman*, București, Editura Meridiane, 1984.

Doina Udrescu, „Centenar Theodor Aman” în *Tribuna*, anul 107, nr. 448, 1991.

Doina Stoian, „Acuarela și desenul sculptorului Ion Georgescu” în *Revista Muzeelor și Monumentelor*, anul 18, nr. 5, 1981.

Opreșcu, G, „Pictorul Aman” în *Junimea Literară*, an.13, Nr.1-2, 1924.

„Theodor Aman și expresia artistică modernă” în *Revista Muzeelor și Monumentelor*, anul 24, nr. 9, 1987

Figura I – Stradă din Câmpulung Muscel

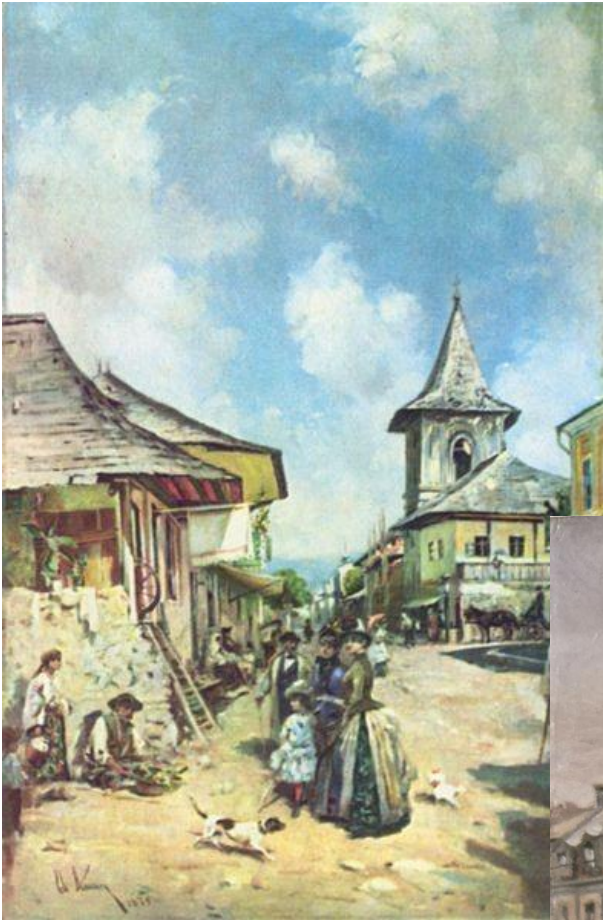

Figura II – Privind pe terasă

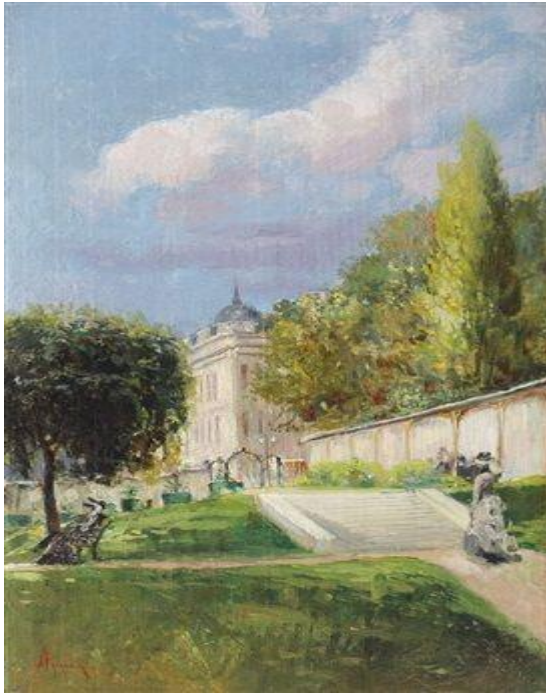

Figura III – O zi însorită la Sinaia

Figura IV – Pe terasă la Sinaia

TÂRGU-NEAMȚ ÎN VREMURI DE PRIMEJDIE

*

TÂRGU-NEAMȚ IN TIMES OF DANGER

*

TÂRGU-NEAMȚ EN TEMPS DE DANGER

Ioana Adelina RADU¹

*„Prin proiectile, schije, gropi de mine,
De orice licăr de nădejde rupt,
Mi-aduc aminte, Doamne, ne-nterupt
Că-mi este-atât de adânc de drag de mine.*

*Și-L rog pe Acel de dincolo de brume
Ferește-mi ochii-acești de viață grei
Mai vreau să mai cuprind această lume
Și țin, odată, să-i mai văd pe-ai mei.”*

(N. Crevedia, *Rugăciunea soldatului*, 1943²)

România s-a angajat în Războiul de Răsărit împotriva Uniunii Sovietice în vara anului 1941 alături de țările Axei „în scopul eliberării teritoriilor pierdute în iunie 1940”³. Drama țărilor situate între URSS și Al Treilea Reich era la apogeu: unele au fost împinse spre război, iar altele obligate la solidaritate în „cruciada” împotriva bolșevismului. Soarta era deosebit de tragică pentru România care era o „victimă a haosului și a dezechilibrului european, înghesuită între doi vecini, tot atât de redutabili, amenințată de ambiția unuia și de poftele celuilalt, fiind întâi prețul acordului dintre ei, apoi obiectul neînțelegerii lor, obligată, în fine, pentru a se apăra în Est să se supună Vestului”⁴.

Încă de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, România a prezentat interes în planurile politice și militare ale Germaniei datorită resurselor naturale importante și poziției strategice avantajoase în sud-estul Europei⁵, însă se poate afirma pe baza documentelor descoperite în arhivele germane după conflagrație

¹ Elevă, Colegiul Național „Ștefan cel Mare” Tg. Neamț. Profesor coordonator, dr. Adina Grigore-Cucoș

² N. Crevedia, *Rugăciunea soldatului*, în „Cetatea Moldovei”, vol. VIII, an IV, nr. 2/februarie 1943, p. 148.

³ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paideia, București, 1999, p. 381.

⁴ Grigore Gafencu, *Preliminarii la războiul din Răsărit*, Editura Globus, București, 1996, p. 214.

⁵ Gheorghe Buzatu, *Dosare ale războiului mondial*, Editura Junimea, Iași, 1978, p. 185.

că Hitler nu a avut în vedere o invazie concretă în direcția Bucureștilor⁶, cel puțin în prima etapă a evoluțiilor raporturilor româno-germane. După renunțarea la neutralitate și în contextul ostilităților de pe continentul european, România a urmat o politică de apropiere față de Germania ce a culminat la 22 iunie 1941 cu intrarea României în război de partea statelor Axei⁷. Hotărârea de a participa la războiul împotriva URSS i-a aparținut lui Ion Antonescu, însă și opinia publică românească susținea ideea eliberării Basarabiei și a nordului Bucovinei⁸, pentru că, afirma șeful statului, „adevăratele popoare nu-și scriu istoria în genunchi, ci cu fruntea sus...”⁹.

După estimările Führerului „Operațiunea Barbarossa” ar fi trebuit să dureze două luni, realitatea va fi cu totul alta: clima extremă, armamentul și dotarea soldaților inefficientă, rezistența înverșunată a soldaților ruși, epuizarea sunt câteva din motivele care au decis soarta războiului. Având speranța că până la începutul iernii campania va fi deja încheiată cu succes, A. Hitler a ordonat în zorii zilei de 22 iunie un atac gigantic: 3 milioane de oameni, în total 185 de divizii de infanterie, 20 de divizii de tancuri cuprinzând 4000 blindate și 3000 de avioane au deschis un front cu o lungime de 1600 km de la Marea Baltică la Marea Neagră, având ca obiective de atins simultan Leningrad, Moscova și Ucraina¹⁰. România participa la campanie cu 12 divizii de infanterie, o divizie de blindate, 6 brigăzi speciale, 672 avioane (bombardiere și avioane de vânătoare). Dintre acestea 6 divizii de infanterie, 3 brigăzi de vânătoare de munte, 3 brigăzi de cavalerie și alte unități mai mici au fost plasate sub comanda directă a Armatei 11 germane. Armata 3 română se afla la nord, în centru Armata 11 germană cea mai numeroasă, iar la sud Armata 4 română, împreună constituind Grupul de Armate Antonescu. Deficiențele în armata română au fost evidente pe măsura angajării în teritoriul sovietic din cauza lipsei artileriei, a aprovizionării necorespunzătoare cu muniție și a unui număr insuficient de tancuri și de alte vehicule motorizate¹¹. În 1942 ofensiva germană s-a desfășurat numai în sectorul sudic al frontului de est, ceea ce a determinat ca participarea armatei române să fie deosebită, plasându-se prin efectivele angajate, pe al doilea loc, după Germania¹². După distrugerea Armatei 3 și 4 și retragerea lor de pe front, în toamna anului 1943, România mai avea dispuse pe front opt divizii: șase integrate Armatei 17 la capul de pod Kuban și altele două integrate Corpului alpin român aflat sub conducerea generalului Hugo Schwab care îndeplinea în Crimeea misiuni de apărare pe litoral.

⁶ Idem, *România și Marile Puteri (1939- 1947)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 39.

⁷ *Ibidem*, p. 61.

⁸ Dinu C. Giurescu, *România în Al Doilea Război Mondial (1939-1945)*, Editura All Educational, București, 1999, p. 94.

⁹ Constantin C. Kirițescu, *România în Al Doilea Război Mondial*, vol. II, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995, p. 160.

¹⁰ John MacDonald, *Marile bătălii ale celui de-Al Doilea Război Mondial*, Editura Marshall, București, 1986, p. 45; Henri Michel, *Al Doilea Război Mondial*, Editura Corint, București, 2006, p. 36.

¹¹ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 502.

¹² Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 386.

Până în noiembrie 1943 au căzut pe frontul de est 250 000 de soldați români¹³. Germania pierdea inițiativa strategică și lucrul acesta era evident mai ales pentru un militar de carieră precum mareșalul Ion Antonescu, care amplifică contactele diplomatice în vederea ieșirii României din război. Scriitorul Paul Morand, ministrul delegat al Franței la București, a descris plastic în raportul său din 22 octombrie 1943 starea de spirit a românilor din țară: „România trăiește într-un fel de euforie. Recolta a fost excelentă, se mănâncă pâine albă, inflația a umplut multe pungii, afacerile merg, salariile funcționarilor publici tocmai au crescut cu 30 la sută. Panică și euforie, iată o singură contradicție. Este aceea a României în preajma iernii 1943-1944. (...) Românii sunt conștienți că se află pe marginea prăpastiei, dar nici unul din ei nu se îndoiește că un miracol îi va salva”¹⁴.

Ideea de a fortifica o linie de apărare în Moldova a aparținut guvernului Armand Călinescu care în septembrie 1939, în contextul unei situații neclare și alarmante din partea rușilor, a avut inițiativa de a modifica dispozitivele militare și de a concentra trupele în valea Siretului¹⁵. Organizarea rezistenței împotriva unui atac inamic a continuat activ în timpul guvernului Tătărescu¹⁶ (noiembrie 1939 - 4 iulie 1940). În Târgu Neamț unele terenuri erau ocupate cu lucrări de apărare naționale, cu rețele de sârmă, baricade, șanțuri, cazemate, bordei încă din 1942, Comisia Centrală având însărcinarea de a fixa cuantumul și formalitățile de despăgubire¹⁷. Comisia a fost cea care a distribuit arborii tăiați și celelalte materiale necesare pentru construirea și repararea podurilor¹⁸. Printr-un comunicat adresat Cercului Teritorial Neamț, nr. 449 din 22 ianuarie 1944, erau comunicate noile măsuri pentru revizuirea construcțiilor bordeielor, a stării acoperișului, a șanțului de scurgere a apei, a stării ferestrelor și ușilor, a situației din interior: pături, masa de scris, scaune, sobe, mijloc de iluminat, asigurarea lemnului suficiente până în primăvară pentru încălzire, a patului comun¹⁹. La ordinul remis se raporta că bordeiul postului de pândă din Târgu-Neamț avea nevoie de 6 ferestre, 2 uși, sobă, sârmă cca 1400 m, telefon și 5 stâlpi. Se rezolvase deja problema ferestrelor, ușilor și a sobei²⁰. Primăria orașului Târgu-Neamț a decis ca în ziua de duminică 9 ianuarie 1944 la ora 8 să se prezinte toți preliminarii și extrașcolarii în curtea Comisariatului de Poliție local urmând a se face încadrarea în formațiunile A.P.(apărare pasivă) în vederea instruirii. Toți locuitorii din cuprinsul orașului de la 16 la 55 ani, indiferent de sex, erau datori să se prezinte la chemarea de a executa zilele de muncă la apărarea pasivă sau puteau să plătească la casierea

¹³ Andreas Hillgruber, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-sovietice (1938-1944)*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 339.

¹⁴ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 393.

¹⁵ Armand Călinescu, *Însemnări politice. 1916-1939*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 432.

¹⁶ Constantin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 166.

¹⁷ S.J.N.A.Neamț, fond *Primăria Târgu- Neamț*, dosar 2308/1942, f. 3.

¹⁸ *Ibidem*, f. 9-10

¹⁹ *Ibidem*, dosar 2311/1944, f. 21.

²⁰ *Ibidem*, f. 24.

comunală 300 lei pentru o zi. Erau scutiți invalizii de război (cei cu un grad de invalidate mai mare de 60 la sută). Ordinul remis de primarul V. Roban, căpitanul N. Platon și șeful M.O.N.T, M. Melniciuc prevedea ca sancțiuni trimiterea în judecată la Curtea Marțială²¹.

La 12 ianuarie 1944 funcționarii administrativi, tehnici, financiari, secretarul primăriei Emil Avarvarei și primarul orașului Târgu-Neamț, avocatul V. Roban au discutat în ședință despre instrucțiunile cuprinse în ordinul Ministerului Afacerilor de Interne cu numărul 4002/1944. Pentru evacuarea funcționarilor se utiliza conform instrucțiunilor expresia „operațiunea nr. 1111B sau M”. Curierii și telefonul urmau să devină singurele mijloace de comunicare admise. Funcționarii erau obligați să se evacueze, însă primarului, ajutorului său și familiilor funcționarilor li s-a pus în vedere că evacuarea lor este facultativă. Operațiunea 1111B implica și actele de gestiune, numerarul, recipisele, creanțele, precum și toate valorile primăriei, patronatului, eforiei islazurilor, biroului concentrați și I.O.V.R., actele de stare civilă, de mobilizare, de proprietate, ale funcționarilor și ștampilele. O însărcinare specială aveau funcționarii în a întocmi acte de proprietate pentru vitele aduse din Transnistria. Funcționarii evacuați aveau dreptul la o căruță cu strictul necesar (îmbrăcăminte, așternut, veselă, hrană, lemne, încălțăminte, hrană rece pentru cinci zile pentru oameni și animale). Căruțele și caii erau rechiziționate. Convoitul primăriei trebuia să se alăture celui comandant de pretorul Gheorghiu. Pentru inventarierea bunurilor și arhivei primăriei erau desemnate trei persoane: C. Olteanu, Carol Cucinschi, M. Melenciuc, iar procesul-verbal general de predare era întocmit de secretarul Primăriei. Destinația pentru evacuare era fixată în județul Cluj la Turda, iar vagoanele CFR urmau să asigure mijlocul de transport.

Ca loc de adunare era fixată bariera Humulești (cimitir) pentru comună, iar pentru plasă la Comuna Crăcăoani. În vederea evitării panicii, populația era lăsată să creadă că acțiunea reprezintă o pregătire teoretică, un exercițiu. În caz de primejdie, de apropiere a frontului, întreaga localitate era evacuată și mai ales autoritățile locale care puteau reprezenta o țintă pentru inamic. La plecare se vor lua măștile de gaze, medicamente, aparatele radio, mașina de scris, telefoanele care vor fi împachetate odată cu arhiva financiară. Vehiculele cu tracțiune mecanică din comună erau ridicate de ajutorul de primar C. Gorgos, Melenciuc se ocupa de incartiruire, iar Cucinschi era însărcinat să asigure acumulatorii de rezervă pentru autovehicule. Cazanele și vesela de la bucătărie erau pregătite pentru evacuare de Ioan Diaconu. I.Constantiniu avea însărcinarea să asigure aprovizionarea cu alimente, lemne și furaje pentru cai. Personalul era plătit în momentul evacuării pentru două luni. Termenul pentru îndeplinirea tuturor sarcinilor era fixat la 20 ianuarie, pentru ca evacuarea să înceapă în momentul primirii ordinului²². În raportul întocmit în aceeași zi din ianuarie pentru Pretorul Plășii Neamț se raporta că sunt 25 de funcționari la care se adaugă membrii

²¹ *Ibidem*, f. 10.

²² *Ibidem*, dosar 2 315/1944, f. 4-6.

familiei, în total 90 de suflete, pentru care sunt necesare 34 de căruțe și 3 vagoane (două pentru persoane și unul pentru bagaje). Arhivele erau depozitate în 4 lăzi. Pentru transport Primăria dispunea doar de 15 căruțe și doi cai și se cerea sprijinul pentru a suplini necesarul. Doreau să primească arme pentru a păzi convoiul și măști de gaze pentru funcționari. Primarul avocatul V. Roban și ajutorul său Constantin Gorgoș au luat decizia de a se alătura evacuaților²³: secretarului, șefului direcției MONT, arhivarului, înregistratorului, șefului stării civile, contabilului, casierului, agentului încasator, dactilografei, șefului lucrării tehnice, mecanicului șef, electricianului, șefului biroului statistică, maistrului ferar, medicului veterinar, medicului uman²⁴.

În înștiințarea delegatului pentru operațiunea 1111 colonelul Mosin V. Gheorghe către Prefectura județului Neamț din 16 ianuarie 1944 se atrage atenția că în faza a II-a se evacuează numai autoritățile administrative, spitale, policlinici, laboratoare, Poliția, Jandarmeria, bisericile, școlile, muzeele, animalele, mijloacele de transport, uneltele agricole, tractoarele, batozele și populația care ar avea de suferit din partea inamicului. Cerealele, materialele provenite din fabrici se evacuează în faza I, iar ceea ce rămâne neevacuat se predă trupelor române sau germane ce luptă pe teritoriul respectiv sau populației civile, în lipsa trupelor operative²⁵. Într-un proces-verbal din 18 ianuarie 1944 de la Primăria Târgu Neamț se menționează că funcționarii își pot trimite din timp familiile, rudele sau prietenii în județele Arad-Vlașca-Ilfov²⁶. În tabelele anexate cu fruntașii intelectuali, comercianți, industriași, agricultori din Târgu-Neamț care se încadrează în operațiunea 1111B sunt consemnate circa 541 de familii²⁷.

În paralel cu măsurile impuse și transmise în teritoriu în vederea refugierii din calea războiului, autoritățile vor fi tot mai atente la conotațiile termenului „evacuare” cerând într-o directivă secretă remisă de pretor către plasa Târgu-Neamț cu numărul 169 din 30 ianuarie 1944 ca în corespondență sau orice lucrare să fie folosită expresia „operațiunea 1111M”²⁸.

Cu războiul tot mai aproape de teritoriul său, România se confrunta cu un episod sordid al refugiaților din calea operațiunilor militare: peroanele gărilor aveau aspectul unor campamente de fugari, un amestec de grămezi de bagaje, de obiecte de mică gospodărie, de copii, iar șoselele erau pline de vehicule și de turme de animale în retragere spre sud²⁹. C. Rădulescu-Motru surprindea în amintirile sale situația dramatică a refugiaților care „cad de oboseală în gară”, fiind chiar înregistrate și cazuri mortale³⁰. Oamenii se retrăgeau din calea războiului în toate regiunile și localitățile

²³ *Ibidem*, f. 14.

²⁴ *Ibidem*, f.15.

²⁵ *Ibidem*, f. 22.

²⁶ *Ibidem*, f. 76.

²⁷ *Ibidem*, f. 90.

²⁸ *Ibidem*, f. 51

²⁹ Constantin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 165.

³⁰ C. Rădulescu-Motru, *Revizuirii și adăugiri 1944*, Editura Floarea Darurilor, București, 1996, p. 116.

care păreau, cel puțin pentru un timp, mai ferite de ostilitate. Astfel, în aprilie 1944 în comuna Crăcăoani erau consemnate în registrul de evacuare refugiați din Târgu-Neamț³¹, dar și din Costești, Baia, Săvești, Pașcani, Lețcani, Iași, Timișești, Cernăuți, Dorohoi, Suceava, Drăgușeni, Vaculești, Piatra Neamț³².

Nu puține au fost acțiunile umanitare pe care românii le-au întreprins în ajutorul persoanelor defavorizate. De pildă într-un raport al Primăriei Borlești de la începutul anului 1944 către Prefectura Neamț se preciza că ofițerii Diviziei 4 Munte au trimis suma de 23390 lei spre a fi distribuită văduvelor sărace ale eroilor din județul Neamț³³.

În martie 1944 comisia de apărare pasivă a comunei Târgu-Neamț a hotărât din motive de securitate ca depozitele de chereștea din centrul orașului să fie mutate în termen de zece zile la periferia orașului³⁴, iar prin ordinul generalului de Corp de Armată Dumitru I. Popescu Prefectura era obligată să se aboneze și să răspândească în teritoriu revista periodică care cuprinde articole de apărare pasivă, publicație editată din ordinul Mareșalului Ion Antonescu³⁵. Un interes special era acordat în noua situație adăposturilor de apărare civilă din localitatea Târgu Neamț: dacă anterior anului 1944 în școlile din așezare învățau în instituțiile școlare circa 1 199 de copii, în situația actuală, școlile deveneau adăposturi de apărare pasivă (Școlile 1, 2, 3 de fete respectiv băieți, școala profesională fete, de meserii băieți, școala de ucenici și căminul)³⁶.

Situația se agrava tot mai mult, atmosfera critică fiind relatată de postul de radio „România liberă” care a transmis în data de 7 martie 1944 la ora 13 un comunicat prin care îi informa pe români că „trupele sovietice se apropie de Nistru și de Carpați, fapt care creează pentru țara noastră o situație extrem de critică, agravată și de împrejurarea că germanii n-au altă cale de aprovizionare pentru trupele lor din sudul Ucrainei decât România, care le va servi deci drept izvor de aprovizionare cu produse alimentare, transportate pe propriile noastre căi ferate. Pericolul crește pe zi ce trece. În fața întregului nostru popor se ridică, cu toată seriozitatea ei problema transformării țării în teatru de război”³⁷.

La 14 martie 1944 Garnizoana Piatra Neamț desfășura aplicația cu numărul 4 A.P. care dorea să verifice cum vor funcționa măsurile de asistență a sinistraților și cum vor putea fi reparate micile avarii produse imobilelor din orașele Piatra Neamț, Buhuși și Târgu-Neamț în cazul unui atac surpriză a 30-40 de avioane inamice ce lansează 60-70 de bombe asupra orașelor provocând avarii instituțiilor și

³¹ S.J.N.A.N., fond *Primăria orașului Târgu-Neamț*, dosar 2322/1944, f. 9.

³² *Ibidem*, f. 32.

³³ *Ibidem*, fond *Prefectura județului Neamț*, dosar 61/1944, f. 86.

³⁴ *Ibidem*, fond *Primăria orașului Târgu-Neamț*, dosar 2311/1944, f. 8.

³⁵ *Ibidem*, fond *Prefectura județului Neamț*, dosar 61/1944, f. 158.

³⁶ *Ibidem*, fond *Primăria orașului Târgu-Neamț*, dosar 2311/1944, f. 30.

³⁷ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat (coordonatori), *23 August 1944. Documente. 1944*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p.136.

locuințelor particulare. În cadrul aplicației desfășurate între 7,30-9 se cerea să se execute și reparații la clădirile sinistrate. Exercițiul era considerat terminat în momentul în care șeful A.P. al instituției respective sau șeful străzii raporta arbitrilor că a sosit pe teren personalul echipelor și s-au dat explicațiile convenite începerii lucrului³⁸.

La jumătatea lunii martie 1944 s-au transmis în teritoriu instrucțiuni asupra măsurilor ce trebuiau aplicate pentru a strânge manifestele propagandistice aruncate de avioanele inamice pe teritoriul național. Manifestele erau redactate în limba română, germană, rusă sau ucraineană, iar aruncarea lor se făcea în pachete sau foi volante. Pentru a se împiedica răspândirea lor în rândul populației, ele trebuiau strânse și predate autorităților, persoanele care dețineau astfel de manifeste erau considerate în slujba inamicului și trimise în judecată și pedepsite conform legilor în vigoare. Primarii, jandarmii și polițiștii erau însărcinați să aducă la cunoștința populației datoria acestora de a semna apariția avioanelor inamice, de a organiza căutarea și strângerea manifestelor și de a raporta evenimentul³⁹.

În aprilie 1944 trupele sovietice au trecut Prutul, astfel linia frontului atinsese teritoriul românesc. În procesul său, Mareșalul Antonescu a afirmat că a luat decizia de a-i opri pe ruși pe linia Iași-Pășcani și nu pe aliniamentul Focșani-Nămoloasa-Galați pentru a nu abandona Moldova⁴⁰. În partea de nord-est a țării între Prut și Munții Carpați se vor afla intercalate în dispozitivul de luptă german marile unități subordonate Armatei 4 Române (Corpurile 1,4,5,6 și 7 armată, cu diviziile 1,3,4,5,6,7,8,11,13,14,18 și 20 infanterie, 1 gardă, 5 și 8 cavalerie, 1 blindată și comandamentele 101, 102, 103 și 104 munte)⁴¹. Așa-numitul front moldo-basarabeian a urmat linia Târgu-Neamț, sud Pășcani și Târgu-Frumos, malul sudic al Bahluiului, nord Iași, Prut, Cornești, nord Chișinău, Tighina, malul Nistrului⁴². Frontul Armatei 4 alinia în lungul liniei întărite Târgu-Neamț-Prut, trei corpuri de armată în sectorul Târgu-Neamț, Corpul 1 armată (general Gheorghe Radu) format la început din cinci divizii, la centru, Corpul 5 (general Constantin Niculescu) alcătuit din trei-patru divizii, iar la dreapta, în sectorul Iași, Corpul 4 (general N. Stoenescu) alcătuit din două-trei divizii. Cu timpul dispunerea a fost reorganizată prin apariția unui Corp 6 (general Gh. Avramescu) dispus între Corpurile 5 și 4, iar în extrema stânga s-a constituit Corpul 7 (general Gh. Potopeanu⁴³). Legătura cu armata germană la flancul de

³⁸ S.J.N.A.N., fond *Prefectura județului Neamț*, dosar 2/1944, f. 17.

³⁹ *Ibidem*, dosar 82/1944, f. 5-6.

⁴⁰ *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, Editura Saeculum, București, 1998, p. 433.

⁴¹ Ștefan Pascu, Ilie Ceaușescu, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, Gheorghe Tudor, Gheorghe Arădăvoaice, Vasile Mocanu, Constantin Toderășcu, Mihail E. Ionescu, Ioan Talpeș, *România în anii celui de-Al Doilea Război Mondial*, vol.2, Editura Militară, București, 1989, p. 32; Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *August 1944. Repere istorice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 51.

⁴² Constantin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 166.

⁴³ În vara anului 1944 generalul Gh. Potopeanu s-a aflat printre militarii care au acționat pentru trecerea României de partea Națiunilor Unite. Conform penultimului plan întocmit de opoziție, generalul Aurel Aldea urma să stabilească legături cu sovieticii trecând linia frontului în zona Târgu-Neamț, prin

vest, în Munții Neamțului, la Broșteni, se făcea prin unitățile din Armata 8 germană, între care și un detașament român de grăniceri (general Ilie Crețulescu)⁴⁴.

Prefectul județului Neamț (lt.col. I. Teodorescu-Darie) a hotărât în aprilie 1944 conform ordinelor unității Diviziei IV Siret Vânători de Munte evacuarea totală a comunelor Răucești, Târgu-Neamț, Vânători Neamț, a satului Săcălușești din comuna Filioara, a satelor Topolița și Ocea din comuna Grumăzești pentru a proteja populația de bombardamentele inamice: pe 9 aprilie comuna Răucești se evacua în comuna Pipirig, la 10-11 aprilie comuna Vânători Neamț era evacuată la Pipirig; locuitorii români din Târgu-Neamț în comuna Crăcăoani, iar evreei în comuna Buhuși. Satul Săcălușești se refugia la Filioara și Mănăstirea Agapia, iar satele Topolița și Ocea în comuna Grumăzești⁴⁵. Evacuate vor fi și comunele Petricani, Păstrăveni, General Averescu (astăzi Urecheni), Țibucani conform ordinelor Diviziei a 8-a. Arhiva și populația civilă din Plasa Târgu Neamț era evacuată în comunele Chiriacu, Dimitrie Cantemir, Buciumeni, Radu Vodă și Dumitru Sturzu, pentru ca în caz de primejdie mare, prefectura și primăria orașului să-și stabilească reședința la comuna Roznov⁴⁶. La 17 aprilie de Sfintele Paști, Prefectul a vizitat Târgu-Neamț urmărind modul cum s-a făcut evacuarea și a dus daruri Diviziei 4 Vânători de Munte, iar la 18-19 aprilie Prefectul sosea în comuna Pipirig aducând porumb, pâine și zahăr, dar și darurile Diviziei 4 Vânători de Munte: pască, cozonaci, ouă⁴⁷.

În aprilie, Mareșalul Antonescu sosea în județ pentru a discuta cu autoritățile despre nevoile localnicilor și măsurile ce urmau să fie luate pentru normalizarea situației⁴⁸. Prima din vizitele Mareșalului a avut loc între 19-22 aprilie, fiind inspectate marile unități din Corpurile 1 și 5 Armată, precum și trupele germane din zonă. Cu ocazia acestei vizite, conducătorul statului a fost informat că în casele părăsite de populație dispar mereu din obiecte și mobilă atunci când sunt ocupate de militarii germani și români. Pentru a se evita astfel de fapte, Mareșalul a ordonat ca locuințele să fie predate cu inventar care va fi semnat obligatoriu de soldații care se vor caza în casele părăsite prin evacuare⁴⁹.

La 22 aprilie la Războieni Prefectul a oferit daruri tradiționale de Paști Diviziei 20 și s-a întâlnit cu refugiații din Dragomirești⁵⁰. În zilele de 23-24 aprilie Divizia 20 Infanterie a purtat lupte crâncene pentru cucerirea pădurilor Velloaia și

dispozitivul Corpului 7 armată comandant de generalul Gheorghe Potopeanu. Cu toate acestea din octombrie 1944 a fost declarat „criminal de război” și arestat. Dintr-un general de elită al armatei române, va ajunge prin reeducarea făcută în închisoare un deținut „disciplinat și corect” în Penitenciarul Gherla. (cf. Alexandru Duță, Florica Dobre, Drama generalilor români (1944-1964.) Editura Enciclopedică, București, 1997, p.222 și urm.)

⁴⁴ Constantin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 168.

⁴⁵ S.J.N.A.N., fond *Prefectura județului Neamț*, dosar 82/1944, f. 115.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 64/1944, f. 36.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 82/1944, f. 73-74.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 75.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 77.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 74.

Făgețel, iar de la 1 mai divizia a primit ordinul să interzică pătrunderea inamicului între râul Moldova și Dealul Boiștea. În cursul vizitei conducătorului statului, acesta a inspectat și cartierul Diviziei 20 Infanterie din comuna Războieni în data de 20 aprilie, la ora 16. Pentru o oră și jumătate generalul Corneliu Serghievici i-a expus situația frontului și dispozitivul trupelor diviziei, dar se pare că Mareșalul nu a fost mulțumit și a dat alte dispoziții. La 27 aprilie Corpul 1 Armată a transmis Diviziei 20 Infanterie Ordinul special nr. 13, prin care îi cerea să execute un atac menit să îmbunătățească situația liniei frontului. După două ore generalul transmitea un raport⁵¹ în care menționa că „nu poate garanta apărarea sectorului diviziei, care încă nu e complet organizat”, că „are convingerea că operațiunea proiectată nu poate reuși, cheltuindu-se efectivele inutil” și ruga să fie înlocuit de la comandă⁵².

La 27 aprilie, la ora 21, generalul Serghievici era înlocuit de la comandă și a primit ordin să se prezinte la comandamentul Corpului 1 urmând fără îndoială a fi deferit justiției militare ca inculpat pentru neexecutarea de ordin. Generalul a decis însă ca în cursul zilei de 28 aprilie 1944, la ora 15,10 în punctul de comandă al Diviziei 20 Infanterie din comuna Războieni să se sinucidă. Într-una din cele trei scrisori rămase cerea să fie înmormântat cu un ceremonial simplu ostășesc la Mănăstirea Războieni⁵³.

În aprilie 1944, armatele sovietice ce alcătuiau fronturile 2 și 3 ucrainene au atacat crâncen frontul moldo-basarabean inclusiv flancul extremă stângă la vest de Cetatea Neamțului, lângă Oglinzi, unde se aflau două divizii de vânători de munte slăbite. Generalul Mihail Cămărașu nu a reușit să păstreze poziția, soldații s-au retras în valea pârâului Nemțșor pentru ca apoi să abandoneze poziția în panică. Au fost necesare ordine severe de la generalul Șteflea, șeful Marelui Stat Major, și sprijinul germanilor pentru ca trupele diviziei să recâștige poziția de la Oglinzi (generalul Cămărașu va fi înlocuit cu generalul Leonard Mociulschi). Generalul Gheorghe Potopeanu a fost numit la Comanda Corpului 7 de la Timișoara reorganizând unitatea sa potrivit războiului de munte cu o mare eșalonare în adâncime. Poziția a fost păstrată și stabilizată până în august 1944⁵⁴.

În județul Neamț jandarmii vor primi ordin să trimită în fiecare zi note informative și săptămânal rapoarte cu date, schițe, tabele despre situația etnografică a regiunii, starea de spirit, curente socialiste, politice, lucrări de artă, instalații și stabilimente, modul cum sunt păzite, despre activitatea inamicului (sabotaj, propagandă, terorism, spionaj)⁵⁵. Într-un astfel de raport din aprilie redactat pentru

⁵¹ Petre Otu, Octavian Liviu Șovan, *Drama generalului Serghievici*, în „Magazin istoric”, anul XLIII, nr. 2/februarie 2009, p.16.

⁵² *Ibidem*, p.17.

⁵³ În testamentul său datat 6 august 1942, le cerea scuze tuturor celor dragi că le lasă atât de puține lucruri. Era convins că era preferabil să lase după moarte „un nume cinstit și o reputație demnă unei averi făcute prin necinste” (*Ibidem*, f. 17-18).

⁵⁴ Constantin C. Kirîșescu, *op. cit.*, p. 170.

⁵⁵ S.J.N.A.N., fond *Prefectura județului Neamț*, dosar 82/1944, f. 8.

Ministerul Afacerilor Interne de Prefectul Lt. Colonel I. Teodorescu Darie era consemnat că pe teritoriul Comunei Calu la punctul Silezia s-au lansat 9 parașutiști (opt bărbați și o femeie). Jandarmii i-au capturat pe doi dintre ei după ce au deschis focul și au confiscat două aparate recepție, două parașute, un pistol mitralieră și alte obiecte. Un avion rusesc a survolat regiunea, a lansat trei bombe și a deschis foc de mitralieră⁵⁶.

Într-un raport consistent adresat de Prefectura județului Neamț către Ministerul Afacerilor Interne erau consemnate pagubele, distrugerile și violențele săvârșite de soldații cantonați sau aflați în trecere prin zonă. Astfel, în seara zilei de 30-31 martie circa 2000 de prizonieri ruși escortați de 200 germani au staționat în localul băilor Oglinzi⁵⁷. Aceștia au devastat aproape întreg mobilierul, au luat perdele, pături și cearșafuri. În aceeași seară au jefuit locuința doctorului și primarului din Târgu Neamț, au luat așternuturi din casa unei pensionare, au consumat și au luat sticle de băuturi spirtoase de la un comerciant fără să plătească. La școala primară din Humulești unde fuseseră cantonați prizonieri ruși au spart dulapuri, au devastat arhiva, tablourile, hărțile, iar la spitalul din Târgu-Neamț trupele germane l-au amenințat pe paznic cu revolverul, au forțat dulapurile, au devastat și au sacrificat la plecare un animal pe care l-au luat cu ei. Șirul pagubelor a continuat în Târgu Neamț mai ales pe durata cât frontul s-a aflat aproape: un radio, pături, plapume, scaune, încălțăminte, ceas de buzunar, mașină de cusut, bijuterii, medicamente, vin, sticle de șampanie.

Ca și cum nu ar fi fost de ajuns, în ziua de 11 aprilie pe dealul Humulești un caporal român din Filioara concentrat la Regimentul 7 Vânători aflat în stare de ebrietate a împușcat pe soția evreului Leon Iancovici care se afla în convoiul de refugiați spre Buhuși. În seara respectivă după evacuarea evreilor, soldații români au forțat ușile locuințelor celor refugiați luând de la perne și plapumă, până la sobe și canapele pe care le-au dus ulterior în bordeie și cazemate. Unii din jefuitori au fost surprinși de primar, identificați, arestați și deferiți parchetului. Cazurile erau raportate generalului Aulez și comandantului Armatei Bacău. Un număr mare de militari și civili se aflau sub cercetare la Pretoratul de lângă Divizia Siret fiind acuzați pentru devastările comise. În Piatra Neamț 4 militari germani aflați în trecere au amenințat cu revolverele pe fiica și soția lui Gheorghe Dobrin și au luat 3 valize cu haine și încălțăminte și o casetă. Cel care a intervenit a fost aspru bătut. Iulișenca Gavrilă și cumnata sa din Piatra Neamț au fost amenințate de 6 militari germani fiind salvate de intervenția unui soldat român și a unui subofițer german. Pentru a preîntâmpina astfel de cazuri s-au organizat din seara zilei de 2 aprilie patrule pentru supraveghere formate dintr-un german, un soldat român și un gardian public⁵⁸.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 1.

⁵⁷ Unii dintre prizonieri ruși au evadat ascunzându-se în pădure, dar au fost prinși 57 dintre evadați, în vreme ce doi dintre ei au fost împușcați la marginea orașului de soldații germani și îngropați de premilitari români (*Ibidem*, dosar 143/1944, f. 7 și 16.)

⁵⁸ *Ibidem*, f. 5-8.

Sovieticii au ocupat Nordul țării și în numai circa patruzeci de zile s-au pierdut teritoriile întinse, astfel, deși mareșalul Antonescu ar fi dorit o repliere și rezistență a armatei române, diplomații erau trimiși să negocieze o eventuală ieșire a României din război. Situația era complicată prin bombardamentele întreprinse de americani în perioada aprilie – august 1944 și de situația cumplită a armatei româno-germane de pe linia frontului. În acest context dificil, locuitorii ținutului Neamț au avut încredere și speranță în izbândă și au păstrat moralul ridicat. Miracolul credinței în dreptate și biruință i-a călăuzit în vremuri de primejdie pe românii din Neamț spre rezistență, implicare și spirit civic, umanitar.

Bibliografie selectivă

- Serviciul Județean Neamț a Arhivelor Naționale (S.J.N.A.N.),
fond Primăria Târgu- Neamț, dosar 2308/1942, 2311/1944, 2315/1944, 2322/1944
fond Prefectura județului Neamț, dosar 2/1944, 61/1944, 82/1944, 143/1944
- Ardeleanu Ion, Arimia Vasile, Mușat Mircea (coordonatori), *23 August 1944. Documente. 1944*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
- Buzatu Gheorghe, *Dosare ale războiului mondial*, Iași, Editura Junimea, 1978.
- Idem, *România și Marile Puteri (1939- 1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Călinescu Armand, *Însemnări politice.1916-1939*, București, Editura Humanitas, 1990.
- Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999.
- Constantiniu Florin, Ionescu Mihail E., *August 1944. Repere istorice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
- Crevedia N., *Rugăciunea soldatului*, în „Cetatea Moldovei”, vol. VIII, an IV, nr. 2/februarie 1943, p. 148.
- Duțu Alexandru, Dobre Florica, *Drama generalilor români (1944-1964)* București, Editura Enciclopedică, 1997.
- Gafencu Grigore, *Preliminarii la războiul din Răsărit*, București, Editura Globus, 1996.
- Giurescu Dinu C., *România în Al Doilea Război Mondial (1939-1945)*, București, Editura All Educational, 1999.
- Hillgruber Andreas, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, București, Editura Humanitas, 2007.
- Hitchins Keith, *România 1866-1947*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Kirițescu Constantin C., *România în Al Doilea Război Mondial*, vol. II, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995.
- MacDonald John, *Marile bătălii ale celui de-Al Doilea Război Mondial*, București, Editura Marshall, 1986.
- Michel Henri, *Al Doilea Război Mondial*, București, Editura Corint, 2006.
- Otu Petre, Șovan Octavian Liviu, *Drama generalului Serghievici*, în „Magazin istoric”, anul XLIII, nr. 2/februarie 2009.
- Pascu Ștefan, Ceaușescu Ilie, Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, Tudor Gheorghe, Arădăvoaice Gheorghe, Mocanu Vasile, Toderașcu Constantin, Ionescu Mihail E., Talpeș Ioan, *România în anii celui de-Al Doilea Război Mondial*, vol.2, București, Editura Militară, 1989.

Procesul Mareșalului Antonescu. Documente, București, Editura Saeculum, 1998.
 Rădulescu-Motru Constantin, *Revizuire și adăugiri 1944*, București, Editura Floarea Darurilor, 1996.
 Scurtu Ioan, Buzatu Gheorghe, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999.

Anexe

Tabel nominal cu locuitorii care aveau terenuri arabile ocupate de apărarea națională în iulie 1942

(D.J.A.N. Neamț, fond Primăria Tg. Neamț, dosar 2308/1942, f. 5)

Nr. Crt.	Nume, Prenume	Adresa	Unde se află terenul ocupat cu lucrări de apărare	Ce conține
1	Popa Gheorghe	Română '48	Țarna Mănești	Cazemată, bordei
2	Bumbea Vasile	Codreni	Țarna Mănești	un bordei 10/10
3	Jitiu Vasile	Ștefan cel Mare	Țarna Mănești	2 cazemate, 1 bordei și un șanț anticar cu cca 5000 mp.
4	Roșu Gh. Ioan	Bogdan Vodă 89	Țarna Mănești	șanț anticar cca 700
5	Hără Gheorghe	D. Cantemir	Humulești, aproape Blebea	șanț tragere 200mp.
6	Vrânceanu Ștefan	Eternității 4	Poiana Rusului la vale de cimitir	șanț anticar 600mp.
7	Ion Jitiu	Vânători Munte	Țarna Mănești	șanț antitanc 300mp.
8	Crăciun Manole	-	-	
9	Maria V. Toader	Eternității 26	Blebea	șanț antitancu 180mp.
10	Grigoraș Gheorghe	Col. Alcaz 1	Țarna Mănești	șanț antitanc
11	Gheorghe Ion Predoaie	Blebea	Blebea Țarna Mănești	Cazemate 30mp. Șanț antitanc 240mp+1000mp.prundiș
12	Măria Hiuca	Str. Carol I	Țarna Pometea	Cazemate 30mp. 160mp+1700mp prundiș Șanț anticar
13	Vasile Craiu	Răucești, Oglinzi	Țarna Pometea-Buburaz	Cazemate 600 mp.
14	Ursachi Gheorghe	Cap. Cojocaru	Grădina din Caporal Cojocaru	Cazemate cu 300mp.
15	Voda Vasile	Carol	Carol	Un adăpost cu 36 mp.
16	Anestiesiu Elena	Voevod Mihai	Țarna Mănești	Șanț tragere cu 150 mp.
17	Trofin Constantin	Ștefan cel Mare	în spate cimitir	Șanț anticar cca 1800 mp.
18	Balan Neculai	Rege Ferdinand	Țarna Mănești	Cazemate 150 mp. Șanț anticar 500 mp.
19	Islaz, Tg. Neamț	Spre Răucești		25 cazemate la suprafață și 6 cazemate ascunse

ARHEOLOGIE
*
ARCHEOLOGY
*
ARCHÉOLOGIE

ELEMENTE DE *LANDSCAPE ARCHAEOLOGY* ÎN PERIOADA NEOLITICULUI ȘI ENEOLITICULUI ÎN DEPRESIUNEA CRACĂU-BISTRIȚA

*

DES ÉLÉMENTS *LANDSCAPE ARCHAEOLOGY* PENDANT LE NÉOLITHIQUE ET L'ÉNEOLITHIQUE DANS LA DÉPRESSION CRACĂU-BISTRIȚA

*

CONSIDERATION ON *LANDSCAPE ARCHEOLOGY* IN NEOLITHIC AND ENEOLITHIC IN THE CRACĂU-BISTRIȚA DEPRESSION

Prof. drd. Traian ANTON¹

Rezumat: Depresiunea Cracău-Bistrița este considerată una din cele mai reprezentative subcarpatice din țară, cu o vatră de locuire clar delimitată, cu un relief neted între interfluvii și terase larg desfășurate de-a lungul văilor, cu depozite petrografice ce aparțin neogenului și cuaternarului. Landscape archaeology este în mod clar multidisciplinară și utilizată de arheologi, deoarece accentuează relațiile dintre cultura materială (artefacte) și mediul din jur sau pe modificarea antropică, culturală a peisajului și mediului natural. Peisajul geografic, cu caracteristicile sale, a fost întotdeauna înglobat în cercetările arheologice, însă a fost pus rar în concordanță cu activitățile cotidiene ale omului preistoric.

Cuvinte cheie: landscape archaeology, interdisciplinaritate, neo-eneolitic, arheozoologie, arheobotanică, paleoecologie.

*

Abstract: The Cracău-Bistrița depression is considered one of the most representative sub-Carpathian in the country, with a clearly delimited hearth, with a smooth relief between interfluvies and terraces belonging to the Neogen and Quaternary. Landscape archaeology is clearly multidisciplinary and used by archaeologists, as it emphasises the relationships between material culture (artifacts) and the environment or on the anthropic cultural change of the landscape and the natural environment. The geographical landscape, with its characteristics, has always been incorporated into archaeological research, but has been brought into line with the daily activities of prehistoric man.

Keywords: landscape archaeology, interdisciplinarity, neo-eneolithic, archaeozoology, archaeobotany, paleoecology.

*

Résumé: La dépression Cracău-Bistrița est considérée comme l'une des sous-Carpates les plus représentatives du pays, avec un foyer clairement délimité, avec un relief lisse entre interfluves et

¹ Școala Doctorală de Științe Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava; profesor la Școala Gimnazială nr.1 Răucești, Neamț; tra2006anton@yahoo.com

terrasses largement développées le long des vallées, avec des dépôts pétrographiques appartenant au Néogène et au Quaternaire. Landscape archaeology est clairement multidisciplinaire et utilisée par les archéologues, car il met l'accent sur les relations entre la culture matérielle (artefacts) et le milieu environnant ou sur le changement anthropique et culturel du paysage et du milieu naturel. Le paysage géographique, avec ses caractéristiques, a toujours été inclus dans la recherche archéologique, mais a été rarement mis en conformité avec les activités quotidiennes de l'homme préhistorique.

Des mots clés: *landscape archaeology, interdisciplinarité, Néo-énéolithique, archéozoologie, archéobotanique, paléoécologie.*

Arheologia peisajului – *landscape archaeology*² – reprezintă studierea modului în care oamenii din trecut au folosit sau au adaptat mediul geografic din jurul lor pentru a crea o cultură caracteristică lor.

Trebuie să reconstruim trecutul urmărind sistemele de relații dintre oamenii preistorici și mediile în care au trăit. Acest lucru este foarte greu de realizat. Acest lucru se datorează faptului că dovezile (rămășițele arheologice) care au fost descoperite sunt doar o cantitate mică și nu acoperă întreaga gamă de relații. Trebuie să ne folosim imaginația, iar acea imaginație este rezultatul dovezilor științifice realizate de știință în contextul arheologiei, analizei interdisciplinare și interdisciplinare, artefacte descoperite de arheologi în contextul descoperirii legate de cercetarea științifică, cu sprijinul geologilor și a altor oameni de știință.

Oricât de bogată ar fi imaginația noastră, trebuie să o îmbinăm cu anumite cunoștințe, cercetări științifice, iar datele și cifrele trebuie coroborate cu mediul geografic în care omul neo-eneolitic a viețuit, a creat și a lăsat urme culturale.

Trebuie să ne dăm seama că lumea neolitică și neolitică a oamenilor preistorici a fost o lume complexă, cu relații sociale strânse și cu mediul care au determinat existența și stilul de viață al întregii populații din spațiul geografic delimitat de cele două râuri Cracău și Bistrița. Fără îndoială că era un spațiu jos, mărginit de munți, propice creșterii animalelor, cu importante resurse minerale (litice, pigmenți, sare) sau pășuni deluroase pentru acei oameni care au lăsat urme în siturile arheologice studiate în cadrul Depresiunii Neamțului.

Din punct de vedere geografic, zona analizată în acest studiu este situată la contactul dintre Carpații Orientali, Subcarpații Moldovei, Podișul Moldovei, de-a lungul depresiunii formate de râurile Bistrița și Cracău. Munții Stănișoara se întind continuu în stânga Bistriței pe aproximativ 60 km. Depresiunea Bistrița-Cracău se suprapune tuturor unităților de fliș cu structură de tip șariaj și două trepte de nivel. Culmea înaltă, ce formează cumpăna de ape între râurile Bistrița și Moldova, coboară de la 1530 m în vârful Bivolul, la 1230 de m în vârful Buhalnița. Această culme nu are

² Termen utilizat în 1974 de către Mick Aston și Trevor Rowley în lucrarea: *Landscape Archaeology: An Introduction of Fieldwork of Techniques on Post-Roman Landscapes.*

văi transversale, dar este străbătută de trei pașuri; Pasul Stânișoara, Pasul Petru-vodă și Pasul Mitoc. Cea de a doua culme are altitudinea care coboară, de la 1000 la 800 de m. Majoritatea văilor au terase, cu altitudini cuprinse între 5 și 7 m și 260 la 275 m³. Din punct de vedere geologic, subcarpații coincid cu zona miocenă și se află în afara zonei montane (zona flisului), în timp ce limita estică a acesteia corespunde limitei dintre zona cutată și cea de platformă.

Aspectul depresiunii Cracău-Bistrița este relativ omogen, puțin fragmentată, cu un relief care scade în altitudine de la nord la sud, pe direcția curgerii principalelor râuri, Cracăul și Bistrița⁴. În nord găsim o serie de microdepresiuni precum: Poiana, pe râul Almaj, Almajilu, pe valea cu același nume, Gârcina, pe valea râului Cuejdi, Depresiunea Negrești, Depresiunea Frasinului, și Dealul Balaurului între bazinele Almăjului și Cuejdiului, deal care domină depresiunea Cracăului⁵.

Râul Bistrița este cel mai mare afluent al Siretului, cu o lungime de 283 km și 193 de afluenți. Traseul actual al Bistriței a început să se contureze spre sfârșitul etapei presarmațiene, pentru ca în sarmațianul mediu să fie definitivat traseul pe care îl are și în prezent.

În pliocenul inferior și mediu, teritoriul extracarpatic al Moldovei a fost acoperit de lacul pliocen, în care se vărsa râul Bistrița, probabil în zona Bacăului de astăzi. Cert este că, în toată această perioadă, Bistrița și Siretul au depus cantități mari de prundișuri. În Pleistocen, valea Bistriței s-a adâncit cu peste 150 m, proces continuat și în Holocen, când s-au format terasele inferioare ale versantului și pe urmă cele de luncă. Poziția altitudinală, în zona de munte a Bistriței, îi dă un caracter specific deoarece recepționează o cantitate mai mare de precipitații și una mai mică de energie solară⁶.

Din punct de vedere al vegetației, arealul delimitat de cele două râuri, Cracău și Bistrița, este al etajului forestier. Întâlnim însă pe suprafețe mici, în special la contactul cu Subcarpații, păduri de gorun (*Quercus petraea*), stejar (*Quercus robur*), de fag (*Fagus silvatica*), și carpen (*Carpinus betulus*). În albiile majore ale râurilor, cu hidrosoluri întâlnim arinul negru (*Alnus glutinosa*), frasinul (*Fraxinus excelsior*), salcia (*Salix decedea*) și plopul (*Populus tremula*). Pajiștile, rezultate în majoritatea lor prin defrișare, sunt folosite ca fâneată, fiind formate din erbacee cu păiuș (*Festuca rupica*) și iarba câmpului (*Agrostis capillaris*). Fauna cuprinde specii de interes cinegetic: căprioara (*Capreolus capreolus*), mistrețul (*Sus scrofa*), iepurele (*Oryctolagus cuniculus*), lupul (*Lupus europaeus*), vulpea (*Vulpes vulpes*), ursul (*Ursus arctos*), zimbrul (*Bison bonasus*). Printre păsările întâlnite amintim: gaița

³ I. Bojoi, I. Ichim, *Județul Neamț*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p.25-26.

⁴ I. Bojoi, I. Ichim, *op.cit*, p. 32.

⁵ E. Ciubotariu, *Monumente istorice din județul Neamț, vol.1.Situri arheologice*, Ed. Crigarux, Piatra-Neamț, 2005, p. 9.

⁶ M. G. Cojoc, *Analiza regimului hidrologic al râului Bistrița în contextul amenajărilor hidrotehnice*, Ed. Terra Nostra, Iași, 2016, p. 219.

(*Garrulus glandarius*), ciocănitorea (*Dentrocopos major*), vrabia (*Passer domesticus*), pupăza (*Upupa epops*) etc. Fauna acvatică este reprezentată de boiștean (*Phoxinus phoxinus*), zglăvoacă (*Cotlus gabio*), scobar (*Chondostroma namo*), păstrăv (*Salmo truta*), clean (*Squalius cephalus*), lostrița (*Hucho hucho*) etc.

Solurile cuprind pe cele cenușii și cernoziomurile argiloiluviale, eubazice (grad de saturare în baze de 75-85%), slab acide, cu fertilitate medie și o reacție ușor acidă (pH=6,5-7%). În zonele de interfluvii cu altitudini de 400m; la peste 400 m găsim argiluvisolurile, soluri brune luvice și luvisoluri albice, cu o fertilitate mică, pH acid (4,5-5,5%), impermeabile și pseudoghizate iar în zonele mai înalte găsim cambisolurile reprezentate de solurile brune eumezobazice și soluri brune acide, neproductive. În apropierea izvoarelor sărate pot să apară soluri halomorfe⁷.

Limita dintre Holocen și Pleistocen ar trebui plasată la sfârșitul ultimei mari perioade glaciare, înaintea primei încălziri majore a climei (oscilația Erbiceni b sau episodul pinetelor). Sfârșitul Pleistocenului s-a caracterizat prin alternarea unor oscilații climatice care au fost succedate de scurte etape de răcire.

În Holocen, s-au succedat următoarele perioade climatice conform schemei Blytt-Sernander :

- Preborealul (8.200-6.700 î.H.), rece și uscat, fiind o etapă de trecere de tip arctic și subarctic;
- Borealul (6.700-5.500 î.H.), climă caldă și uscată, continentală;
- Atlantic (5.500-2.250 î. H.), climă caldă și umedă;
- Subboreal (2.250-700 î. H.), climă caldă și uscată, postglaciară;
- Subatlanticul (700-2.000 d. H.), climă umedă, ceva mai rece la început⁸.

Trebuie precizat că, chiar dacă existau forme de relief cu poziții de apărare mai bune, acestea nu au fost alese pentru amplasarea așezărilor, aceasta fiind condiționată de mai mulți factori precum:

- apropierea apei necesare omului și creșterii animalelor;
- condițiile de sol prielnice pentru cultivarea plantelor și creșterea animalelor;
- apropierea de surse de materii prime necesare realizării uneltelor sau construcțiilor;
- posibilitatea de legături și comunicare cu celelalte comunități umane;
- posibilități naturale de apărare sau realizare a sistemelor artificiale de apărare cu eforturi reduse, precum și locuri prielnice de refugiu.

Cercetările palinologice au arătat că în perioada anilor 7000-1000 î Hr. a fost o perioadă optimă climatic (climat temperat); perioada anilor 5000-3000/2800 î Hr. a cunoscut un climat mai cald și umed pentru ca între 3000/2800 și 1000 î Hr., climatul să fie cald și secetos. Analizele de polen de la Târpești, indică un proces de aridizare în perioada de trecere de la Precucuteni la Cucuteni, proces dovedit prin numărul mic de animale vâdate. Analiza polinică arată diferențieri în funcție de perioade, dacă polenul

⁷ R. Dimitriu, *op.cit.*, p. 286-287.

⁸ M. Cârțumaru, *Paleoetnobotanica, Studii în Preistoria și Protoistoria României*, Ed. Glasul Bucovinei, Iași, 1996, p. 18.

speciilor de pădure și cereale era egal procentual în Precucuteni, în Cucuteni, aceste valori scad, pentru ca în perioada de tranziție la epoca bronzului, să se producă a creștere a celui de pădure și o scădere a celui de cereale⁹.

Din punct de vedere al construcțiilor, în Neolitic și Eneolitic, s-a folosit lemnul și lutul, materiale care se găseau din abundență, și doar în puține situații s-au folosit și alte materiale precum piatra, stuful, trestia sau tuful vulcanic. Explicația pentru folosirea preponderentă a celor două materiale rezidă din faptul că acestea erau rezistente și ușor de prelucrat. Prelucrarea lemnului prin tăiere, cioplire și îmbinare, a fost nu doar un meșteșug ci și o artă, ilustrată prin tehnicile de prelucrare și de construcții, tehnice care pot fi determinate prin urmele lăsate pe resturile de lut carbonizat din așezările descoperite. Cunoștințele de construcție de transmiseau și de la o comunitate la alta, ceea ce dovedește relații pe spații destul de extinse. Șanțurile de delimitare sau de apărare dar și folosirea sistemului de apărare din șant-val sau șanț-val-palisade, precum la Târpești (Neamț) sau Târgu-Frumos (Iași), arată existența unei autorități care avea puterea de a realiza astfel de construcții, cu implicarea tuturor membrilor comunității¹⁰.

Aceste condiții erau îndeplinite în depresiunea Cracău-Bistrița. Se pot distinge mai multe tipuri de așezări în funcție de altitudinea reliefului: așezări pe forme de relief mai înalte, pe culmi subcarpatice sau prelungiri montane: Piatra Șoimului – Calu, Ghindăoani – Dealul Brașoveanu; așezări pe teren cu altitudini medii: Bodești – Frumușica, Târpești – Țolici, Costișa – Cetățuia; așezări pe forme de relief joase: Petricani – Râpa lui Bodai, Piatra Neamț – Văleni¹¹.

În zona Câmpiei Moldovei și în depresiunile subcarpatice, unde erau condiții prielnice cultivării plantelor, erau cele mai multe așezări preistorice, așa cum o atestă numeroasele descoperiri arheologice, aceste zone având un sol aluvionar sau molisol. Așezări mai puține sunt în zonele montane, în special pe văi, în timp ce în neolitic și enolitic se observă o predominare a așezărilor în zonele colinare și subcarpatice¹². Este perioada când omul începe să folosească resursele naturale, într-un mod am spune azi, inteligent, de adaptare la mediul înconjurător, și nu exclusiv și instinctiv ca până atunci.

Condițiile climatice care au pus amprenta și asupra resurselor alimentare au condus la adaptarea uneltelor din piatră, fiind folosite tot mai des piesele microlitice. Studii privind defrișarea pădurii și domesticirea animalelor au arătat o fază epipaleolitică la unele grupuri din perioada Atlanticului, dar și trecerea directă fără tranziție la neoliticul timpuriu, la alte grupuri de populație. Încălzirea climatului, diminuarea vântului mare, a dus la o fragmentare, la o regionalizare culturală,

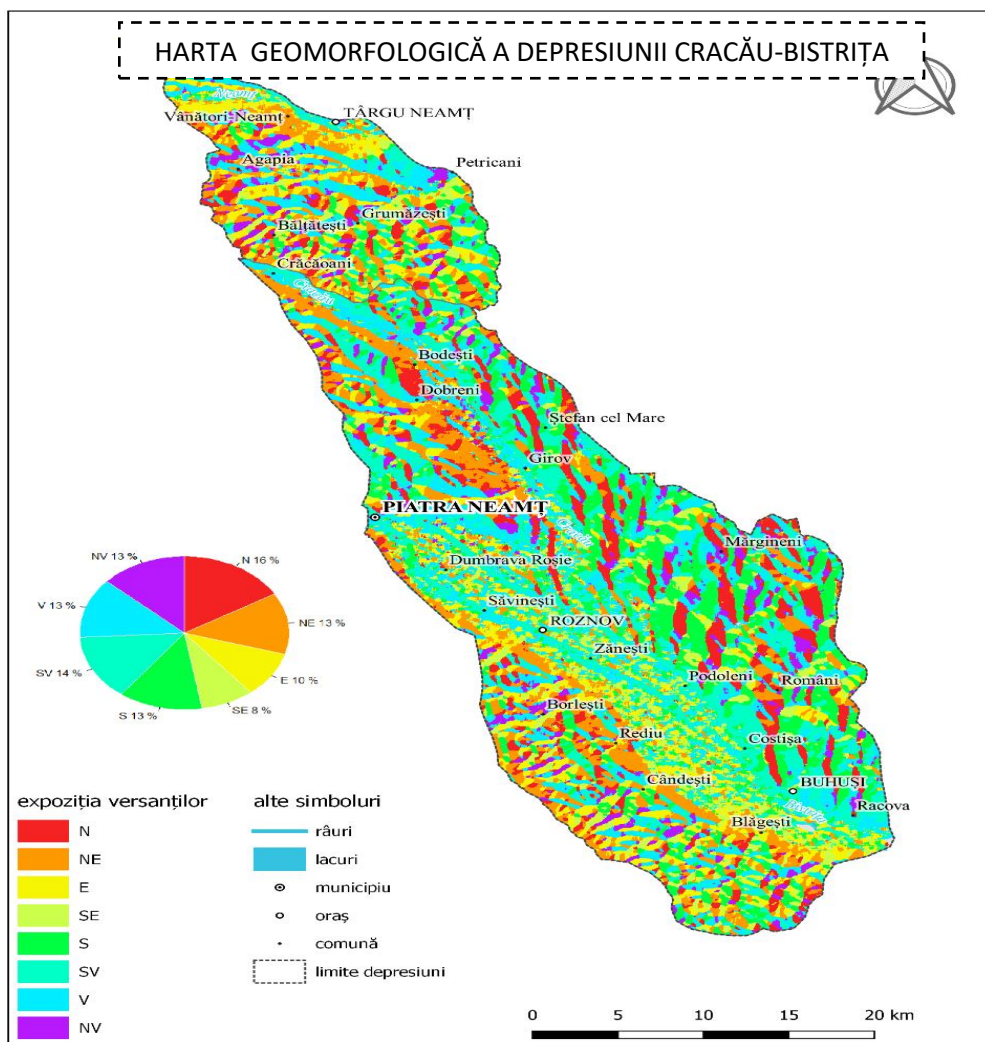
⁹ C. M. Mantu, *Cultura Cucuteni, evoluție, cronologie, legături*, Piatra Neamț, 1988, p. 54.

¹⁰ C. M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *op.cit.*, p. 335-336.

¹¹ Șt. Cucoș, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, Ed.Constantin Mătase, Piatra Neamț, 1999, p. 25-35.

¹² R. Brigard, O. Weller, *Neolithic and Chalcolithic settlement patterns in central Moldavia, Romania*, în *Documenta Praehistorica*, XL, 2013, p. 202.

caracterizate, în zonele depresionară Cracău-Bistrița, prin prezența unor grupuri regionale care ocupă teritorii bine delimitate.

Cultura Starčevo-Criș, a fost prima cultură neolitică cu ceramică, care s-a desfășurat în boreal, când zona de coline era acoperită cu stejăriș și aluniș, iar zonele mai înalte erau acoperite cu molid și pin. Primele face ale acestei culturi sunt caracterizate de așezări situate lângă cursuri de apă sau pe terase, materialul litic fiind reprezentat de topoare-calapod, trapezoidal, specializări meșteșugărești (șlefuitul pietrei, tors, țesut). În privința ceramicii, aceasta evoluează, acum apar vasele cu picior (cilindrice, treflet, polibobat), dar și străchini, vase de provizii.

Comunitățile se ocupau cu agricultura și creșterea animalelor, vânătoarea, pescuitul și culesul fiind secundare, sezoniere¹³. În privința așezărilor fortificate, nu a fost descoperită nici o așezare de acest fel. Uneltele sunt microlite: lamele, gratoare, vârfuri, trapeze, nuclee microlitice, „dinți” pentru seceri cu mâner din corn de animal.

Fusaiiolele de lut descoperite atestă practicarea torsului, acestea fiind sub formă de dublu trunchi de con sau patru brațe¹⁴. Procesul de sedentarizare este atestat de prezența săpăligilor din corn de cerb sau a secerilor cu dinți de silex. Purtătorii acestei culturi creșteau în principal bovine și ovicaprine iar în cultivării plantelor au fost descoperite urme și semințe de grâu din speciile: *Triticum monococcum*, *Triticum dicoccum*, *Triticum spelta*¹⁵.

Cultura ceramicii liniare este de origine sudic-europeană în care factorul central-european joacă un rol marcant. Prima fază a acestei culturii este datată în perioada când primele comunități se stabilesc la est de Carpați, asimilând sau alungând comunitățile culturii Starčevo-Criș din zonă, comunității care le-au transmis o serie de elemente, în special în cadrul ceramicii grosiere și a tipului de locuințe. Descoperirea unor fragmente de ceramică liniară în cadrul unor așezări Starčevo-Criș, ca de exemplu, la Grumăzești sau Vânători-Lunca, arată existența unei perioade de coabitare a celor două culturi. Climatul în care au trăit aceste comunități a fost aproximativ ca cel actual, iar peste 40% dintre așezările culturii ceramicii liniare au fost descoperite în același puncte unde mai înainte locuieră purtătorii culturii Starčevo-Criș, ceea ce explică modul de economie asemănător¹⁶.

Pe fondul culturii liniare, în Moldova și sud-estul Transilvaniei, apare ca urmare a unor puternice influențe, cultura Precucuteni, strămășul culturii Cucuteni¹⁷. Cultura Precucuteni este caracterizată printr-o creștere ușoară a numărului de așezări și printr-o intensificare a dinamicii teritoriale. Controlul teritorial este bine observat, gradul de vizibilitate crește până la 33 km², cu legături vizuale bune, de 3,6%¹⁸. Pentru început așezările sunt mici, având puține construcții, suprafața fiind sub 1 ha, însă descoperirile recente au arătat și așezări mai mari, de până la 10 ha, precum cea de la Târgu-Frumos. În unele dintre aceste așezări s-au identificat și construcții ce țineau de diferite activități (mori, silozuri, pavaje de piatră), șanțuri de delimitare și de fortificare cu val și palisade, sanctuare casnice și comunitare. În privința creșterii animalelor s-a observat predominarea bovinelor, ceea ce demonstrează că aveau condiții de climă

¹³ C. Berdiman, *Industria materiilor dure animale*, Ed. ProUniversitaria, 2012, p. 36-39.

¹⁴ D. Berciu, *Zorile Istoriei în Carpați și la Dunăre*, Ed. Științifică, București, 1966, p. 72-73.

¹⁵ M. Cârciu, *op.cit.*, p. 132-133.

¹⁶ N. Ursulescu, *Tipologia și evoluția pieselor de piatră șlefuită cu tăiș ale culturii Starčevo-Criș din Moldova* în N. Ursulescu, *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpătice ale României*, vol.I, Ed. Universității Al. I. Cuza, Iași, 2000, p. 252.

¹⁷ E. Condurache, V. Dumitrescu, M. Matei, *Harta arheologică a României*, Ed. Meridiane, București, 1972, p. 19.

¹⁸ R. Brigard, O. Weller, *op.cit.*, p. 203-204.

prielnică pentru hrana acestora, inclusiv pe perioada iernii. Cultivarea plantelor era una dintre ocupațiile de bază pe lângă creșterea animalelor.

În presiunea Cracău-Bistrița este atestată cultivarea orzului (*Hordeum vulgare*) și s-a relevat existența grâului din specia *Triticum dicoccum*, fiind identificate și unelte precum săpăligi din corn de animale dar și spații pentru depozitarea proviziilor¹⁹.

Cercetările palinologice au evidențiat că în perioada 7000-1000 î.H., a fost climat temperat, pe când în perioada anilor 5000-3000/2800 î.H. climatul a fost mai cald și umed, pentru ca între 3000/2800-1000 î.H. să fie cald și secetos. În urma analizei polenului din așezarea de la Târpești, a reieșit că perioada de trecere de la Precucuteni la Cucuteni a fost pe fondul unui climat arid, fapt dovedit și de numărul mic de animale vânat. Dacă în timpul culturii Precucuteni polenul speciilor de pădure și cel provenit din zona cerealieră era egal procentual, în timpul culturii Cucuteni cele două valori scad, abia în timpul perioadei de tranziție la epoca bronzului se observă o creștere a procentului de polen de pădure și o scădere a celui de cereale. I. I. Cerniakov consideră că sistemul de agricultură mobilă, periodică practicat a determinat extinderea culturii Cucuteni, sfârșitul ei fiind legat de trecerea la un alt sistem de economie, bazat pe creșterea animalelor²⁰.

În anul 2003, a fost cercetată faunistic stațiunea arheologică de pe dealul Pometea, Târgu-Neamț, fiind analizate 143 de resturi umane și animale, dintre care 101 au fost identificate (47 de animale domestice, 44 oase de amfibieni și 10 resturi umane). Resturile de fragmente animaliere proveneau de la: bovine (*Bos taurus*), ovicaprine (*Ovis aries/Capra hircus*), porcul (*Sus scrofa domesticus*) și câinele (*Canis familiaris*). Fragmentele de amfibieni aparțineau broaștei roșii de pădure (*Rana dalmatina*), ca element intrusiv în sit, având obiceiul de a hiberna în găuri, iar resturile de homo sapiens aparțin epocii moderne²¹.

În privința arborilor fructiferi nu avem informații, iar din flora spontană sunt atestate: fructele de coarnă (*Cornus mas*), alun (*Corylus avellana*) și cireș sălbatec (*Cerasus avium*); purtătorii culturii Cucuteni A de la Poduri – Dealul Ghindaru cultivau perjul (*Prunus domesticus*), zmeură (*Rubus idaeus*). De asemenea este atestat arheobotanic utilizarea, la construcții a stufului (*Phragmites australis*) și a papurei (*Typha* sp.)²².

Sedentarizarea populației neolitice și eneolitice s-a reflectat și în modificarea producției litice sau ceramice, în intensificarea proceselor de specializare sau diversificare ca răspuns la cerințele biologice și sociale impuse de acest stil de viață. Creșterea demografică afectează *landscape archaeology* al neoliticului și eneoliticului,

¹⁹ M. Cârciușmaru, *op.cit.*, p. 136-137.

²⁰ C.M.Mantu, *Cultura Cucuteni, evoluție, cronologie, legături*, Piatra Neamț, 1988, p.54.

²¹ F.Oleaniuc, L.Bejenaru, *Resturile faunistice și umane descoperite în situl arheologic de la Târgu Neamț (județul Neamț)*, în *Arh.Mold.*, XXXIV, 2011, p.306-307.

²² F. Monah, D. Monah, *Stadiul cercetărilor arheobotanice pentru eneoliticul din Moldova de Vest*, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p.307-308.

utilizarea resurselor și organizarea socială, pe gen sau vârstă ori între producători și consumatori.

Am relevat faptul că lumea omului preistoric neolitic și eneolitic era una mai complexă, cu puternice relații sociale, relații cu mediul înconjurător ce defineau existența și modul de a trăia a întregii populații din spațiul geografic delimitat de râurile Bistrița, Cracău, Neamț, Topolița. Fără îndoială că era un spațiu depresionar, la limita cu munții, prielnic creșterii animalelor, cu însemnate resurse litice sau de sare, cu lemn și pășuni colinare. Sedentarizarea populației neolitice și eneolitice s-a reflectat și în modificarea producției litice sau ceramice, în intensificarea proceselor de specializare sau diversificare ca răspuns la cerințele biologice și sociale impuse de acest stil de viață. Creșterea demografică afectează *landscape archaeology* al neoliticului și eneoliticului, utilizarea resurselor și organizarea social, pe gen sau vârstă ori între producători și consumatori.

Bibliografie selective

- Berciu D., *Zorile Istoriei în Carpați și la Dunăre*, Editura Științifică, București, 1966.
- Berdiman C., *Industria materiilor dure animale*, Editura ProUniversitaria, 2012.
- Bojoi I., Ichim I., *Județul Neamț*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974.
- Brigard R., Weller O., *Neolithic and Chalcolithic settlement patterns in central Moldavia, Romania*, în „Documenta Praehistorica”, XL, 2013.
- Cârciumaru M., *Paleoetnobotanica, Studii în Preistoria și Protoistoria României*, Editura Glasul Bucovinei, Iași, 1996.
- Ciubotariu E., *Monumente istorice din județul Neamț, vol.1. Situri arheologice*, Editura Crigarux, Piatra-Neamț, 2005.
- Cojoc M.G., *Analiza regimului hidrologic al râului Bistrița în contextul amenajărilor hidrotehnice*, Editura Terra Nostra, Iași, 2016.
- Condurache E., Dumitrescu V., Matei M., *Harta arheologică a României*, Editura Meridiane, București, 1972.
- Cucoș Șt., *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, Editura Constantin Mătase, Piatra Neamț, 1999.
- Mantu C.M., *Cultura Cucuteni, evoluție, cronologie, legături*, Piatra Neamț, 1988.
- Monah F., Monah D., *Stadiul cercetărilor arheobotanice pentru eneoliticul din Moldova de Vest*, în „MemAntiq”, XXI, 1997.
- Oleanic F., Bejenaru L., *Resturile faunistice și umane descoperite în situl arheologic de la Târgu Neamț (județul Neamț)*, în „Arh.Mold.”, XXXIV, 2011.
- Ursulescu N., *Tipologia și evoluția pieselor de piatră șlefuită cu tăiș ale culturii Starčevo-Criș din Moldova* în N. Ursulescu, Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpaticale ale României, vol.I, Editura Universității Al.I. Cuza, Iași, 2000.

UN REPERTORIU ARHEOLOGIC AL JUDEȚULUI BACĂU?

*

AN ARCHEOLOGICAL REPERTORY OF BACĂU COUNTY?

*

UN RÉPERTOIRE ARCHÉOLOGIQUE DU COMTÉ DE BACĂU ?

In Memoriam
Prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu

dr. Dimitrie-Ovidiu BOLDUR¹

Rezumat: Conceperea și realizarea Repertoriilor Arheologice ale județelor din România este o temă abordată, de specialiștii din domeniu, încă de la mijlocul secolului al XX-lea, prin acel vestit „plan de lucru al Institutului de Istorie și Filozofie București”. Astfel, în anul 1949, acest plan prevedea „întocmirea Repertoriului Arheologic al României”. Scopul unor astfel de lucrări, fie cele referitoare la județe, fie cea cu caracter general, a fost și este „de a aduna și grupa informațiile asupra descoperirilor arheologice de pe teritoriul României”, conceptul general fiind acela de a pregăti, astfel, un „instrument științific de orientare în vederea următoarelor cercetări de teren, a studiilor de specialitate și a stabilirii unei baze pentru întocmirea hărții arheologice a țării”.

Astfel, pentru județul Bacău, ca parte componentă a teritoriului administrativ al României, până în momentul de față nu a fost conceput, editat și tipărit un astfel de instrument științific, atât de necesar arheologilor tineri, cât și celor mai în vârstă. De-a lungul anilor, au fost tipărite câteva sinteze referitoare la cercetările arheologice din județ, printre altele pot fi evidențiate studiile/articolele publicate de: Marilena Florescu, Viorel Căpitanu (1969); Viorel Căpitanu (1982); Elena-Lacrămioara Istina (2007); Vasile Ursachi (2007); Ioan Mitrea (2007) sau Alexandru Artimon (2007).

De asemenea, nu fără importanță este și Cronică Cercetărilor Arheologice din România, publicație care, începând cu anul 1983, a dezvoltat un adevărat spirit al cercetărilor arheologice contemporane din România. Rapoartele de diagnostic și evaluările de teren, rapoartele de cercetare arheologică (preventivă, de salvare, sistematică) trimit inclusiv la descoperirile semnificative de pe teritoriul județului Bacău. Să fie aceste sinteze (publicate în anii 1969, 1982 și 2007) și rapoartele arheologice publicate între anii 1983 și 2021 (inclusiv următoarele) o bază de plecare pentru conceperea, editarea și tipărirea unui Repertoriu arheologic al județului Bacău? Timpul nemilos ne va dovedi utilitatea apariției unei astfel de publicații...

Cuvinte-cheie: repertoriu, arheologie, sinteze, cronică cercetărilor, instrument științific

*

Abstract: The preparation and creation of Archaeological Repertories of Romanian Counties is a topic that has been approached by specialists in the field ever since the middle of the 20th century, through the famous „Work plan of the Institute for History and Philosophy of Bucharest”. Thus, in 1949, this plan foresaw the „preparation of Romanian Archaeological Repertory”. The purpose of such papers, either those regarding the counties, or those of general nature, has been and still is „to collect and group information on archaeological discoveries on Romanian territory”, the general concept

¹ Consilier superior, Direcția Județeană pentru Cultură Bacău. oboldur@yahoo.com

being that to prepare „a guiding scientific instrument for future researches in the field, specialized studies and setting a base to prepare the country's archaeological map”.

Thus, for Bacău County, as integral part of Romanian administrative territory, up to the present date, no such scientific document, so necessary for young and old archaeologists alike has not yet been prepared, edited and printed. Over the years, several synthesis concerning archaeological research in the country have been published, among which we can mention the studies/ articles published by: Marilena Florescu, Viorel Capitanu (1969); Viorel Capitanu (1982); Elena-Lacramioara Istina (2007); Vasile Ursachi (2007); Ioan Mitrea (2007) or Alexandru Artimon (2007).

At the same time, not without importance is the Chronicle of Archaeological Research in Romania, a publication that since 1983 has developed a true spirit of contemporary archaeological research in our country. Diagnosis reports and land assessment, archaeological research reports (preventive, salvaging, systematic) make reference to significant discoveries on Bacău County territory as well.

Could these synthesis (published in 1969, 1982 and 2007) and the archaeological reports published between 1983 and 2021 (including those that will follow) be a starting point for the preparation, editing and printing of an Archaeological Repertory of Bacău County? The ruthless time shall prove the utility of such a publication...

Keywords: repertory, archaeology, synthesis, research chronicle, scientific tool

*

Résumé: La conception et la réalisation des Répertoires Archéologiques des comtés de Roumanie est un thème abordé, par les spécialistes du domaine, depuis le milieu du XXe siècle, à travers le fameux « plan de travail de l'Institut d'Histoire et Philosophie ». Ainsi, en 1949, ce plan prévoyait « la préparation du Répertoire archéologique de Roumanie ». Le but de ces travaux, soit ceux relatifs aux comtés, soit ceux à caractère général, était et est "de recueillir et de regrouper des informations sur les découvertes archéologiques du territoire de la Roumanie", le concept général étant celui de préparer ainsi un "outil d'orientation scientifique pour les recherches de terrain suivantes, les études spécialisées et l'établissement d'une base pour l'élaboration de la carte archéologique du pays".

Ainsi, pour le département de Bacău, en tant que partie intégrante du territoire administratif de la Roumanie, aucun outil scientifique de ce type n'a été conçu, édité et imprimé jusqu'à présent, si nécessaire aux archéologues, jeunes et plus âgés. Au fil des années, plusieurs résumés ont été imprimés sur la recherche archéologique dans la région, entre autres les études/articles publiés par : Marilena Florescu, Viorel Căpitanu (1969) ; Capitaine Viorel (1982) ; Elena-Lacramioara Istina (2007) ; Vasile Ursachi (2007) ; Ioan Mitrea (2007) ou Alexandru Artimon (2007).

Non sans importance non plus, la Chronique de la recherche archéologique en Roumanie, une publication qui, à partir de 1983, a développé un véritable esprit de recherche archéologique contemporaine en Roumanie. Les rapports de diagnostic et d'évaluation sur le terrain, les rapports de recherche archéologique (préventive, de sauvetage, systématique) font également référence aux découvertes significatives sur le territoire du département de Bacău. Ces synthèses (publiées en 1969, 1982 et 2007) et les rapports archéologiques publiés entre 1983 et 2021 (dont les suivants) doivent-ils constituer un point de départ pour la conception, l'édition et l'impression d'un répertoire archéologique du département de Bacău ? Le temps impitoyable prouvera l'utilité de la parution d'une telle publication...

Mots clés: répertoire, archéologie, synthèses, chronique de recherche, instrument scientifique

It should be mentioned that several works have been printed under the title „repertories”, in the first half of the 20th century, among them: Iulian Martian, *Archaeological Repertory for Ardeal, Bistrita*, 1920 and Márton Roska, *Erdély régészeti repertórium. I. Óskor (Archaeological Repertory of Transylvania. I. Preistoria)*, Cluj, 1942.

In 1949 they “forecast” the preparation of a *Archaeological Repertory of Romania*, the purpose of the work being to gather and classify information on archaeological discoveries in the country (territory resulted following the Peace Treaty in Paris, on 10th February 1947). Discoveries written down up to that moment were to be “grouped on territories, localities, thus preparing a scientific orientation tool for future researches on the field, specialized studies and setting a base for the drawing up of the country’s archaeological map”². The *Repertory* aimed to be „a work tool of first utility, not yet created in other countries that was to exceed by far and from all points of view, the few partial attempts of this kind in our country”³.

In May 1974, the documentary *Archaeological Repertoire* is taken over by Alexandru Paunescu, who was at that time the head of the Documentaries Department within the Archaeology Institute Bucharest, and in 1976 the first county repertory is released: Paunescu Alexandru, Sadurschi Paul, Chirica Vasile, *Archaeological Repertory of Botosani County*, vol. I and II, Bucharest, 1976. This *Repertory* was followed by other specialized papers, from among these: Ghenuta Coman, *Steadfastness, continuity. Archaeological Repertory of Vaslui County*, Bucharest, 1980; Victor Bobi, *Contributions to the archaeological repertory of Vrancea County (proof of living continuity in the 2nd and 7th centuries a. D.)*, in Vrancea, Studies and Reports, IV, Focsani, 1981, p. 97-140; Chirica Vasile, Marcel Tanasachi, *Archaeological Repertory of Iasi County*, vol. I-II, Iasi, 1984-1985; Ion Horatiu Crisan, Mihai Barbulescu, Eugen Chirila, Valentin Vasiliev, Iudita Winkler, *Archaeological Repertory of Cluj County*, Cluj-Napoca, 1992; Florea Costea, *Archaeological Repertory of Brasov County*, vol. I, Brasov, 1995; Moga Vasile, Ciugudean Horia, *Archaeological Repertory of Alba County*, Alba Iulia, 1995; Valeriu Lazar, *Archaeological Repertory of Mures County*, Targu Mures, 1995; Cavruc Valeriu (editor), *Archaeological Repertory of Covasna County*, Sfantu Gheorghe, 1998; Mihai Barbulescu, Ion Horatiu Crisan, Eugen Chirila, Valentin Vasiliev, Iudita Winkler, *Archaeological Repertory of Lower Mures (Arad County)*, Timisoara, 1999; Némethi János, *Archaeological Repertory of Carei area*, in *Bibliotheca Thracologica*, XXVIII, Bucharest, 1999; Cavruc Valeriu (editor), *Archaeological Repertory of Harghita County*, Sfantu Gheorghe, 2000; Luca Sabin Adrian, Pinter Zeno Karl, Georgescu Adrian, *Archaeological Repertory of Sibiu County*, Sibiu, 2003; Florea Costea, *Archaeological Repertory of Brasov County*, Brasov, 2004; Luca Sabin Adrian, *Archaeological Repertory of Hunedoara County*, Alba Iulia, 2008; Luca Sabin

² According to www.cimec.ro/id-01-arheologie/arhive-digitale-de-arheologie/, accessed on 01.11.2022.

³ *Ibidem*.

Adrian, Gudea Nicolae, *Archaeological Repertory of Salaj County*, Sibiu, 2010; Kacsó Carol, *Archaeological Repertory of Maramures County*, vol. I-II, 1st edition, Baia Mare, 2011; Mustatea Doina, *Repertory of archaeological discoveries in Gorj County*, Targu-Jiu, 2012; Adriana Radu, Dragan Jovanović, Dacian Rancu, Bozu Petru Flavius, *Archaeological Repertory of Caras and Nera Valleys (Arheološki repertoar Dolina Karaša et Nera)*, Braila, 2012; Kacsó Carol, *Archaeological Repertory of Maramures County*, vol. I-II, 2nd edition, revised and amended, Baia Mare, 2015 or Dragos Mandescu, Ion Dumitrescu, Marius Padurarau, *Archaeological Repertory of Arges County*, Braila, 2015.

Since, in the second half of the 20th century and the start of the 21st century, such *Repertories* were prepared and printed in many counties in Romania, for Bacau County we can only mention the issue of some synthesis (not without importance) regarding archaeological research in the county, like those published by: Marilena Florescu, Viorel Capitanu, *Above-ground archaeological research in Bacau County*⁴, Moldova's Archaeology, VI, 1969, p. 213-275; Viorel Capitanu, *Above-ground archaeological research in Bacau County (II)*⁵, Carpica, XIV, 1982, p. 139-158.

Not without importance are the articles published in periodical Carpica/XXXVI (that was printed 50 years from the set-up of Bacau museum), through which the following individuals have brought their contribution to the complex research in the field of archaeology: Elena-Lacramioara Istina, *Outlook on archaeological research of Bacau History Museum for the prehistoric time*, Carpica, XXXVI, 2007, p. 20-41; Vasile Ursachi, *Short presentation of archaeological finds in the first iron era – Hallstatt – and in the the Geto-Dacian era, 4th century B.C. – 1st century a. D. in Bacau County*, Carpica, XXXVI, 2007, p. 42-127; Ioan Mitrea, *Archaeological research of Bacau Museum on the 2nd-10th centuries era*, Carpica, XXXVI, 2007, p. 128-145 or Alexandru Artimon, *Medieval archaeological research in Bacau (1967-2007)*, Carpica, XXXVI, 2007, p. 146-173.

Furthermore, we should also mention the synthesis published by university professor Nicolae Ursulescu, over his entire university career. Among these papers: *The Beginings of History on Romanian Territory*, Iasi, the 1998, 1999 and 2002 editions; *Contributions on the Neolithic and Eneolithic in the Eastern Carpathian Regions of Romania*, vol. 1, Iasi, 2000 or *Prehistoric Civilizations in Romania* (in collaboration with Nelu Zugravu), Iasi, 2005, 2006 and 2007 editions, as well as his illustrious work *The Cucuteni civilization and the surrounding cultural areas. A bibliographical retrospective* (trilingual edition), Iasi, 2022 should be noted, these papers include numerous information on the archaeological sites in Bacau county.

⁴ The work contains the synthesis of surface archaeological research, from the Siret Valley (and, partially, the tributaries of this river, between the cities of Roman and Marasesti) as well as those from the Zeletin basin, with its tributary Berheci, from the period 1957-1968.

⁵ Signed only by Viorel Capitanu, represents the second part of the paper in 1969, presenting above-ground archaeological research in Bacau County, between 1968-1982.

A special importance is played by *Chronicle of Archaeological Researches in Romania*, a publication that, starting in 1983 developed a true spirit of contemporary archaeological research in Romania. Diagnosis reports and assessments on the field, archaeological research reports (preventive, salvage, systematic) make references to significant discoveries in Bacau County as well.

And, last but not least, the archaeological sites mentioned in the *List of Historic Monuments in Bacau County*/1991-1992, 2004, 2010 and 2015 are also important, the list includes a number of 55 sites classified as monuments on the entire territory of Bacau County (recorded by: code, name, locality, address and date), as well as the 23 sites (that are not entered on the *List of Historic Monuments in Bacau County*), but are presented in the *National Archaeological Repertoire* by: code, name, category, type, county, locality, site components and map localization.

Therefore, there are at least four work instruments (specialized papers, *one Chronicle of Archaeological Research in Romania*, *one List of Historic Monuments in Bacau County*, and *one National Archaeological Repertory*), who together represent in the end, a starting point for the preparation, editing and printing of a much-expected *Archaeological Repertory of Bacau County*.

MEMORII PERSONALITĂȚI
*
PERSONALITY MEMORIES
*
SOUVENIRS DE PERSONNALITÉ

DAN BICLEANU – AMINTIRI DIN COPILĂRIE (I)

*

DAN BICLEANU- CHILDHOOD MEMORIES (I)

*

DAN BICLEANU- SOUVENIRS D'ENFANCE (I)

Drd. Elena CONSTANTIN (PREDA)¹

Rezumat: Editarea memoriilor doctorului Dan Bicleanu, născut la 16 septembrie 1925, în Târgu - Neamț, în casa bătrânească a bunicilor din partea mamei, situată pe strada „Ștefan cel Mare” sau „Strada Mare” cum i se spunea, în mod obișnuit, este un bun prilej de a reconstitui mental o imagine a unui mic orașel din perioada interbelică. Fiind elev al Școlii Primare nr. 1 de Băieți (Școala Domnească) din Târgu – Neamț, în perioada 1931-1936 și fiul lui Ion Bicleanu, învățător, mulți ani director al Școlii nr. 1 de Băieți „Grigore Ghica-Vodă”, avem ocazia de a surprinde și aspecte din istoria familiilor, a educației și un parfum de epocă al protipendadei orașului.

Familia Bicleanu a fost în centrul atenției celui care a scris memoriile, Dan Bicleanu. Învățătorul Ion Bicleanu – tatăl - era recunoscut ca „om de societate”, avea reputația de bun „causeur” așa încât în cercul de prieteni conversația nu lăncezea, iar când se epuiza un subiect avea pregătit un alt subiect, care să deschidă o altă temă, să pornească iarăși șuvoiul conversației: avea mult umor, de timp englezesc, nu se dădea înlături de la organizarea unor farse, care făceau deliciu prietenilor. Tatăl învățătorului Bicleanu era fiul preotului Nicolae Bicleanu, din Boiștea, și el învățător în sat. Acesta a avut șase surori, dintre care cinci erau căsătorite cu preoți. Nepotul, Dan Bicleanu, mărturisește că acest lucru a avut o mare importanță în copilăria sa, căci vacanțele și le petrecea când la unii, când la alții, ceea ce i-a fost pe plac deoarece alunga plictiseala.

Soția învățătorului Ion Bicleanu, Varvara, născută Drăghici, alintată de familie Virginia, a fost mama lui Dan Bicleanu, viitor doctor și autor al manuscrisului care ne oferă prețioase informații despre familie, școală și oraș.

Un loc aparte în aceste memorii au și bunicii, cu poveștile lor de viață.

În editarea primei părți a memoriilor lui Dan Bicleanu accentul este pus pe „casele copilăriei” și pe detalii cu privire la orașul Târgu – Neamț. Decizia târzie de a scrie despre amintirile sale din copilărie și adolescență a fost ca urmare a faptului că, mereu se întreba dacă cele relatate mai pot interesa pe cineva, dacă nu cumva, în dragostea sa pentru locurile natale, nu a exagerat valoarea faptelor și a oamenilor care au făcut parte din viața sa. Nu a exagerat, ceea ce a scris contează în istoria urbei.

Cuvinte cheie: Bicleanu, Școala Domnească, Târgu-Neamț, familie, memorii.

*

Abstract: Editing the memoirs of dr. Dan Bicleanu, born on September 16, 1925, in Târgu - Neamț, in the old house of his maternal grandparents, located on "Ștefan cel Mare" street or "Strada Mare" as it was commonly called, is a good opportunity to mentally reconstruct an image of a small town from the interwar period. Being a student of Primary School no. 1 of Băieți (Prince's School) from

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; profesor de istorie Colegiul Național „Ștefan cel Mare” Târgu-Neamț. elena.preda_ist@yahoo.com

Târgu - Neamț, in the period 1931-1936 and the son of Ion Bicleanu, teacher, for many years director of School no. 1 "Grigore Ghica-Vodă" Boys, we also have the opportunity to capture aspects of the history of families, education and a vintage flavor of the city's protipendada.

The Bicleanu family was in the center of attention of the one who wrote the memoirs, Dan Bicleanu. The teacher Ion Bicleanu - the father - was recognized as a "society man", he had the reputation of a good "causeur" so that in the circle of friends the conversation never languished, and when one topic was exhausted he had prepared another topic, which would open another theme, to start the conversation again: he had a lot of humor, from English times, he didn't shy away from organizing pranks, which delighted his friends. Teacher Bicleanu's father was the son of priest Nicolae Bicleanu, from Boiștea, also a teacher in the village. He had six sisters, five of whom were married to priests. The grandson, Dan Bicleanu, testifies that this was of great importance in his childhood, because he spent his holidays sometimes at some people's, sometimes at others', which he liked because it drove away boredom. Dan Bicleanu – childhood memories (I)

The wife of the teacher Ion Bicleanu, Varvara, née Drăghici, cherished by the Virginia family, was the mother of Dan Bicleanu, future doctor and author of the manuscript that provides us with precious information about the family, the school and the city.

Grandparents also have a special place in these memoirs, with their life stories.

In the editing of the first part of Dan Bicleanu's memoirs, the focus is on "childhood homes" and on details about the city of Târgu - Neamț. The late decision to write about his memories from childhood and adolescence was a result of the fact that he always wondered if what he related could still interest someone, if not, in his love for his native places, he did not exaggerate the value of the facts and to the people who were part of his life. He did not exaggerate, what he wrote matters in the history of the city.

Keywords: Bicleanu, Școala Domnească, Târgu-Neamț, family, memoirs.

*

Résumé: L'édition des mémoires du Dr Dan Bicleanu, né le 16 septembre 1925 à Târgu - Neamț, dans l'ancienne maison de ses grands-parents maternels, située rue "Ștefan cel Mare" ou "Strada Mare" comme autrefois communément appelé, c'est une bonne occasion de reconstituer mentalement l'image d'une petite ville de l'entre-deux-guerres. Être élève de l'école primaire no. 1 de Băieți (École Principale) de Târgu - Neamț, dans la période 1931-1936 et fils d'Ion Bicleanu, professeur, pendant de nombreuses années directeur de l'École no. 1 "Grigore Ghica-Vodă" Les garçons, nous avons également l'occasion de capturer des aspects de l'histoire des familles, de l'éducation et une saveur vintage de la protipendada de la ville.

La famille Bicleanu était au centre de l'attention de celui qui a écrit les mémoires, Dan Bicleanu. Le professeur Ion Bicleanu - le père - était reconnu comme un "homme du monde", il avait la réputation d'un bon "causeur", de sorte que dans le cercle d'amis la conversation ne languissait jamais, et lorsqu'un sujet était épuisé, il en préparait un autre, ce qui ouvrirait un autre thème, pour relancer la conversation : il avait beaucoup d'humour, de l'époque anglaise, il n'hésitait pas à organiser des farces, qui ravissaient ses amis. Le père du professeur Bicleanu était le fils du prêtre Nicolae Bicleanu, de Boiștea, également professeur dans le village. Il avait six sœurs, dont cinq mariées à des prêtres. Le petit-fils, Dan Bicleanu, témoigne que cela avait une grande importance dans son enfance, car il passait ses vacances tantôt chez les uns, tantôt chez les autres, ce qui lui plaisait car cela chassait l'ennui.

L'épouse du professeur Ion Bicleanu, Varvara, née Drăghici, chérie par la famille Virginia, était la mère de Dan Bicleanu, futur médecin et auteur du manuscrit qui nous fournit de précieuses informations sur la famille, l'école et la ville.

Les grands-parents occupent également une place particulière dans ces mémoires, avec leurs récits de vie.

Dans la rédaction de la première partie des mémoires de Dan Bicleanu, l'accent est mis sur les "maisons d'enfance" et sur les détails de la ville de Târgu - Neamț. La décision tardive d'écrire sur ses souvenirs d'enfance et d'adolescence était due au fait qu'il se demandait toujours si ce qu'il racontait

pouvait encore intéresser quelqu'un, sinon, dans son amour pour ses lieux d'origine, il n'exagérait pas la valeur de ces lieux. faits et aux personnes qui ont fait partie de sa vie. Il n'a pas exagéré, ce qu'il a écrit compte dans l'histoire de la ville.

Mots-clés : *Bicleanu, Școala Domnească, Târgu-Neamț, familie, mémoires.*

Doctorul Dan Bicleanu s-a născut în ziua de 16 septembrie 1925, în Târgu - Neamț, în casa bătrânească a bunicilor din partea mamei, situată pe strada „Ștefan cel Mare” sau „Strada Mare” cum i se spunea, în mod obișnuit. A fost elev al *Școlii Primare nr. 1 de Băieți* (Școala Domnească) din Târgu – Neamț, în perioada 1931-1936. Tatăl său, Ion Bicleanu, învățător și mulți ani director al Școlii nr. 1 de Băieți „Grigore Ghica-Vodă”. A fost un om cu totul deosebit, după cum mărturisea fiul său în memoriile sale, care au văzut lumina tiparului, sporadic, în scrierile profesorului Vasile Vrânceanu, care a păstrat aceste memorii, le-a folosit în monografiile, astăzi ajungând la mine, grație trei Cătălina Vrânceanu.

Învățătorul Ion Bicleanu era recunoscut ca „om de societate” și a avea reputația de bun „causeur” așa încât în cercul de prieteni, în care se afla el, conversația nu lăncezea, iar când se epuiza un subiect, avea pregătit un alt subiect care să deschidă o altă temă, să pornească iarăși șuvoiul conversației: avea mult umor, de timp englezesc, nu se dădea în lături de la organizarea unor farse, care făceau deliciul prietenilor.

„Era înalt, subțire, dar nu slab, cu un păr șaten închis, pieptănat pe spate; purta o mustață destul de bogată și îngrijită și ochelari (pince-nez); degaja siguranță și încredere, întărite de alura sa sportivă. Căci era un polisportiv pasionat: juca volei, popice, era vânător neîntrecut, iubea muntele și excursiile, înotul și pescuitul. Foarte ordonat, întotdeauna, corect chiar, elegant îmbrăcat, era considerat de prieteni un fel de „arbitr elegantiarum,,. Îi plăcea muzica, cânta bine la pian și la vioară, încât îmi amintesc cu drag și emoție serile de iarnă, când adunați cu toții în jurul mesei îl ascultam interpretând unele din bucățile lui preferate”².

Tatăl învățătorului Bicleanu a fost fiul preotului Nicolae Bicleanu, din Boiștea, și el învățător în sat. Acesta a avut șase surori, dintre care cinci erau căsătorite cu preoți. Nepotul, Dan Bicleanu, mărturisea că acest lucru a avut o mare importanță în copilăria sa, căci vacanțele și le petrecea când la unii, când la alții, ceea ce i-a fost pe plac deoarece alunga plictiseala.

Soția învățătorului Ion Bicleanu, Varvara, născută Drăghici, alintată de familie Virginia, a fost mama lui Dan Bicleanu, viitor doctor și autor al manuscrisului care ne oferă prețioase informații despre familie, școală și oraș.

Varvara Bicleanu era renumită pentru frumusețea ei. S-a căsătorit înainte de a împlini șaisprezece ani, chiar de pe băncile școlii și a trăit împreună cu Ion Bicleanu o viață frumoasă, de peste douăzeci de ani, până la moartea prematură a soțului, în anul 1970, la vârsta de numai 47 de ani. Dan Bicleanu presupunea că în viața acestui cuplu ar fi putut interveni de-a lungul anilor unele neînțelegeri sau controverse, dar ele nu s-au desfășurat niciodată în fața copiilor, principalul merit în această reușită revenind

² Dan Bicleanu, *manuscris*.

mamei sale, care cu toată tinerețea și lipsa ei de experiență de viață, a format un cămin cald, la adăpost de mari frământări. Într-o asemenea atmosferă calmă, de înțelegere și armonie, era normal ca viața copiilor să fi evoluat liniștită și fericită, singurele drame fiind moartea bunicilor: preotul Bicleanu, care în urma unui accident orbise, s-a împușcat curățând o armă de vânătoare. El a fost înmormântat la cimitirul Bisericii din Boiștea, parohie pe care a păstrat-o mulți ani, chiar după ce orbise.

Bunicul Drăghici, tatăl mamei, a fost un comerciant cunoscut și respectat în toată regiunea. În ziua înmormântării acestuia toate prăvăliile din târg au fost închise și obloanele trase, în semn de ultim omagiu pentru cel ce nu mai era.

Dan Bicleanu își amintea ceremonia funebră, întrucât fiind singurul nepot, băiat, avea în cortegiu un loc de onoare, imediat în urma dricului, fapt care îi dădea un sentiment deosebit al importanței sale sociale și care reușea să compenseze durerea pricinuită de pierderea unui om la care ținea foarte mult.

În familia lui Ion Bicleanu apar, rând pe rând, copiii, primul copil a fost Iulia (Lilica) născută la 24 iulie 1921. În anul 1924, în urma decesului unei surori a lui Ion Bicleanu, după care rămâneau mai mulți copii mici, intra în familie, spre bună îngrijire, o fetiță de doi ani, cu părul blond, aproape alb și creț, pricină a poreclei „mielușă”, date de noua sa familie. Aceasta nu a fost înfiată legal, dar ea a fost cea de-a doua fată a casei, cu care Dan Bicleanu s-a înțeles foarte bine. Nașterea lui Dan, băiatul familiei și cel care ducea numele mai departe, aducea o stare de echilibru care avea să dureze mult timp, fiind, așa cum notează în amintirile sale: „temelia vieții noastre frumoase și fericite”³.

Fiica lui Dan Bicleanu, Roxana, născută și crescută în București și care nu cunoscuse multă vreme nimic sau aproape nimic din viața de provincie, mai ales că era vorba despre acea viață petrecută cu o jumătate de veac în urmă, îi reproșa mereu faptul că nu-și face timp să scrie despre amintirile sale, care s-ar fi pierdut odată cu tatăl său și cu cei din generația sa. După toate revenirile sale prin Târgu-Neamț, cu strângere de inimă constatată cum scade continuu numărul persoanelor cunoscute, persoane cu care mai putea povesti despre amintiri comune, care îi cunoscuseră familia, foști copii cu care se juca sau cu care a mers la școală.

Decizia târzie de a scrie despre amintirile sale din copilărie și adolescență a fost ca urmare a faptului că, mereu se întreba dacă cele relatate mai pot interesa pe cineva, dacă nu cumva, în dragostea sa pentru locurile natale nu a exagerat valoarea faptelor și a oamenilor care au făcut parte din viața sa.

„Oricum ar fi, m-am hotărât totuși să mă apuc de scris, chiar dacă rândurile de față nu vor ajunge să fie citite de nimeni, ele vor constitui pentru mine un prilej de a retrăi momente, crâmpeli din viața mea, în special ale copilăriei fericite care mi-a marcat cu putere întreaga mea evoluție ulterioară, căci într-adevăr, am avut o copilărie fericită, plină de fapte și evenimente care ar umple sufletul oricui, aducându-l la îndeplinire deplină și înțelegere profundă, ridicându-i sentimentul că în orice împrejurare are suficiente rezerve care să-l facă să nu se simtă singur”⁴.

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

Odată hotărârea luată, Dan Bicleanu s-a confruntat cu dificultățile aplicării ei în practică, el explica cât de complicat i s-a părut să transpună pe hârtie ideile și frazele care i se învâlmășeau în minte și care priveau momentele pe care le povestise prin viu grai, de nenumărate ori, prietenilor și rudelor și despre care credea că se vor înșira de la sine pe foaia din fața sa.

Cum însă nu avea pretenția să scrie o carte și nici să publice un jurnal de amintiri sau un roman autobiografic, scopul său era să readucă la viață frânturi din viața sa de copil, în relație cu oamenii și locurile în care a trăit. Așadar, Dan Bicleanu nu s-a oprit decât prea puțin asupra formei de exprimare, el a urmărit, cu precădere, autenticitatea subiectului, sinceritatea sentimentelor care îl stăpâneau atunci și care se manifestau atât de puternic.

Evident, pentru mine, autoarea acestui articol, acest fapt este extrem de valoros deoarece voi avea de „exploatat” texte pe care să nu le pun sub semnul întrebării, ca informație istorică, Dan Bicleanu fiind o „sursă directă”, prin manuscrisul său.

Când a început a povesti, în scris, el mărturisea că nu și-a făcut nici un fel de documentare specială și nici un plan de lucru asupra modului în care va aborda subiectul, mulțumirea lui era aceea de a așterne pe aceste foi albe momente de viață, așa cum îi veneau în minte.

De la începutul manuscrisului povestește că a avut o copilărie fericită, datorită familiei sale, familia învățătorului Ion Bicleanu.

În perioada interbelică, orașul copilăriei lui Dan Bicleanu, Târgu - Neamț nu seamăna deloc cu orașul de astăzi. Este adevărat că strada principală se chema și atunci tot „Ștefan cel Mare”, dar toată lumea îi spunea „Strada Mare”, aceasta pornea din dreptul cimitirului „Eternitatea” (acolo începeau primele case numerotate) și mergea până dincolo de *Monumentul Eroilor*. În prima sa secțiune, de la stadionul Societății „Mihail Eminescu” până la Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” și respectiv la Judecătoria, erau numai case de locuit; făceau excepție clădirea Gimnaziului „Regina Maria” și *Pretura* (peste drum de Liceul „Ștefan cel Mare”).

În această zonă, erau cunoscute *casele familiei Calapod*, nașul de botez al autorului manuscrisului, *casa Dospinescu*, *casa Hanganu* (care avea o farmacie în centru), *casa Radu*, *casa dentistului Winer* (cu turnuleț, așezată în fața Casei Culturii actuale), *casa Herșcovici* (vechea clădire a Primăriei), iar lângă „Grădina publică” era Primăria, în vecinătatea *casei familiei Bârzu*, care, încă există și astăzi (?). Casa în care s-a născut Dan Bicleanu se afla între Liceul „Ștefan cel Mare” și Casa Culturii, demolată cu mulți ani în urmă.

De la Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, începea „zona comercială” a vechiului Târg. Pe partea dreaptă a piațetei - în fața bisericii - era *restaurantul lui Richard Gaetan* și *Hotelul*, demolate, pe locul lor s-au ridicat Complexul de magazine „Super” și Cinematograful „Ozana”. În drumul spre Cetatea Neamț, la primul colț era *debitul lui Lucaci*, apoi o *Ceainărie* unde se vindea ceai vărsat, ceai cu porția și se putea juca biliard. Urma *Prăvălia lui Cârligeanu* și *Brutăria Stavru* (Gică Stavru a fost coleg de școală primară cu Dan Bicleanu). La Brutăria Stavru, își amintește autorul,

era la vânzare o specialitate de pâine de secară, apreciată foarte mult, deoarece era gustoasă și dacă era și caldă era devorată rapid, mai ales când mama sa așeza pe felia aburindă pâine cu unt și cu miere de albine, la gustarea de la ora cinci.

Din „Strada Mare” se înșirau apoi, după o fundătură în care stătea un birjar, *Librăria Ionescu*, *Prăvăliile lui Zisu*, cu produse petroliere și *Prăvălia lui Costică Neamțu*, cu sifonărie, *Farmacia Hanganu*, în fața căreia era o pompă de bezină, care funcționa manual, apoi într-o clădire nouă cu etaj (una din proprietățile lui Gheorghe Orghidan) era *Frizeria Rafailă*.

După *Magazinul lui Iancovici*, care vindea articole de fierărie, urmau cele două *Prăvălii ale lui Orghidan*, în care se vindeau coloniale⁵ și delicatese, de asemenea avea și *bodegă*⁶ cu *aperitive* și depozit de vinuri. Gheorghe Orghidan era frate cu bunica maternă a lui Dan Bicleanu și preluase comerțul de la Gheorghe Drăghici, bunicul acestuia, care s-a retras din afaceri de tânăr și a trăit tot restul vieții, ca și bunica autorului, ca niște rentieri⁷ onorabili, cărora nu le-a lipsit niciodată nimic.

Gheorghe Orghidan sau „bădia Ghiță”, cum îi spuneau cei din preajmă, era comerciant priceput și foarte cunoscut în toată regiunea. La el se puteau găsi toate specialitățile și delicatesele pe care le găseai în marile magazine de la București: la *Dragomir Niculescu* sau la alte restaurante de renume. La el veneau să-și ia aperitivul, înainte de a merge pe la casele lor, majoritatea intelectualilor din Târgu - Neamț, amatori de o țuică bătrână, icre de Manciuira⁸ sau pastramă de purcel, printre altele.

Revenind la zona comercială, autorul își amintește că, tot pe partea dreaptă a străzii se găsea și *Librăria Ruckensteni* (?), apoi la colțul străzii se afla *Restaurantul lui Costică Neamțu*. Dincolo de intersecție era *Depozitul de vinuri al lui Mendelovici* (cu unul dintre fiii lui Mendelovici, Dan Bicleanu a fost coleg în clasele a III-a și a IV-a primară), precedat de *Croitoria Cohn* (?), unde lucra un meșter renumit, care „îmbrăca” toată protipendada⁹ târgului. Aici se încheia seria de prăvălii și depozite diverse de pe ”Strada mare” și urmau iarăși numai case de locuit, după ce treceai însă de clădirea *Școlii Nr. 1 de băieți ” Grigore Ghica Vodă ”* și de *Spital* (ambele aproape neschimbate ca aspect general). În prima casă stătea Martin (coleg de clasă), iar în continuare locuiau familiile Anastasiu, Ciurea (învățător) și Săvinescu.

Biserica Sfântul Nicolae dănuie și astăzi neschimbată, aici preot paroh în perioada interbelică era părintele Hoge, de asemenea era și profesor de religie la Școala Domnească.

⁵ Articole alimentare de băcănie (ceai, cafea etc.) provenite din țări exotice (în trecut, adesea, din țări coloniale) sau, prin extensiune, produse în interiorul țării. (dexonline.ro)

⁶ Local mic în care se consumă aperitive și băuturi (alcoolice), din germane: Bodega. (dexonline.ro)

⁷ Persoană care beneficiază de o rentă, din care trăiește, fără să desfășoare vreo activitate productivă pentru a-și câștiga existența. De cele mai multe ori, veniturile sale provin din închirieri sau moșteniri. (dexonline.ro)

⁸ Manciuira = denumirea istorică a părții de nord-est a Chinei.

⁹ Elita socială. Marea boierime, care se bucura, în Evul Mediu, de privilegii speciale. (dexonline.ro)

Pe drum în jos de la *Monumentul Eroilor* către centru se afla *Casa Veronicăi Micle* (pe atunci nu era casă memorială), *Școala evreiască*, care pregătea copiii de rit mozaic, dar pe care o „ocoleau copiii evreilor mai avuți”¹⁰, *casa avocatului Fraim*, fost primar al orașului timp de vreo doi ani și al cărui băiat a fost coleg de clasă cu Dan Bicleanu, în clasa învățătorului Rafailă.

Dincolo de intersecția cu strada care mergea spre podul de peste Ozana, pe locul scuarului unde era *Monumentul ostașului eliberator*, era instalată piața orașului (în același loc este și astăzi) cu măcelării și magazine de pește, organizată pe două laturi și în mijloc cu tarabe pe care locuitorii satelor din împrejurimi veneau să-și vândă produsele realizate în gospodărie: brânză, lapte, calupuri de unt, ouă, pui vii - la pereche, fructe, legume și alte bunătăți, care rezolvau problema „hranei zilnice”. Dan Bicleanu își amintea că tatăl său, dimineața, în drum spre școală, trecea pe la *măcelăria lui Sticlaru sau Atanasiu*, comanda necesarul de carne pentru ziua respectivă, mai alegea câteva produse și totul era trimis acasă, bucătăreasa având sarcina de a pregăti și servi meniul stabilit.

În spatele Pieței erau câteva prăvălii cu articole diverse, un magazin de încălțăminte al firmei „Dermata”, iar în unghiul format cu o străduță laterală era o clădire în care funcționa *farmacia Stern*. Peste drum, vitrinile *magazinului de stofe al lui Spitzer* te îmbiau cu ultimele noutăți ale sezonului. Dan Bicleanu își amintea că familia sa nu mergea la prăvălia lui Spitzer, pentru cumpărături, conform înțelegerii cu tatăl său, negustorul trimitea acasă un băiat, cu câteva valuri de materiale din care se alegeau cele necesare pentru hainele familiei.

Pe aceeași parte a *Străzii mari* urmau *Magazinele Katz și Kneip* care vindeau articole de parfumerie, respectiv mercerie. O cofetărie despre care autorul își amintește că avea niște obloane mari și solide, care acopereau ușa și vitrinele celor care se aflau în vecinătatea magazinului. După următoarea intersecție apărea *Băcănia*¹¹ *lui Argintaru*, cea de la care se aproviziona și familia Bicleanu cu cele necesare pentru gospodărie și la care plata se făcea la sfârșitul fiecărei luni. Această băcănie era flancată de o mică bodegă și de *Prăvălia lui Iacob - mezelarul*; acesta vindea pe lângă produsele proprii și pe cele ale laboratoarelor renumite de la Burdujeni și de la Piatra - Neamț (Firma Podsudeck). Dan Bicleanu își amintește că atunci când intra în această prăvălie îl învăluiau niște mirosuri agreabile de afumături și mezeluri proaspete, care te făceau să nu pleci până ce nu comandai câteva din specialitățile casei.

Una dintre cele mai impozante clădiri din Târgu - Neamț era clădirea *Cercului Militar*, situată pe locul unde astăzi sunt magazinele din fața Complexului Ozana. Era o clădire cu etaj, cu ferestre mari, cu sală de bal și restaurant, unde în perioadele în care orașul beneficia de prezența unei unități militare (de infanterie, de jandarmi etc) se desfășurau *balurile garnizoanei*, iar în restul timpului, cele organizate de diverse comunități.

¹⁰ Dan Bicleanu, *manuscris*.

¹¹ Prăvălie în care se vând diferite produse alimentare.

Judecătoria din Târgu-Neamț funcționa în clădirea aflată lângă Catedrală, recent demolată, care era înconjurată pe două părți de un cerdac de lemn. Până la *Școala Primară de Fete*, care era pe locul lui Mihail Kogălniceanu, vis-a-vis de parcul mic al orașului, astăzi corpul B al Colegiului Național „Ștefan cel Mare”, erau *casele Moțoc*, așezate în fundul unei grădini întinse, cu pomi fructiferi și flori.

Grădina publică a comunei rurale Târgu – Neamț avea trei ronduri mari de flori, frumos ornate și bine îngrijite, acestea se înșirau pe alea principală care o străbatea de la intrarea dinspre *Strada mare* până la o stradă din spate, în dreptul *vilei învățătorului Gh. Rafailă*.

„În lungul aleii erau șiruri de scaune, rabatabile, vopsite în verde. Copaci înalți creșteau pe tot spațiul liber al grădinii, asigurând umbra și răcoarea pe care o căutau cei ce treceau cu treburi sau se plimbau pe alei. Era un loc de joacă foarte îndrăgit de noi, copiii, căci aveam suficient spațiu să ne deslănțuim și să ne cheltuim surplusul de energie acumulat. În stânga rondului principal era un chioșc mare circular de lemn cu coloane de jur împrejur, în care cânta în zilele de sărbătoare fanfara unității militare din garnizoană. Tot în acest chioșc avea loc în fiecare an, la 29 iunie ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel, serbarea de încheiere a anului școlar și de înmânare a premiilor. Doamne, cu câtă emoție așteptam această clipă, care încorona un an de muncă, căci pe vremea mea învățatul era o treabă pe care și cei mari și noi elevii o priveam cu toată seriozitatea și răspunderea. Păstrez cu sfințenie toate diplomele de premiant pe care le-am primit în acei ani și cred că ele au constituit – poate- un stimulent și pentru fiica mea, care mi-a urmat din acest punct de vedere, exemplul”¹².

Paralel cu *Strada mare*, dar așezată sub poalele *Dealului Gol* (așa se numea în secolele XIX și XX, dealul care străjuiește această parte de oraș și pe care este construită și Cetatea Neamț) era strada care, mulți ani, a purtat numele de *Strada Carol al II-lea*. Era o zonă rezidențială, cu multe case frumoase, în stiluri diferite, cu grădini și curți largi, umbrite de pomi fructiferi sau ornamentali, care demonstau prosperitate și dare de mână.

Casa lui Popescu – Chipăruș, în care, până la revoluție, a fost Casa Pionierilor, iar acum funcționează Clubul Copiilor) era așezată pe strada Mărășești, de astăzi, în vecinătate era *Casa Dușescu* (în stil românesc, cu cerdac larg de lemn și înălțată pe o temelie de piatră, în care a locuit în ultimii ani, înainte de a pleca la București, Dan Bicleanu și familia sa, iar peste drum se aflau *Casele familiilor Anton*, cu geamul larg spre stradă, străjuite de câțiva brazi falnici, apoi *Casa Pedimonte*, *Casa avocat Wilcki*, unele păstrate și după revoluția din 1989, chiar dacă aspectul lor exterior nu mai este cel din perioada interbelică.

A fost demolată *Vila Pintilie*, care se afla pe strada care coboră printre Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” și Complexul Ozana, în care a locuit familia judecătorului Miclescu, bun prieten al familiei Bicleanu, stradă care ajungea în marginea grădinii publice, acum pe locul respectiv este clădirea Hotelului care s-a numit „Plăieșul”, astăzi „Victoria”.

Au fost demolate, pentru a face loc Complexului Ozana, vechiul local al *Școlii Profesionale de Fete și localul Pompierilor*.

¹² Dan Bicleanu, *manuscris*.

Despre pompierii din Târgu - Neamț, Dan Bicleanu își amintea că aveau două pompe manuale de stins incendii, la care erau înhămați câte doi sau patru cai, frumoși, voinici și bine îngrijiți. Era așa de impresionat de ținuta și uniforma militarilor cu căști lucitoare, încât atunci când a fost întrebat - pe la vârsta de trei ani - ce dorea să devină când va fi mare, a răspuns cu toată hotărârea: pompier, aceasta a fost prima sa opțiune pentru viitor.

În curtea pompierilor era și un grajd în care fusese adus un taur mare și frumos, „taurul primăriei”, deosebit de periculos, care îi făcea pe copii să grăbească pașii ori de câte ori treceau prin dreptul imobilului respectiv. Un singur îngrijitor se putea apropia de el, dar într-o zi acesta l-a scăpat din lanț și cu toate că a încercat să fugă, taurul l-a ajuns și l-a omorât cu coarnele și călcându-l în picioare. Evenimentul trist a produs o senzație deosebită printre locuitorii Târgului, care multă vreme au avut acest subiect de discuție.

Dintre clădirile care au fost demolate, pe motiv de sistematizare, în perioada comunistă, erau regretate de populația orașului, dar și de familia Bicleanu, din considerente de amicitie și familie, clădirile care aparținuseră lui *Gheorghe Orghidan* (prăvăliile cu etaj de pe *Strada mare* și cele două vile: nr. 1 și nr. 2 din apropierea Bisericii Sfântul Ilie).

A treia stradă mai importantă a orașului era strada Cuza -Vodă sau cum i se spune și astăzi *strada a doua*. Era o stradă cu prăvălii mici, mai mult niște dughene¹³, paralelă cu *strada mare* și cu albia Ozanei. Prăvăliile de aici nu aveau un aspect prea înfloritor, așa cum se prezentau - erau joase, înghesuite unele în altele, fără nici un spațiu liber între ele – doar cât să servească sau să poată primi lumina soarelui și în camerele din spate, în care locuiau familiile negustorilor. Magazinele centrale erau mai arătoase, iar oferta lor de marfă era mai variată și de mai bună calitate.

În economia târgului interbelic nu lipsea *comerțul stradal ambulant*, acesta era reprezentat de: *vânzătorul de semințe prăjite*, cel care își instala coșul în capătul străzii „Sfântul Gheorghe” - colț cu *Strada Mare*, care avea o mătură mică, cu care își ținea în permanență curat trotuarul din jurul său.

Un personaj deosebit și foarte agreat de copii era *Moș Cucuș*, posibil să fi fost porecla, cel care avea un cărucior mereu plin cu bulgări din floricele de porumb lipite cu șerbet; partea cea mai atrăgătoare era că pentru 1 leu puteai primi între unul și zece bulgări, după norocul fiecăruia, oglindit în cifra la care se oprea - pe disc de lemn numerotat - săgeata plecată dintr-o pușcă cu arc, pe care o mâniau „cumpărătorul”.

Mai erau, vara, *vânzătorul de înghețată*, care își împingea cât era ziua de lungă căruciorul cu trei borcane de înghețată (vanilie, fistic și ciocolată), *covrigarul Leibovici*, cu sediul principal la poarta Școlii Domnești și, primăvara, *vânzătorul de mere murate*, care își striga reclama la marfă sub îngânările nu tocmai cuviincioase ale copiilor care se țineau de el.

¹³ Prăvălie mică, sărăcăcioasă.

Dan Bicleanu, după ce așternea aceste amintiri, încheia capitolul dedicat construcțiilor din comuna urbană Târgu – Neamț astfel:

„Am insistat poate mai mult asupra acestor aspecte legate de înfățișarea Târgului Neamț de acum o jumătate de veac, de care cred că nu mai sunt prea mulți cei care își mai amintesc de ele și poate vreodată vor servi ca izvor de inspirație - cine știe pentru ce?”¹⁴

Continuăm cercetarea memoriilor lăsate de Dan Bicleanu și continuăm să refacem imaginea orașului interbelic Târgu - Neamț. Un lucru demn de menționat era preocuparea pentru curățenia orașului, manifestată de oficialități. Măturători, cu *târnuri*¹⁵ din ramuri de mesteacăn, treceau mereu în lungul străzilor - cel puțin pe cele principale, iar în timpul verii, *sacagii*¹⁶ cu *sacalele primăriei* stropeau străzile de câteva ori pe zi.

Transportul urban era asigurat de câteva *trăsuri cu poclit*¹⁷ trase de câte doi cai, care își așteptau clienții în fața clădirii Cercului Militar, indiferent de vreme. Iarna trăsurile erau înlocuite cu sănii comode, în care când te urcai erai acoperit de o pătură călduroasă, care mirosea plăcut a fân și a cal. Birjarul preferat al familiei Bicleanu era *Moș Simon*, un evreu mărunțel de statură, mare povestitor de anecdote și cu care familia făcea, de multe ori, drumuri în afara orașului, la surorile lui Ion Bicleanu de la Răucești și de la Moțca - sau organizau excursii la mănăstirile din împrejurimi.

Un alt personaj care a însoțit mulți ani copilăria lui Dan Bicleanu a fost *gardianul public*, pe nume *Ciubotăriță*, cu uniforma lui din stofă maro, cu trese din țesătură aurită, cu fluierul și zgomotele pe care îl emitea în timpul rondurilor de noapte, sunete care dădeau o stare de liniște și de încredere, generată de faptul că se știa că este cineva care păzea orașul.

Ozana „cea limpede ca cristalul” a jucat un rol minor în copilăria lui Dan Bicleanu „apa cea frumos curgătoare”, a Ozanei nu l-a atras deloc. Aproape că se gândea că ar fi frumos dacă ar inventa câteva episoade în care el să fie cât de cât apropiat de momentele descrise în „Amintirile” lui Ion Creangă sau în alte scrieri.

„Dar cum de la bun început am promis să spun doar lucruri adevărate, sînt obligat să recunosc că singurele „aventuri” la Ozana s-au mărginit la două sau trei escapade pentru baie sau prins de „chitici”, făcute cu Fănică Dimitriu (adică actualul domn profesor Ștefan Dimitriu de la Facultatea de Medicină din Iași); drumul spre râu trecea de fiecare dată prin grădinile lor de zarzavat, de unde ne „aprovizionam” cu roșii proaspete și castraveți „la discreție”, pentru a nu risca să rămânem și noi flămânzi, ca bietul Nică a Petrei, în cazul în care, dintr-un motiv sau altul ni s-ar fi tăiat retragerea spre „casele cui ne aveau”. De sete nu ne era frică că vom muri, căci la întoarcere de la scăldat ne puteam opri la Mihăiță Grigoriu – care stătea aproape de podul de peste Ozana, unde oricând eram bine primiți la pahar de sirop cu sifon rece”¹⁸.

¹⁴ Dan Bicleanu, *manuscris*.

¹⁵ Târnuri = Măturoaie

¹⁶ Sacagiu = Persoană care transporta în trecut apă (potabilă) cu sacua.

¹⁷ Poclit = Coșul trăsuri. (*Trăsura aceea mare, cu perinile moi, cine știe de cînd stă acolo, prăfuită și posomorîtă, în întunecimea șurii, cu poclitul ridicat, parcă veșnic îi plouă.* SADOVEANU, O. III 241.)

¹⁸ Dan Bicleanu, *manuscris*.

Orașul Târgu – Neamț i se părea lui Dan Bicleanu, în copilărie, uriaș! În mod concret, pentru el, în prima parte a copilăriei, urbea natală i se înfățișa ca un oraș mare, foarte întins în spațiu, pe care dacă trebuia să-l străbați, de la un capăt la altul, îți trebuia curaj nu glumă și timp îndelungat, fără a mai vorbi de oboseala pe care o implica. Avea impresia că de la Catedrală și până la „Școala tatii” (Școala Domnească) era o distanță greu de străbătut, treabă la care nici nu se încumeta prea des, înainte de a deveni elev).

De asemenea, Dan Bicleanu era convins că traversarea pieței din fața *Restaurantului lui Richard Găetan* până la *Cercul Militar* era o acțiune posibil plină de peripeții, oricând existând riscul de a-ți ieși în față o trăsură (din cele trei ale orașului), un car cu boi sau o haraba¹⁹ cu chereștea sau butoaie cu vin, ce veneau de la Panciu sau Odobești, pentru depozitele negustorilor și de care trebuia să te ferești, ca să nu-ți pui viața în pericol. Ce să mai spunem despre o „ascensiune” pe *Dealul Gol*, până la Cetatea Neamț. Asemenea drumuri nici nu puteau fi concepute, dacă nu erau organizate, cu familiile sau cu școala.

În anul anul 1938, familia Bicleanu se muta la București, iar Dan Bicleanu revenea în orașul Târgu – Neamț, după patru ani, în timpul războiului, în vacanța de vară, pentru a-și efectua perioada de muncă patriotică obligatorie pentru elevi, în acele timpuri. La întoarcerea în orașul copilăriei, Dan Bicleanu își amintea că purta o valiză grea pentru el, care nu era prea voinic și se gândea cu groază cum o va căra atâta drum – până la prăvălia lui Bădia Ghiță (*Orghidan*) la care spera să fie găzduit.

Autobuzul de la Pașcani, cu care venise, a oprit în fața clădirii fostului *Cerc Militar*, unde acum era *Autogara*. Surprinderea sa a fost totală când a descoperit că în locul pieței imense, cu care rămăsese în minte, care trebuia să se „întindă” în fața Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” și a *Restaurantului Găetan*, a avut de traversat un spațiu ceva mai mare decât lățimea străzii, iar în locul distanței „kilometrice” pe care se aștepta să o parcurgă până la gazdă, a mers ceva mai mult de o sută de metri. Într-o clipă, toate dimensiunile la care se raportase înainte, s-au redus în mod dramatic.

În același spirit distorsionat de trecerea anilor, autorul privea și problema populației, nouă luni pe an, pe distanța a trei anotimpuri, locuitorii urbei erau cei pe care îi știa, cu care se întâlnea pe stradă, la biserică, la școală, în magazine, mereu aceiași și în același număr. Deodată, după 15 iunie, ca urmare a începerii vacanței de vară, populația din oraș (și nu a orașului) începea să crească, zi de zi, în mod impresionant. Această creștere era rezultatul afluenței deosebite de vizitatori veniți să se odihnească în zona Neamțului, la mănăstirile: Agapia, Văratec, Neamțu, Secu, Sihăstria, Sihla, toate gemeau de lume și în special de intelectuali, care împânzeau apoi toate cărările munților, spre Ceahlău sau Cheile Bicazului, Lacul Ghilgoș sau Băile Băltătești. Toți aceștia își aveau în Târgu - Neamț punctul de aprovizionare cu toate cele necesare – pentru că aici, puteai găsi orice aveai nevoie și chiar mai mult.

¹⁹ Căruță mare folosită pentru transportul grânelor și al altor poveri.

Odată cu încheierea sezonului totul revenea la normal, populația urbei anulându-și relativa creștere de vară, așteptând să se reia ciclul în anul următor.

Casele copilăriei

Casa bunicilor

În cei treisprezece ani petrecuți de Dan Bicleanu în Târgu – Neamț acesta a locuit, împreună cu familia sa, la trei adrese păstrând o serie de amintiri ale locurilor. Casa în care s-a născut era o casa bătrânească, proprietatea bunicilor de pe mamă, pe care aceștia o pusese la dispoziția lui părinților, Ion și Varvara Bicleanu, proaspăt căsătoriți. Casa nu era mare, dar era foarte comodă și plăcută, avea la stradă un cerdac de lemn - în stilul caracteristic al târgurilor, iar pe o latură și în spate se întindea o grădină cu flori și pomi fructiferi. Amintirea unui pom, care primăvara, după ce era curățat de uscături, lăsa un *clei* pe care îl mestecau copiii cu mare plăcere, ceasuri întregi, aducea în mintea doctorului Bicleanu gustul copilăriei, la propriu.

În partea din spatele grădinii erau doi nuci bătrâni, care în afară de faptul că făceau niște nuci mari și cu o coajă subțire, pe care o puteai sparge între degete, mai îndeplinea un rol deosebit: între ei se întindea, fixat între cârligele bine înfipe în trunchiul lor, un hamac, care făcea deliciul copiilor, care stăteau, prin rotație - ca să nu se certe – acolo se facea siesta de după masa de prânz, vara, întinși hamac ca niște personaje din poveștile orientale.

În fotografiile de familie, de prin anul 1929, apărea unul din cei doi nuci, la umbra căruia a fost îngropat, cu mare tristețe, unul din câinii familiei - *Ghiară*. Familia Bicleanu a avut mai mulți câini, de rase diferite, aceștia îl însoțeau pe Ion Bicleanu la partidele de vânatoare, la care participa în funcție de anotimp și de vânat.

Deși nu am intrat în posesia fotografiilor, din memoriile lui Dan Bicleanu putem reface, cu ochii minții, atmosfera din casa bunicilor acestuia. În unul din albumele foto, de care amintea, se observau: o garnitură de mobilă de grădină, din lemn alb, curbat, piese de mobilier care au fost pentru copilul familiei Bicleanu, cu totul altceva decât credeau „cei mari” că sunt. Ele se transformau, la alegere, în funcție de anotimp și de condițiile meteorologice ca și de tovarășii de joacă din ziua respectivă, fie în cortul „Celor trei cercetași” (o colecție de aventuri pentru copii și tineret foarte apreciată în epocă), fie în leagăn, corăbii de pirăți, motociclete sau automobile, care permiteau organizarea unei game foarte variate de jocuri și întâmplări, care de care mai „periculoase”, oglindind bogata imaginație a copiilor.

În această casă a bunicilor s-a instalat familia Bicleanu în anul 1929, provocând oarece uimiri în zonă, deoarece aveau în proprietate unul din primele trei *aparate de radio*, construite din piese detașate, de un prieten al familiei, Ionel Ciocârnu, fapt care reprezenta un adevărat eveniment în urbea Târgu - Neamț. Legat de această noutate tehnologică, Dan Bicleanu își amintea o întâmplare, care a constituit multă vreme subiect de amuzament. Într-o dimineață, la familia Bicleanu a

venit o măicuță de la Mănăstirea Agapia să aducă niște dulceață de trandafir, comandată de doamna Varvara. Ca să-i facă plăcere și să o impresioneze pe maică, mama a dat drumul aparatului de radio, care tocmai transmitea un buletin de știri. Măicuța a auzit vocea crainicului, s-a uitat atentă la „cutie” să vadă cine vorbește și când și-a dat seama că nu este nimeni ascuns acolo, îngrozită și făcându-și cruci cu nemiluita a început să o certe pe doamna Varvara „cum că are pe necuratul în casă, fără să țină seama că are trei copii”²⁰. Degeaba încercările tuturor de a-i explica (de fapt nici familia nu știa prea multe) ce înseamnă un aparat de radio. Măicuța nu a mai călcat niciodată pragul casei, ba chiar s-a observat că s-au rărit, pentru o oarecare perioadă de timp, toate vizitele măicuțelor de la mănăstiri. Se cam dusese „buhul” că familia ar avea legături cu diavolul.

Casa Orghidan

Întrucât, între timp, copiii crescuseră, devenise necesară o altă locuință, mai încăpătoare. Așa că familia a făcut demersurile necesare ca în toamna anului 1929, să se mute pe Strada „Sfântul Gheorghe”, în casele din proprietatea lui Gheorghe Orghidan, unchiul mamei lui Dan Bicleanu, plătind, bineînțeles, chiria corespunzătoare. Casa era mare, bine întreținută, cu patru camere și dependințe, în sistem *vagon* și avea trei intrări: una pentru bucătărie, una la mijloc, iar pentru dormitorul părinților era o intrare separată, printr-o verandă închisă cu geamuri.

Cum în acel an începuse să funcționeze în Târgu - Neamț *prima uzină electrică* (1929) în casă a fost instalată și lumină electrică. Casa a fost amenajată cu o mobilă nouă de sufragerie și un dormitor, lucrute la *Școala de arte și meserii din Fălticeni*, unde era director Petre Pop, cumnatul bunicii lui Dan Bicleanu și marfa era una de excepție, deoarece era pregătită pentru o expoziție pentru Paris.

Pe două laturi ale casei exista un cerdac de lemn foarte lat, pe care în zilele ploioase se încingeau jocuri și alergări de răsuna toată strada. Locuința era așezată destul de retras față de aceasta. Portița era străjuită de doi castani, cu coroane frumos rotunjite, care atunci când înfloreau dădeau intrării un aspect de-a dreptul festiv. Între portița și scara principală a cerdacului era o alee de stânjenei mov, înalți și foarte decorativi. O grădină frumoasă se întindea în fața și în dreapta casei. Florile, pomii fructiferi, tufele de pomușoară și câțiva butuci de viță de vie, întregeau imaginea unui mic colț de rai. „Clou”-ul grădinii îl constituia un chioșc din *leațuri*²¹ de lemn, încrucișate, acoperit cu șindrilă și îmbrăcat în întregime în viță-de-vie (care făcea niște ciorchini cu boabe mici și negre) un adevărat deliciu pentru copii. Pe acoperișul chioșcului copii se urcau în jocurile „de-a ascunsul”, în luptele cu ”indieni”, toamna la ”cules” de struguri. Tot aici, scrie D. B., a petrecut câteva dimineți, atunci când căuta

²⁰ Dan Bicleanu, *manuscris*.

²¹ Leățuri = șipci

liniște pentru a învăța „Crezul cercetașului”, căci urma să fie primit în organizația „puilor de șoim” (prima treaptă a cercetășiei).

În stânga clădirii principale era o curte mare, cu poartă la stradă, în care se afla bucătăria de vară, magaziiile, o șură pentru lemne și pentru fân; pentru că, deși familia nu avea vite, în fiecare toamnă primea un car cu nutrețuri pentru hrana cailor care aparțineau acelor rude care veneau în vizită cu trăsurile sau cu săniile. Din cauza aceasta, a avut o întâmplare foarte neplăcută. Tocmai sosise de la Răucești o căruță încărcată cu fân și căruțașul începuse să o descarce, o parte din fân căzând pe pământ. Dan Bicleanu, împreună cu Mihai Ionescu, coleg de școală, băiatul librarului, s-au urcat în joacă în căruță și de acolo săreau în fânul de pe jos. Totul a mers bine și era veselie mare, până când D. B. nu și-a calculat bine elanul și în loc să aterizeze pe fân a căzut, foarte violent, direct pe pământ. Atunci a avut pentru prima oară senzația de moarte iminentă, căci efectiv nu a mai putut respira și nici la maturitate nu știa cine l-a readus la viață.

În dreapta aleii de la intrare, între gardul din sârmă împletită de la stradă și cerdacul înalt al casei, erau câteva straturi de căpșuni, cu pământ afânat și cu niște șanțuri destul de adânci între ele. Cea mai mare plăcere de pe urma acestei treburi gospodărești nu erau căpșunile mari, roșii, dulci și parfumate ci șanțurile făceau bucuria copiilor, căci după câte o ploaie de vară, repede și caldă, ele se umpleau cu apă, pământul moale se transforma într-un nămol catifelat și nimic nu putea fi mai plăcut decât să fie simțită, pe tălpi și printre degete, mângâierea pământului înmuiat. Bineînțeles că aceste bucurii erau posibile numai dacă părinții erau plecați de acasă sau își făceau siesta în timpul ploii, căci altfel umblatul fără încălțăminte, potrivită cu vremea, nu era permis.

Ploile de vară ale copilăriei lui D.B. erau cu totul altfel decât cele de astăzi. După o zi călduroasă se adunau niște nori (care trebuiau să fie neapărat „amenințători”) din care cădea, în timp scurt, o ploaie răpăitoare care făcea să sune acoperișurile de tablă și burlanele și care după câteva zeci de minute trecea, alungată de semicercul curcubeului, care își făcea apariția tocmai la timp. O asemenea ploaie răcorea aerul, purifica atmosfera, spăla trоруarele și străzile pe unde nu ajungea *sacaua primăriei*, curăța praful care estompa culorile vii ale vegetației. Și pe atunci se mai întâmpla „să bată piatra” cum spuneau oamenii locurilor, dar parcă nu cu atâta înverșunare și dorință de distrugere cataclismică ca în prezent. Pe de altă parte, oamenii aveau și remedii: când apăreau norii aducători de grindină, ușor de recunoscut după culoarea lor gri – albicioasă, clopotele tuturilor bisericilor începeau să sune, pentru a-i împrăștia. Și chiar dacă metoda nu dădea rezultate în toate cazurile, sigur este faptul că arareori „piatra” căzută producea stricăciuni ireparabile.

Ploaia și grindina veneau și treceau, vara își urma calea lăsată de Dumnezeu, vremea rămânea caldă, soarele își făcea din nou apariția, găzele își uscau aripile, iar păsările cântătoare săgetau iarăși înaltul cerului albastru.

„Câtă deosebire față de prezent! Ieri după prânz în București au fost 39⁰; spre seară s-a pornit o furtună cu fulgere și trăsnete și cu o ploaie ”învârtită”, care au făcut ca termometrul să scadă astăzi dimineață la 16⁰ iar la prânz să nu depășească 19⁰; cerul a rămas în continuare acoperit cu nori amenințători și se pare că situația va mai dura cel puțin o zi. Și suntem pe data de 24 iulie, iar ”scenariul” de mai sus este la al nu știu câtelea spectacol. De ce s-o fi supărat Cel de Sus pe noi și nu ne-a lăsat măcar ”vremea bună” a copilăriei mele, dacă nu ”vremurile bune” de atunci!”²²

Continuând firul amintirilor despre cea de a doua casă în care a locuit familia Bicleanu, Dan mai povestește despre câteva episoade care i-au rămas în memorie, dar din motive diferite. În primul caz a fost vorba de un „accident” pe care l-a suferit pe cerdac, acesta fiind „scena” celor două evenimente. În jocul copiilor „de-a baba oarba”, Dănuț era cel legat de ochi. Încercând să prindă pe unul dintre „adversari” pentru a-i lua locul, în timpul alergării s-a lovit cu nasul de unul din stâlpii de lemn ai cerdacului. Lovitura a fost deosebit de puternică și a provocat o hemoragie nazală abundentă, care nu a putut fi oprită până nu a fost chemat un medic. Din păcate, ani în șir după aceea, la un efort cât de puțin crescut, hemoragia reîncepea, ceea ce a făcut necesară plecarea lui Dănuț la Iași, împreună cu mama, la o clinică de specialitate, pentru o mică intervenție. Nici după aceea lucrurile nu s-au rezolvat complet, dar aceasta a avut unele avantaje, căci mai târziu, în liceu, în situații de criză se folosea un alibi pentru ieșirea din clasă, dar asta se întâmpla doar când nu găsea altă scăpare pentru evitarea unei neplăceri școlare.

Al doilea incident, petrecut pe aceeași scenă, a fost de natură sentimentală și i-a revenit adeseori în minte, stârnind multe păreri de rău, copilului familiei. Era vară, copiii erau în grădină, printre straturile de căpșuni. Mama sa, doamna Varvara, stătea așezată pe balustrada cerdacului, rezemată de un stâlp. Dănuț s-a aplecat și a luat câteva pietricele pe care le-a aruncat spre cerdac, tocmai în clipa în care mama îi făcea o observație. O pietricică din cele aruncate a lovit stâlpul de deasupra capului mamei și s-a considerat, în mod cu totul eronat, că a aruncat intenționat pietricelele, ca reacție la observațiile făcute. Deși nu avea nici nouă ani, i s-a părut absurdă o asemenea acuzație, atât de absurdă, mai ales când toată lumea cunoștea dragostea lui profundă pentru mama sa. A refuzat cu încăpățănare să se dezvinovățească, considerând că dacă cei apropiați îl puteau crede capabil de o asemenea faptă, nu avea rost să încerce a le dovedi contrariul. Deși întâmplarea nu a avut nici un fel de urmări, părinții considerând morală făcută ca fiind suficientă față de greutatea gestului, însă pe copilul Dănuț multă vreme după aceea l-a urmărit groaza că putea, absolut fără voia sa, să o fi lovit într-adevăr cu piatra pe mama.

Din păcate, nu după mult timp s-a aflat că lipsa dibăciei aruncării se datora unor semne incipiente ale unei boli grele, pe care o contactase deja Dănuț, care era în evoluție și care avea să ducă la retragerea sa din școală, la jumătatea clasei a III-a și pierderea unui an. Era vorba de o boală care i-a afectat buna coordonare a mișcărilor.

În încheierea amintirilor despre această casă, Dan Bicleanu povestește despre vecinul lor, un birjar evreu, un om cumsecade și liniștit. În cazul lui, nenorocul era că

²²Dan Bicleanu, *manuscris*.

acoperișul casei sale, foarte înclinat, se termina cu o streșină în ograda familiei, la înălțimea de cel mult un metru deasupra pământului (datorită faptului că în acea parte avea o remiză în care omul păstra o serie de obiecte legate de meseria lui).

Este ușor de înțeles că în condițiile date, iarna era suficient să se adune puțină zăpadă cu care se completa golul de sub streșină, pentru a realiza un derdeluș nemaipomenit, care pornea din vârful casei vecinului și mergea, datorită elanului căpătat de sanie, pe panta înclinată a acoperișului, până în capătul cel mai îndepărtat al curții. Dacă ar fi fost doar copiii „casei” cei care foloseau derdelușul, poate că lucrurile ar fi putut dura mai multă vreme, dar aflând prietenii copiilor familiei Bicleanu de existența acestei „pârții” la domiciliu, cu toții își făceau un titlu de glorie din a se urca cât mai sus și de cât mai multe ori pe casa bietului vecin. Acesta a răbdat cât a răbdat, a încercat să îi convingă întâi pe copii că *Dealul Pometei* era mult mai bun pentru săniuș, dar în fața lipsei de înțelegere pe care o manifestau copiii, a trebuit să se adreseze în cele din urmă învățătorului Ion Bicleanu. Și tatăl a zis „gata!” ..și gata a fost!

Casa Dușescu

În ultimii trei ani petrecuți în Târgu – Neamț familia Biclescu a locuit în casele familiei Dușescu - așezată sub dealul din fața Ocolului Silvic. Era o casă mare și frumoasă, înălțată pe o temelie de piatră, intrarea principală fiind de pe un cerdac larg, îmbrăcat în iederă, la care se ajungea urcând o scară cu douăsprezece trepte, cu o balustradă din lemn, frumos lucrată. Separat de clădirea principală, în curte, era o altă construcție în care se găseau bucătăria, sufrageria de fiecare zi, camera de serviciu și o baie. Locul pentru casă fusese creat printr-o săpătură în curtea *Ocolului*, care apoi a fost consolidată printr-un zid puternic de piatră. Deasupra acestui zid, începea grădina cu pomi fructiferi, care se întindea mult, în sus, pe panta *Dealului Pometei*. O iarbă înaltă și verde acoprea întregul spațiu neplântat. Vara, când începeau căldurile, iarba se usca și devenea foarte alunecoasă, ceea ce a dus la amenajarea unui săniuș artificial. Copiii se urcau cu sania sau cu schiurile în marginea de sus a grădinii și apoi își dădeau drumul la vale, ca pe o pârtie adevărată, însă era necesar să fie foarte atenți să se oprească la timp, căci altfel riscău să cadă în curte, de pe coama zidului de sprijin.

Ion Bicleanu organizase în livadă un loc special unde toți membrii familiei luau lecții de tir, cu o armă de exercițiu, cu cartușe care se încărcău pe loc, cu ținte speciale, fixate pe tabla unei mese de lemn răsturnate pe o parte, trăgeau în câte două – trei după-amieze pe săptămână, fiecare încercând să fie cât mai performant. Nu a fost nicio mirare că având un „instructor” de talia învățătorului Bicleanu, bun vânător, ajunseseră cu toții la rezultate remarcabile la un concurs organizat pe Stadionul „Mihail Eminescu”, membrii familiei ocupând locuri fruntașe la toate categoriile concursului.

Într-o aripă a clădirii principale, situată însă în spatele curții interioare, locuia familia Dușescu – „doamna și domnul”. Domnul Dușescu fiind foarte bolnav, rareori

era văzut pe afară. Dan Bicleanu mărturisea că a rămas profund recunoscător, toată viața, doamnei Dușescu, o femeie cu totul deosebită, care i-a cultivat dorința de a învăța limba franceză și a citi în această limbă, ea dăruindu-i primele cărți: literatură pentru copii, în limba lui Voltaire: „Fără familie” de H. Malot, „Nenorocirile Sofiei” de Contesa de Ségur, „Cuore ” de Edmondo de Amicis ș.a.

De altfel, Dănuț și surorile sale luau lecții de limbă franceză înainte de a merge la școală, profesoara lor fiind doamna Bogdanovici, care locuia pe *Strada Sfântul Gheorghe*, peste drum de a doua locuință.

Când în anul 1938, toamna, familia Biclescu a trebuit să părăsească această locuință, pentru a se muta la București, au plâns cu toții, căci știau că luase sfârșit o perioadă frumoasă a vieții, cu care nu se mai întâlneau niciodată.

După instalarea în capitală, Dan Bicleanu a continuat să se viseze în Târgu - Neamț, retrăind astfel unele din episoadele fericite ale existenței sale de copil.

Sfârșitul părții I din editarea memoriilor lui Dan Bicleanu, fiul lui Ion Bicleanu, profesor și director al Școlii Domnești din orașul Târgu – Neamț.

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

*

PRESENTATIONS AND REVIEWS

*

PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES

CERNĂUȚI. 100 DE ILUSTRĂȚII ADNOTATE
*
CERNĂUȚI. 100 ANNOTATED ILLUSTRATIONS
*
CERNĂUȚI. 100 ILLUSTRATIONS ANNOTÉES

Gheorghită Narcis ANDREI¹

Albumul „**Cernăuți. 105 ilustrații adnoate**” este redactată de către autorii Vasile Tărățeanu și Marin Gherman ce însumează un număr de 120 de pagini și care a apărut la editura Junimea în anul 2022.

La începutul albumului este descris un scurt istoric al orașului Cernăuți, bine primit de către cititori ce le oferă o imagine de ansamblu asupra trecutului orașului. Prima sa atestare documentară este datată la 8 octombrie 1408, într-un privilegiu comercial pentru târgoveții din Lemberg (Lviv, Liov), din timpul domnitorului Alexandru cel Bun. Aici erau percepute la graniță taxe, precum și în alte orașe ca Tighina, Târgu-Neamț, Bacău sau Iași. În urma înțelegerilor dintre Imperiul Țarist și Imperiul Otoman (dar și a corupției și mitei care au jucat un rol important) partea de nord a Moldovei a intrat sub administrație austriacă, în ciuda protestelor domnitorului Grigorie Ghica care a și plătit cu viața acest lucru. Austriecii au colonizat orașul cu germani, polonezi și majoritar evrei, devenind un oraș cosmopolit. Mai târziu Cernăuțiul va deveni capitala provinciei Bucovinei - Țara Fagilor. Fenomenul desnaționalizării asupra băștinașilor nu a pus piedici pentru cultura română. În anul revoluționar 1848, în Cernăuți s-au refugiat aproximativ 50 de fruntași revoluționari din Moldova, dintre care îi amintim pe Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri sau Mihail Kogălniceanu etc. În continuare autorii arată că o parte din personalități ca Aron Pumnalul, Mihai Eminescu, Ciprian Porumbescu, profesori universitari ca Ion Nistor Teodor Bălan, Dimitri Onciul și alți oameni de cultură au activat și locuit o parte din viața aici.

După terminarea Primului Război Mondial și dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, Cernăuțiul a revenit în granițele României, iar în perioada interbelică a

¹ Student la Facultate de Istorie și Geografie, Specializarea Master: Istorie: permanente, interferențe și schimbare, An II, din cadrul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava. e-mail: narcisandrei89@gmail.com

fost al treilea cel mai mare oraș ca populație după București și Chișinău. Tot aici s-au născut în perioada interbelică oameni de cultura de etnii diferite, cum ar fi cea evreiască cu personalități ca: Ilana Shmueli, Klara Blum ori Manfred Winkler – care în timpul vieții au publicat în limba germană. Ultimatumul din anul 1940 dat de URSS României, a luat pe nepregătite pe toată lumea, astfel că vechea capitală a Țării Fagilor a intrat sub administrare sovietică după care în perioada 1941-1944 a revenit în administrația statului român, urmând ca din 1944 și până în 1991 la destrămarea URSS-ului, să fie sub administrație sovietică. În prezent fiind centrul administrativ al regiunii eponime din Ucraina. Textul în limba română este urmat de traducerea sa în engleză, franceză și ucrainiană, după care sunt ilustrate imagini (vom reda și noi câteva dintre acestea mai jos) cu monumente dispărute (Figura Nr.1), personalități (Figura Nr.2), evenimente (Figura Nr. 3), biserici (Figura Nr. 4), imagini cu patrimoniul edilitar (Figura Nr. 5), străzi (Figurile Nr. 6 și 7).

În final, ne mai rămâne să afirmăm faptul că albumul „Cernăuți. 105 ilustrații adnotate” este unul bine venit pentru cititori, oferindu-le posibilitate de a vizualiza peisajul istoric/urban cernăuțean.

Bibliografie

Vasile Tărățeanu, Marin Gherman, *Cernăuți. 105 ilustrații adnotate*, Editura Junimea, 2022, Iași

Figura Nr.1 Fosta stradă Regina Maria și Monumentul ce a fost ridicat în anul 1902 (demolat în anul 1949) în onora soldaților din Regimentul 41 Infanterie, Sursă foto: Vasile Tărățeanu, Marin Gherman, 105 ilustrații adnotate, Editura Junimea, Iași, 2022, p.34

Figura Nr. 2 Mitropolitul Visarion Puiu împreună cu Ion Nistor, Sursă foto: Vasile Tărățeanu, Marin Gherman, 105 ilustrații adnotate, Editura Junimea, Iași, 2022, p.41

Figura Nr.3 Defilarea Corului din Ipotești în anul 1939, Sursă foto: Vasile Tărățeanu, Marin Gherman, 105 ilustrații adnotate, Editura Junimea, Iași, 2022, p.44

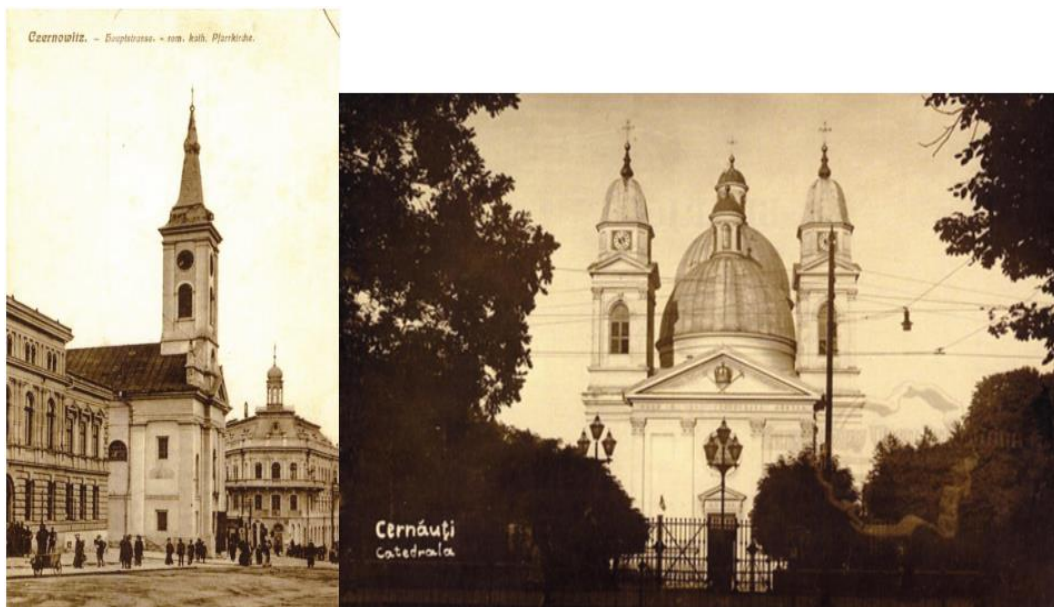

Figura Nr. 4 Biserica Romano-catolică (stânga), și Catedrala Ortodoxă (dreapta), Sursă: Vasile Tărățeanu, Marin Gherman, 105 ilustrații adnotate, Editura Junimea, Iași, 2022, p. 54 și 48

Figura Nr. 5 Teatrul Național (1905), Sursă foto: Vasile Tărățeanu, Marin Gherman, 105 ilustrații adnotate, Editura Junimea, Iași, 2022, p. 76

Figura Nr. 6 Inaugurarea liniei de trolebus (1939) și încadrarea acestuia între o mașină și o căruță, iar în fundal mitropolia, Sursă foto: Vasile Tărățeanu, Marin Gherman, 105 ilustrații adnotate, Editura Junimea, Iași, 2022, p.102

Figura Nr. 7 Mijloace de transport și oameni spre gară, Sursă foto: Vasile Tărățeanu, Marin Gherman, 105 ilustrații adnotate, Editura Junimea, Iași, 2022, p. 114

LIVIU NEAGOE ȘI EUTOPIA SAU DESPRE CONCEPTE, IDENTITĂȚI ȘI ISTORII ROMÂNEȘTI

*

LIVIU NEAGOE AND EUTOPIA OR ABOUT ROMANIAN CONCEPTS, IDENTITIES AND HISTORIES

*

LIVIU NEAGOE ET EUTOPIA OU SUR LES CONCEPTS, IDENTITÉS ET HISTOIRES ROUMAINES

drd. Emanuel BĂLAN

Recent, la Editura Cartier din Chișinău a apărut cartea istoricului și filosofului Liviu Neagoe, *Eutopia*. Concepte, identități și istorii românești, o carte necesară, un adevărat effort critic și analitic asupra conceptelor și identității românești așa cum a fost această privită și exprimată pe parcursul secolelor al XIX-lea și al XX-lea.

Problema dezbaterii identității românești dar și a europenizării societății cu precădere după 1848, a fost analizată și dezbătută în epocă de către Constantin Rădulescu-Motru, Dumitru Drăghicescu, Mihai Ralea, Aurel C. Popovici, Virgil I. Bărbat, Camil Petrescu, Lucian Blaga, Ion Zamfirescu, Ion F. Buricescu, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, Emil Cioran, Mihail Sebastian, toți aceștia contribuind cu texte la această dezbatere. Cartea lui Liviu Neagoe este valoroasă prin felul în care abordează subiectul dar și prin analiza și critica conceptelor de europenitate și românism din

perspectiva celor afirmate în epocă.

Lucrarea împărțită în șapte părți, fiecare în alte trei capitole, analizează acest specific românesc de la nașterea sa, la începutul secolului al XIX-lea, când tinerii școliți în vest, în special la Paris, descoperă civilizația vestică pe care doresc să o aducă și să implanteze și spațiului românesc cu obiceiuri și apucături orientale, și până la apogeul specificului românesc caracterizat de antisemitism.

Prima parte, *Între Mitteleuropa și Balcani*, analizează zorii ideii de specific românesc prins între elementele civilizației occidentale și balcanismul românesc cu proiectele federative însușite de elita românească. Adoptarea cu pasiune a ideilor romantismului European a condus la un mélange de bizantism și occidentalism, redat

într-un amestec de valori și comportamente așa cum sunt descrise de către călătorul străin sosit la Porțile Orientului: „Totul aici se desfășoară privirii altfel, asemănător și, în același timp, diferit de orice alt colț al Europei: bogăția pământului, sărăcia cătunelor, religiozitatea oamenilor, opulența saloanelor, melancolia orientală, trufia bizantină, nostalgia romană și, peste toate acestea, excesul: în frumusețe, în vorbe, în patimi, în încercări sortite tot atâtor eșecuri. Ne aflăm încă în Europa sau am trecut granița imaginară către exotical Orient?” (p.19). Liviu Neagoie analizează în această primă parte tocmai această întrebare, unde este spațiul românesc situat, în Europa sau în Orientul plin de exotism. Evident, crearea identității noastre naționale se face raportat la Occidentul civilizată prin imitare sau delimitare, Europa fiind pentru elita secolului al XIX-lea, Franța.

Permanentă dorință de europeanizare este subiectul celei de a doua părți, *Europeanizarea: concepte și realități românești*, în care este analizat acest proces început sub ocupația rusă din 1828-1834, odată cu adoptarea Regulamentelor Organice, care au însemnat debutul modernizării Principatelor Române și impunerea unui regim constituțional de inspirație franceză. Este perioada de afirmare a pașoptiștilor, o generație cu viziune care a fost nu doar promovarea elementelor și ideilor occidentale dar și conștientă de rolul ei istoric: Gheorghe Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Constantin A. Rosetti, Ion C. Brătianu, Alecu Russo, Costache Negri, Grigore Alexandrescu, Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, Andrei Mureșanu, deschizătorii de drum, cei care au propus ideile de modernitate oferind un model de „propășirea neamului“. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, modernitatea, europeanizarea începe să fie combătută de adepții tradiționalismului românesc, de cei care doreau păstrarea spiritului românesc nealterat de influențele occidentale. Acest tradiționalism spune autorul, va lua forma criticii a „forme fără fond“ a lui Maiorescu și mai apoi a sămănătorismului și poporanismului literar de început de secol XX și a gândirismului, ortodoxismului sau culturalismului etnic interbelic (p. 53). Eugen Lovinescu introduce teoria sincronismului civilizației românești cu cea europeană, sincronizare care se putea face prin „imitație“. Europeanizarea este văzută de către tradiționaliști, în special de către Nichifor Crainic ca o cauză a crizei spiritual românești, criză care putea fi depășită doar prin tradiția răsăriteană ortodoxă: „a fi roman înseamnă, pur și simplu, a fi orthodox și nimic altceva, spunea Crainic iar „cine preconizează orientarea spre Occident rostește un non-sens. Orientarea cuprinde în sine cuvântul Orient și înseamnă îndreptarea spre Orient, după Orient“ (p. 61). Mult mai tranșant este Nae Ionescu, un antieuropeanist radical pentru care primordial este nașterea „o ființă transistorică și structural ortodoxă“ (p. 63).

În următoarele patru capitole, autorul analizează detaliat românismul și identitatea (*Românism, Afli român. Despre parcursul filosofic al identității, Gramatica identității și Identitatea ca stigmat*).

Liviu Neagoie, *Eutopia. Concepte, identități și istorii românești*, Editura Cartier, Chișinău, 2023, 208 pagini, ISBN: 978-9975-86-699-6

ABREVIERI

*

ABREVIATIONS

*

ABRÉVIATIONS

AMN-

CC al PCUS-Comitetul Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică

CCA-Clubul Central al Armatei

IOVR-Invalizii, Orfanii și Văduvele de Război

LANC-Liga Apărării Național-Creștine

MONT-Mobilizarea și Organizarea Națională a Teritoriului

ONG-Organizație non-guvernamentală

PCRM-Partidul Comunist din Republica Moldova

PL-Partidul Liberal

PLDM-Partidul Liberal Democrat din Moldova

PKK-Partidul Kurzilor din Kurdistan

RDG-Republica Democrată Germană

RFG-Republica Federală Germania

SJVAN-Serviceul Județean Vrancea al Arhivelor Naționale

URSS-Soiuz Sovietskih Soțialisticeskih Respublik-Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Lucrarea va fi redactată în format A5, cu font Times New Roman, 12, la distanța de 1; număr maxim de pagini – 10-15. Studiile vor fi însoțite de rezumat în limba engleză și cuvinte-cheie (maximum 5) și, de asemenea, de o scurtă biografie a autorului (5 rânduri).

Pentru așezarea în pagină se vor respecta următoarele cerințe: sus: 2 cm; jos: 2 cm; stânga / dreapta: 2 cm. Alineatele vor fi setate automat, la 1, 25 cm.

Titlul lucrării: bold, centrat, Times New Roman, 12 cu majuscule, urmat de un rând liber. Titlul universitar, numele și prenumele: bold, dreapta, Times New Roman, 12. Instituția de proveniență: bold, dreapta, Times New Roman, 12, urmat de un rând liber.

Rezumatul: Times New Roman, 10, italic, urmat de un rând liber (maximum 200 de cuvinte), însoțit de 5 cuvinte cheie, redactat în română, engleză și franceză.

Referințele vor fi inserate în text folosind tehnica notelor de subsol. Acestea vor fi redactate cu Times New Roman, 10, după modelul:

Alexandra Tomiță, *O istorie „glorioasă”*. *Dosarul protocronismului românesc*, București, Editura „Cartea Românească”, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fond *Legiunea de Jandarmi Neamț*, dosar 45/1937, f. 10.

La finalul articolului va fi inserată bibliografia.

Se pune accent pe studii care folosesc surse arhivistice.

Fotografiile sau imaginile vor fi trimise separat în extensie JPG.

Lucările se vor axa pe următoarele teme mari: *Istoria culturii române, Istorie politică și social economică, România în perioada regimului communist, Evenimente ale anului 1989 în România și în lume, Istoria Holocaustului, Biografii și momente din viața unor personalități, Arheologie și istorie veche, Arhivistică, Recenzii și prezentări de cărți.*

Materialele vor fi trimise la adresa analelvcistorie@gmail.com până la data de 25 aprilie pentru numărul din iunie și 25 octombrie pentru cel din decembrie.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

The paper will be written in A5 format, with Times New Roman font, 12, at a distance of 1; maximum number of pages - 10-15. The studies will be accompanied by a summary in English and keywords (maximum 5) and also by a short biography of the author (5 lines).

For the layout, the following requirements will be observed: top: 2 cm; bottom: 2 cm; left / right: 2 cm. The paragraphs will be set automatically at 1.25 cm.

Paper title: bold, centered, Times New Roman, 12 in capital letters, followed by a free line. University degree, name and surname: bold, right, Times New Roman, 12. Institution of origin: bold, right, Times New Roman, 12, followed by a blank line.

Summary: Times New Roman, 10, italics, followed by a free line (maximum 200 words), accompanied by 5 keywords, written in Romanian, English and French.

References will be inserted into the text using the footnote technique. These will be written with Times New Roman, 10, following the model:

Alexandra Tomiță, *A "glorious" history. The file of the Romanian protochronism*, Bucharest, „Cartea Românească” Publishing House, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fund of the Neamț Gendarmes Legion, file 45/1937, f. 10.

The bibliography will be inserted at the end of the article

Emphasis is placed on studies that use archival sources.

Photos or images will be sent separately in the JPG extension.

The papers will focus on the following major topics: History of Romanian culture, Political and socio-economic history, Romania during the communist regime, Events of 1989 in Romania and in the world, History of the Holocaust, Biographies and moments from the life of some personalities, Archeology and ancient history, Archiving, Reviews and book presentations.

The materials will be sent to analelvcistorie@gmail.com until April 25 for the June issue and October 25 for the December issue.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Le papier sera rédigé au format A5, avec la police Times New Roman, 12, à une distance de 1; nombre maximum de pages - 10-15. Les études seront accompagnées d'un résumé en anglais et de mots-clés (maximum 5) et également d'une courte biographie de l'auteur (5 lignes).

Pour la mise en page, les exigences suivantes seront respectées: haut: 2 cm; bas: 2 cm; gauche / droite: 2 cm. Les paragraphes seront réglés automatiquement à 1,25 cm.

Titre de l'article: gras, centré, Times New Roman, 12 en majuscules, suivi d'une ligne libre. Titre de l'université, nom et prénom: gras, à droite, Times New Roman, 12. Institution d'origine: gras, à droite, Times New Roman, 12, suivi d'une ligne vide.

Résumé: Times New Roman, 10, italique, suivi d'une ligne libre (maximum 200 mots), accompagné de 5 mots-clés, rédigés en roumain, anglais et français.

Les références seront insérées dans le texte en utilisant la technique des notes de bas de page. Ceux-ci seront écrits avec Times New Roman, 10, suivant le modèle:

Alexandra Tomiță, *Une histoire "glorieuse". Le dossier du protochronisme roumain*, Bucarest, Maison d'édition «Cartea Românească», 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Communisme xénophobe: le cas de la Bulgarie et de la Roumanie”, dans „Le monde aujourd'hui”, vol. 45, no. 12, 1989, p. 208-212.

SJAN Neamț, fonds de la Légion des gendarmes Neamț, dossier 45/1937, page 10.

La bibliographie sera insérée à la fin de l'article.

L'accent est mis sur les études utilisant des sources d'archives.

Les photos ou images seront envoyées séparément en extension JPG.

Les travaux porteront sur les grands thèmes suivants: Histoire de la culture roumaine, Histoire politique et socio-économique, Roumanie sous le régime communiste, Événements de 1989 en Roumanie et dans le monde, Histoire de l'Holocauste, Biographies et moments de la vie de certaines personnalités, Archéologie et histoire ancienne, Archivage, critiques de livres et présentations.

Les documents seront envoyés à analelvcistorie@gmail.com jusqu'au 25 avril pour le numéro de juin et le 25 octobre pour le numéro de décembre.

Tipar digital realizat la Tipografia Pim
Iași, Șoseaua Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 109, 700497
Tel: 0730.086.676, 0732.430.407;
Fax: 0332.440.715
E-mail: editura@pimcopy.ro, editura.pim@gmail.com
www.pimcopy.ro